Nr 185

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik m. m.; given Stockholms slott den 16 oktober 1964.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

BERTIL

Rune B. Johansson

Propositionens huvudsakliga innehåll

På grundval av betänkanden av kommittén för näringslivets lokalisering framläggs i propositionen förslag till riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik. Denna bör enligt förslaget syfta till att främja en sådan lokalisering av näringslivet, att landets tillgångar av kapital och arbetskraft blir fullt utnyttjade och fördelas så att ett snabbt ekonomiskt framåtskridande främjas. Samhället bör också genom aktiv näringspolitik söka styra utvecklingen i sådana banor att det stigande välståndet fördelas på ett rättvist sätt och att människorna i olika delar av landet erbjuds en tillfredsställande social och kulturell service. De försvarspolitiska synpunkterna får heller inte förbises vid lokaliseringspolitiska avgöranden. Det betonas att samhället har ett ansvar för att strukturomvandlingen och den ekonomiska expansionen sker i sådana former och i sådan takt att de enskilda individernas trygghet värnas. Det finns därför starka sociala och mänskliga skäl för samhället att vidta åtgärder som modifierar verkningarna av omvandlingsprocessen. Lokaliseringspolitiken bör följaktligen även inriktas på att minska de anpassningssvårigheter som den enskilde ställs inför i ett utvecklingsskede kännetecknat

av omfattande strukturrationalisering inom näringslivet med åtföljande befolkningsomflyttning.

Det framhålls att en aktiv och förutseende samhällsplanering är en av grundförutsättningarna för en lokalisering som på bästa sätt skall främja det ekonomiska framåtskridandet. Samhällsplaneringen måste både anpassas till strukturomvandlingen i samhället och stödja en lokalisering till områden eller orter med goda allmänna förutsättningar för en företagslokalisering. I detta sammanhang understryks betydelsen av att samhällsbyggandet nära samordnas i tid och rum med förändringar inom näringslivet. För att möta de växande anspråken på en väl planerad utbyggnad av de samhälleliga basinvesteringarna krävs bl. a. att kunskaperna om de lokaliseringspolitiska förutsättningarna ökas genom intensifierad utredningsverksamhet.

Då arbetsmarknadspolitikens framtida utformning f. n. övervägs av arbetsmarknadsutredningen upptas de arbetsmarknadspolitiska åtgärdernas användningsområde inte till närmare behandling.

För att i särskilda fall kunna påverka den näringsgeografiska utvecklingen anses det erforderligt att statligt ekonomiskt stöd kan lämnas till näringslivet i de orter eller områden där man önskar påverka omvandlingstakten. De lokaliseringspolitiska stödåtgärderna föreslås i första hand skola inriktas på det område där investeringsfonderna nu kan tas i anspråk i lokaliseringssyfte. Detta område omfattar de fyra nordligaste länen samt Hälsingland, norra delen av Kopparbergs län, nordvästra Värmland, Dalsland och norra Bohuslän. I särskilda fall förutsätts stöd också kunna lämnas i övriga delar av landet.

I förslaget understryks nödvändigheten av att stödåtgärderna försöksvis prövas under en begränsad tid för att lösa omställningsproblemen framför allt i de angivna länen och länsdelarna. Denna period föreslås till fem år.

Den upplysnings- och rådgivningsverksamhet som bedrivs av arbetsmarknadsmyndigheterna i samverkan med Sveriges industriförbund bör intensifieras och förstärkas.

För att inom det angivna stödområdet stimulera till etablering och utbyggnad av företag i orter och områden, som från samhällsekonomisk synpunkt framstår som lämpliga lokaliseringsorter, skall enligt förslaget ekonomiskt stöd i form av statliga bidrag och lån kunna lämnas. Stöd i dessa former skall kunna utgå vid ny-, om- och tillbyggnad av industrianläggning och turistanläggning. Vidare föreslås att lån skall kunna lämnas vid anskaffning av maskiner m. m. Medelsramen för det statliga lokaliseringspolitiska stödet under den ifrågavarande femårsperioden föreslås till 800 milj. kr. Av detta belopp beräknas 300 milj. kr. till investeringsbidrag och 500 milj. kr. för direkt långivning från en för ändamålet inrättad statlig utlåningsfond. Medel bör ställas till förfogande fr. o. m. budgetåret 1965/66.

Propositionen innehåller vidare förslag om flyttningsbidrag för att i särskilda fall underlätta rekrytering av kvalificerad arbetskraft i samband med nyetablering eller utvidgning av företag. Fråga om förhöjda utbild-

ningsbidrag vid industrilokalisering förutsätts skola upptas till behandling i samband med prövningen av arbetsmarknadsutredningens kommande förslag.

Vissa särskilda åtgärder för att främja en gynnsam produktionsutveckling i de nordliga länen behandlas i propositionen. Härvid avvisas förslag till åtgärder, som skulle medföra direkta driftsubventioner.

I glesbygderna i Norrlands inland och nordvästra Svealand förutsätts andra åtgärder än lokaliseringspolitiska kunna bli erforderliga för att lösa serviceproblemen.

Kommunala subventioner, som syftar till att påverka enskilda företags lokalisering, avvisas.

Lagstiftning om tillståndstvång i syfte att hindra från samhällssynpunkt olämplig lokalisering av företag anses inte påkallad.

I propositionen behandlas även en utredning rörande befolkningsutveckling och näringsliv i Jämtlands län.

På det regionala planet föreslås utrednings- och planeringsverksamhet bli de dominerande uppgifterna. Detta arbete bör ledas och samordnas av länsstyrelsen. För handläggning av hithörande frågor föreslås till länsstyrelsen skola knytas ett rådgivande organ, benämnt planeringsråd, med tre av Kungl. Maj:t och fyra av landstinget utsedda ledamöter.

Som centralt lokaliseringsorgan föreslås arbetsmarknadsstyrelsen. Styrelsens huvuduppgifter i denna egenskap blir rådgivnings- och upplysningsverksamhet samt handläggning av ärenden rörande stödåtgärder i lokaliseringspolitiskt syfte. Ansökningar om bidrag och lån intill visst belopp till företagslokalisering inom det angivna stödområdet skall avgöras av styrelsen, medan frågor om ekonomiskt stöd i övrigt skall prövas av Kungl. Maj:t. För samordning i Kungl. Maj:ts kansli av lokaliseringspolitiska frågor inrättas ett särskilt organ, benämnt lokaliseringsberedningen. I beredningen skall ingå företrädare för berörda departement och myndigheter samt näringslivets organisationer. För handläggningen av ärenden rörande särskilda lokaliseringsåtgärder samt för planeringsverksamhet bör inrikesdepartementets organisation förstärkas.

Frågor om anslag och personalorganisation för lokaliseringsverksamheten avses skola upptagas till behandling i 1965 års statsverksproposition.

Utdrag av protokollet över inrikesärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Regenten, Hertigen av Halland, i statsrådet å Stockholms slott den 16 oktober 1964.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, SKOGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, HERMANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Johansson, *fråga om riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik, m. m.*

I. INLEDNING

Genom beslut den 11 december 1959 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för socialdepartementet att tillkalla högst sex utredningsmän med uppgift att utreda och framlägga förslag rörande den samhälleliga lokaliseringsverksamheten.

Med stöd av nämnda bemyndigande tillkallades såsom utredningsmän landshövdingen Manfred Näslund, ledamoten av riksdagens första kammare Torsten Andersson, ledamoten av riksdagens andra kammare Sten Källenius, ledamoten av riksdagens första kammare Hjalmar Nilsson, avdelningschefen Gösta Rehn och optikermästaren, numera ledamoten av riksdagens första kammare Stig Stefanson samt uppdrogs åt Näslund att såsom ordförande leda utredningsarbetet.

Utredningsmännen antog benämningen *kommittén för näringslivets lokalisering.*

I direktiven för kommittén framhöll chefen för socialdepartementet att de dominerande problemen självfallet är utflyttningen från landsbygden och storstädernas tillväxt. I många regioner finns ett utpräglat behov av ett mera differentierat näringsliv för att området skall bli mindre konjunkturkänsligt, för att såväl kvinnor som män skall få arbete och för att ungdomarna skall få vidgade möjligheter i sitt yrkesval. Nedläggning av industriföretag kan ofta skapa svåra lokala problem som kräver lokaliseringspolitiska insatser. Från försvarssynpunkt har lokaliseringsfrågan även betydelse.

Utredningen borde lägga fram material, som var ägnat att från samhällsekonomiska och företagsekonomiska synpunkter belysa förutsättningarna för näringslivets lokalisering till olika delar av landet. På grundval härav

borde, såvitt möjligt, preciserade riktlinjer för lokaliseringsverksamheten utarbetas. Rådgivnings- och upplysningsverksamheten och dess utformning för framtiden borde övervägas. Möjligheterna och lämpligheten att genom olika positiva åtgärder stimulera företag att etablera sig på orter, där detta från samhällets synpunkt anses angeläget, borde prövas. Frågan om att genom lagstiftning påverka näringslivets lokalisering borde undersökas. Vid övervägandena av vilka medel, som skulle användas i lokaliseringsverksamheten kunde erfarenheter inhämtas från andra länder, som bedriver en aktiv lokaliseringspolitik.

Det lokaliseringsarbete som hittills bedrivits hade karaktären av en försöksverksamhet. Till frågan om organisationen av verksamheten hade slutlig ställning inte tagits. Utredningen borde även utreda och framlägga förslag rörande lokaliseringsverksamhetens organisation.

Kommittén för näringslivets lokalisering har den 25 oktober 1963 avgivit ett den 10 september samma år dagtecknat betänkande kallat *Aktiv lokaliseringspolitik* (SOU 1963: 58). Till betänkandet är fogade två bilagor. Bilaga I innehåller en särskild undersökning kallad Studier i industrilokalisering (SOU 1963: 49) och utgör en akademisk avhandling av fil. lic. G. Törnqvist med en undersökning av *dels* industriutveckling och industrilokalisering i Sverige efter andra världskriget, *dels ock* regionala variationer i industrins lokaliseringsförutsättningar. Bilaga II inrymmer särskilda utredningar (SOU 1963: 62) avseende *dels* Norrlands industri 1960, *dels* fraktreducering för norrländsk industri som lokaliseringsbefrämjande åtgärd, *dels* utvecklingstendenser inom olika näringsgrenar samt befolkningsutvecklingen i rikets kommuner, tätorter och regioner, *dels* prognoser angående den regionala folkmängdsutvecklingen, *dels* lokala samhällskostnader vid industrilokalisering, *dels* skogsbrukets behov av tätorter i Norrland och nordvästra Svealand, *dels* planeringsuppgifter inom statlig förvaltning av betydelse för den samhälleliga lokaliseringsverksamheten, *dels ock* utvecklingsplanering på landsbygden.

Kommittéledamoten Källenius har i särskilt yttrande framfört invändningar mot viss del av förslaget.

Yttranden över betänkandet har avgivits av arbetsmarknadsstyrelsen, bostadsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, domänstyrelsen, dyrortsnämnden, järnvägsstyrelsen, kammarkollegiet, kommerskollegium, konjunkturinstitutet, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen, luftfartsstyrelsen, överståthållarämbetet, samtliga länsstyrelser, sjöfartsstyrelsen, skogsstyrelsen, skolöverstyrelsen, statistiska centralbyrån, statskontoret, telestyrelsen, vattenfallsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, överbefälhavaren, överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap, överstyrelsen för yrkesutbildning, länsförvaltningsutredningen, 1958 års skatteutjämningskommitté, 1960 års jordbruksutredning, 1962 års fritidsutredning, 1962 års företagareföreningsutredning, föreningen för samhällsplanering, företagareföreningarnas förbund,

kooperativa förbundet, landsorganisationen i Sverige, norrlandsfonden, riksförbundet landsbygdens folk tillsammans med Sveriges lantbruksförbund och Sveriges skogsägareföreningars riksförbund, statstjänstemännens riksförbund, svensk industriförening, svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund gemensamt, svenska bankföreningen, svenska hamnförbundet, svenska kommunförbundet, svenska lasttrafikbilägareförbundet, svenska petroleuminstitutet, svenska sparbanksföreningen, svenska stadsförbundet, svenska turistföreningen, Sveriges akademikers centralorganisation, Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges riksbank, Sveriges skogsägareförbund, tjänstemännens centralorganisation, samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen, svenska teknologföreningen, skogsindustriernas samarbetsutskott, norrlandsförbundet, svenska företagares riksförbund, svenska landstingsförbundet samt svenska vattenkraftföreningen.

Arbetsmarknadsstyrelsen har vid sitt remissvar fogat yttranden från samtliga länsarbetsnämnder. Till lantbruksstyrelsens resp. lantmäteristyrelsens yttranden är fogade yttranden av lantbruksnämnder resp. överlantmätare. Ett antal länsstyrelser har bifogat yttranden av olika länsorgan, landsting och kommuner. Kommerskollegium har bilagt yttranden från företagareföreningar och handelskammare.

Till landsorganisationens yttrande är bifogade yttranden från vissa organisationen tillhöriga förbund och karteller. Vid skogsstyrelsens remissvar är bilagda ett antal yttranden från skogsvårdsstyrelser. Yttrande från svenska arkitekters riksförbund har bifogats remissvaret från Sveriges akademikers centralorganisation.

Efter hemställan av styrelsen för Jämtlands läns socialdemokratiska partidistrikt uppdrog Kungl. Maj:t den 8 maj 1959 åt arbetsmarknadsstyrelsen och länsstyrelsen i Jämtlands län att företaga en utredning angående näringslivet och befolkningsutvecklingen i länet samt därmed sammanhängande frågor.

Med anledning av nämnda uppdrag tillsatte länsstyrelsen ett arbetsutskott, som antog benämningen *länsutredningen för Jämtlands län.*

Länsutredningen har med skrivelse den 4 september 1963 avgivit ett betänkande kallat *Befolkningsutveckling och näringsliv i Jämtlands län: Grundläggande undersökningar samt förslag till åtgärder* (SOU 1963: 45).

Yttranden över betänkandet har avgivits av arbetsmarknadsstyrelsen, bostadsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, fiskeristyrelsen, järnvägsstyrelsen, kammarkollegiet, kommerskollegium, statskontoret, lantbrukshögskolan, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen, luftfartsstyrelsen, rikets allmänna kartverk, skogsstyrelsen, statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader, statens institut för byggnadsforskning, statens jordbruksnämnd, statens naturvårdsnämnd, Sveriges geologiska undersökning, väg- och vattenbyggnadssty-

relsen, överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap, 1962 års fritidsutredning, 1960 års jordbruksutredning, 1958 års skatteutjämningskommitté, aktiebolaget atomenergi, Jämtlands läns landsting, landsorganisationen i Sverige, riksförbundet landsbygdens folk tillsammans med Sveriges lantbruksförbund, Sveriges industriförbund, samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen, svenska kommunförbundet, svenska samernas riksförbund samt Sveriges hantverks- och industriorganisation.

Ett antal remissinstanser har bifogat yttranden från länsmyndigheter och länsorganisationer. Kommerskollegium har sålunda bifogat yttranden från Västernorrlands—Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens läns handelskammare samt från Jämtlands och Gävleborgs läns företagareföreningar. Till lantbruksstyrelsens, lantmäteristyrelsens resp. skogsstyrelsens remissvar har bifogats yttranden från hushållningssällskapet och lantbruksnämnden, överlantmätaren resp. skogsvårdsstyrelsen i Jämtlands län. Fiskeristyrelsen har överlämnat yttranden från fiskeriintendenterna i nedre norra och mellersta distrikten. Luftfartsstyrelsen har bilagt yttrande från Linjeflyg AB. Sveriges hantverks- och industriorganisation hänvisar bl. a. till yttrande infordrat från Jämtlands—Härjedalens hantverksdistrikt.

Under beredningen av ifrågavarande spörsmål i inrikesdepartementet har från kommuner, organisationer och enskilda gjorts framställningar i olika lokaliseringspolitiska frågor.

II. LOKALISERINGSFRÅGANS HITTILLSVARANDE BEHANDLING

Behovet av en aktiv, samhällelig lokaliseringspolitik fastslogs av statsmakterna år 1952 vid behandlingen av betänkandet »Näringslivets lokalisering» (SOU 1951: 6), som avgavs av 1947 års utredning angående näringslivets lokalisering. Enligt nämnda utredning motiverades en samhällelig lokaliseringspolitik av ekonomiska, sociala och försvarspolitiska synpunkter.

Utredningen diskuterade och redovisade de ekonomiska, sociala och försvarspolitiska skäl, som kunde anföras för en av samhället bedriven lokaliseringspolitik. Härvid framhölls att lokaliseringspolitiska åtgärder sannolikt kan reducera samhällets totala investeringskostnader, sänka transport- och produktionskostnaderna samt medverka till att eljest outnyttjade arbetskraftsresurser tas i anspråk. Den fortgående folkminskningen, vilken utredningen räknade med skulle fortsätta på landsbygden, samt koncentrationen av de expansiva näringarna till de största städerna skulle öka svårigheterna att ge befolkningen på landsbygden och i de små tätorterna en med befolkningen i de större tätorterna likvärdig kollektiv service. Då förutsättningarna att i ökad utsträckning förlägga industrier till jordbruksbygder enligt

utredningen var begränsade, gällde lokaliseringsfrågan vilka tätorter som i framtiden skulle öka eller minska sin folkmängd. Lokaliseringspolitikens uppgift skulle därför bli att stödja näringslivets utbyggnad i sådana tätorter som kunde fungera som kommersiella och kulturella centra för befolkningen på landsbygden, varigenom det skulle bli möjligt att samordna bebyggelsegrupper inom större områden till harmoniska regioner. Lokaliseringspolitiken fick dock inte innebära att man förhindrade de befolkningsrörelser mellan områden, som betyder en anpassning av näringslivets lokalisering efter ändrade betingelser i syfte att nå större effektivitet.

I utredningen redogjordes för den effekt på näringslivets lokalisering, som förläggningen av samhälleliga institutioner liksom statens verksamhet inom olika områden hade. Som medel för direkt påverkan av enskilda företags lokalisering borde enligt utredningen i första hand upplysning och rådgivning utnyttjas. Utredningen förutsatte att det samarbete, som etablerats av arbetsmarknadsstyrelsen och industrins produktionsråd, skulle fortsätta och intensifieras.

Om rådgivningen inte gav önskad effekt, ansåg utredningen ekonomiska stödåtgärder kunna övervägas. Därvid borde emellertid staten som regel inte lämna individuella subventioner till enskilda företag. Kollektiva ekonomiska stödåtgärder, t. ex. transportavgifter som understeg gängse priser och vilka avsåg samtliga företag i ett område, skulle dock kunna förekomma. I utredningen framhölls att kommunerna inte borde lämna subventioner för att påverka företagens lokalisering. Utredningen ansåg sig inte kunna ta slutlig ställning till om tillståndsgivning borde införas som lokaliseringspolitiskt instrument.

Lokaliseringspolitiska åtgärder, framhöll utredningen, borde grundas på utredningar som klarlade de sociala och ekonomiska konsekvenserna av olika lokaliseringsalternativ.

Utredningen föreslog att för lokaliseringsverksamheten skulle inrättas dels ett centralt lokaliseringsorgan (statens lokaliseringsnämnd) dels särskilda länsorgan.

De i prop. 1952: 127 återgivna remissyttrandena över utredningen vitsordade med få undantag behovet av en aktiv samhällelig lokaliseringspolitik.

Kommerskollegium framhöll, att den starkt tilltagande konkurrensen mellan samhällen och landsdelar om nya industrier medförde behov av ökad vägledning rörande företagens samhälleligt lämpliga lokala förläggning. Enligt *arbetsmarknadsstyrelsen* hade behovet av en samhällelig lokaliseringspolitik aktualiserats genom bostadsbristen. *Bostadsstyrelsen* underströk för sin del, att lokalisering av näringslivet borde ske även under beaktande av samhällets intresse av att undvika felinvesteringar. En ökad differentiering av näringslivet på sådana orter, som dominerades av konjunkturkänsliga industrier, skulle minska riskerna för förluster.

Lantbruksstyrelsen framhöll, att lantbruksorganisationen i sin planeringsverksamhet sökt ställa jordbruket och dess problem i belysning av näringslivet i dess helhet. Styrelsen anförde vidare: Industrins och andra tätortsnäringars lokaliseringsproblem hade väl hittills oftast bedömts mot bakgrunden av de större tätorternas utbyggnadsproblem, kommunikationsproblem etc. och mycket av det som hittills utförts i planeringssyfte fick anses ur intressesynpunkt starkt tätortsbetonat. För var dag skärptes kravet på att uppmärksamma vad dessa problem innebar för å ena sidan landsbygden och dess även till jordbruket närmast anslutna tätorter samt å andra sidan städer och andra större tätorter med mera ensidig funktion för stadsnäringar. Det var nödvändigt att vid behandlingen av sådana lokaliserings- och planeringsproblem jordbruksbygdens intresse av att erhålla ett differentierat näringsliv som ekonomisk grund för en standardhöjning beaktades mera än som skett. Samhälleliga åtgärder torde erfordras härför.

Landsorganisationen ansåg, att utredningen klart påvisat behovet av åtgärder för att åstadkomma en ur samhällssynpunkt så lämplig lokalisering av olika företag som möjligt.

Statskontoret och *länsstyrelsen i Jämtlands län* förmenade att så länge den dåvarande byggnadsregleringen bestod ytterligare åtgärder för näringslivets lokalisering knappast erfordrades.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län ifrågasatte om den i och för sig önskvärda spridningen av industrin till landsbygden kunde främjas genom samhälleliga åtgärder. En spridning utan ingripande från myndigheter eller kommuner var den lyckligaste.

Föredragande departementschefen anförde i prop. 1952: 127 bl. a., att den verksamhet, som dittills bedrivits i skilda former i syfte att ernå en lämplig förläggning och spridning av industriföretagen, hade varit av inte ringa betydelse. Utredningen hade i sitt betänkande förordat en systematisk utveckling av denna verksamhet. I likhet med utredningen och flertalet av dem som hade yttrat sig i ärendet var departementschefen av den uppfattningen, att samhället borde bedriva en aktiv lokaliseringspolitik. Kunskaperna på detta område var emellertid långt ifrån fullständiga. Det blev därför en primär uppgift att sammanställa och bearbeta tillgängligt material samt att främja specialundersökningar och annan forskning.

De synpunkter av ekonomisk, social och försvarspolitisk natur som utredningen anlagt på behovet av en samhällelig lokaliseringspolitik var enligt departementschefen beaktansvärda. Lokaliseringspolitiken borde enligt departementschefens uttalande samordnas med strävandena att maximalt utnyttja tillgängliga arbetskraftsresurser och stödja utbyggnaden av näringslivet på de platser, där de totala kostnaderna för produktionen var lägst. Särskild uppmärksamhet borde, framhöll departementschefen, ägnas folkminskningen på landsbygden och utflyttningen från de landsdelar, som hade en relativt stor befolkning inom jord- och skogsbruk. Departements-

chefen erinrade dock i sammanhanget om att Stor-Stockholms tillväxt innebar allvarliga problem.

De ekonomiska och sociala synpunkterna på de lokaliseringspolitiska åtgärderna måste, framhöll departementschefen, i det praktiska arbetet ofta komma i konflikt med varandra. Avvägning fick därvid ske från fall till fall. Det var emellertid betydelsefullt att de ekonomiska konsekvenserna i vidsträckt mening av olika alternativa åtgärder klarlades.

En precisering av riktlinjerna för lokaliseringspolitiken borde enligt departementschefen kunna erhållas genom dels undersökningar berörande hela landet, dels ock regionala studier av den typ som lokaliseringsutredningen skisserat. De regionala studierna borde komma till stånd länsvis och anknytas till bebyggelseplaneringen och den regionala jordbruksplaneringen. Frågor som rörde näringslivets lokalisering inom större områden borde således angripas enhetligt för stadsbygd och landsbygd. Departementschefen uttalade, att en dylik samordning med ömsesidigt utbyte av material och synpunkter torde vara nödvändig för att såväl den översiktliga planeringen som lokaliseringspolitiken skulle kunna bedrivas ändamålsenligt.

Vad beträffade lokaliseringspolitikens medel borde den politik, som från samhällets sida skulle bedrivas i syfte att påverka enskilda företags förläggning, främst få formen av upplysning och rådgivning.

Departementschefen delade utredningens uppfattning att individuella bidrag av staten i regel inte borde förekomma. Frågan om kollektiva bidrag borde ifrågakomma skulle prövas i varje särskilt fall. I överensstämmelse med vad som anförts såväl av utredningen som i flertalet yttranden underströk departementschefen önskvärdheten av att de kommunala subventionerna upphörde.

Tillståndsgivning för att förhindra olämplig lokalisering ansåg departementschefen inte erforderlig.

Lokaliseringsverksamheten föreslogs tills vidare endast ha försökskaraktär och ledningen för verksamheten borde tills vidare förläggas till arbetsmarknadsstyrelsen. Riksdagen biföll propositionen (SU 1952: 137; rskr. 246).

Sedan riksdagen sålunda år 1952 beslutat om riktlinjerna för och organisationen av den samhälleliga verksamheten rörande näringslivets lokalisering, väcktes under de följande åren en rad motioner, i vilka lokaliseringsfrågan berördes i olika sammanhang.

Frågan behandlades vidare i samband med förlängningen av byggnadstillståndslagen år 1956. I propositionen 1956: 85 med förslag till lag angående ändrad lydelse av lagen om tillståndstvång för byggnadsarbete samt angående fortsatt giltighet av samma lag underströk föredragande departementschefen att det var betänkligt med den pågående utvecklingen som innebar en koncentration av näringslivet mot stora befolkningscentra

och som en följd härav ett ständigt minskande befolkningsunderlag inom andra områden av vårt land. Uttunningen av befolkningen hade i vissa landsändar redan hunnit så långt, påpekade departementschefen, att utkomstmöjligheterna för den kvarvarande befolkningen torde ha försämrats. Samtidigt kunde exempel anföras på att i dessa områden företagna investeringar i av samhället uppförda lokaler eller i industri- och serviceanläggningar stått outnyttjade. Storstädernas starka dragningskraft med åtföljande starka tillströmning av arbetskraft hade medfört svårigheter och torde i framtiden komma att skapa än större problem, om ingenting gjordes för att påverka utvecklingen.

De svårigheter, som i de större tätorterna mötte på det samhälleliga planet, hänförde sig bl. a. till de stora krav på offentliga investeringar av olika slag, som följde med stora befolkningscentra, såsom bostäder, transportanordningar, vägar och gator, vatten och avlopp, skolor, sjukhus etc. Arbetskraftsanhopningen i de större städerna var inte heller, betonade departementschefen, utan olägenheter. Genom de långa avstånden mellan hem och arbetsplats, som uppstått i storstäderna, måste relativt lång tid anslås åt resor, vilka torde betyda en mindre rationell användning av fritiden. Ur samhällets synpunkt borde det vara ett primärt intresse, att arbetskraftsresurserna utnyttjades så effektivt som möjligt. Varje ort hade sitt optimum, men det var givetvis omöjligt, underströk departementschefen, att ange detta i exakta siffror. Så mycket torde dock stå klart, att en tätorts ständiga befolkningstillväxt ingalunda var ett kriterium på att dess produktiva resurser utnyttjades på bästa möjliga sätt. Tvärtom tydde allt på att vissa tätortsområden i vårt land nått en sådan storleksordning, att risk förefanns för uppkomsten av sådana desorganisationsföreteelser, som kunde leda till ett mindre effektivt utnyttjande av våra totala produktiva resurser.

Om samhället påverkade lokaliseringen så att näringslivets expansionstakt minskade i de större tätorterna men ökade i de områden, som nu hade stora utflyttningar, underlättades enligt vad departementschefen framhöll möjligheterna att komma till rätta med nämnda problem. De större tätorternas expansion skulle kunna hejdas och flykten från landsbygden minskas. Det skapades därvid förutsättningar för en bättre befolkningsbalans mellan tätorterna och den egentliga landsbygden genom att befolkningen i större utsträckning än annars kunde bo kvar på landsbygden och ha sitt arbete i närliggande tätorter. Härtill medverkade även de snabba och förbättrade kommunikationer, som motorismens och vägnätets utveckling skapat. Om det sålunda ur hela samhällets synpunkt kunde betraktas som angeläget att vidta åtgärder för att hejda den ytterligare tillväxten av främst de största tätorterna, var det även, markerade departementschefen, angeläget att motverka orealistiska och överdrivna föreställningar om fördelar av näringslivets spridning, som inte sällan gjorde sig gällande. Uppfattningen att så gott som varje kommun skulle kunna industrialiseras var verklighetsfrämm-

mande. Departementschefen framhöll även, att det primära i strävandena till ett i skilda delar av landet allsidigt utvecklat näringsliv givetvis var att företagsekonomiska förutsättningar fanns för företagens förläggning till viss ort eller viss del av landet.

Vad anginge prövningen av byggnadstillståndsärenden, som berörde de större tätorterna, borde enligt departementschefen större vikt än tidigare läggas vid en sådan bedömning av ärendena, som främjade en ur samhällets synpunkt lämplig förläggning av företagen. Detta förhållande borde dock inte vara ett hinder för att byggnadsregleringen avskaffades, när den ur andra synpunkter ej längre bedömdes behövlig. Då emellertid behovet av samhällelig lokaliseringspolitik väntades bestå även sedan byggnadsregleringen avskaffats, kunde en ny lagstiftning som gav samhället möjlighet att öva ett avgörande inflytande på näringslivets lokalisering inom vissa orter och områden bli erforderlig.

Tredje lagutskottet (L³U 1956: 15) fann det angeläget understryka uttalandet, att föreställningarna angående fördelarna av näringslivets spridning ej borde överdrivas och att det primära i lokaliseringssträvandena måste vara de företagsekonomiska förutsättningarna för företagens placering till viss ort eller del av landet. Särskilt med hänsyn till att det kunskapsmaterial, som erfordrades för att uppställa en klar målsättning för samhällets lokaliseringspolitik, alltjämt i stort saknades, måste enligt utskottet all samhällets påverkan i lokaliseringspolitiskt syfte jämväl i fortsättningen utövas med försiktighet. Riksdagen gjorde ingen erinran mot vad utskottet anfört (rskr. 1956: 232).

I motioner (I: 410 och II: 500) till 1959 års riksdag med förslag att byggnadsregleringen helt skulle avvecklas anfördes bl. a., att byggnadsregleringens roll i lokaliseringspolitikens tjänst allvarligt kunde ifrågasättas. Enligt motionärernas mening kunde de svårbemästrade sociala och ekonomiska problem, som befolkningskoncentrationen medförde, inte lösas på ett godtagbart sätt genom en tvångsvis genomförd spridning av det expanderande näringslivet. I stället borde den av arbetsmarknadsstyrelsen och industrins produktionsråd bedrivna rådgivande verksamheten uppmuntras och utbyggas. En ökad differentiering av näringslivet på landsbygden borde liksom hittills i första hand bygga på industrin och serviceverksamheten. En väl utvecklad företagsamhet grundad på personliga lokala initiativ var enligt motionärernas uppfattning avgörande för utvecklingen. Väsentligt var även att skapa förbättrade bostadsförhållanden på landsbygden, där önskemålen om ett ökat egnahemsbyggande särskilt borde tillgodoses. Motionärerna betonade också kommunikationspolitikens stora roll.

I andra motioner (I:302, II: 371, I: 303, II: 372) till riksdagen nyssnämnda år hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsam utredning och förslag till lagstiftning med bestämmelser för näringslivets lokalisering. Som motiv anförde motionärerna bl. a., att sam-

hållet genom byggnadsregleringens hävande gått miste om möjligheterna att påverka näringslivets lokalisering.

Bankoutskottet framhöll i sitt utlåtande (B:oU 1959:28) över motionerna, att allvarligare erinringar mot tillämpningen av byggnadstillståndslagen i lokaliseringspolitiskt syfte inte hade framkommit. Utskottet hade uppmärksammat, att det blott i ett fåtal fall förekommit, att byggnadstillståndsärenden avstyrkts av lokaliseringspolitiska skäl. Utskottet förutsatte, att de lokaliseringsutredningar som företogs i vissa län skulle komma att fortsätta likaså den pågående inventeringen av material, som var ägnat att belysa problem sammanhängande med närings- och bebyggelsestrukturen. Med den större erfarenhet av hithörande problem som nu förelåg ansåg utskottet möjligheterna ha förbättrats att mera ingående överväga lokaliseringspolitikens mål och medel. I beaktande härav och då utskottet tillmätte dessa frågor stor betydelse, förordade utskottet en ny utredning om lokaliseringsspörsmålen. Utredningens uppgift borde vara att pröva olika möjligheter för statsmakterna att påverka näringslivets lokalisering i syfte att få till stånd en lämplig differentiering av näringslivet och en spridning av företagsamheten. Utskottet framhöll, att det primära i strävandena till ett i skilda delar av landet allsidigt utvecklat näringsliv självfallet borde vara att det fanns företagsekonomiska förutsättningar för en förläggning av företagsamheten i fråga till en viss ort. Utskottet ansåg — dock utan att ta ställning till de skilda lokaliseringspolitiska medlen — att samhällets strävanden i första hand borde inriktas på positiva åtgärder för att stimulera företag till att etablera sig på orter, där detta ur samhällets synpunkt ansågs angeläget. Men åtgärder kunde enligt bankoutskottet även komma i fråga för att motverka en ej önskvärd expansion i andra orter. Utredningens uppgift borde vara att fastställa den allmänna målsättningen för lokaliseringsverksamheten och att framlägga förslag till hur de samhälleliga åtgärderna borde utformas.

I en reservation till bankoutskottets utlåtande anfördes, att utskottet i stället bl. a. bort uttala, att den upplysnings- och rådgivningsverksamhet i lokaliseringsfrågor, som utövats av arbetsmarknadsstyrelsen, industrins produktionsråd och olika företagareföreningar, främst hade syftat till att för företagarna klarlägga företagsekonomiska och samhällsekonomiska betingelser och konsekvenser vid olika lokaliseringsalternativ. Genom dylikt frivilligt samarbete hade i stort sett goda resultat ernåtts, även om fall förekommit då ur företagsekonomisk synpunkt mindre lyckade lösningar indirekt framtvingats. Detta samarbete hade fortgått sedan länge och till en del utan samband med byggnadsregleringen. Förutsättningar för en sådan samverkan borde enligt reservanterna föreligga även sedan byggnadsregleringen upphört att fungera som lokaliseringspolitiskt instrument. Lokaliseringspolitiken borde, enligt reservanterna, från samhällets sida i övrigt främst inriktas på produktionsfrämjande åtgärder, d. v. s. på att genom positiva åtgärder öka förutsättningarna för industriell verksamhet i områden, där en

expansion av näringslivet av samhällsekonomiska eller sociala skäl kunde anses särskilt motiverad. Enligt reservanterna skulle vidare en lagstiftning på området innebära, att tvångsmedel tillgreps för att förhindra en lokalisering, som vederbörande näringsidkare ansåg vara den ur företagsekonomiska synpunkter enda möjliga. Detta borde inte komma i fråga. Bakom förslaget om lagstiftning låg, ansåg reservanterna, den oriktiga föreställningen, att det ofta skulle föreligga stridande intressen mellan vad som ur samhällsekonomisk och företagsekonomisk synpunkt var lämpligt i fråga om lokaliseringen.

Riksdagen (rskr. 245) beslöt i enlighet med bankoutskottets uttalande. Det var i enlighet härmed som kommittén för näringslivets lokalisering tillkallades år 1959.

I betänkandet »Balanserad expansion» (SOU 1956:53) berörde 1955 års långtidsutredning lokaliseringspolitiken i samband med problemen kring de snabbt växande största städerna och speciellt Stor-Stockholms tillväxt. Enligt långtidsutredningens mening borde sålunda tillväxten av Stor-Stockholms befolkning kunna påverkas av en ändamålsenlig lokaliseringspolitik för administration och enskilda företag. Innebörden och konsekvensen av de antydda problemställningarna borde klarläggas genom ingående utredningar, som skulle kunna leda till konkreta förslag. Bland de problem som enligt långtidsutredningens uppfattning därvid borde klarläggas genom ingående utredningar återfanns en decentralisering av vissa delar av den centrala civila och militära verksamheten till orter utanför Stockholm. Erfarenheter från andra länder och från de svenska storföretagen tydde på att man överskattat de organisatoriska olägenheterna av en viss lokal decentralisering av de förvaltande, utredande och affärsdrivande verken. Enligt långtidsutredningen borde utvecklingen av kommunikationerna och särskilt telekommunikationerna underlätta en utveckling i denna riktning.

Långtidsutredningens uttalande intogs i direktiven år 1957 för lokaliseringsutredningen rörande statlig verksamhet, som i slutet av år 1963 avgav sitt slutbetänkande »Lokalisering av statlig verksamhet» (SOU 1963:69). I utredningsdirektiven erinrades om att frågan om en utflyttning av statliga ämbetsverk från Stockholm vid åtskilliga tillfällen tagits upp till övervägande. Särskilt tidigare syntes man i en lokalisering utanför huvudstaden ha sett en möjlighet att nedbringa de statliga förvaltningskostnaderna. Under senare år hade det framför allt varit de allmänt befolkningspolitiska och samhällsekonomiska aspekterna som dominerat. Det har, hette det i direktiven, synts önskvärt att med en aktiv statlig lokaliseringspolitik å ena sidan förhindra en alltför snabb tillväxt av Stor-Stockholm, å andra sidan bidra till en differentiering av näringsstrukturen i olika delar av vårt land.

Lokaliseringsutredningen påpekar för sin del i anslutning till sin redogörelse över utredningens uppdrag, att det sedan lång tid tillbaka i olika former bedrivs statlig och kommunal verksamhet av lokaliseringspolitisk betydelse. Indirekt kan således åtgärder inom kommunikations-, planerings- och utbildningsväsendet m. fl. områden medföra betydande lokaliseringspolitiska effekter. Under senare år synes emellertid framför allt förutsättningarna att fördela sysselsättningsmöjligheterna inom olika delar av landet ha tilldragit sig ett stort intresse, varvid frågorna om det enskilda näringslivets lokalisering intagit en central plats i debatten.

I anledning av direktiven för kommittén för näringslivets lokalisering har det inte ankommit på lokaliseringsutredningen rörande statlig verksamhet att undersöka frågan om målsättningen för den allmänna lokaliseringspolitiken. Utredningens uppdrag har varit begränsat till att omfatta undersökningar rörande de tekniska möjligheterna att förflytta statlig verksamhet från stockholmsområdet till andra delar av landet. Självfallet bör emellertid, har utredningen påpekat, all lokaliseringspolitisk verksamhet ha en gemensam målsättning. Lokaliseringen av statlig verksamhet har från sysselsättningssynpunkt stor direkt och indirekt betydelse. Det vore enligt utredningens mening bl. a. av detta skäl inte rimligt att ställa den statliga sektorn utanför de lokaliseringspolitiska strävandena.

Lokaliseringsutredningens förslag är f. n. föremål för remissbehandling och torde i annat sammanhang få underställas riksdagen.

III. RIKTLINJER FÖR EN AKTIV LOKALISERINGSPOLITIK

A. Lokaliseringspolitisk målsättning m. m.

Kommittén

1. Motiv för en aktiv lokaliseringspolitik

I sin motivering för en aktiv lokaliseringspolitik erinrar kommittén för näringslivets lokalisering inledningsvis om att 1947 års lokaliseringsutredning (SOU 1951: 6) diskuterade de ekonomiska, sociala och försvarspolitiska skäl, som kunde motivera att samhället bedrev aktiv lokaliseringspolitik. Även om kommittén i allt väsentligt ansluter sig till vad därvid anfördes, är det, säger kommittén, angeläget att frågeställningarna mer ingående preciseras och konkretiseras. De motiv, som kan åberopas för en av samhället bedriven lokaliseringspolitik, har enligt kommitténs mening accentuerats av utvecklingen de senaste åren. Kommittén anför som motiv för en aktiv lokaliseringspolitik förändringar i befolkningsutvecklingen, orsaker till be-

folkningens regionala omfördelning, följder på arbetsmarknaden och för samhällsmiljön av näringslivets nuvarande lokalisering samt den framtida regionala befolknings- och sysselsättningsutvecklingen. I syfte att belysa de företagsekonomiska förutsättningarna för en samhällsekonomiskt och socialt önskvärd lokalisering har kommittén låtit undersöka de regionala variationerna i fråga om industrins produktionskostnader. Slutligen läggs samhällsekonomiska synpunkter och försvarssynpunkter på näringslivets lokalisering.

Befolkningsutvecklingen

Kommittén erinrar om att rikets folkmängd mellan åren 1950 och 1960 ökade med 6,4 procent, vilket var en svagare ökning än under föregående tioårsperiod. Folkökningen försiggick i avtagande takt under 1950-talet och uppgick under den första hälften av decenniet till 3,5 procent och under den andra till 2,8 procent. Från 1960 till 1962 ökade folkmängden med en procent.

Befolkningsutvecklingen i länen karakteriseras enligt kommittén av att mellan åren 1950 och 1960 14 län hade större utflyttning än inflyttning, nämligen de sju länen i östra Götaland, de fem norrlandslänen samt Skaraborgs och Hallands län. Dessa län utom Hallands, Kronobergs och Blekinge hade fortsatt nettoutflyttning under åren 1961—62, varjämte Stockholms stad samt Kopparbergs och Örebro län noterade flyttningsförluster under dessa år.

Under 1950-talet minskade folkmängden i Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads och Jämtlands län. Från år 1960 till 1962 hade alltjämt Kalmar, Gotlands och Jämtlands län folkminskning, varjämte folkmängden minskade i Västernorrlands, Västerbottens och Värmlands län samt i Stockholms stad.

Som en följd av befolkningsutvecklingen mellan 1950 och 1962 fick mälarlänen, främst Stockholms län, samt Göteborgs och Bohus län sina andelar av rikets folkmängd ökade, medan länen i östra Götaland och Norrland (utom Norrbottens län) samt Skaraborgs och Värmlands län fick sina andelar minskade.

Ett karakteristiskt drag i befolkningsutvecklingen under de senaste årtiondena har enligt kommittén varit förskjutningen från glesbygd till tätorter. Folkmängdsförändringen i länen har därför påverkats av dels andelen bosatta i tätorter och glesbygd, dels förändringen i tätorts- respektive glesbygdsbefolkningen.

Befolkningsutvecklingen i arbetsmarknadsstyrelsens 152 B-regioner[1] utvisar enligt kommittén en folkminskning i 64 regioner mellan åren 1950 och 1960. I samtliga län utom Örebro län fanns B-regioner med folkminsk-

[1] Principerna för arbetsmarknadsstyrelsens regionindelning är redovisade i den av styrelsen utgivna publikationen "Arbetsmarknadsstyrelsens regionindelning", 1961.

ning under 1950-talet. Folkminskningsregionerna var i huvudsak koncentrerade till län som hade folkminskning eller svag folkökning under 1950-talet. Ett stort antal folkminskningsregioner fanns också i Malmöhus och Norrbottens län trots att dessa län noterade stark folkökning. Folkökning redovisades i 88 B-regioner, varav 40 hade större folkökning än riksgenomsnittet. Flertalet av dessa fanns i mellansverige. Av de 45 regionerna i östra Götaland hade blott sex och av de övriga 38 regionerna i södra Sverige nio större folkökning än riksgenomsnittet, och av Norrlands 31 regioner var så fallet med nio.

I samtliga folkminskningsregioner var, fortsätter kommittén, de arbetsföra åldrarnas andel av totalbefolkningen år 1960 lägre än riksgenomsnittet, vilket också i regel var fallet med 0—15-åringarna utom, med få undantag, i regionerna i Norrland. Åldringarnas andel var i regel större i folkminskningsregionerna än genomsnittligt för riket.

Folkmängdens förändring i kommunerna mellan åren 1950 och 1960 visar, att av 1 029 kommuner år 1960 hade 661 eller inemot två tredjedelar folkminskning under 1950-talet. I dessa kommuner bodde en knapp tredjedel av landets befolkning. Folkminskningen hade i allmänhet drabbat kommuner med lågt invånarantal.

Om folkmängdens förändring i tätorterna mellan åren 1950 och 1960 nämns, att i de B-regioner, som hade folkminskning under 1950-talet, tätortsbefolkningens andel av totalfolkmängden var lägre än i riket. Någon avgörande regional skillnad i tätortsutvecklingen förelåg inte. Regioner med stark och svag ökning av tätortsfolkmängden var sålunda tämligen jämnt fördelade över landet. Tätortsfolkmängdens relativa ökning i storstadsregionerna sammanföll i stort sett med riksgenomsnittet. Av de regioner, som hade den största procentuella ökningen av tätortsfolkmängden, låg sju i Norrland, åtta i mellansverige och åtta i södra Sverige.

Den procentuellt starkaste ökningen av den sammanlagda folkmängden i tätorter av olika storlek förelåg i tätorterna med 2 000—20 000 invånare. De tätorter, som till sin näringskaraktär var industriorter, hade den snabbaste folkökningen.

I kommitténs betänkande redovisas även en framskrivning av 1960 års befolkning under antagande att inga flyttningsrörelser äger rum. Enligt denna kommer befolkningen i de arbetsföra åldrarna (15—65 år) att öka med 3 procent eller med 145 000 personer till år 1965. Efter 1965 blir den naturliga tillväxten i de arbetsföra åldrarna mycket liten. Den beräknas under perioden 1965—1970 uppgå till 30 000 personer i hela riket. Mellan åren 1970 och 1975 kommer enligt framskrivningen en minskning av befolkningen i de arbetsföra åldrarna att inträda.

Regionalt föreligger stora skillnader. Tillväxten i de arbetsföra åldrarna mellan åren 1960 och 1965 beräknas i Norrbottens län till 8 procent och i Västerbottens län till 6 procent mot 3 procent i hela riket. Av den natur-

liga ökningen med 30 000 personer mellan åren 1965 och 1970 faller 9 000 på Norrbottens och 4 500 på Västerbottens län. De två övre norrlandslänen svarar alltså, understryker kommittén, för nära hälften av de arbetsföra åldrarnas naturliga ökning i riket. I inte mindre än 55 B-regioner, däribland Stockholmsregionen, visar framskrivningen, att antalet personer i de arbetsföra åldrarna kommer att minska. Nästan hälften av B-regionerna i Götaland uppvisar sådan minskning.

Samtidigt som framskrivningen visar en minskning av de arbetsföra åldrarna totalt mellan åren 1970 och 1975 ger den till resultat en ökning i Norrbottens län med nära 6 000 och i Västerbottens län med drygt 2 000 personer.

Orsaker till befolkningens regionala omfördelning

Kommittén har även redovisat ändringarna i fördelningen av antalet förvärvsarbetande mellan åren 1950 och 1960. Den förvärvsarbetande befolkningen i hela riket uppgick enligt folkräkningen år 1960 till 3 244 100 personer, medan motsvarande antal år 1950 var 3 104 800. Under 1950-talet ökade sålunda antalet förvärvsarbetande med 139 300 personer eller med 4,5 procent.

Om man önskar få en bild av utvecklingen inom olika näringsgrenar kan 1950 års folkräkning inte utan vidare jämföras med 1960 års. Klassificeringen av vissa gruppers näringsgrenstillhörighet har nämligen inte varit densamma vid de båda räkningarna. I följande tabell, som grundar sig på uppgifter från Folkräkningen 1960, del VI, har 1950 års siffror omräknats i enlighet med 1960 års näringskod.

	Andel i % av samtliga förvärvsarbetande 1950	Förändring 1950—60		Andel i % av samtliga förvärvsarbetande 1960
		Absolut	Procentuell	
Industri och hantverk..	32,6	+ 154.400	+ 15,2	36,0
Byggnads- och anläggningsverksamhet.....	7,9	+ 50.700	+ 20,8	9,1
Handel.....	13,4	+ 23.600	+ 5,7	13,5
Samfärdsel.....	8,1	— 8.700	— 3,5	7,5
Tjänster.....	17,0	+ 116.500	+ 22,1	19,8
S:a stadsnäringar.....	79,7	+ 323.900	+ 13,1	86,2
Jordbruk, skogsbr. m.m.	20,3	— 184.600	— 29,2	13,8
Samtliga	100,0	+ 139.300	+ 4,5	100,0

Kommittén konstaterar, att starka förskjutningar skedde under 1950-talet mellan olika näringsgrenar. Inom jordbruk och skogsbruk minskade antalet förvärvsarbetande med nära 30 procent eller med över 180 000 personer, under det att industri och hantverk ökade med omkring 15 procent eller med drygt 150 000. Den största relativa ökningen förekom inom

gruppen tjänster med drygt 20 procent eller med nära 117 000 personer. Vad angår förändringen i länen minskade hela antalet förvärvsarbetande i sju län. Störst var minskningen relativt sett i Gotlands och Jämtlands län. Även i Kronobergs, Kalmar, Skaraborgs, Gävleborgs och Västernorrlands län minskade antalet förvärvsarbetande.

Starkaste relativa ökningen förelåg i Stockholms, Västmanlands och Norrbottens län. Antalet förvärvsarbetande män ökade blott i Stockholms stad, Stockholms, Uppsala, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Örebro, Västmanlands och Norrbottens län. Antalet förvärvsarbetande kvinnor ökade i samtliga län.

Inom enbart industrin förelåg den starkaste procentuella ökningen inom Norrbottens, Västerbottens, Västmanlands, Kronobergs och Blekinge län, Stockholms stad och län tillsammans samt Skaraborgs och Värmlands län. Byggnads- och anläggningsverksamheten hade den starkaste ökningen i Norrbottens och Västerbottens län.

Även vad gäller servicenäringarna (handel, samfärdsel, tjänster) hade de två länen i övre Norrland samt Västmanlands län den största relativa sysselsättningsökningen. Stark ökning förelåg även i Älvsborgs, Uppsala och Kopparbergs län. Den svagaste procentuella ökningen hade Blekinge, Kristianstads, Kalmar, Gotlands, Östergötlands, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs och Jämtlands län. Ökningen inom Stockholms stad och län samt Malmöhus län låg under riksgenomsnittet.

Antalet förvärvsarbetande inom jord- och skogsbruk minskade i samtliga län. Inom stadsnäringarna tillsammans var ökningen av antalet förvärvsarbetande under 1950-talet svag i sydöstra Götaland och nedre Norrland men låg över riksgenomsnittet i övre Norrland och i de mellansvenska länen (utom Örebro län). Ökningen i Stockholms stad och län skilde sig obetydligt från riksgenomsnittet. Mellan åren 1950 och 1960 ökade länen i övre Norrland och i mellansverige sin andel av stadsnäringarna i hela riket, medan den var oförändrad för Stockholms stad och län tillsammans samt minskade för Malmöhus och Göteborgs och Bohus län, länen i nedre Norrland samt några län i sydöstra Sverige.

I 80 av de 152 B-regionerna minskade den förvärvsarbetande befolkningen mellan åren 1950 och 1960. I samtliga regioner som hade tillbakagång av totalbefolkningen utom två minskade också den förvärvsarbetande befolkningen. Därutöver hade ytterligare 18 regioner minskning av antalet förvärvsarbetande men ändock en ökning av totalfolkmängden varierande mellan 0,1 och 4 procent.

De regioner, där antalet förvärvsarbetande minskade under 1950-talet, hade ett starkt inslag av jordbruksbefolkning. Endast i två av dessa minskningsregioner var jord- och skogsbrukets andel av de förvärvsarbetande mindre än riksgenomsnittet. Industrin var däremot i regel svagt representerad. Sålunda var i tre fjärdedelar av minskningsregionerna industrins an-

del av de förvärvsarbetande lägre än riksgenomsnittet. Hög andel industriarbetare utgör dock ingen garanti för gynnsam sysselsättningsutveckling, påpekar kommittén. I 22 regioner med högre andel industriarbetande än genomsnittligt i riket minskade sålunda den förvärvsarbetande befolkningen, medan totalantalet förvärvsarbetande ökade i 16 regioner med lägre andel än riksgenomsnittet.

Regioner med stark sysselsättningsökning inom industrin hade i regel också stark minskning inom jord- och skogsbruket, medan flertalet av regionerna med svag minskning av antalet sysselsatta inom jord- och skogsbruk också hade svag ökning inom industrin. Det vill därför synas, säger kommittén, som om den starka sysselsättningsökningen inom industrin påskyndat jordbrukets rationalisering.

Antalet förvärvsarbetande inom stadsnäringarna sammanlagt minskade enligt vad kommittén fortsättningsvis upplyser under 1950-talet i 11 B-regioner i södra Sverige och i tre i Norrland. I Stockholms B-region var stadsnäringarnas relativa ökning densamma som i riket. Betydligt starkare procentuell sysselsättningsökning inom stadsnäringarna än riksgenomsnittet noterades för flertalet av B-regionerna i övre Norrland och för nära hälften av regionerna i Svealand men blott för fjärdedelen av regionerna i Götaland och i södra och mellersta Norrland.

Inom industrin minskade antalet sysselsatta under 1950-talet enligt folkräkningarna i 17 B-regioner, därav sju i Norrland. En relativt sett stor ökning förelåg i nio regioner i Norrland, 14 i Svealand, 12 i östra Götaland och nio i västra Götaland samt tre i Skåne.

I 28 B-regioner minskade folkmängden under 1950-talet relativt starkt, d. v. s. minskningen översteg 5 procent. Kommittén konstaterar att vissa av dessa regioner företer gemensamma drag i fråga om näringsstruktur och sysselsättningsutveckling. Samtliga hade jämförelsevis hög andel förvärvsarbetande inom jord- och skogsbruk — 21 av dem hade mer än dubbelt så hög andel som riksmedeltalet. Industrins andel var däremot i många fall låg.

Kommittén belyser även utvecklingen inom industrin mellan åren 1952 och 1960 ur regional synpunkt. Enligt kommerskollegiets industristatistik minskade antalet industrianställda mellan åren 1952 och 1960 i 29 B-regioner, av vilka 14 låg i Norrland. En undersökning av primäruppgifterna till denna statistik visar enligt kommittén att antalet industrianställda mellan nämnda år ökade med cirka 80 000 eller med 9,7 procent. En på folkräkningarna åren 1950 och 1960 grundad analys visade en ökning under den två år längre perioden av samtliga förvärvsarbetande inom industri och hantverk med omkring 15 procent.

Det mest markanta minskningsområdet framträder i Norrland, omfattande större delen av norra Gävleborgs, hela Jämtlands samt stora delar av Västerbottens och Norrbottens län. Väsentligt svagare ökning av antalet industrianställda än riksgenomsnittet redovisas i de tre storstadsregionerna.

Stark relativ ökning visar även denna undersökning för en del regioner i östra Svealand samt framför allt i stora delar av Jönköpings, Kronobergs och norra Kristianstads län. I Norrland var ökningen av antalet industrianställda i stort sett koncentrerad till några få centra, nämligen Örnsköldsvik, Skellefteå, Luleå, Gällivare/Malmberget och Kiruna. De regionala omfördelningarna av industrins anställda var ansenliga under 1950-talet. Sålunda fick storstadsregionerna samt sådana industribetonade områden som Uppsala, Eskilstuna, Norrköpings, Borås, Örebro och Gävle B-regioner sina andelar av rikets industrianställda reducerade. Av Norrlands 31 B-regioner fick 21 sina andelar av rikets industrianställda minskade. För att dessa 21 regioner skulle haft samma andel år 1960 som år 1952, hade de behövt ytterligare över 5 000 industrianställda.

Regioner som ökade sina andelar återfinns främst i södra Jönköpings, i Kronobergs och i norra Kristianstads län samt i övrigt med stor spridning i Svealand och Götaland. De nyss nämnda fem centra i Norrland ökade även sin andel av rikets industrianställda.

De regionala förändringarna i industrins förädlingsvärde sådant detta kan belysas med ledning av den officiella industristatistiken har även studerats av kommittén. Enligt detta material har förädlingsvärdet i oförändrat penningvärde från år 1952 till år 1960 ökat med 48,1 procent, d. v. s. betydligt mer än ökningen av antalet anställda, vilken uppgick till 9,7 procent. Sammanfattningsvis konstateras att främst stockholms- och malmöregionerna samt en rad betydande industriregioner i Svealand och Götaland fått sin andel av industrins förädlingsvärde minskad under 1950-talet. För Svealand och Götaland kan sägas, heter det i kommitténs betänkande, att den regionala förändringen av förädlingsvärdena och antalet industrianställda i stort sett sammanfaller. För Norrlands vidkommande är bilden något annorlunda. Ett antal regioner i denna landsdel, som fick sina andelar av antalet anställda minskade, visar ökning av sina andelar av förädlingsvärdet.

En av kommittén redovisad undersökning rörande den industriella ny- och omlokaliseringen under åren 1946—1961 omfattar 792 produktionsenheter med minst 25 anställda vid undersökningstillfället, vilka nyetablerats, flyttats eller utlagts som filialer under den angivna tidsperioden. Dessa företag sysselsatte vid undersökningstillfället sammanlagt 65 000 personer. En stor del av omlokaliseringarna var riktade ut från storstadsområdena. Från Stor-Stockholm utflyttade eller lades ut som filialer 86 företag med 12 000 anställda, från Stor-Göteborg 25 företag med 3 500 anställda och från Malmö stad 23 företag med 1 900 anställda.

Lokaliseringen av dessa 792 företag kännetecknas enligt vad kommittén funnit i sina huvuddrag av stor spridning inom Svealand och Götaland. Mätt i antal anställda ägde dock relativt betydande lokaliseringar rum i ett sammanhängande område i Kronobergs, Blekinge och norra Kristianstads län.

Med undantag för gävle- och sundsvallsområdena redovisas påfallande få lokaliseringar till Norrland. Skillnaden mellan å ena sidan Götaland och Svealand med undantag av den nordvästra delen och å andra sidan Norrland är i detta avseende mycket stor, framhåller kommittén.

Lokaliseringarna har i stor utsträckning skett till relativt små tätorter. Sålunda återfinns drygt 40 procent av antalet anläggningar med en tredjedel av antalet anställda i orter med mindre än 5 000 invånare. Etableringar utanför tätorter har varit ovanliga.

Inom storstadsregionerna Stor-Stockholm, Stor-Göteborg och Malmö stad etablerades 147 arbetsställen av den studerade storleken med drygt 9 000 anställda. Samtidigt har emellertid 134 arbetsställen med över 17 000 anställda flyttats eller lagts ut som filialer från dessa regioner. Utflyttningen och filialutläggningen är särskilt omfattande bland industriföretag i Stor-Stockholm.

De i undersökningen ingående företagen har tillfrågats om orsakerna till lokaliseringen. Även om svarens grad av tillförlitlighet inte kan fastställas, må ändock enligt kommittén anföras, att över hälften angett ledig industrilokal eller lämplig tomtmark samt god tillgång på arbetskraft som lokaliseringsorsak. Uteslutes svaren från storstadsregionerna uppgår antalet svar, där tillgången på arbetskraft uppgetts som orsak till lokaliseringen, till 70 procent.

Följder på arbetsmarknaden och för samhällsmiljön av näringslivets lokalisering

Konsekvenserna av den regionala befolkningsutvecklingen ävensom de regionala förändringarna inom industrin enligt föregående redovisningar belyses av kommittén genom en granskning av arbetslöshetens, arbetskraftsbristens och yrkesverksamhetsgradens regionala variationer. Även förekomsten av ett ensidigt näringsliv samt glesbygdens problem vidröres.

I fråga om arbetslöshetens omfattning och regionala variationer erinrar kommittén om att den registrerade arbetslösheten i Sverige under efterkrigstiden varit låg. Antalet arbetslösa har dock — understryker kommittén — skiftat i takt med konjunkturer och säsongväxlingar. Regionala variationer förekommer likaså och i vissa områden har arbetslösheten under en längre tid haft en, jämfört med riket i övrigt, relativt stor omfattning.

Antalet vid arbetsförmedlingarna anmälda arbetslösa i hela riket uppgick i genomsnitt för åren 1956—1960 till 31 700 personer per år. Återhämtningen inom det ekonomiska livet efter konjunkturavmattningen åren 1957—1958 medförde en kraftig minskning av arbetslöshetstalen, och årsmedeltalet för 1961 stannade vid 20 965 personer. Under år 1962 ökade antalet arbetslösa något och uppgick i medeltal för året till 23 243 personer. Det årliga genomsnittet för femårsperioden 1958—1962 var 29 569.

Kommittén framhåller, att arbetslösheten under de senaste åren varit

mest framträdande i Norrland. De fem norrlandslänen, som har 16 procent av landets befolkning, svarade år 1962 för 34 procent av hela antalet arbetslösa — enbart på Norrbottens län, som har 3,5 procent av befolkningen, kom 11 procent. I arbetslöshetssiffrorna ingår inte de arbetslösa som beretts sysselsättning i beredskapsarbeten. Under de senaste fem åren har — påpekar kommittén — över hälften av dem, som placerats i dylika arbeten, varit hemmahörande i norrlandslänen.

En undersökning av antalet arbetslösa under perioden 1958—1962 i förhållande till befolkningen i åldern 15—65 år visar enligt kommittén ett relativt arbetslöshetstal för hela riket av 0,6 procent. I 58 B-regioner i landet var detta tal högre än riksgenomsnittet. Av dessa 58 regioner låg 30 i Norrland, vilket betyder att endast en B-region i denna landsdel hade lägre arbetslöshet än genomsnittet.

Arbetsmarknadsstyrelsens utgifter för beredskapsarbeten uppgick under budgetåret 1961/62 till 211 milj. kr. och under budgetåret 1962/63 till 359 milj. kr. Under kalenderåret 1962 utgjorde kostnaderna för beredskapsarbetena 258 milj. kr., varav 178 milj. eller 69 procent kom på norrlandslänen. Från de erkända arbetslöshetskassorna utbetalades under verksamhetsåret 1961/62 i försäkringsersättning 95 milj. kr. I statsbidrag erhöll dessa kassor under nämnda verksamhetsår 60 milj. kr. Arbetsmarknadsstyrelsens utgifter för olika slag av rörelsestimulerande åtgärder för att underlätta för arbetskraft att flytta från arbetslöshetsområden uppgick under budgetåret 1962/63 till 11 milj. kr.

Vad angår regioner och orter med ensidigt näringsliv anföres, att en tredjedel av landets 1 800 tätorter är ensidiga i det avseendet, att mer än 60 procent av de förvärvsarbetande är sysselsatta i industri och byggnadsverksamhet. I en del av dessa orter förstärks ensidigheten av att den största industrigrenen ensam sysselsätter mer än hälften av samtliga förvärvsarbetande på orten. Antalet sådana orter med över 1 000 invånare år 1960 var 71. De ensidiga industriorterna kännetecknas i regel av kvinnounderskott.

Den kvinnliga yrkesverksamhetsgraden, d. v. s. antalet förvärvsarbetande kvinnor i relation till antalet kvinnor i de arbetsföra åldrarna (15—65 år), ökade enligt kommittén mellan åren 1950 och 1960. Sålunda var av antalet kvinnor i åldern 15—65 år 33 procent år 1950 och 38 procent år 1960 förvärvsarbetande. Ökningen faller helt på de gifta kvinnorna.

Hela antalet förvärvsarbetande kvinnor år 1960 utgjorde 39 procent av den kvinnliga befolkningen i åldersgruppen 15—65 år. Regionalt förekom mycket stora variationer. Av arbetsmarknadsstyrelsens B-regioner hade blott 20 regioner en yrkesverksamhetsgrad som översteg riksgenomsnittet. Högsta yrkesverksamhetsgraden förelåg i boråsregionen (56 procent), stockholmsregionen (52 procent), malmöregionen och lundregionen (50 procent). Medianvärdet, d. v. s. den yrkesverksamhetsgrad som hälften av regionerna låg över och hälften under, uppgick till 33 procent. I den fjärdedel av

B-regionerna som hade den lägsta yrkesverksamhetsgraden varierade intensitetstalet mellan 23 och 29 procent.

Låg yrkesverksamhetsgrad bland kvinnorna förelåg i regel i regioner med låg andel tätortsbefolkning. Även bland tätorterna fanns emellertid betydande variationer. En yrkesintensitet bland kvinnorna i landets samtliga tätorter av samma grad som i Stockholm skulle, anför kommittén, utöver det faktiska antalet förvärvsarbetande kvinnor år 1960 ha tillfört arbetsmarknaden ytterligare omkring 125 000 gifta och 35 000 inte gifta kvinnor, därav 26 000 respektive 10 000 i norrlandslänen. Det understrykes, att dessa siffror gäller endast tätorterna, d. v. s. befolkningskoncentrationer med fler än 200 invånare.

Näringslivets regionalt varierande utveckling medför inte bara överskott på arbetskraft inom vissa områden. Inom andra områden uppstår, framhåller kommittén, brist på arbetskraft. Områdets egna arbetskraftstillgångar räcker inte, och inflyttningen begränsas av olika faktorer. Planeringen inom de snabbt expanderande områdena släpar efter. Stora svårigheter föreligger emellertid, när det gäller att mäta och regionalt jämföra bristen på arbetskraft.

Kommittén redovisar vissa uppgifter ur arbetsförmedlingsstatistiken, som visar att antalet tillsatta platser i förhållande till antalet lediganmälda inom industrin var lägst i storstadslänen och högst i Norrland och i de sydöstra länen. Genomsnittliga antalet arbetslösa i förhållande till hela antalet lediga platser år 1962 var också väsentligt högre i Norrland och nordvästra Svealand än i landet i övrigt.

Beträffande de problem, som uppstår i glesbygdsområdena till följd av folkminskningen, erinrar kommittén om att det minskade behovet av arbetskraft inom jordbruket leder till fortsatt uttunning av befolkningen i glesbygden, även om en del av den arbetskraft som frigörs med bibehållen bosättning får sysselsättning i närliggande tätorter eller i stadsnäringar i glesbygden. Då det i huvudsak är de yngre bland de arbetsföra åldrarna som flyttar, kommer den redan nu ogynnsamma åldersfördelningen i glesbygden med väsentligt större andel äldre personer än i tätorterna att ytterligare accentueras. År 1980 kan sålunda åldrarna över 64 år beräknas utgöra 25 procent av totalbefolkningen i glesbygden. Ur miljösynpunkt har en sådan utveckling, framhåller kommittén, en ogynnsam effekt.

Glesbygden kännetecknas också av stort underskott på kvinnor. Orsaken härtill, uttalar kommittén vidare, är ej i första hand att det saknas arbetsuppgifter för dessa utan att de sysselsättningsmöjligheter, som tätorterna kan erbjuda, bedöms vara mera attraktiva. Kvar står emellertid, att den ojämna könsfördelningen medför betydande sociala olägenheter och låg äktenskapsfrekvens. Befolkningsomflyttningen från glesbygd till tätorter torde på sikt även få kommunalekonomiska följder för de kommuner, där jord- och skogsbruk är den dominerande näringsgrenen och där avstånden

till industri- eller servicecentra är stora. Då en del av de kollektiva kostnaderna för åldringsvården belastar kommunerna, kan denna utgiftspost enligt kommittén väntas bli mera betungande i dessa områden än i områden med jämnare åldersfördelning.

Förutsättningarna att upprätthålla en rimlig servicestandard för glesbygdsbefolkningen blir, framhåller kommittén, beroende av hur den fortsatta urbaniseringen kommer att ske. Avgörande är därvid inte om främst små och ur servicesynpunkt obetydliga bebyggelseagglomerationer kan behålla sin folkmängd men väl om det kommer att finnas ett tillräckligt finmaskigt nät av orter med servicefunktioner av olika karaktär och omfattning.

Kommittén anser att, om inte särskilda åtgärder vidtas för att i lämpligt belägna orter stödja samhälleliga serviceanläggningar, en förutsedd betydande minskning av sysselsättningsmöjligheterna inom jord- och skogsbruket och de stora avstånden mellan tätorterna i de glest befolkade inre delarna av Norrland och nordvästra Svealand kommer att skapa särskilda problem för att tillgodose behovet av primär service åt den befolkning, som skall upprätthålla jord- och skogsbruket.

Bortses från vissa skärgårdsområden och avsides belägna skogsbygder kan glesbygdsbefolkningen i övriga delar av landet med en halvtimmes bilresa nå orter med varor och tjänster, som efterfrågas relativt ofta, och inom en timmes resa nå större centralorter med relativt fullständig serviceutrustning. För den övervägande delen av glesbygdsbefolkningen är tidsavstånden, enligt kommittén, väsentligt mindre. I betydande utsträckning kan vidare arbetskraft, som inte längre behövs inom jord- och skogsbruk, med bibehållen bosättning söka sig till de arbetsplatser, som tätorterna erbjuder.

Bedömning av den framtida regionala befolknings- och sysselsättningsutvecklingen

Det betonas av kommittén, att en bedömning av de sannolika utvecklingstendenserna inom olika näringsgrenar och av folkmängdens väntade utveckling inom skilda regioner är av fundamental betydelse för lokaliseringspolitiska överväganden liksom för all samhällsplanering. De grundläggande prognoser som erfordras för en sådan framtidsbedömning är emellertid alltjämt relativt osäkra och måste bedömas med försiktighet.

Kommittén redogör för tillgängliga prognoser rörande den regionala befolknings- och sysselsättningsutvecklingen under 1960- och 1970-talen. Befolknings- och sysselsättningsutvecklingen kommer enligt kommittén under 1960- och 1970-talen totalt för landet att präglas av en begränsad tillväxt inom de arbetsföra åldrarna och en mycket svag ökning av arbetskraftstillgångarna.

Arbetskraftsbehovet inom jordbruket beräknas minska med över 40 pro-

cent under 15-årsperioden 1960—1975. Sysselsättningen inom skogsbruket väntas under samma tid reduceras med omkring 25 procent. En ännu kraftigare nedgång kan ej anses osannolik. Glesbygdsnäringarna skulle därmed minska antalet förvärvsarbetande från 447 000 till 275 000 och omfatta 8 procent av den yrkesverksamma befolkningen år 1975. Ur regional synpunkt beräknas minskningen bli minst markant i de utpräglade jordbruksområdena och kraftigast i Norrland.

Industrin beräknas öka sin sysselsättning med omkring 9 procent under 15-årsperioden 1960—1975 och bibehålla en i stort sett oförändrad andel av den förvärvsarbetande befolkningen. Såväl byggnads- och anläggningsverksamhet som servicenäringarna beräknas öka sin sysselsättning med 15 procent under 15-årsperioden. Servicenäringarnas andel av den förvärvsarbetande befolkningen skulle därigenom öka från 41 till 45 procent.

De manliga arbetskraftstillgångarna beräknas bli i stort sett oförändrade under 15-årsperioden totalt för landet. Ökning av dessa tillgångar kan endast förväntas i Norrland samt i mindre grad inom vissa regioner i mälardalen. Den kvinnliga arbetskraften beräknas i stort sett öka i hela landet.

För hela landet beräknas ett underskott på manlig arbetskraft av något mer än 60 000 personer vid slutet av 15-årsperioden 1960—1975. Ett motsvarande överskott på kvinnlig arbetskraft väntas uppkomma. Underskottet beräknas i stockholmsregionen till omkring 40 000 män och 20 000 kvinnor, i Malmöhus län till 17 000 män och 8 000 kvinnor samt i Göteborgs och Bohus län till 21 000 män och 7 000 kvinnor. Betydande överskott skulle komma att uppstå i Norrland, främst i de fyra nordligaste länen, som tillsammans enligt angivna förutsättningar skulle få ett överskott fram till år 1975 av 28 000 män, varav något mer än 10 000 på vartdera Norrbottens och Västerbottens län, samt 44 000 kvinnor.

Kommittén framhåller, att de olika befolkningsprognoser som finns tyder på att förskjutningarna från glesbygd till tätorter och mellan större regioner kommer att fortsätta i stort sett enligt samma mönster som under de senaste årtiondena. I vissa avseenden synes en acceleration av omflyttningstakten ej osannolik. Större områden med minskande folkmängd väntas kvarstå eller uppkomma i delar av sydöstra Sverige men framförallt i Norrland. Folkökningen i östra mellansverige, göteborgsområdet samt sydvästra Sverige beräknas fortgå.

Företagsekonomiska lokaliseringsfaktorer

Enligt sina direktiv har kommittén haft att framlägga material, som är ägnat att belysa förutsättningarna ur bl. a. företagsekonomiska synpunkter för näringslivets lokalisering till olika delar av landet. Kommittén uppdrog därför åt fil. lic. G. Törnqvist att göra en undersökning rörande regionala variationer i fråga om olika för industrins lokalisering betydelsefulla fakto-

rer. Uppmärksamhet har därvid i första hand ägnats transportkostnader, arbetskraftskostnader samt industrins behov av kontakt med marknaden. Undersökningarna redovisas i sin helhet i betänkandets bilaga I »Studier i industrilokalisering» (SOU 1963: 49), vilken åberopas av kommittén.

Transportkostnaderna för råvaror till och färdigvaror från en produktionsanläggning visar enligt undersökningen stora variationer vid lokalisering till olika delar av landet. För betydande grupper av svensk industri utgör emellertid dessa kostnader en liten del av de totala produktionskostnaderna. För vissa undersökta typexempel av anläggningar inom konfektions- och verkstadsindustri utgör transportkostnaderna i olika lägen och för olika slag av produktion i runda tal mellan 0,5 och 5,0 procent av totalkostnaden.

De som exempel anförda anläggningarna betecknas i undersökningen som rörliga ur transportkostnadssynpunkt. De kan lokaliseras till orter inom stora delar av landet, utan att transportkostnaderna ökar produktionskostnaderna med mer än någon eller några få procent.

Omkring en tredjedel av arbetsställena i industristatistiken med omkring hälften av antalet industrianställda torde enligt undersökningen med en grov uppskattning kunna betecknas som rörliga eller obundna från transportkostnadssynpunkt. Om hänsyn tas endast till transportkostnaderna, kan verksamhet enligt undersökningen bedrivas i vitt skilda delar av landet utan att produktionskostnaderna påverkas med mer än en à två procent. Inom framförallt södra och mellersta Sverige kan rörligheten betecknas som mycket stor för de företag, som säljer sina produkter på en nationell eller internationell marknad.

I fråga om lönekostnader föreligger enligt den åberopade undersökningen betydande variationer mellan olika delar av landet. Gjorda utredningar visar att lönevariationerna för industrianställda uppgår till 15 à 20 procent. Spännvidden är lägre för tjänstemän än för manliga arbetare. De lägsta genomsnittliga lönerna förekommer i södra och sydöstra Götaland, och de högsta i stockholms- och göteborgsområdena samt i södra Norrlands inland och i norra Norrland. Det anses emellertid sannolikt att de större industriorterna i dessa delar av Norrland i hög grad påverkat det genomsnittliga löneläget. En specialundersökning visar, att lönenivån sjunker med tätorternas storlek och avståndet till de stora industriorterna i dessa delar av landet.

För de studerade anläggningarna inom konfektions- och verkstadsindustrin kan de lönekostnadsvariationer, som förekommer i landet, beräknas påverka de totala produktionskostnaderna med i runt tal 5 procent. Detta anses gälla för stora delar av de industrier, som kan räknas som rörliga ur transportkostnadssynpunkt. För dessa företag torde sålunda i regel de regionala lönevariationerna vara av väsentligt större betydelse från lokaliseringssynpunkt än de regionala transportkostnadsvariationerna.

Transportorienterade anläggningar, d. v. s. sådana där kostnader för transport av råvaror och/eller färdigfabrikat uppgår till betydande delar av de to-

tala produktionskostnaderna, påverkas däremot i mindre grad av regionala lönevariationer.

Några regionala beräkningar av arbetskraftens produktivitet har inte kunnat göras. Företagna undersökningar visar emellertid, att arbetskraftens rörlighet och frånvarofrekvens är högre i storstadsregioner och andra arbetskraftsbristområden, vilket ökar företagens kostnader. Å andra sidan är produktiviteten låg under en övergångsperiod i områden, där arbetskraften inte har utbildning för eller vana vid industriarbete.

Det heter vidare i undersökningen, att flera omständigheter kan tänkas bidra till en regional löneutjämning. Exempelvis kan lokaliseringen av ett större industriföretag till en mindre låglöneort komma att påverka det totala löneläget. I samma riktning kan omflyttning av arbetskraft verka.

Råvaruorienterade och marknadsorienterade industrier är vanligen relativt orörliga från lokaliseringssynpunkt. Kostnadsvariationerna för råvaror och färdigprodukter bildar en snäv ram, inom vilken sådana sekundära faktorer som lönekostnaderna kan avgöra det slutliga valet av lokaliseringsort.

För de från transportkostnadssynpunkt rörliga företagen bildar enligt undersökningen variationerna i transportkostnader en vid yttre ram. Ett stort antal orter inom riket är likvärdiga eller i det närmaste likvärdiga från transportkostnadssynpunkt. Skillnaden dem emellan påverkar enligt undersökningen det företagsekonomiska resultatet i mycket ringa utsträckning. För dessa företag utgör arbetskraftskostnaderna vanligen en betydande kostnadspost, och regionala löneskillnader kan i stor utsträckning påverka det ekonomiska resultatet. Det är emellertid svårt — framhålles det — att på förhand avgöra produktionsresultatet vid en viss arbetskraftskostnad på alternativa lokaliseringsorter. De regionala löneskillnaderna kan i vissa fall antas vara skillnader på kort sikt. Inom betydande områden är skillnaderna också relativt små.

Mot denna bakgrund är det sannolikt, heter det vidare, att andra omständigheter än regionala kostnadsvariationer för transporter och för arbetskraft i många fall påverkar den rörliga industrins lokalisering. Själva etableringen av en industrianläggning är vanligen förenad med stora kostnader. Om ett flertal orter är likvärdiga lokaliseringsalternativ från transport- och lönekostnadssynpunkt, kan möjligheten att reducera etableringskostnaderna genom fördelaktiga krediter, låga byggnadskostnader eller tillgängliga industrilokaler avgöra valet av etableringsort. Tillgången på enskild och allmän service har därjämte stor betydelse.

Om industrins behov av nära kontakt med marknaden konstateras, att starkt kontaktorienterade verksamheter vanligen betjänar lokalt avgränsade marknadsområden. Även mindre starkt kontaktorienterade industrier, vilka exempelvis säljer sina produkter på en nationell marknad, kan förutsättas ha behov av snabba och bekväma kontakter med köparna. De regionala variationerna i transporttider, restider och kommunikationsmöjlig-

heter är ansenliga. De torde ha en inte ringa psykologisk effekt vid valet mellan alternativa lokaliseringsorter. Allmänt torde gälla, att förbättrade kommunikationer, som förkortar tidsavståndet till råvaruleverantörer och avsättningsmarknader, ökar konkurrensmöjligheterna för industriföretag i mera avsides belägna delar av landet.

Samhällsekonomiska och försvarspolitiska synpunkter på näringslivets lokalisering

Samhällsekonomiska jämte sociala och försvarspolitiska skäl, som inte utan vidare kommer in i de privatekonomiska bedömningarna, talar enligt kommittén för att man bör söka modifiera de utvecklingstendenser, som nu kan förutses i fråga om näringslivets geografiska fördelning.

Kommittén framhåller, att stora svårigheter föreligger att genomföra kvantitativa beräkningar av samtliga enskilda och samhälleliga kostnader och vinster av alternativa lokaliseringar, särskilt som även verkningarna på lång sikt berör frågan. I regel kan endast osäkra bedömningar göras. Härtill kommer betydelsefulla sociala och försvarspolitiska hänsyn, som över huvud taget inte kan uttryckas i ekonomiska kvantiteter. I vissa fall är emellertid de faktorer, som visar i ena eller andra riktningen, så starka och påtagliga, att vissa slutsatser utan vidare kan dras.

När det gäller enskilda företag är det enligt vad kommittén påpekar företagets ägare och ledare, som har att bedöma den lämpliga lokaliseringen. För de faktorer, som därvid är av betydelse, har redogjorts i det föregående. Det är emellertid påtagligt, framhåller kommittén, att den privatekonomiska och den samhällsekonomiska bedömningen kan skilja sig mer eller mindre avsevärt från varandra. Även om det givetvis är ett centralt samhällsintresse, att företagen blir effektiva och lönsamma och lokaliseras på ett sådant sätt, att detta mål uppnås, är det också rimligt, att samhället vidtar anstalter, som avser att påverka företagens beslut i en sådan riktning, att dessa fattas under hänsynstagande till de samhällsekonomiska följderna.

Kommittén hävdar att samhällets organ därvid inte behöver genomföra någon fullständig beräkning av samtliga fördelar och nackdelar för företaget med en viss lokalisering jämförd med en annan. Detta är fortfarande, betonar kommittén, det enskilda företagets angelägenhet. Samhället kan emellertid indirekt genom serviceverksamhetens utformning eller direkt genom råd eller ekonomiskt stöd påverka de konkreta besluten på ett sätt, som mer eller mindre fullkomligt upphäver den tendens till en från samhällsekonomisk synpunkt felaktig lokalisering, som eljest skulle föreligga.

Generellt konstaterar kommittén, att större orter i regel har en stark dragningskraft, som i och för sig är lättförklarlig. Både näringslivets utveckling mot ökad differentiering och levnadsstandardens stegring gör, att både företagens och konsumenternas behov blir allt mångsidigare och där-

för endast kan tillgodoses på en relativt stor ort. Denna tendens kan väntas undan för undan bli skärpt, dels av det skälet att den större och mångsidigare orten utgör en effektivare produktionsmiljö än den mindre och ensidigare, dels därför att de personer, som genom kompetens som tekniker eller företagsledare till stor del betingar näringslivets och sysselsättningens fortsatta tillväxt, fäster särskilt stor vikt vid de fördelar, som de mångsidigt utvecklade orterna kan erbjuda dem. Deras bosättning blir sedan en bas för ytterligare ökning av efterfrågan på arbetskraft i sådana orter. Denna koncentrationstendens kan — menar kommittén — vara både företagsekonomiskt och samhällsekonomiskt rationell, men den kan också ha negativa återverkningar som måste beaktas. Frågan om vilka utvecklingstendenser beträffande näringslivets lokalisering, som bör främjas eller motverkas, måste, säger kommittén, avgöras från fall till fall på grundval av mera konkreta bedömningar.

Befolkningsutvecklingen skapar, framhåller kommittén vidare, i stor utsträckning det starkaste behovet av nya arbetstillfällen i de delar av landet, där arbetskraftsbehovet kan förutses öka relativt svagt eller direkt minska under de närmaste 10 à 15 åren. Även bortsett från de sociala synpunkterna blir det samhällsekonomiskt lönande att sätta in ekonomiska stödåtgärder för att stimulera sysselsättningen i sådana områden, eftersom arbetslöshet eljest blir svår att undvika. Både samhällsekonomiska och rent sociala skäl talar dessutom för lokaliseringsfrämjande åtgärder, där näringslivets ensidighet medför särskilt stor konjunkturkänslighet eller permanenta svårigheter för särskilda kategorier av arbetskraft — i synnerhet de gifta kvinnorna — att erhålla sysselsättning.

De samhälleliga investeringarna i anslutning till en industriell expansion är enligt kommittén i regel av sådan omfattning, att de måste beaktas vid kalkyler över olika lokaliseringsalternativ. Samhällsekonomiska fördelar kan vinnas om vid val mellan olika alternativ en lokalisering sker till orter eller områden med överskott på arbetskraft, som av olika skäl är trögrörlig, och med outnyttjad samhällelig kapitalutrustning i stället för till orter med fullt utnyttjad kapacitet och balans på arbetsmarknaden. Lokalisering till orter med arbetskraftsbrist kan också leda till sänkt produktivitet och höjd kostnadsnivå inom näringslivet samt svårigheter att lösa väsentliga samhällsplaneringsfrågor.

Kommittén erinrar om att det både samhälls- och företagsekonomiskt dessutom är betydelsefullt att långsiktigt planera lokaliseringen av kommunikationer, bostadsbebyggelse och andra samhällsinvesteringar på ett sådant sätt, att näringslivets villkor blir så gynnsamma som möjligt och att enskilda lokaliseringsbeslut kan grundas på god kännedom om de framtida lokaliseringsförhållandena. Starka skäl talar enligt kommittén för att i detta avseende bör eftersträvas att undvika å ena sidan en stark koncentration av befolkningen till storstäderna, å andra sidan en splittring av näringslivet

på alltför många och små orter, där varken företagen eller konsumenterna kan erhålla den mångsidiga service som numera efterfrågas.

Kommittén understryker, att de synpunkter som framförts på problem som sammanhänger med den fortsatta utvecklingen av olika tätorter och tätortskategorier, storstäder och andra, varit av preliminär art. De stora planerings- och avvägningsfrågor av både ekonomisk, social och försvarspolitisk natur, som här är involverade, måste klarläggas genom grundligare undersökningar, innan en långsiktig politik kan fastläggas.

Det från försvarssynpunkt främsta kravet på näringslivets lokalisering innebär enligt vad kommittén framhåller, att de krigsviktiga produktionsenheterna placeras inom sådana områden och på sådant sätt, att de såvitt möjligt kan arbeta ostörda i händelse av krig. Produktionsenheterna bör därför från denna aspekt lokaliseras så, att de löper minsta risk för förstöring och att transporterna för den lokaliserade enheten blir så korta och så litet sårbara som möjligt. Nackdelarna från försvarssynpunkt av en stark koncentration av krigsviktiga anläggningar och befolkning till storstadsområden och andra större städer liksom befolkningsutglesningen i stora landsdelar har i skilda sammanhang påtalats, icke minst i 1947 års lokaliseringsutredning. Utvecklingen inom bebyggelse och näringsliv sedan nämnda utredning framlades anser kommittén ha ytterligare accentuerat svårigheterna för det totala försvarets organisering.

Den koncentration av befolkning och näringsliv till de större tätorterna, som skett under efterkrigstiden, har från försvarssynpunkt inneburit en mycket ogynnsam utveckling. Även med ett mycket aktivt luftförsvar och med långtgående förebyggande civilförsvarsåtgärder i avsikt att minska anfallsverkningarna, synes det kommittén inte möjligt att hindra förluster och skadegörelse, som i vissa lägen kan få förödande verkningar.

Slutligen framhålles i sammanhanget att man inte kan planera samhället enbart med utgångspunkt i ett eventuellt krigs krav. Å andra sidan får inte planering ske utan att totalförsvarets krav och synpunkter beaktas. Totalförsvarets myndigheter har genom de förordningar av olika slag, som finns, möjlighet att medverka i och i viss mån påverka huvuddelen av planeringsarbetet. Önskvärt är emellertid, betonar kommittén, att de viktigaste centrala totalförsvarsmyndigheterna i ett tidigare skede än nu inkopplas i arbetet. Eljest uppstår risk för att försvarsbetingelserna som en följd av vidtagna åtgärder ändras i så hög grad, att landets ekonomiska, personella och övriga resurser inte räcker till för att upprätthålla den av statsmakterna fastställda målsättningen för försvaret. Det är vidare betydelsefullt, att samhället inte får en utformning med alltför täta befolkningskoncentrationer, som gör att utrymningsåtgärder m. m. ter sig så omfattande och svårgenomförbara, att statsmakternas handlingsfrihet binds. En utveckling mot ökade koncentrationer medför, påpekar kommittén, en utveckling mot ökade risker — eller krav på tidigare beredskapsåtgärder.

Sammanfattning

Behovet av och motiven för att samhället bör bedriva en aktiv lokaliseringspolitik sammanfattar kommittén på följande sätt.

En utveckling utan någon medverkan från samhällets sida vid näringslivets lokalisering kan medföra

1. att alla arbetskrafts- och naturtillgångar inte blir rationellt utnyttjade;
2. att en sådan uttunning av befolkningen kan uppstå inom vissa områden att samhällelig service inte kan upprätthållas i en omfattning som är rimlig eller endast kan bestå till priset av ökade kostnader för den enskilde och samhället;
3. att utbyggnaden av kollektiva anordningar i storstadsområdena släpar efter till följd av den starka koncentrationen av befolkningen till dessa områden;
4. att rikets försvar försvåras vid en fortsatt stark koncentration av verksamhet till storstadsområdena.

Den hittills bedrivna lokaliseringsverksamheten har enligt kommittén visat sig vara otillräcklig i fråga om medel och organisation. Försök att med lokaliseringspolitiska åtgärder på bred front stimulera näringslivet i en region har sålunda inte förekommit. I flertalet västeuropeiska länder har däremot statliga åtgärder vidtagits i syfte att dels stimulera utvecklingen i s. k. utvecklings- eller stödområden, d. v. s. landsdelar, där näringslivet stagnerat eller gått tillbaka, dels förmå industrier att flytta från områden som kännetecknas av överexpansion. I Storbritannien har exempelvis sedan länge båda dessa slag av åtgärder prövats för att råda bot på strukturarbetslösheten inom kol- och stålområden, där rationaliseringar av olika slag successivt minskat behovet av arbetskraft, men också för att hejda den alltför kraftiga inflyttningen till storstadsområdena. I Nederländerna, som också har överbefolkningsproblem att bemästra, har man till skillnad från Storbritannien inte genom restriktioner sökt motverka befolkningskoncentrationen, men de knappa marktillgångarna i hamnstäderna har i första hand reserverats för den tunga industrin, samtidigt som den lätta industrin stimulerats att överflytta sin verksamhet till glesare bebyggda områden. I Norge har de statliga åtgärderna sedan början av 1950-talet inriktats på en utbyggnad av det svagt utvecklade näringslivet i norr. Numera finns enligt vad kommittén upplyser möjligheter att erhålla lån från en statlig fond inom alla delar av landet, där behov av en komplettering av näringslivet föreligger, men befintliga finansieringsmöjligheter är otillräckliga.

2. Lokaliseringspolitisk målsättning

Den lokaliseringspolitik som kommittén förordar sägs sammanfattningsvis ha följande tre syften:

1. Att främja en sådan lokalisering av näringslivet, att landets tillgångar av produktionsfaktorer blir utnyttjade och fördelade på olika områden på ett sådant sätt att nationalinkomsten blir så stor som möjligt och att arbetskraften bereds full sysselsättning.

2. Att skapa en harmonisk samhällsmiljö, som så långt det är möjligt ger människorna — oberoende av var de måste bo för att fullgöra sin uppgift — en likvärdig standard i fråga om social och kulturell service.

3. Att lokalisera näringslivet så, att rikets försvar underlättas.

Det ligger i sakens natur, säger kommittén, att man inte kan ange en målsättning för lokaliseringspolitiken, som är så preciserad att den direkt kan utnyttjas för lösningen av enskilda lokaliseringsproblem. Lokaliseringsfrågorna är i regel alltför komplicerade och omfattande, för att detta skall kunna ske. Härtill kommer våra bristande kunskaper i samhällsekonomiska och sociologiska frågor. Vissa allmänna principer kan dock, menar kommittén, redovisas.

Ett förverkligande av kravet på full sysselsättning så att alla människor oavsett ålder, kön och bostadsort, som vill och kan ta förvärvsarbete, kan få tillfälle härtill, förutsätter att jämte arbetsmarknadspolitiska även lokaliseringspolitiska åtgärder vidtas.

Om näringslivet skall få den mest ändamålsenliga lokaliseringen och alla produktionsfaktorer skall utnyttjas på effektivaste sätt, kan det enligt kommittén inte bara bli fråga om att arbetskraften skall anpassa sig till företagen, utan företagen får i större utsträckning än hittills söka sig till arbetskraften. Utbyggnad av industriell verksamhet kräver ofta investeringar i bostäder och olika slag av samhälleliga serviceanordningar. I en ort där arbetskraften är fullt utnyttjad och personalbehovet huvudsakligen måste tillgodoses genom inflyttning från andra platser kan dessa bli av betydande omfattning. Vid bedömningen av lokaliseringsfrågan från samhällsekonomisk synpunkt bör även beaktas de kostnader i samband med etableringen som faller utanför företaget. Även med hänsyn till att de totala investeringsresurserna är begränsade kommer denna fråga att bli av betydelse.

Sker lokalisering av ett företag till en plats med lokal tillgång på arbetskraft och tillräcklig service, blir samhällets kostnader till följd av etableringen väsentligt mindre än om lokalisering sker till en ort med brist på arbetskraft och samhällelig service, samtidigt som de investeringar som redan gjorts blir bättre utnyttjade än om arbetskraften söker sig bort från orten. Frågan kan, erinrar kommittén, aktualiseras för de områden av landet där fortsatt utflyttning medför, att underlaget för tätorternas serviceutrustning hotar att bli för knappt. Det finns då anledning för samhället att medverka till att företag etableras till dylika områden. En arbetslöshet, som ligger väsentligt över vad som kan rubriceras som normal omflyttningsarbetslöshet, innebär en belastning inte blott för de enskilda människorna

och för det berörda området utan för hela landet på grund av det produktionsbortfall, som därigenom uppstår.

Huruvida rörlighetsfrämjande eller lokaliseringspolitiska åtgärder skall användas för att lösa sysselsättningsproblem i en region måste, betonar kommittén, ses ur ett vidare perspektiv än att enbart komma till rätta med en lokal arbetslöshet. Lokaliseringspolitiska åtgärder kan ej sällan vara att föredra för att effektivt utnyttja tillgängliga arbetskraftsresurser. En folkminskning kan medföra att befintlig servicekapacitet blir underutnyttjad och att upprätthållande av socialt önskvärd service blir mycket dyrbar. Ofta kan arbetskraften visa sig vara mycket trögrörlig. Olika hinder av personlig och ekonomisk art föreligger för en omflyttning till en annan ort. De arbetslösa och den ofullständigt utnyttjade arbetskraften kan vara så hårt bunden, att någon flyttning ej kommer till stånd trots en tämligen generös flyttningshjälp. Beredskapsarbetena tenderar i sin tur att kräva allt större och större kapitalinsats i förhållande till sin sysselsättningseffekt. Särskilda åtgärder kan då enligt kommittén vara motiverade för att söka få till stånd en expansion av näringslivet i regioner med hög arbetslöshet, även om investerings- och produktionskostnaderna under en övergångsperiod blir högre än om företagen förlades till andra orter. Lokaliseringsåtgärderna kan nämligen på längre sikt vara en effektiv och varaktig lösning av sysselsättningsproblemet.

Remissyttrandena

Remissinstanserna accepterar allmänt, att samhället bör vidta ökade lokaliseringspolitiska åtgärder. De tre syften som av kommittén förordas ingå i en lokaliseringspolitisk målsättning anser sig flera remissmyndigheter kunna acceptera, ehuru en del finner dessa vara alltför allmänt hållna. Särskilt kritiseras kommittén för att ha visat alltför ringa intresse för de expanderande områdenas lokaliseringsproblem och för att ha koncentrerat sina undersökningar och sitt intresse på avfolkningsområdena utan att väga fördelar och nackdelar av den pågående strukturomdaningen i samhället. Detta framhåller bl. a. *statistiska centralbyrån* och *länsstyrelsen i Stockholms län*. Emellertid utvecklas inom remissopinionen principiella synpunkter på lokaliseringspolitiken som sådan, varvid kommitténs förslag utsätts för viss kritik i bl. a. yttrandena från *konjunkturinstitutet, statskontoret* och *svenska bankföreningen*. Samtidigt vinner kommitténs insamlande och presentation av mångfalden siffror och prognoser m. m. rörande befolkningen, arbetskraften, sysselsättningen etc. erkännande.

Såväl målsättningen för som utformningen av lokaliseringspolitiken — någon klar åtskillnad häremellan göres inte alltid — ägnas intresse utifrån två principiella utgångspunkter. Den ena är, att lokaliseringspolitiken är ett alternativ eller komplement till arbetsmarknads- och sysselsättnings-

politiken. Denna uppfattning har bl. a. *arbetsmarknadsstyrelsen, landsorganisationen, svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund.* Den andra är, att lokaliseringspolitiken är en del av den totala samhällspolitiken och ingår som ett led i alla politiska åtgärder för samhällsplaneringen i vidaste bemärkelse. Denna åsikt hyses av t. ex. *byggnadsstyrelsen* och flera av *länsstyrelserna.*

I övrigt diskuteras lokaliseringspolitikens samhällsekonomiska och sociala syften jämförda med de företagsekonomiska. Å ena sidan finns förespråkare för att de samhällsekonomiska och sociala synpunkterna särskilt bör beaktas, vilket inte utesluter att jämväl de företagsekonomiska kan tillgodoses, en åsikt som framkommer i bl. a. yttrandena från en del *länsstyrelser.* Å andra sidan föreligger yttranden både från myndigheter och från näringslivet vari hävdas att de samhällsekonomiska och sociala syftena i stor utsträckning kan tillgodoses om hänsyn primärt tas till företagsekonomiska intressen. Denna uppfattning framföres bl. a. i yttrandet av *svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund.* Det finns även remissinstanser som söker finna en balans mellan de uppställda syftena.

En i stort sett positiv inställning till den av kommittén uppställda målsättningen för lokaliseringspolitiken kan utläsas i remissvaren från bl. a. *domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen, länsstyrelserna i Södermanlands, Kalmar, Blekinge, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Jämtlands, Västerbottens* och *Norrbottens län* samt i det yttrande som gemensamt avgivits av *riksförbundet landsbygdens folk, Sveriges lantbruksförbund* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund.*

Domänstyrelsen anser sålunda att aktiva insatser av lokaliseringspolitisk art erfordras från samhällets sida i syfte att uppnå ett rationellt utnyttjande av de för vår export avgörande skogstillgångarna samt för att upprätthålla en godtagbar samhällsservice och boendemiljö för de människor som skall hämta sin utkomst från landsbygdsnäringarna. Som kommittén framhåller, blir denna befolkning i stigande omfattning beroende av tätorternas service liksom tätorternas utveckling omvänt står i stark beroendeställning till befolkningen i deras omland. Lokaliseringspolitikens uppgift bör därför bl. a. vara att stödja tätorter, som kan fungera som centra för befolkningen i glesbygden. Härtill kommer, fortsätter domänstyrelsen, att det från andra samhällsekonomiska utgångspunkter kan vara motiverat att samhället bedriver en aktiv lokaliseringspolitik. Sålunda påkallar den brist på arbetskraft, som råder och under överskådlig tid enligt utförda prognoser kommer att råda inom svenskt näringsliv i allmänhet, att befintliga arbetskraftsreserver utnyttjas i största möjliga utsträckning. Detta bör som hittills huvudsakligen åstadkommas genom en rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitik. I de bygder där skogsbruket är den dominerande näringsgrenen och där näringslivet är ensidigt utvecklat föreligger emellertid en arbetskraftsreserv — i ej oväsentlig utsträckning bestående av kvinnlig ar-

betskraft — som icke är omflyttningsbar eller endast med stor svårighet kan flyttas till annan ort. Ett utnyttjande av denna arbetskraft förutsätter därför »att företaget kommer till arbetskraften».

Lantbruksstyrelsen ansluter sig till kommitténs målsättningar och understryker därvid glesbygdens behov av ett differentierat näringsliv samt tillgång till tätorter, som kan erbjuda arbetstillfällen och servicemöjligheter. Det bör vara en angelägen uppgift för samhället, säger styrelsen, att på olika sätt medverka till att främja utvecklingen inom glesbygdsområdena i syfte att utnyttja arbetskraften och det naturliga produktionsunderlaget. En huvudlinje vid lokaliseringsverksamheten blir att stödja de tätorter, som fungerar eller kan fungera som centralort för den omkringliggande bygden. Lokalisering av industriföretag till ett område medför dels att arbetstillfällen tillskapas, vilket medför att undersysselsatt arbetskraft kan utnyttjas samtidigt som anpassningen inom jord- och skogsbruket kan underlättas, dels att en fortsatt befolkningsminskning inom en region motverkas, dels att serviceutrustningen i vissa centra kan byggas ut och förbättras.

Lantmäteristyrelsen anför, att den i princip ansluter sig till vad kommittén uttalat, men detta innebär inte, att man ur rättvisesynpunkter eller av liknande skäl bör eftersträva att få företag eller organ utspridda över landets yta så jämnt som möjligt. Givetvis måste, säger styrelsen, målsättningen variera inom vida gränser. Ändamålsenligheten ur företagets eller organets synpunkter bör i hög grad få bli avgörande. Men ur samhällsekonomisk synpunkt kan det även i vissa fall vara försvarbart att stödja näringslivet i vissa bygder med dåliga utkomstmöjligheter vilket även givetvis är angeläget ur sociala och andra synpunkter. Ett utvecklat jordbruk och skogsbruk kan således i stora delar i nordsverige utgöra en betydelsefull del i ett differentierat näringsliv och samtidigt ett viktigt komplement till serviceverksamheten i tätorterna.

Enligt *länsstyrelsen i Södermanlands län* är de rent socialpolitiska skälen att skapa en så harmonisk samhällsmiljö, att svenska medborgare, var i landet de än fullgör sin uppgift, ges likvärdig standard i fråga om social och kulturell service, värda all respekt och bör få hög prioritet när det gäller fördelningen av socialpolitikens resurser. Vad kommittén anfört beträffande näringslivslokaliseringens samband med försvarssynpunkter är också värda allt beaktande. De försvarspolitiska och sociala motiven i lokaliseringsfrågan får dock enligt länsstyrelsen inte skymma undan det faktum, att det i varje särskilt fall skall ligga rent företagsekonomiska överväganden till grund för lokaliseringen av industriföretag.

Länsstyrelsen i Kalmar län framhåller, att den är medveten om att i åtskilliga fall olika lokaliseringspolitiska målsättningar står i konkurrensförhållande gentemot varandra. Den framtida lokaliseringspolitiken kommer slutligen att innebära en allmän syntes, vari de olika önskemålen underkastas en bedömning och avvägning. Länsstyrelsen anser inte att kommittén

framlagt förslag som kan anses långsiktigt ha löst frågan om en aktiv lokaliseringspolitik.

Länsstyrelsen i Blekinge län ställer sig tveksam till kommitténs förslag angående lokaliseringspolitikens geografiska inriktning. Även om man kan acceptera en viss social målsättning får denna inte rubba de företagsekonomiska aspekterna.

Länsstyrelsen i Västmanlands län anser, att den av kommittén utformade målsättningen är så allmän, att det är oklart hur en lokaliseringspolitik bör utformas för att de uppställda målen skall kunna förverkligas. Olika lösningar blir säkerligen ofta tänkbara i de enskilda fallen. Valet torde ej sällan komma att stå mellan å ena sidan ekonomiska stödåtgärder för att stimulera till nylokalisering i en avfolkningsbygd och å andra sidan åtgärder för att främja arbetskraftens förflyttning till orter med arbetskraftsbrist. Vid en sådan avvägning bör de företagsekonomiska synpunkterna i regel få fälla utslaget.

Den företagsekonomiska aspekten måste vara den vägledande principen, anför *länsstyrelsen i Kopparbergs län,* även i en av samhället bedriven lokaliseringsverksamhet. Detta innebär emellertid inte, att länsstyrelsen ansluter sig till tanken att det helt skall överlämnas till näringslivet att självt bedöma vilken lokalisering som i varje särskilt fall kan vara lämpligast. I övrigt anser länsstyrelsen att det måste betraktas som en självklar uppgift för samhället att medverka till en rimlig standard för den befolkning som av olika anledningar vill eller måste stanna kvar i glesbygden. Men dessa insatser måste ske med andra medel än lokaliseringspolitiska.

Länsstyrelsen i Jämtlands län betonar, att det är av stor vikt att olika beslut inom en aktiv lokaliseringspolitik föregås av en klart uttalad lokaliseringspolitisk målsättning, som sträcker sig förhållandevis långt fram i tiden. Enligt länsstyrelsens bedömande har kommittén använt sig av alltför kortsiktiga perspektiv i den lokaliseringspolitiska målsättningen. Kommittén har inte redovisat några överväganden beträffande den ur samhällsekonomisk synpunkt på längre sikt gynnsammaste befolkningsfördelningen i landet. Kommittén har endast i obetydlig utsträckning analyserat de ekonomiska förhållandena i landets olika delar. Om så hade skett, hade man enligt länsstyrelsen sannolikt funnit ännu bättre argument för en aktiv lokaliseringspolitik.

Riksförbundet landsbygdens folk, Sveriges lantbruksförbund och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* finner den i utredningen uppställda målsättningen om så hög nationalinkomst som möjligt vara i behov av viss nyansering. Även om målsättningen kan accepteras som grundläggande princip för den ekonomiska verksamheten, får man enligt förbundens mening inte förbise, att skäl kan föreligga att särskilt på kort sikt vidta åtgärder, som innebär avsteg från denna princip. Det kan vara nödvändigt att göra ingripanden som på kort sikt dämpar utvecklingstakten för att därige-

nom vinna långsiktiga fördelar. En aktiv lokaliseringspolitik är ett verksamt medel att på längre sikt säkra högsta möjliga nationalinkomst. Förbunden betonar dessutom, att det är väsentligt att man söker så långt som möjligt tillgodose den valfrihet, som ligger i att kunna välja mellan sysselsättning i hemorten eller att flytta — en valfrihet som f. n. mycket sällan föreligger på landsbygden.

En mera kritisk inställning till kommitténs uttalanden och förslag intar framförallt *konjunkturinstitutet, statistiska centralbyrån, statskontoret, landsorganisationen, svenska bankföreningen* och *svenska sparbanksföreningen.*

Kommittén borde enligt *konjunkturinstitutet* ha utfört sin analys av den pågående regionala omstruktureringen utifrån mera generella utgångspunkter än som blivit fallet. Visserligen är de angivna målsättningarna i och för sig allmänt hållna men kommitténs förslag är i huvudsak inriktat på avflyttningsområdenas problem. Intresset kommer därmed att koncentreras på åtgärder ägnade att stimulera en lokalisering av realkapital till arbetskraften, medan frågan om arbetskraftens rörlighet och därmed sammanhängande problem inte kommer in i bilden.

Det hade varit värdefullt, fortsätter konjunkturinstitutet, med en mera integrerad syn på sambanden mellan å ena sidan arbetsmarknadspolitiska rörlighetsfrämjande åtgärder, som verkar på arbetskraftens lokalisering, och å andra sidan lokaliseringspolitiska åtgärder, som enligt traditionell terminologi avses verka på realkapitalets lokalisering. Dessa åtgärder både kompletterar varandra och påverkar varandra ömsesidigt, framhåller institutet. Sett ur en mera generell synpunkt är det frågan om vilken regional omstrukturering av såväl befolkning som realkapital som på längre sikt blir nödvändig för att uppnå angivna målsättningar. Man borde därför söka åstadkomma en anpassningsplan för hela riket — en nödvändig men givetvis svårlöst uppgift — som utredningen hesiterat inför. På grund av ensidigheten i analysen samt bristen på mera konkret utformade lokaliseringsalternativ finner institutet det svårt att bedöma innebörden av kommitténs förslag.

Statistiska centralbyrån erinrar om att kommittén framhållit svårigheten att med utgångspunkt i angivna lokaliseringspolitiska målsättningar komma fram till hållbara slutsatser av mera konkret slag. Enligt centralbyråns uppfattning har kommittén inte tillräckligt tydligt framhållit, att ett viktigt skäl härtill är, att de angivna syftena endast delvis harmonierar med varandra. Detta gäller redan strävanden att uppnå en så stor nationalinkomst som möjligt samt att åstadkomma full sysselsättning. Dessa båda målsättningar kan under vissa förutsättningar stå i motsättning till varandra. Även i övrigt råder, påpekar centralbyrån, mellan de olika målsättningarna motsättningar, som är särskilt påtagliga när det gäller försvaret kontra andra syften. Situationen blir än mer komplicerad, om man för in även andra

faktorer i bilden, såsom exempelvis önskemålet att på alla orter åstadkomma en jämn könsproportion.

Centralbyrån framhåller att, i den mån kommittén gått in på konkreta problem, dessa främst gällt Norrland samt glesbygden i riket i övrigt. Kommittén har med andra ord, fortsätter statistiska centralbyrån, koncentrerat sin uppmärksamhet på orter och områden, *från* vilka flyttningsströmmarna går, och på åtgärder för att motverka ogynnsamma effekter för dessa till följd härav. Däremot har kommittén i mindre utsträckning ägnat sig åt att analysera de problem, som uppkommer i orter och områden med en kraftig folkökning och effekterna i samhället som helhet har knappast alls behandlats. Enligt centralbyråns uppfattning består ett huvudproblem när det gäller lokaliseringspolitiken i att bedöma förutsättningarna för en utveckling av tätorter av olika karaktär, läge och storlek samt möjligheterna att påverka denna utveckling i en för samhället som helhet så gynnsam riktning som möjligt. Nyckelproblemet utgörs därvid av utvecklingen inom storstadsområdena. Olägenheterna — och fördelarna — av en snabb tillväxt av storstadsområdena är i hög grad värda att uppmärksammas. Diskussionen om möjligheterna att påverka utvecklingen kan inte begränsas till endast industrin.

En ytterligare analys av olika förhållanden i samband med pågående befolkningsutveckling är enligt centralbyråns mening angelägen. Vad särskilt avser förutsättningarna för omflyttningen inom riket finns det just av demografiska skäl anledning förutsätta att läget inom de närmaste åren kommer att förändras avsevärt. Centralbyrån, som anför vissa skiljaktigheter mellan kommitténs prognosberäkningar och verkets, anser det bl. a. viktigt konstatera, att den betydelsefulla åldersgruppen 15—30 år kan beräknas komma att kraftigt minska redan före år 1980.

Länsstyrelsen i Stockholms län konstaterar, att kommittén alltför mycket sett lokaliseringsfrågorna i ett norrlandsperspektiv. Framför allt spåras denna inriktning mot Norrland i kommitténs benägenhet att i övervägande mån betrakta lokaliseringspolitikens uppgift som att stimulera orter och områden med svaga naturliga utvecklingstendenser.

Kommittén borde enligt länsstyrelsens mening mera utförligt än som skett ha analyserat behovet av att differentiera näringslivet i expansionsregionerna och komplettera den samhälleliga och kommersiella servicen där. Kommittén har inte heller tillräckligt analyserat lokaliseringspolitikens uppgifter och möjligheter beträffande den rena glesbygden med sikte på åtgärder för att den där bosatta befolkningen på ett effektivt sätt skall kunna utnyttja centralorternas och de expanderande regionernas service och ekonomiska framåtskridande.

Enligt länsstyrelsen har kommittén huvudsakligen intresserat sig för de mindre och medelstora tätorternas problem, medan storstadsregionernas och den rena glesbygdens plats inom lokaliseringspolitiken kommit i skymundan.

Statskontoret finner, att utredningens motiv för lokaliseringspolitik är av mycket varierande karaktär. Redan att sammanväga dem och att ställa dem i relation till andra samhällspolitiska mål är så gott som ogörligt. Att med utgångspunkt i enbart dessa motiv — tagna såväl enskilt som samlat — sakligt härleda ett behov av lokaliseringspolitiska åtgärder är heller inte möjligt. En bedömning av behovet och den lämpliga omfattningen av en samhällelig lokaliseringspolitik blir snarare beroende av den enskilda individens personliga uppfattning av de olika motivens angelägenhetsgrad och av i vad mån lokaliseringspolitiska åtgärder kan bidra till att i ökad grad infria dessa subjektivt uppställda mål. Ämbetsverket betonar, att både de sociala och militära motiven för lokaliseringsverksamheten är av den karaktären att det svårligen kan objektivt avgöras i hur hög grad en viss lokalisering är berättigad enbart ur social eller militär synpunkt.

Det är enligt *landsorganisationens* mening samhällets uppgift att följa och genom ingripanden av olika slag planmässigt leda utvecklingen, så att det bästa resultatet av den ekonomiska verksamheten uppnås. Riktpunkten skall då vara snabb ekonomisk expansion, full sysselsättning och en jämn fördelning av välståndsstegringen till invånarna i landet. För att uppnå detta resultat är det nödvändigt att balans upprätthålles på arbetsmarknaden, så att all arbetskraft kan få en ändamålsenlig sysselsättning. LO ser i den aktiva lokaliseringspolitiken liksom i övriga arbetsmarknadspolitiska åtgärder medel ägnade att uppfylla detta mål. LO betonar i detta sammanhang det intima sakliga samband, som råder mellan rörelsestimulerande medel och lokaliseringspolitiken. De kan användas både alternativt och så att de kompletterar varandra.

LO instämmer i stort sett i den allmänna målsättning, som kommittén utformat men vill samtidigt att den blir mer differentierad. LO understryker därvid speciellt vikten av att den ökade utbyggnaden av näringslivet sker genom samhällelig medverkan och att denna medverkan kommer till stånd inom ramen av en samordnad planering och en fast organisation på riksplanet. Vidare betonar LO, att de industrilokaliserande åtgärderna måste grundas på noggranna samhällsekonomiska beräkningar. I detta avseende anser LO att kommitténs förslag är mycket bristfälligt underbyggda. De kan enligt LO:s mening närmast sägas ha intuitiv karaktär. Speciellt framhåller LO den i sammanhanget viktiga frågan om storstadsregionernas för- och nackdelar, som kommittén överhuvudtaget inte gått in på, trots att det måste ha varit en av dess mest centrala uppgifter.

Svenska bankföreningen ställer sig kritisk till kommitténs motiveringar och målsättning för en aktiv lokaliseringspolitik. Mot den argumentation som kommittén framlagt på det samhällsekonomiska planet kan enligt bankföreningens mening anföras åtskilliga vägande invändningar. Den väsentligaste är att lokalisering som avviker från den, som skulle uppkommit därest marknadskrafterna fått verka fritt, kan komma att motverka i

stället för främja önskemålet, att produktionsfaktorerna skall bli utnyttjade på sådant sätt att nationalinkomsten blir så stor som möjligt. Det är att märka, att den pågående omlokaliseringen av befolkningen ytterst är ekonomiskt betingad och sammanhänger med ändrade produktionsförutsättningar och företagarnas strävan att uppnå bästa möjliga lönsamhet. Bankföreningen finner det därför anmärkningsvärt, att kommittén ej ägnat någon nämnvärd uppmärksamhet åt frågan, vilka samhällsekonomiska förluster som kan uppkomma, om man genom en kraftfull lokaliseringspolitik förhindrar eller fördröjer den strukturomvandling, som vårt näringsliv för närvarande undergår.

Vad kommittén anfört om de sociala skälen för en aktiv lokaliseringspolitik kan bankföreningen inte heller i allo acceptera. Att skapa en socialt och kulturellt likvärdig miljö för alla, var de än har sin gärning, är en uppgift som säkerligen överstiger våra krafter, såvida man ej åtnöjes med att denna gemensamma standard blir betydligt lägre än den som redan uppnåtts för stora delar av vårt folk. Det kan därför enligt bankföreningens mening ej rimligen påfordras, att samhället skall sörja för att envar kan få tryggad utkomst och goda levnadsbetingelser i övrigt, just där han är född eller av annan anledning länge varit bosatt. De sociala problemen i bygder, där det traditionella underlaget för befolkningens existens försvagats genom den tekniska och ekonomiska utvecklingen, måste därför under alla förhållanden i stor utsträckning lösas genom övergångsåtgärder i den formen att hjälp lämnas till omskolning och flyttning.

Även om bankföreningen är tveksam om bärkraften hos många av de argument kommittén anfört, motsätter sig föreningen dock inte varje ingripande från samhället på lokaliseringsområdet. Med hänsyn till vårt lands stora utsträckning och befolkningens jämförelsevis ringa storlek kan det näppeligen bestridas, säger föreningen, att en alltför stark koncentration av näringslivet skulle kunna få mindre lyckliga konsekvenser. I värsta fall kunde den leda till att stora delar av riket lades öde. Det är uppenbarligen önskvärt att en sådan utveckling motverkas, om det kan ske utan att den ekonomiska tillväxten och framstegstakten sätts i fara. Förutsättningarna härför bör enligt bankföreningens uppfattning vara tämligen goda. Bankföreningen kan alltså i och för sig ansluta sig till kommitténs åsikt att en aktiv lokaliseringspolitik för att bryta den nuvarande koncentrationstrenden kan vara berättigad.

Svenska sparbanksföreningen ifrågasätter om kommitténs allmänna målsättning är tillräcklig som underlag för en så omfattande och finansiellt krävande verksamhet som den föreslagna och om kommittén inte har underskattat betydelsen av att i högre grad koncentrera lokaliseringsverksamheten för Norrlands del till regioner med ett redan i dag utvecklat näringsliv. Enligt sparbanksföreningens mening är det en brist i kommitténs förslag att inte ta upp och söka lösa frågan om att stabilisera och utveckla närings-

livet i sådana regioner som ligger i farozonen med hänsyn till betydande strukturproblem. Möjligheterna till framgång med sådana åtgärder synes desto större som dessa regioner många gånger har tillgång till en service, som visserligen kanske inte är så differentierad som i de största storstadsregionerna, men som likväl är omfattande och till skillnad från vad som gäller sistnämnda regioner tillgänglig utan nämnvärda köproblem. Enligt föreningens uppfattning är detta en långsiktig uppgift för lokaliseringspolitiken som bort uppmärksammas under utredningsarbetet.

Liksom i några av de i det föregående redovisade yttrandena framkommer i svaren från arbetsmarknadsstyrelsen, länsstyrelsen i Västerbottens län samt tjänstemännens centralorganisation särskilt de sysselsättningspolitiska intressena.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller, att aktiva lokaliseringspolitiska insatser är nödvändiga om de strukturomvandlingar som erfordras för att uppehålla en snabb framstegstakt skall kunna genomföras utan att mera svårartade störningar uppstår på arbetsmarknaden i vissa delar av landet. De lokaliseringspolitiska stödåtgärderna får ses som temporära åtgärder avsedda att snabbare lösa de konkreta arbetsmarknadsproblemen inom ett område. Styrelsen är dock inte främmande för att lokaliseringspolitik i vidaste bemärkelse blir liktydigt med allmän samhälls- och bebyggelseplanering. Den snabba strukturomvandlingen inom näringslivet ställer växande anspråk på en sådan. Särskilt viktigt måste vara att åstadkomma en sådan samhälls- och bebyggelsestruktur, att förutsättningarna även på längre sikt skapas för en väl fungerande arbetsmarknad som underlättar såväl för den enskilda individen att söka sig till en arbetsuppgift, där han kan utveckla sin individuella förmåga, som för företaget att erhålla den arbetskraft som erfordras för att produktionsresurserna skall kunna effektivt utnyttjas. Lokaliseringspolitiken kräver framför allt en förstärkning av planeringsresurserna och en ytterligare intensifiering av rådgivnings- och upplysningsverksamheten. Däremot bör enligt arbetsmarknadsstyrelsen direkt företagsstöd ses som ett rent arbetsmarknadspolitiskt instrument och begränsas till områden och situationer där långtgående arbetsmarknadspolitiska insatser krävs för att snabbare komma till rätta med föreliggande eller väntade konkreta arbetsmarknadsproblem. En sådan situation föreligger för närvarande enligt styrelsens mening framförallt i Norrland men även i delar av västra mellansverige till följd av den pågående kraftiga minskningen av sysselsättningsmöjligheterna i jord- och skogsbruk.

Tjänstemännens centralorganisation anser att lokaliseringsåtgärderna utgör endast en kategori av arbetsmarknadspolitiska åtgärder. En annan grupp utgörs av rörlighetsbefrämjande medel, d. v. s. åtgärder varigenom ledig arbetskraft stimuleras att flytta till orter där arbetstillfällen finns. Dessa två slag av sysselsättningsskapande åtgärder kompletterar varandra och kan i en del fall tänkas insatta samtidigt i ett och samma område. Väg-

ledande för all samhällelig lokaliseringspolitik måste vara kravet att skapa bärkraftiga företagsenheter.

Länsstyrelsen i Västerbottens län framhåller att målsättningen för lokaliseringspolitiken framförallt bör vara att skapa industriell utveckling i områden med brist på arbetstillfällen i syfte att där bereda förutsättningar för ökad sysselsättning. Kommittén visar enligt länsstyrelsens uppfattning, att en mycket stor del av den svenska industrin har lika goda förutsättningar för verksamhet i Norrland som i övriga delar av landet. Genom en extra stimulans i första skedet finns således goda möjligheter att åstadkomma en expansion av livskraftig industri i denna landsdel, vilket skulle bidra till lösandet av rådande och förutsedda stora sysselsättningsproblem.

De försvarssynpunkter på näringslivets lokalisering som kommittén anfört ansluter mycket nära till den uppfattning varåt *överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap* givit uttryck. Överstyrelsen konstaterar med tillfredsställelse, att kommittén i allt väsentligt ansluter sig till styrelsens grundsyn på ifrågavarande problem och berett försvarsaspekterna skäligt utrymme i sitt förslag till den lokaliseringspolitiska målsättningen. Liknande uttalande föreligger från *överbefälhavarens* sida.

Bostadsstyrelsen understryker, att det vore orimligt att använda stigande bostadsbrist eller nedbromsning av bostadsbyggandet såsom medel att motverka storstadstillväxten. Styrelsen anser emellertid liksom kommittén, att ett starkt skäl för en aktiv lokaliseringspolitik är att en sådan motverkar de faktorer som ger upphov till den höga efterfrågan på arbetskraft och därmed till en hög bostadsefterfrågan i storstadsområdena genom att stimulera utvecklingen i andra delar av landet.

I anledning av kommitténs undersökning av transportkostnadernas betydelse för industrilokaliseringen betonar *sjöfartsstyrelsen* att utvecklingen mot en större gemensam marknad torde mer än nu komma att understryka sjötransporternas värde för vår utrikeshandel och för vår fortsatta industriella konkurrensförmåga på exportmarknaden. Detta gäller i särskild grad för Norrland. För vissa industrier är en belägenhet långt från vattenförbindelser en stor nackdel, en sak som enligt styrelsens uppfattning bör beaktas vid de fortsatta lokaliseringssträvandena. Sjötransporternas betydelse ur lokaliseringssynpunkt synes ej helt ha beaktats av kommittén. Några jämförelser har över huvud ej gjorts beträffande kostnadsförhållandena vid land- och sjötransporter.

Generellt understryker sjöfartsstyrelsen starkt den stora betydelse ur lokaliseringssynpunkt, som en förbättring av farlederna otvivelaktigt har, inte minst mot bakgrunden av transporternas och särskilt sjötransporternas ökade betydelse ur konkurrenssynpunkt i en vidgad marknad. Styrelsen pekar som exempel på Mälarfarleden och förbindelsen mellan Vänern och havet.

B. Lokaliseringspolitikens utformning

Kommittén

Under begreppet lokaliseringspolitikens utformning kan lämpligen sammanfattas vad kommittén föreslagit beträffande *dels* allmänna riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik, *dels* samhälls- och lokaliseringsplanering, *dels ock* motiv för ökat statligt stöd till företagslokalisering samt kriterier på områden och orter för sådant stöd.

1. Allmänna riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik m. m.

Kommittén för en allmän diskussion om riktlinjerna för en aktiv lokaliseringspolitik. Generellt kan sägas att kommittén finner, att de framtida lokaliseringsorterna för industrier måste utgöras av väl rustade tätorter. För att tillgodose glesbygdsbefolkningens behov av service bör lokaliseringspolitikens uppgift vara att stödja de tätorter, som kan fungera som serviceorter för denna befolkning.

Orsaken till att tyngdpunkten för den ekonomiska expansionen är förlagd till tätorterna är enligt kommittén att bäraren av den ekonomiska expansionen, industrin, i hög grad är beroende av den miljö och de tjänster som erbjuds i tätorterna. De anställda inom industrin kräver bekväm tillgång till ett visst minimum av kommersiell och social service i form av affärer, skolor, sjukhus o. s. v. för sig och sina familjer. Företagarna kräver också tillgång till sådan service som har betydelse för själva produktionen. Man har all anledning att anta, att dessa minimikrav kommer att öka i takt med den ekonomiska utvecklingen, och därför kan man också räkna med att de framtida lokaliseringsorterna för industrier måste utgöras av väl utrustade tätorter av ganska betydande storlek. Industrin är alltså, menar kommittén, för sin fortsatta expansion i behov av ett nät av välutvecklade tätorter.

Men, påpekar kommittén, inte bara industrin och dess anställda är beroende av detta nät av tätorter utan samhället och befolkningen överhuvudtaget. Även de människor, som får sin utkomst i typiska glesbygdsnäringar, blir med stigande standard alltmer beroende av tätorternas service. För att denna service skall fungera på ett för konsumenterna tillfredsställande sätt är den beroende av ett visst minimiunderlag. Beroendesambandet glesbygd-tätorter av olika storlek är betydande; glesbygden är för sin service beroende av tätorterna, medan en avsevärd del av dessa orters befolkningsunderlag finns i glesbygden. Många av dem som är verksamma i tätorterna bor i angränsande glesbygd och många har därifrån flyttat till tätorten. Mot denna bakgrund kan, uttalar kommittén, en indelning göras i regioner,

vilka framstår som funktionella enheter, sammansatta av de två bebyggelsekomponenterna glesbygd och tätort. Lokaliseringspolitikens uppgift blir att stödja de tätorter, som kan fungera som centra för befolkningen i glesbygden. Lokaliseringsverksamheten har hittills bedrivits efter dessa riktlinjer. Arbetsmarknadsstyrelsens tätortsklassificering och regionindelning av riket bör enligt kommitténs mening ligga till grund för det fortsatta arbetet.

Vid utformningen av den aktiva lokaliseringspolitiken måste man — säger kommittén — utgå dels från befolkningens och näringslivets beroende av väl utvecklade tätorter, dels också från de enskildas önskemål om en rimlig valfrihet beträffande bosättningen. En nyanserad utveckling av såväl glesbygd som tätorter grundad på de ekonomiska faktorernas samspel och mänskliga trivselsynpunkter måste få gälla som en allmän riktlinje för den framtida lokaliseringspolitiken.

Utgångspunkterna för fastställande av en mera preciserad målsättning för lokaliseringsverksamheten är inte, framhåller kommittén, desamma i alla delar av landet utan varierar starkt beroende på näringslivets grad av utveckling och allmänna inriktning inom olika områden.

Den centrala frågan för de expansiva områdena, främst storstadsområdena, blir hur viktiga samhällsplaneringsfrågor skall kunna lösas. Möjligheterna härför bör enligt kommittén öka om expansionstakten kan dämpas genom att lokaliseringen underlättas i andra områden.

Kommittén framhåller, att i de delar av landet där en expansion av näringslivet är angelägen lokalisering och utbyggnad av företag kan stimuleras genom allmänna åtgärder som förbättrar produktionsbetingelserna. Utformningen av den allmänna serviceverksamheten och samhällsplaneringen blir sålunda av stor betydelse för näringslivets lokalisering.

För att regionerna skall kunna få en ekonomiskt gynnsam utveckling krävs att deras resurser i form av naturtillgångar och arbetskraft tillvaratas på ett rationellt sätt samt att behovet av bostäder samt kommersiell och samhällelig service tillgodoses. Det är kommitténs uppfattning, att detta måste ske genom samhällelig medverkan. Härför fordras en lokaliseringsplanering som skall vara vägledande vid rådgivning i samband med utbyggnad av enskild och samhällelig service.

Det är också väsentligt, fortsätter kommittén, att lokaliseringspolitiken i sysselsättningssvaga områden medverkar till att industrier med stor spridningseffekt etableras, d. v. s. industrier som delvis baserar sitt tillverkningsprogram på underleverantörer. Sådana industrier kan också i större utsträckning än enbart råvaruproducerande basindustrier — till stor del inriktade på export — väntas ge upphov till en för fortsatt industriellt utvecklingsarbete gynnsam miljö. För att främja utvecklingen av sysselsättningssvaga områdens näringsliv är det inte tillräckligt med smärre punktinsatser eller insatser enbart för att förädla naturtillgångarna till exportråvaror,

utan det krävs, understryker kommittén, kraftfulla åtgärder för att stimulera näringslivet som helhet på de orter det här gäller.

Vilka åtgärder som än vidtas för att stimulera näringslivets utveckling, torde det vara ofrånkomligt, finner kommittén, att en betydande del av glesbygden och även de mindre tätorterna successivt kommer att avfolkas. Detta skulle kunna leda till avsevärda svårigheter för den befolkning, som under övergångstiden kommer att stanna kvar i de berörda områdena. Det måste emellertid betraktas som en självklar uppgift för samhället att även här gripa in och med andra medel än lokaliseringspolitik medverka till en rimlig standard för denna befolkning. Som ett exempel anföres att den arbetskraft, som friställes genom den pågående, nödvändiga rationaliseringsverksamheten i skogsbygderna och av olika anledningar inte kan överföras till andra yrken, i avsevärd omfattning torde kunna sysselsättas med skogliga förbättringsarbeten. Genom den naturliga avgången bland dem som erhåller sådan sysselsättning, skulle dessa arbeten enligt kommittén successivt kunna avvecklas efter 8 à 10 år.

De medel som enligt kommitténs mening skall användas i den samhälleliga lokaliseringsverksamheten sammanfattas i korthet i följande punkter:

1. Förbättrad och utvidgad rådgivnings- och upplysningsverksamhet.
2. En utvidgad, fastare organiserad och bättre utrustad lokaliseringsplanering.
3. Företagsstöd i lokaliseringsfrämjande syfte.

De under 1. och 2. föreslagna åtgärderna innebär i stort sett en effektivisering och förstärkning av den lokaliseringsverksamhet som för närvarande bedrivs. Särskilda åtgärder bör därutöver vidtas för att främja näringslivets utveckling i vissa områden med i det föregående angiven allmän målsättning. Hänsyn bör härvid enligt kommittén tas till såväl de konsekvenser, som den väntade utvecklingen inom näringslivet kan få i olika avseenden, som till förutsättningarna att med rimliga kostnader för det allmänna nå påtagbara resultat.

Det torde enligt vad kommittén uttalar inte råda delade meningar om att ett statligt stöd till enskilda företag skall ha karaktären av hjälp till självhjälp. Det gäller att få till stånd företag, som kan bedriva verksamheten med ekonomiskt tillfredsställande resultat. Fortlöpande subvention får sålunda anses utesluten. Däremot kan det finnas motiv för att samhället medverkar till att minska företagets svårigheter i samband med att verksamheten skall komma igång eller byggas ut.

För att undvika att de statliga stödåtgärderna leder till uppkomsten av ekonomiskt svaga företag och för att göra områdena attraktiva för företagare i andra delar av landet kan det, menar kommittén, vara riktigt att ge stödåtgärderna en så generell utformning som möjligt, vilket skulle innebära att exempelvis statliga lån och bidrag skulle utgå även till ekonomiskt starka företag. Prövningen skulle då inskränka sig till en bedömning av

företagens ekonomiska och tekniska förutsättningar att bedriva en lönande produktion och lokaliseringsortens lämplighet.

Kommittén finner det uppenbart, att endast ett begränsat antal orter i utvecklingsområdena kan tillföras ökad industriell verksamhet genom samhällets medverkan. Härvid är det angeläget, säger kommittén, att statliga och kommunala investeringar, som syftar till att förbättra de industriella förutsättningarna, baseras på ett realistiskt lönsamhetstänkande och med det allmänna syftet att få till stånd tätorter med sådan serviceutrustning att de på lång sikt blir livsdugliga.

Kommittén framhåller, att det blir en viktig uppgift för de av kommittén föreslagna regionala och centrala lokaliseringsorganen att utreda och ta ställning till vilka orter, som bör bli föremål för samhällets insatser i detta avseende.

Det är enligt kommitténs mening angeläget att den svenska lokaliseringspolitiken får en mera aktiv och nyanserad utformning. Vi har, säger kommittén, en aktiv konjunkturpolitik och en rörlighetsfrämjande arbetsmarknadspolitik, vilka utgör viktiga instrument för det ekonomiska framåtskridandet och säkrandet av den fulla sysselsättningen. Ett tredje och betydelsefullt medel för att rationellt utnyttja alla produktionsresurser är en aktiv lokaliseringspolitik.

2. Samhälls- och lokaliseringsplanering

Ett väsentligt led i en aktiv lokaliseringspolitik är enligt kommittén lokaliseringsplanering, för vilken den samhälleliga planeringen är av vikt.

Kommittén anför vidare, att den samhälleliga lokaliseringsverksamheten syftar till att påverka näringslivets lokalisering efter vissa av statsmakterna uppdragna linjer. För att få till stånd en lokalisering i enlighet med dessa måste olika lokaliseringspolitiska medel användas. Genom stöd och bidrag av olika slag kan industriföretagen stimuleras att etablera sig i orter, vars näringsliv bör förstärkas. Samhället har emellertid även möjligheter att påverka lokaliseringen genom att i sådana orter underlätta bostadsförsörjningen och förbättra den samhälleliga serviceutrustningen i form av kommunikationsleder, skolor, sjukvårdsinrättningar etc.

När det gäller den samhälleliga serviceverksamheten framhåller kommittén angelägenheten av att det centrala organ som skall handha lokaliseringen, av kommittén kallat lokaliseringsorganet, bereds tillfälle att framföra sina synpunkter, innan statsmakterna fattar beslut som berör denna verksamhet. Ofta väger de rent fackmässiga synpunkterna tungt vid den organisatoriska utformningen av verksamheten, och vid dessa avgöranden har inte alltid konsekvenserna av de fattade besluten blivit helt klarlagda från lokaliseringssynpunkt, säger kommittén. Praktiskt taget alla samhällsplanerande myndigheter har behov av uppgifter om näringsliv och befolk-

ning och om näringslivets framtida utveckling och lokalisering. En viktig uppgift för lokaliseringsorganet är därför, att klarlägga dessa förhållanden och att tillhandahålla övriga planerande organ erforderligt grundmaterial härom.

De lokaliseringspolitiska synpunkterna måste också få göra sig gällande vid förverkligandet av planerna. I samband härmed upprättas ofta en turordning av behoven. Turordningsplaneringen redovisas vanligen i de olika centrala verkens petita. Lokaliseringsorganet bör därför enligt kommittén beredas tillfälle att yttra sig över dessa.

I exemplifierande syfte framför kommittén vissa synpunkter på de delar av samhällsplaneringen som är betydelsefulla i lokaliseringshänseende. Det framhålls därvid, att ett väl utbyggt skolväsende utgör en viktig förutsättning för en orts möjligheter att erhålla kvalificerad personal till såväl enskilda företag som samhälleliga serviceanordningar. Högre utbildningsmöjligheter i en landsdel får stor betydelse för den ekonomiska utvecklingen. Det är därför enligt kommitténs mening önskvärt, att utbildning av högskolekaraktär ej koncentreras till ett fåtal centra. Även kulturlivet i övrigt bör stimuleras utanför de centrala delarna av landet.

Tillgången på bostäder är en viktig faktor vid företagens val av lokaliseringsort för en planerad industrianläggning. Orter som skall ta emot nya företag bör sålunda relativt snabbt kunna anskaffa lägenheter för den personal, som måste rekryteras från annat håll. Kommunernas möjligheter att anskaffa tomtmark och den statliga långivningen till bostadsbyggandet blir därvid av betydelse, liksom ökade insatser från länsorganens sida för att bistå kommunerna med råd och anvisningar vid planeringen för den samhälleliga utbyggnaden.

Kommittén fäster också uppmärksamheten på de betydande skillnader i byggnadskostnader, som föreligger i landets nordligaste delar i förhållande till södra Sverige. Av såväl lokaliseringspolitiska som sociala skäl är det därför angeläget att de faktorer, som verkar kostnadsfördyrande inom byggnadsverksamheten i norra Sverige, blir klarlagda.

Även kommunikationerna i vidare bemärkelse är enligt vad kommittén framhåller av stor betydelse för näringslivets utvecklingsmöjligheter i olika delar av landet och får av den anledningen tillmätas stor vikt i lokaliseringssammanhang. Åtgärder, som har till syfte att underlätta en lokalisering av industrin för att få till stånd ett bättre utnyttjande av landets arbetskraftsresurser och andra produktionsfaktorer, bör därför samordnas med åtgärder, som berör järnvägs-, landsvägs-, flyg- och teleförbindelser samt hamnar.

Kommittén understryker betydelsen av att orter, som har förutsättningar som lokaliseringsplatser för industriföretag och som är viktiga servicecentra för landsbygdsområden, utrustas med tillfredsställande vägar. Det är vidare av vikt, att skogsbruket och jordbruket samt befintliga industri-

företag även får tillfredsställande vägar för godstransporter fram till huvudvägnätet. Jämväl anser kommittén det vara av vikt, att vägarna är av sådan beskaffenhet, att människorna i dessa orter och i glesbygder kan komma i kontakt med servicecentra och orter som erbjuder arbetstillfällen. Kommittén betonar också angelägenheten av att lokaliseringsorganet bereds ökade möjligheter att framföra sina synpunkter på vägplaneringen. Lokaliseringsorganet bör sålunda få utse representanter i samarbetsdelegationen för översiktlig vägplanering i väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt beredas tillfälle att yttra sig över förslag till flerårsplanering inom vägväsendet.

I sammanhanget erinras även om att lokaliseringen av samhälleliga organ och serviceanläggningar innebär en direkt stimulans av sysselsättningen i berörda orter och deras omland samt påverkar lokaliseringsförutsättningarna för olika verksamheter inom det enskilda näringslivet. Förläggning av statliga verksamheter skulle därför, framhåller kommittén, kunna bli en faktor av stor betydelse för att förstärka näringslivet i områden där sådan utveckling är önskvärd. En noggrann planering av ärenden, som rör lokaliseringen av samhälleliga organ och samhällsägda företag, är således enligt kommittén nödvändig.

Med lokaliseringsplanering avser kommittén den planering i lokaliseringsfrämjande syfte, som skall bedrivas av den samhälleliga lokaliseringsverksamhetens organ. Lokaliseringsplaneringen bör omfatta *dels* en utredningsverksamhet, där de samhälleliga konsekvenserna av näringslivets utveckling inom skilda geografiska områden klarläggs, *dels* en bedömning av vilka åtgärder, som kan anses erforderliga med hänsyn till den lokaliseringspolitiska målsättningen, *dels* undersökningar av de samhällsekonomiska konsekvenserna av olika lokaliseringsalternativ, *dels* en samrådande och samordnande verksamhet, som syftar till att få de lokaliseringspolitiska synpunkterna beaktade i samband med ämbetsverkens och dem underställda organs planering.

Lokaliseringsplaneringen skall enligt kommittén ha karaktär av översiktlig planering. Dess samordnande funktion innebär, att den griper över olika samhällsområden. Mellan näringslivets lokalisering och samhällsplaneringen råder ett ömsesidigt beroendeförhållande. Samtidigt som man inom samhällsplaneringen tar hänsyn till näringslivets och befolkningens förändringar, kommer den samhälleliga service, som utformas av samhällsplaneringen, att påverka lokaliseringsförutsättningarna. Det är därför av stor vikt, säger kommittén, att lokaliseringsorganet bereds möjlighet att framföra de lokaliseringspolitiska synpunkterna redan i de grundläggande stadierna av övriga myndigheters planering.

All samhällsplanering inrymmer ett större eller mindre mått av lokaliseringspolitisk bedömning. Till de viktigaste uppgifterna i lokaliseringsplaneringen hör att svara för den bedömning i samhällsplaneringen, som avser

de samhälleliga följderna av befolkningsomflyttningen mellan olika landsdelar samt av strukturförändringarna och de geografiska förskjutningarna inom näringslivet, d. v. s. hur dessa förändringar påverkar sysselsättning och bosättning. Denna bedömning bör ske på enhetliga grunder. Också frågor, som berör planeringen av samhälleliga serviceanordningar inom exempelvis kommunikationsväsendet, den högre undervisningen eller sjukvården och som är av betydelse för hela landsdelar, måste bedömas på liknande sätt.

De regionala lokaliseringsutredningar, som bedrivits sedan ett antal år, bör enligt kommittén fortsätta och — i likhet med vad som hittills skett — utföras i samarbete med länsstyrelserna samt under medverkan av de fristående länsorganen. Utredningsverksamheten bör läggas till grund för den fortsatta lokaliseringsplaneringen i länen. Denna skall ske i samråd med det centrala lokaliseringsorganet, så att bedömningen av olika faktorer i lokaliseringsfrågan kan ske på någorlunda enhetliga grunder. En central avstämning är vidare nödvändig med hänsyn till risken för felinvesteringar, som kan bli följden av ett ensidigt tillgodoseende av länsintressen.

3. Motiv för ökat statligt stöd till företagslokalisering samt kriterier på områden och orter för sådant stöd

De medel, som enligt 1952 års riksdagsbeslut skulle användas inom den samhälleliga lokaliseringsverksamheten, får enligt kommitténs uppfattning anses vara otillräckliga. Sålunda har de nuvarande knappa organisatoriska resurserna för en planering i lokaliseringspolitiskt syfte begränsat möjligheterna att få de lokaliseringspolitiska önskemålen tillgodosedda inom samhällsplaneringen. Också förutsättningarna att lämna aktivt statligt stöd åt företag som lokaliserar sig till områden, där en utbyggnad av näringslivet från samhälleliga synpunkter är önskvärd, har varit blygsamma.

Kommitténs förslag om utbyggnad av lokaliseringsplaneringen och fastare riktlinjer för denna verksamhet på såväl riks- som länsplanet är avsedd att förbättra betingelserna för de lokaliseringspolitiska strävandena. Detta syfte kan uppnås genom att de lokaliseringspolitiska synpunkterna i större utsträckning blir beaktade i samhällsplaneringen och att en bättre samordning av de statliga och kommunala planeringsuppgifterna kommer till stånd. Vidare kommer en vidgad upplysnings- och rådgivningsverksamhet i lokaliseringsfrågor till tjänst för enskilda företag att öka möjligheterna att direkt påverka näringslivets lokalisering i en från företagsekonomiska och samhälleliga synpunkter önskvärd riktning. De föreslagna åtgärderna innebär i stort sett en förstärkning och effektivisering av de medel, som för närvarande utnyttjas inom den samhälleliga lokaliseringsverksamheten.

Enligt kommitténs uppfattning krävs emellertid också en betydande för-

stärkning av det stöd, som nu lämnas till industriföretag, för att de lokaliseringspolitiska önskemålen skall kunna tillgodoses. Lokaliseringsförutsättningarna liksom också behovet av åtgärder för att stimulera en utveckling av näringslivet är emellertid varierande. Det statliga stödet till företagen i lokaliseringsfrämjande syfte bör därför utformas under hänsynstagande till de olikartade betingelserna för industrin.

Bortsett från den lånegivning till industri, som sker genom norrlandsfonden, är det statliga kreditstödet för närvarande ej avgränsat till vissa orter och områden. Beaktas bör dock enligt kommittén att i företagareföreningarnas och kommerskollegiets kreditstödjande verksamhet särskild uppmärksamhet visats näringslivet i orter, där åtgärder för förbättring av sysselsättningsmöjligheterna visat sig erforderliga. Någon differentiering av det statliga kreditstödet till hantverk och småindustri med hänsyn till de betydande skillnaderna i lokaliseringsbetingelser och i fråga om näringslivets struktur, som framträder vid jämförelse mellan norra och södra Sverige liksom mellan olika regioner i dessa landsdelar, har dock inte gjorts.

Vad gäller det statliga stödets utformning anför kommittén, att vissa stödåtgärder som kommittén föreslår inte tidigare prövats i vårt land, varför stödverksamheten bör bedrivas på försök under förslagsvis en femårsperiod. Under denna tid bör erfarenheter ha vunnits av den förda politiken, så att en översyn av företagsstödet kan göras och erforderliga modifikationer i stödåtgärderna företas.

Vid urvalet av de orter och regioner, som enligt kommitténs uppfattning bör visas särskild uppmärksamhet vid det statliga företagsstödets utformande, bör beaktas *dels* sambandet mellan folkminskning, arbetslöshet och ensidigt utvecklat näringsliv, *dels* regioner med sysselsättningssvårigheter, *dels ock* orter med ensidigt näringsliv.

Vad angår sambandet mellan folkminskning, arbetslöshet och ensidigt näringsliv föreligger, säger kommittén, otvivelaktigt ett visst samband mellan hög arbetslöshet och folkminskning, ehuru dock åtskilliga regioner med kraftig nedgång i invånarantalet haft en registrerad arbetslöshet, som icke varit större än medeltalet för riket. Inom en del av dessa regioner har arbetslösheten t. o. m. varit lägre än detta medeltal. Detta gäller åtskilliga industrifattiga B-regioner i södra Sverige. De låga arbetslöshetssiffrorna i dessa regioner torde delvis ha sin grund i en svagare anslutning till arbetslöshetskassorna, varigenom en viss arbetslöshet ej blir registrerad vid arbetsförmedlingen. Vissa områden ligger vidare nära regioner med stor efterfrågan på arbetskraft, vilket underlättat arbetskraftens flyttning.

Regioner med folkminskning omfattar vidare vissa områden med ensidigt inriktad industri. Särskilt gäller detta ett flertal regioner i sydöstra Sverige, där utpräglade låglönebranscher dominerar näringslivet.

Beträffande regioner med sysselsättningssvårigheter får enligt kommittén de i jämförelse med övriga delar av riket höga arbetslöshetstalen i vissa

regioner ses som ett uttryck för att sysselsättningsfrågan inte kunnat lösas med hittills utnyttjade arbetsmarknadspolitiska medel trots stor efterfrågan på arbetskraft från regioner med stark expansion inom näringslivet.

Förutom den registrerade arbetslösheten torde också inom de industrifattiga regionerna förekomma en undersysselsättning av inte obetydlig omfattning, särskilt bland kvinnorna och småbrukarbefolkningen. Den otillräckliga efterfrågan på arbetskraft inom stadsnäringarna medför vidare, att rationaliseringen inom jordbruket går i långsammare takt än i de delar av landet, där det finns ett stort behov av arbetskraft inom andra näringsgrenar.

Från samhällsekonomisk synpunkt är det, anför kommittén, angeläget att arbetskraftstillgångarna utnyttjas så fullständigt och effektivt som möjligt, särskilt som antalet personer i de arbetsföra åldrarna kommer att visa relativt ringa ökning under det närmaste årtiondet. En arbetslöshet, som ligger väsentligt över vad som kan rubriceras som normal omflyttningsarbetslöshet och som ej kan bemästras genom rörlighetsstimulerande medel, kan anses innebära en belastning på grund av det produktionsbortfall som därigenom uppstår. Hänsyn måste också tas till de direkta kostnader, som samhället måste ikläda sig för att ge de arbetslösa en dräglig inkomst. Det kan därför enligt kommitténs uppfattning vara motiverat att genom särskilda åtgärder söka få till stånd en expansion av näringslivet i områden med tendens till bestående hög arbetslöshet, även om investerings- och produktionskostnaderna under en övergångstid blir högre än om företagen förlades till andra orter.

Orter och områden med ensidigt näringsliv indelas av kommittén i orter med otillräckliga sysselsättningsmöjligheter för kvinnor, industriorter som domineras av ett enda industriföretag eller en enda industribransch, industriorter med omfattande driftnedläggelse samt utpräglade jord- och skogsbruksregioner.

Även om en del av den beräknade kvinnliga arbetskraftsreserven bor i småorter, som ej är attraktiva som lokaliseringsorter för industriföretag, och en del av denna reserv av olika skäl ej är intresserad av att söka sig ut på arbetsmarknaden, visar dock av kommittén redovisade siffror, att ett betydande tillskott av arbetskraft skulle kunna erhållas, om nya sysselsättningsmöjligheter för kvinnor i orter med övervägande manlig sysselsättning skapades. På sikt, anser kommittén, kan åtgärder med sådant syfte i orter med otillräckliga sysselsättningsmöjligheter för kvinnor även leda till en gynnsammare könsfördelning och underlätta rekrytering av manlig arbetskraft.

Betydande svårigheter för orter som domineras av ett enda industriföretag eller en enda industribransch kan uppstå, om på grund av konjunktur- eller strukturförändringar produktion och sysselsättning måste minskas kraftigt inom den industribransch eller det industriföretag, av vars avsätt-

ningsmöjligheter dessa samhällen är beroende. En ännu besvärligare situation kan uppstå, om ett för orten dominerande företag tvingas att helt upphöra med sin verksamhet. Lokaliseringspolitiska åtgärder syftande till att komplettera näringslivet i sådana orter med industriföretag, som har annan produktionsinriktning, kan, framhåller kommittén, bidra till att minska de kommunalekonomiska och sociala verkningarna av konjunkturella och strukturella förändringar vid de redan etablerade företagen. Ett ensidigt utvecklat näringsliv i en ort begränsar vidare yrkesvalsmöjligheterna, och flertalet av dessa orter kännetecknas vidare av att sysselsättningsmöjligheterna för kvinnor är otillräckliga. Även av dessa skäl framstår det för kommittén som angeläget att få en ökad differentiering av näringslivet till stånd i dessa orter.

Det finns anledning, erinrar kommittén, att förmoda, att betydande strukturomvandlingar inom industrin kommer att inträffa i framtiden, bl. a. som en följd av ökad liberalisering av handeln mellan olika länder. De problem, som uppkommer i samband med företagsnedläggelser, kan därför kräva ökad uppmärksamhet. För industriorter med omfattande driftsnedläggelse av industri med stor betydelse för den berörda bygdens arbetsmarknad, kan sådana händelser under ogynnsamma förhållanden leda till betydande arbetslöshet och utflyttning till andra orter, om ny verksamhet ej ersätter den nedlagda industrin. Förutom svårigheterna för den personal, som ej kan ta anställning på annan ort, kan nedläggelsen medföra problem för andra delar av näringslivet och finansiella svårigheter för kommunerna i det drabbade området. Om utflyttningen leder till betydande folkminskning, kan samhällsekonomiska förluster uppstå därigenom att bostäder och serviceanläggningar ej utnyttjas effektivt. Särskilda lokaliseringspolitiska insatser kan därför vara motiverade för att underlätta tillkomsten av ny företagsamhet i orter, där större driftsnedläggelser varslats eller verkställts. Behovet av åtgärder för att påskynda en återuppbyggnad av näringslivet får i sådana situationer prövas från fall till fall av det centrala lokaliseringsorganet i samråd med arbetsmarknadsmyndigheterna samt berörda kommuner och länsorgan. Hänsyn bör därvid tas dels till möjligheterna att bereda den ledigblivna arbetskraften ny anställning på den lokala arbetsmarknaden eller på annat håll, dels till de konsekvenser som nedläggelsen kan väntas få för orten och den kringliggande bygden. Även de allmänna förutsättningarna för en utveckling av näringslivet bör enligt kommittén beaktas.

Lokaliseringspolitiska åtgärder är enligt kommitténs mening jämväl erforderliga för att få till stånd en förstärkning och ökad differentiering av näringslivet i utpräglade jord- och skogsbruksregioner. Med sådana områden avses regioner, där jordbruk, skogsbruk och fiske år 1960 sysselsatte en avsevärt större andel av den förvärvsarbetande befolkningen än vad medeltalet för riket visade. I dessa regioner är möjligheterna för skogs- och

jordbruksbefolkningen att erhålla kompletterande sysselsättning eller att övergå till andra näringar starkt begränsade.

En jämförelse mellan uppgifterna om folkmängden i tätorterna vid 1950 och 1960 års folkräkningar ger enligt kommittén inte vid handen, att centralorterna eller övriga mera betydande tätorter i utpräglade jord- och skogsbruksområden i regel skulle ha utvecklats ogynnsammare än motsvarande tätorter i övriga regioner trots folkminskningen i tätorternas omland. Uppmärksammas bör dock att centralorterna i de flesta jord- och skogsbruksregioner är jämförelsevis små orter, vilkas expansion endast till en mindre del kunnat kompensera den folkminskning, som skett i deras omland. En fortsatt minskning av folkmängden i dessa regioner kan i ett flertal fall väntas medföra att befolkningsunderlaget för viktiga samhälleliga serviceanordningar, såsom lasarett och gymnasium, blir otillräckligt.

Av kommitténs undersökningar av folkmängdsförändringarna i glesbygd och tätorter har framgått att det föreligger en påtaglig korrelation mellan stor relativ ökning av folkmängden i tätorterna och stor relativ minskning av glesbygdsbefolkningen. En ökad industrialisering i en region torde därför inte enligt kommittén motverka befolkningsuttunningen i de mera utpräglade glesbygdsområdena utan snarare leda till en ökad utglesning i de mera avsides belägna delarna av regionen. Det kan å andra sidan konstateras, att en större expansion i industriorter i vissa fall hejdat folkminskningen i glesbygdsområden med goda kommunikationer och i övrigt gynnsamt läge i förhållande till sådana orter. Av väsentlig betydelse för en jord- och skogsbruksregion är, anför kommittén vidare, att en industrilokalisering till centralorten kan leda till att befolkningsunderlaget förblir tillräckligt för regionens gemensamma serviceanordningar. En folkminskning, som leder till nedläggandet av betydelsefulla serviceanordningar, kommer däremot att ytterligare försämra förutsättningarna för det befintliga näringslivet och orsaka en utflyttning av större omfattning än vad som kan anses rimligt med hänsyn till det framtida arbetskraftsbehovet inom regionens huvudnäringar.

Även om centralorterna i jord- och skogsbruksregionerna har ett tämligen väl differentierat näringsliv på grund av servicenäringarnas omfattning, medför den ensidiga sammansättningen av näringslivet i centralorternas omland undersysselsättning bland den lokalt bundna arbetskraften, främst inom småbrukarbefolkningen, och betydligt större svårigheter att välja yrke och arbetsplats än i regioner med mångsidigt näringsliv. Dessa förhållanden leder i sin tur till en stark avflyttning bland de yngre åldersskategorierna, vilket resulterar i ogynnsam åldersstruktur och snedvridna könsproportioner.

Med hänsyn till de krav, som företagen ställer på lokal service, torde i allmänhet endast centralorterna bli av intresse som lokaliseringsorter för större industriell rörelse i jord- och skogsbruksregionerna. Även för be-

folkningen i glesbygden får dessa orter med bilismens utveckling ökad betydelse. De lokaliseringspolitiska åtgärderna får därför enligt kommittén inriktas på att göra centralorterna attraktiva som lokaliseringsorter.

För att de statliga stödåtgärderna i högre grad än vad som hittills skett skall kunna avsätta resultat i områden, där en utbyggnad av näringslivet är särskilt angelägen, anser kommittén att en differentiering av stödåtgärderna måste ske med hänsyn till näringslivets nuvarande sammansättning samt sysselsättnings- och inkomstförhållandena i olika regioner. Denna differentiering bör grundas på vissa fastställda kriterier.

Kommittén påpekar, att principerna för urvalet av områden, där statliga åtgärder för att stödja en utveckling av näringslivet kan komma i fråga, är starkt växlande i länder som för en aktiv lokaliseringspolitik. Hög arbetslöshet betraktas som kriterium på sådana områden i Storbritannien, Västtyskland, USA, Nederländerna och Belgien. I de båda sistnämnda länderna ingår också utflyttningsöverskott bland kriterierna på områden, där statligt stöd åt näringslivet bör lämnas. Svagt utvecklat näringsliv och undersysselsättning utgör kriterium för urval av utvecklingsområden i Frankrike, och på liknande grunder fastställs stödåtgärder även i Danmark och Norge. Speciella stödåtgärder i jordbruksområden vidtas i USA, varvid låg inkomstnivå gäller som kriterium.

I Sverige har, erinrar kommittén, beslut om lokaliseringspolitiska åtgärder hittills inte grundat sig på vissa fastställda kriterier, ehuru arbetsmarknadsstyrelsen vid sina ställningstaganden till lokaliseringsärenden beaktat sysselsättningsförhållanden, befolkningsutveckling och lokaliseringsbetingelser. Arbetslöshetsstatistik, uppgifter om arbetslöshetskostnader, folkräkningens uppgifter om yrkesverksamhet, befolkningens sysselsättning inom olika näringar o. s. v. har därvid varit viktiga hjälpmedel.

Som geografiska enheter för jämförelser av arbetslöshet, sysselsättningsförhållanden och befolkningsutveckling är länen enligt kommitténs uppfattning olämpliga. För att få en så nyanserad bild som möjligt av situationen inom olika områden har kommittén i stället valt arbetsmarknadsstyrelsens B-regioner som enheter för sådana undersökningar.

I syfte att belysa verkningarna av olika kriterier på områden och orter, där statliga stödåtgärder i lokaliseringssyfte anses erforderliga, har kommittén sammanställt följande två tabeller.

I *tabell 1* anges de B-regioner, där den registrerade arbetslösheten åren 1958—1962, uttryckt i procent av 1960 års befolkning i de arbetsföra åldrarna, var mer än dubbelt så hög som genomsnittstalet för riket (0,6 procent) under den nämnda perioden och där en framskrivning av befolkningen i åldrarna 15—65 år under 1960-talet visar en ökning, som överstiger 7 procent.

Behovet av statligt stöd för att stimulera en utveckling av näringslivet

Talell 1. B-regioner med hög arbetslöshet och betydande ökning av befolkningen i de arbetsföra åldrarna

	Genomsnittliga antalet registrerade arbetslösa under åren 1958—1962 i % av 1960 års befolkning i åldrarna 15—65 år %	Naturlig förändring av befolkningen i åldrarna 15—65 år enl. framskrivning för perioden 1960—1970. %
B-region		
Vilhelmina/Åsele	1,8	+ 11
Storuman/Stensele	1,6	+ 17
Skellefteå	1,5	+ 9
Piteå	1,7	+ 12
Arvidsjaurs	2,0	+ 11
Gällivare/Malmbergets	1,3	+ 23
Kalix	2,4	+ 13
Haparanda	3,2	+ 24
Pajala	3,7	+ 31
Riket	0,6	+ 4 (3,5)

har enligt kommittén framträtt särskilt starkt i områden, där motverkandet av arbetslöshet årligen kräver mycket stora kostnader och där arbetsmarknadspolitiska åtgärder på lång sikt inte kan väntas vara tillräckliga för att lösa sysselsättningsfrågorna. Särskilt gäller detta områden med hög arbetslöshet och stark ökning av befolkningen i de arbetsföra åldrarna.

Kommittén har emellertid funnit att beslut om lokaliseringspolitiska åtgärder ej enbart kan grundas på uppgifter om registrerad arbetslöshet. Även andra data, som kan belysa befolkningens sysselsättnings- och utkomstmöjligheter, bör beaktas. En genomgång av uppgifterna från 1960 års folkräkning angående den förvärvsarbetande befolkningens fördelning på olika näringsgrenar ger enligt kommittén vid handen, att regioner som med hänsyn till näringslivets sammansättning kan betecknas som tämligen outvecklade, är att finna inom den grupp av B-regioner, där antalet förvärvsarbetande inom tillverkningsindustri år 1960 understeg 25 procent av hela den förvärvsarbetande befolkningen. Dessa regioner har sammanställts i *tabell 2*. Uppgifter om invånarantal och om medelnettoinkomst för fysiska personer enligt 1961 och 1962 års taxering har även angivits.

Tabellen upptar fjorton B-regioner i södra och mellersta Sverige. Kommittén fäster dock uppmärksamheten på att efter år 1960 en utbyggnad av industrin skett i visbyregionen och i stenungsundsregionen, något som kommer att skapa en helt ny arbetsmarknadssituation i dessa områden. Vidare bör beaktas att ett antal av de övriga regionerna i södra och mellersta Sverige ligger nära orter eller regioner med starkt expanderande näringsliv. Möjligheterna till industrilokalisering får enligt vad kommittén uttalar i dessa regioner betraktas som betydligt gynnsammare än för de i sammanställningen angivna regionerna i västra Värmland och Norrland. Borgholms-

Tabell 2. B-regioner med svagt utvecklad industri m. m.

B-region	Invånarantal 31/12-60	Relativa antalet förvärvsarbetande inom tillverknings-industri enligt 1960 års folkräkning. %	Medelnettoinkomsten för fysiska personer enligt taxeringen	
			År 1961 kr	År 1962 kr
Kisa	11 556	20,2	4 223	4 495
Borgholm	12 202	14,1	3 660	4 041
Visby	54 209	16,5	4 344	4 753
Simrishamns	21 859	23,4	4 989	5 365
Tomelilla	18 283	18,7	4 564	4 892
Sjöbo	13 236	21,6	4 872	5 290
Hörby	14 467	18,1	4 576	5 053
Stenungsunds	15 775	19,2	4 335	4 605
*Strömstads	18 148	22,3	4 354	4 846
Vara	26 976	19,2	4 376	4 852
Årjängs	11 484	14,3	4 440	4 843
Sunne	16 583	19,7	4 369	4 661
*Torsby	21 121	8,4	4 815	5 272
*Mora	36 521	23,7	4 681	5 039
*Ljusdals	25 518	15,5	4 234	4 678
Ånge	19 162	18,0	4 702	5 155
*Sollefteå	33 523	15,1	4 974	5 366
Svegs	16 930	7,8	4 245	4 826
Östersunds	107 929	16,5	4 710	5 187
Strömsunds	24 706	8,2	4 070	4 404
Umeå	83 023	24,7	5 189	5 646
Vännäs	13 479	15,4	4 192	4 513
Lycksele	16 611	16,1	4 802	5 256
Bodens	38 226	15,8	5 598	6 187
*Vilhelmina/Åsele	23 997	9,3	4 278	4 859
*Storuman/Stensele	16 128	9,2	4 181	4 678
*Piteå	39 534	23,1	4 756	5 375
*Arvidsjaurs	15 916	17,7	4 550	5 051
*Kalix	28 238	23,7	4 415	4 892
*Haparanda	19 334	11,0	3 850	4 233
*Pajala	14 174	6,2	3 231	3 526
Riket		36,0	5 891	6 403
Medianinkomsterna i B-regionerna			5 010	5 480

* Region med en registrerad arbetslöshet, som under åren 1958—1962 i genomsnitt uppgick till mer än 1,2 procent av befolkningen i de arbetsföra åldrarna.

regionen liksom Öland i övrigt får däremot anses ha ett betydligt svårare handikapp än de övriga regionerna i södra Sverige med liknande sammansättning av näringslivet.

Som framgår av tabell 2 understiger medelnettoinkomsten i samtliga angivna B-regioner med undantag av boden- och umeåregionerna medianvärdet för nettoinkomsten i rikets B-regioner. Särskilt låg är nettoinkomsten i pajalaregionen, men också borgholmsregionen uppvisar mycket låga siffror.

Ett kriterium, som enbart toge hänsyn till sysselsättningen inom tillverkningsindustri (högst 25 procent av hela den förvärvsarbetande befolkningen), skulle innebära, att de folkrika skellefteå- och gällivare/malmberget-

regionerna inte skulle kunna komma i fråga vid urval av områden, där särskilt statligt stöd i lokaliseringsfrämjande syfte skulle lämnas.

Under hänvisning till vad kommittén anfört om de växlande lokaliseringsbetingelserna och behoven av statligt stöd i samband med industrilokaliseringen förordar kommittén, att detta stöd differentieras på grundval av vissa kriterier. Det statliga företagsstödet föreslås sålunda omfatta

dels vissa långtgående stödåtgärder, *särskilda stödåtgärder*, som kan vidtas i regioner med synnerligen stora sysselsättningssvårigheter och/eller svagt utvecklad industri samt låg inkomstnivå (*utvecklingsområden*),

dels vissa stödåtgärder av mera begränsad natur, *allmänna stödåtgärder*, som kan vidtas inom relativt stora delar av vårt land för en utbyggnad av industrin i områden, där arbetskraften är ofullständigt utnyttjad (*allmänna stödområden*).

Utvecklingsområden bör enligt kommittén vara B-regioner, på vilka något av följande kriterier är tillämpligt.

1) Medelantalet vid arbetsförmedlingen anmälda arbetslösa inom regionen uppgick åren 1958—1962 till mer än 1,2 procent av befolkningen i de arbetsföra åldrarna. Till följd av fortsatt stark ökning av befolkningen i åldersgrupperna 15—65 år kan sysselsättningssvårigheterna väntas bestå trots fortsatt utflyttning till andra delar av riket.

2) Antalet förvärvsarbetande inom näringsgrenen tillverkningsindustri utgjorde enligt 1960 års folkräkning mindre än 25 procent av den förvärvsarbetande befolkningen i regionen. Därjämte understeg medelnettoinkomsten för fysiska personer enligt taxeringarna åren 1961—1963 med minst 15 procent medelnettoinkomsten för fysiska personer i hela riket.

3) Strukturella förändringar inom en dominerande näring kan väntas leda till exceptionellt stora sysselsättningssvårigheter eller få andra svåra följder, vilka inte kan bemästras utan långtgående samhälleliga åtgärder.

Vid urvalet av utvecklingsområden bör, anför kommittén vidare, hänsyn tas till den betydande expansion, som efter år 1960 skett i vissa regioner vilka på grundval av uppgifter från 1960 års folkräkning uppfyller här nämnda kriterier. Särskilda stödåtgärder kan ej heller anses erforderliga i regioner, där utvecklingen kan väntas bli gynnsamt influerad av den expansion som sker i närliggande regioner. Indelningen i utvecklingsområden bör fastställas av Kungl. Maj:t efter framställning av lokaliseringsorganet.

Allmänna stödområden i samband med lokaliseringen av industriell verksamhet föreslås av kommittén skola omfatta följande orter och områden.

1) Centralorter i utpräglade jord- och skogsbruksregioner, varmed i detta sammanhang bör avses B-regioner där mer än 30 procent av den förvärvsarbetande befolkningen år 1960 var sysselsatt inom jord- och skogsbruk.

2) Orter med minst 1 000 invånare som domineras av en enda industribransch eller av ett enda industriföretag. Som allmän riktpunkt bör därvid gälla, att den största industribranschen sysselsatte minst 50 procent eller

ett enda företag minst 40 procent av totala antalet förvärvsarbetande enligt 1960 års folkräkning.

3) Orter med minst 1 000 invånare med ringa sysselsättningsmöjligheter för kvinnor. Som allmän riktpunkt bör gälla att antalet sysselsatta kvinnor år 1960 utgjorde högst 40 procent av antalet män i åldern 15—65 år.

4) Orter där en beslutad nedläggelse av industriell verksamhet kan väntas medföra betydande arbetslöshet och svåra ekonomiska följder för den berörda bygden.

Vid bedömningen av behovet av lokaliseringsfrämjande åtgärder — framhåller kommittén — bör hänsyn tas till näringslivets sammansättning ej enbart inom vederbörande ort eller kommun utan också inom det område, med vilket orten i arbetsmarknadshänseende bildar en naturlig enhet. En ensidig tätort i ett område med väl differentierat näringsliv bör sålunda inte komma i fråga för lokaliseringsstöd, ej heller förorter till expansiva städer, där en ökad differentiering av näringslivet bör kunna uppnås på andra vägar. Det statliga stödet i lokaliseringspolitiskt syfte bör vidare alltid samordnas med planeringen för lokaliseringsverksamheten inom respektive län.

Såsom i det följande skall närmare beröras har kommittén föreslagit olika statliga stödåtgärder till företag i syfte att underlätta nyetablering och utbyggnad inom industrin i orter och områden, där en expansion och ökad differentiering av näringslivet är angelägen för att tillgodose viktiga lokaliseringspolitiska intressen. Kommittén framhåller, att de mer långtgående stödåtgärderna genom valet av kriterier kommer att beröra stora delar av Norrland och smärre områden i södra och mellersta Sverige. Genom utvidgad utrednings- och planeringsverksamhet med lokaliseringspolitisk inriktning samt ökad samordning av den planering, som bedrivs av centrala och lokala organ, bör vidare, säger kommittén, lokaliseringssynpunkterna vinna ökat beaktande vid utbyggnad av samhällelig service.

Betydande arbetskraftsresurser kommer enligt kommittén att föreligga i Norrland. På grund härav och med hänsyn till den låga industrialiseringsgraden i de fyra nordligaste länen finner kommittén det angeläget att överhuvud taget förstärka näringslivet i denna del av landet. Jämväl framhålles det som angeläget, att Norrlands naturtillgångar, av vilka flera utgör ryggraden i vår export, tillvaratas på ett rationellt sätt.

Remissyttrandena

Remissinstanserna framför i vissa fall olika principiella synpunkter på lokaliseringspolitikens innehåll, varvid inte sällan anföres åsikter, som divergerar mot kommitténs. Någon klar åtskillnad göres ej alltid mellan lokaliseringspolitikens målsättning och dess innehåll. Det förekommer också,

att spörsmål om lokaliseringspolitiska medel föres in i diskussionen om hur lokaliseringspolitiken bör utformas och drivas.

De av kommittén förordade allmänna riktlinjerna för en aktiv lokaliseringspolitik har i allmänhet godtagits av remissopinionen. Åtskilliga remissinstanser anser emellertid att de föreslagna riktlinjerna liksom den angivna målsättningen ej är entydiga. Vissa remissorgan anser även, att kommitténs förslag rörande utformningen av lokaliseringspolitiken och medlen härför inte står i samklang med målsättningen eller vad som överhuvud kan vara förenligt med samhällets, näringslivets och medborgarnas intressen.

Remissinstanserna är genomgående överens med kommittén om att befolkningen och näringslivet är beroende av väl utvecklade tätorter och att glesbygdens behov av service måste tillgodoses. Inte heller synes några delade meningar råda om att åtgärderna i syfte att påverka näringslivets lokalisering skall syfta till att främja produktionsbetingelserna och sysselsättningen ävensom samhällsutvecklingen i sin helhet. Vidare understrykes att åtgärder som från samhällets sida vidtas bör ha karaktär av hjälp till självhjälp och att lokaliseringspolitiken bör syfta till lokalisering av bärkraftiga industriföretag.

I vissa remissyttranden kritiseras kommittén för att den inte tagit tillräcklig hänsyn till utvecklingen i de expansiva delarna av landet och pågående strukturförändringar. Vidare efterlyses konkretare ställningstaganden till frågan om befolkningens och näringslivets koncentration. Att samhälleliga åtgärder behövs för att underlätta levnadsbetingelserna och vidmakthålla en rimlig standard i avfolkningsområdena vitsordas, men detta anses inte böra ske med hjälp av lokaliseringspolitiska åtgärder. Några remissmyndigheter antyder lämpligheten av lokaliseringsåtgärder beträffande statliga institutioner och samhällsägda företag.

Särskilt från *landsorganisationen, svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund* samt *svenska bankföreningen* anföres avvikande synpunkter. Men även en del myndigheter, såsom *konjunkturinstitutet, statskontoret, statistiska centralbyrån* och *riksbanken,* framför erinringar mot kommitténs förslag.

För *landsorganisationen* är den aktiva lokaliseringspolitiken ett medel att öka möjligheterna till ett optimalt utnyttjande av landets produktionsfaktorer. Riktpunkten bör härvid vara snabb expansion, full sysselsättning och en fördelning av välståndsstegringen till alla invånare. För att ernå den mest ändamålsenliga avvägningen mellan de arbetsmarknadspolitiska medlen är det enligt LO nödvändigt att utvecklingen leds av en långsiktig plan för näringslivets utbyggnad. Det faktiska underlaget för de samhällsekonomiska ingripandena bör vara så tillförlitligt som möjligt. LO anser att kommittén på ett mycket ofullständigt sätt behandlat de samhällsekonomiska konsekvenserna av en aktiv lokaliseringspolitik samt fortsätter.

Det hade bl. a. varit av värde att få tätorternas respektive glesbygdernas servicekostnader beräknade. Kommittén har på ett förutfattat sätt antagit, att sysselsättningsproblemet inte helt kan lösas med rörelsestimulerande medel. De insatser, som hittills gjorts, är av alltför blygsam omfattning för att ge rättvisa åt möjligheterna inom detta område. Vissa och kanske de mest centrala förslagen i kommitténs betänkande har fått en föga distinkt utformning, varför det är omöjligt att få en klar uppfattning om hur medlen kommer att användas. LO:s uppfattning är att ytterligare utredningsmaterial måste skapas för att man med någorlunda säkerhet skall kunna fastställa, vad man vill uppnå och vilken effekt de olika ingreppen kan väntas få på industristrukturen.

Det är väsentligt att åtgärder redan nu vidtages för att lösa de i betänkandet behandlade problemen. Detta arbete bör bedrivas efter två linjer. Samtidigt som en intensifierad och samordnad forskning och planering pågår för att klara ut, hur problemen bäst löses, bör vissa generellt verkande åtgärder komma till utförande. Det är inte välbetänkt att göra åtskillnad mellan t. ex. det norrländska kustområdet och inlandet. Ett ömsesidigt beroende råder mellan dessa områden, varför punktvisa insatser kan väntas inverka gynnsamt på hela området. I industrilokaliseringsarbetet får man därför beakta det intima sakliga samband, som råder mellan rörelsestimulerande medel och industrilokalisering.

Svenska arbetsgivareföreningen och *Sveriges industriförbund* understryker, att industriföretagens val av lokaliseringsort måste ske med utgångspunkt i företagsekonomiska överväganden. Detta leder bl. a. till den enligt organisationernas mening självklara slutsatsen att industrin måste avvisa alla åtgärder från statens sida som förhindrar eller försvårar för företagen att välja den lokaliseringsort, som de själva bedömer vara den lämpligaste. Allmänt sett ställer sig organisationerna tveksamma till möjligheterna att ernå samhällsekonomiska vinster i form av minskade investeringskostnader vid lokalisering till områden med en tillbakagående befolkning. Härtill kommer — vad industrin angår — att de naturliga produktionsbetingelserna i de regioner, som här är i fråga, merendels är väsentligt mindre gynnsamma än inom andra delar av landet. Den totala tillgången på kapital och arbetskraft är i varje läge begränsat. Det är därför enligt organisationernas uppfattning utomordentligt angeläget, att dessa resurser inte satsas på ekonomiskt tvivelaktiga projekt utan kommer till den samhällsekonomiskt sett bästa användningen. Det är annars fara värt, att den statliga stödpolitiken på ett menligt sätt påverkar den fortsatta strukturella omdaningen och överhuvud taget den allmänna framstegstakten inom näringslivet. Slutsatsen blir, att sådant ekonomiskt stöd som kommittén föreslagit i syfte att påverka näringslivets lokalisering endast i mycket ringa mån kan motiveras med samhällsekonomiska skäl.

De båda organisationerna vill dock inte förneka, att det framdeles liksom hittills kan finnas fall, där det av sociala skäl är befogat eller åtminstone försvarligt att staten inskrider till stöd för igångsatt eller planerad företagsamhet. De sociala motiven måste emellertid då ha sådan styrka, att de

klart väger tyngre än principen att staten inte avsiktligt skall påverka förutsättningarna för individuella företags verksamhet. Härutöver bör vissa speciella krav vara uppfyllda. Lokaliseringsåtgärderna får sålunda inte ha sådan karaktär eller utformning, att de märkbart snedvrider konkurrensförutsättningarna inom näringslivet. Statligt stöd bör lämnas på sådant sätt, att man undviker att främja uppkomsten av en överkapacitet inom den ifrågavarande branschen.

Ett ytterligare krav är enligt de båda organisationerna att arten och omfattningen av de socialt betingade stödåtgärder, som må tillgripas, skall vara så långt ske kan i förväg preciserade, så att största möjliga enhetlighet i tillämpningen garanteras. Vidare anföres.

De kriterier som uppställts, t. ex. i fråga om stödåtgärdernas karaktär och om de geografiska områden inom vilka stöd må lämnas, bör göras fasta och entydiga samtidigt som de bör medge en viss anpassning av ifrågakommande åtgärder inom den av kriterierna uppställda ramen. Även om en statlig stödverksamhet motiveras med sociala skäl måste den vila på den klart uttalade förutsättningen, att de projekt som får stöd med fog kan bedömas som bärkraftiga på längre sikt. Stödåtgärderna måste för den skull bygga på sorgfälliga undersökningar om projektens ekonomiska förutsättningar och endast avse att underlätta tillkomsten eller utbyggnaden av företag samt att överbrygga företagens svårigheter under en begränsad tidsperiod.

En aktiv lokaliseringspolitik får inte leda till att man i fortsättningen satsar mindre än hittills på en rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitik. Denna senare måste tvärtom enligt organisationernas mening än mer utvecklas och under alla förhållanden spela en avgörande roll när det gäller att effektivt utnyttja våra arbetskraftsresurser.

Organisationerna understryker vidare att problemet hur företagsbildning skall stimuleras också inrymmer andra viktiga aspekter än de ekonomiska. Det krävs, heter det i yttrandet, att tillräckligt antal »företagarämnen» står till buds, som inte bara kan bära en väsentlig del av riskerna utan även är villiga och kapabla att göra en personlig insats. Erfarenheten visar, att där de rätta människorna och de rätta idéerna har funnits, där har också företagsamhet uppkommit och blomstrat även om de ekonomiska resurserna från början varit mycket begränsade.

Samma uppfattning har *svenska bankföreningen,* som kraftigt betonar, att en oeftergivlig förutsättning för att en aktiv lokaliseringspolitik skall vinna framgång är, att det finns tillgång till personer som har lust och förmåga att ta initiativ på det industriella området och genomföra dem på ett lyckosamt sätt.

Bankföreningen tar eljest bestämt avstånd från kommitténs rekommendationer i fråga om lokaliseringspolitikens inriktning. Enligt föreningens mening bör samhällets insatser på lokaliseringsområdet syfta till att främja uppkomsten av ett lämpligt antal industriområden i trakter, där goda utvecklingsmöjligheter redan finns men där det dock ter sig erforderligt med

en viss stimulans för att dessa möjligheter skall bli tillvaratagna i önskvärd omfattning. Målet bör med andra ord vara att i de landsdelar, som nu brottas med eller hotas av avflyttnings- eller stagnationsproblem, stödja där belägna livskraftiga orter, så att dessa kan erbjuda ett konkurrenskraftigt alternativ till lokalisering till andra delar av landet och därigenom få förutsättningar att ytterligare utvecklas.

Bankföreningen tillmäter de anförda synpunkterna på lokaliseringspolitikens inriktning en sådan vikt, att föreningen förklarar, att dess uttalande om det berättigade i en aktiv lokaliseringspolitik äger giltighet endast under förutsättning att nämnda synpunkter beaktas. För att en attraktiv industriell miljö skall kunna tillskapas och vidmakthållas fordras uppenbarligen ett ganska betydande befolkningsunderlag. Härmed vill dock bankföreningen inte ha sagt, att endast större och medelstora städer och andra tätorter skulle lämpa sig som industriorter. Det viktiga är befolkningstalet i den trakt där vederbörande företag arbetar och vars resurser och serviceanordningar företaget utan svårighet kan utnyttja för och i sin verksamhet.

Konjunkturinstitutet framhåller som en av de viktigaste faktorerna när det gäller lokaliseringspolitiken frågan huruvida den fulla sysselsättningen kan realiseras genom en rörlighetsfrämjande arbetsmarknadspolitik utan särskilda lokaliseringspolitiska åtgärder. Enligt institutets mening är brist på sysselsättningstillfällen på en viss ort inte i och för sig en tillräcklig anledning till lokaliseringspolitiska åtgärder. Vilka regioner som bör expandera får avgöras även utifrån andra kriterier. Institutet finner det otillfredsställande att utredningen inte diskuterat, vilka tätorter inom lokaliseringsregionerna som är avsedda som expansionsorter, i synnerhet som behovet av tätorter i berörda regioner i de inre och nordligaste delarna av Norrland i första hand kan motiveras med att man behöver tillvarata de naturtillgångar som finns där. Det är angeläget att, om man vill ta de samhällsekonomiska kostnader som en statssubventionerad industri innebär, detta verkligen kommer att motsvaras av samhälleliga plusposter i form av bättre utnyttjade råvarutillgångar och bättre levnadsförhållanden för den arbetskraft som sysselsätts därmed än som annars skulle bli fallet.

Frågan om att skapa en tillfredsställande samhällsservice innefattar två problemtyper, säger konjunkturinstitutet. För det första blir kostnaderna per capita för kollektiva anordningar hög om befolkningsunderlaget är litet och för det andra kan man i områden med stark folkökning få en eftersläpning i utbyggnaden av de kollektiva anordningarna. Kommittén intresserar sig endast för det förstnämnda problemet och anser lösningen vara att öka befolkningsunderlaget genom att lokalisera industrier till sådana platser och därmed nedbringa kostnaderna per capita. Kommittén har enligt institutet inte undersökt samhällskostnadernas betydelse för alternativa lokaliseringsregioner. Även om ett relativt rikhaltigt utredningsmaterial

framlagts, saknar man enligt konjunkturinstitutets uppfattning tillräckligt analytiskt underlag för att bli övertygad om förslagets lämplighet när det gäller direkta bidrag och indirekta subventioner. Man saknar såväl den generella ansatsen till frågan om den regionala strukturomvandlingen som mera konkreta förslag till lokaliseringsplaner med angivande av vilka orter som har expansionsmöjligheter och som man därför bör satsa på. Det hade också varit önskvärt med en mera dynamisk aspekt på problematiken, där bl. a. jordbrukets och skogsbrukets strukturella omdaning samt transportapparatens utveckling mera uttryckligt kommit in i analysen.

Kommittén har enligt *statistiska centralbyrån* inte med utgångspunkt i de angivna syftena kunnat åstadkomma en på rationella överväganden byggd grundval för konkreta lokaliseringspolitiska åtgärder. De praktiska åtgärderna måste emellertid till sin innebörd och målsättning bygga på ett någorlunda fast underlag för att lokaliseringsorganets verksamhet skall bli karaktäriserad av den nödvändiga fastheten och konsekvensen. Samtidigt gäller, anför centralbyrån, att de problem av social och ekonomisk art, som uppstår till följd av den snabba omstruktureringen av vårt näringsliv och den därmed sammanhängande omflyttningen, måste angripas, om man överhuvud taget skall ha någon lokaliseringspolitik. Kommittén har endast punktvis och delvis indirekt kunnat prestera någon konkret målsättning.

Enligt *statskontorets* uppfattning måste vid planeringen av lokaliseringspolitiska åtgärder noga övervägas vilka samhällsekonomiska resultat, som dessa åtgärder på sikt leder till. Den lokaliseringspolitiska verksamheten måste i första hand sträva mot ett optimalt utnyttjande av landets produktionsresurser. Den får inte bidra till att konservera en för landet mindre lämplig fördelning av produktionsfaktorerna. Varje investering i lokaliseringspolitiskt syfte medför vid en given tillgång på kapital och arbetskraft att de tillgängliga resurserna för andra, mera livskraftiga orter och företag i motsvarande mån begränsas och därmed att den ekonomiska framstegstakten sänks. För en bedömning av den föreslagna lokaliseringspolitiken hade det enligt statskontoret varit önskvärt med en redovisning av de samhällsekonomiska konsekvenserna av utredningens förslag.

Sveriges riksbank ifrågasätter om kommittén tillräckligt beaktat, att åtgärder som avser att direkt påverka företagens val av lokaliseringsort ej är de enda som kan förekomma. I fråga om områden med långvarig arbetslöshet måste en avvägning ske mot åtgärder, som stimulerar arbetskraften att flytta. Vidare är en aktiv konjunkturpolitik och hjälp vid tillfällig arbetslöshet ett alternativ till nyetablering av företag på ensidiga industriorter. Vad gäller utnyttjandet av det samhälleliga kapitalet torde det kunna hävdas, att om omflyttningen ses som ett led i en dynamisk process det i många fall trots allt kan vara lämpligt att låta bostäder och andra anläggningar bli outnyttjade. En målsättning, som innebär att »kapitalför-

luster» under alla förhållanden måste undvikas, ställer i själva verket orimliga krav på precisionen i samhällsplaneringen. Däremot, understryker riksbanken, måste givetvis alla ansträngningar göras för att i möjligaste mån undvika felinvesteringar vid samhällsplaneringen nu och framledes. Härvidlag torde alltför ambitiösa lokaliseringspolitiska målsättningar utgöra en farlig felkälla, om de hindrar de ansvariga från att inse, att avflyttningen från en ort eller en bygd ofta måste ingå bland förutsättningarna för en realistisk samhällsplanering och lokaliseringspolitik. Riksbanken anser det påkallat, att ytterligare överväganden äger rum innan en framtida lokaliseringspolitik ges sin konkreta utformning.

Kommerskollegium konstaterar, att kommittén synes ha utgått från att lokaliseringsproblemet bäst löses medelst avsevärda statliga och enskilda insatser inom närmare angivna områden i vårt land. Kommittén har i stort sett undvikit att beröra de nackdelar som för landet i övrigt samt för näringslivet i stort är förknippade därmed. Kommerskollegium saknar en ingående belysning av dessa viktiga spörsmål. Betänkandet ger inte något underlag för en bedömning av frågan huruvida nackdelarna överväger fördelarna eller inte. En avvägning i detta hänseende måste enligt kollegiets mening i olika fall alltid föregå ett slutligt ställningstagande, varvid förhållandena på längre sikt bör bli avgörande. Lokaliseringspolitiken får inte bli ett självändamål utan den bör anpassas efter den samhälleliga utvecklingen i stort. Det gäller att med ledning av de faktiska förhållandena och så tillförlitliga prognoser som möjligt söka förebygga åtgärder vilka på längre sikt kommer att framstå som förhastade. Detta förutsätter samverkan mellan näringslivet och de ansvariga statliga och kommunala myndigheterna. Särskilt angeläget är att i lokaliseringssyfte gjorda investeringar i vägar, hamnar, vatten- och avloppsanläggningar, skolor etc. inte blir onyttiga, därför att de områden där investeringarna skett i själva verket saknar intresse ur näringslivets synpunkter.

Kommerskollegium kan inte biträda förslaget att på visst sätt särskilja vissa områden i landet med hänsyn till deras förmodade behov av stöd. De allmänna riktlinjer, som kommitténs förslag inrymmer, kan dock tjäna som viss vägledning i lokaliseringspolitiken.

Svenska kommunförbundet framhåller vikten av att de samhällsekonomiska aspekterna i vidare bemärkelse beaktas och att de får påverka lokaliseringsåtgärderna vid sidan av de företagsekonomiska bedömningarna. Stat och kommun måste tillse att det skapas ett företagsvänligt klimat i de regioner dit lokalisering skall ske. Åtgärderna måste till väsentlig del bestå i ett vidmakthållande, en upprustning och en utveckling av centralorternas samhälleliga service. Kommunerna är helt införstådda med att ta sin andel av detta arbete. Men positiva åtgärder måste också vidtas beträffande den av staten bedrivna samhälleliga serviceen.

I likhet med landsorganisationen samt arbetsgivareföreningen och in-

dustriförbundet lägger *arbetsmarknadsstyrelsen* sysselsättningspolitiska aspekter på lokaliseringspolitikens utformning. Styrelsen anför att den funnit det nödvändigt att — jämsides med en ytterligare aktivering av åtgärderna för att underlätta den geografiska och yrkesmässiga rörligheten — sätta in aktiva lokaliseringspolitiska åtgärder för att påskynda en sådan utbyggnad av vissa delar av näringslivet — i första hand industriell verksamhet men även turistnäringen — i berörda delar av landet, att balans på arbetsmarknaden snabbare nås. För att en sådan snabbare utbyggnad av näringslivet — genom såväl nylokaliseringar som utveckling av befintliga företag — skall kunna stimuleras och göras företagsekonomiskt lockande krävs enligt styrelsens mening särskilda stödåtgärder. Styrelsen betonar att dessa mera långtgående stödåtgärder endast kan motiveras som arbetsmarknadspolitiskt instrument under en övergångstid. De innebär ej ett alternativ utan endast ett komplement till andra åtgärder i syfte att genom en samlad arbetsmarknadspolitisk insats snabbare åstadkomma en utjämning mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft i ifrågavarande landsdelar.

Arbetsmarknadsstyrelsen understryker i övrigt kommitténs uttalande, att svårigheterna att upprätthålla en rimlig standard för den befolkning, som under i varje fall en övergångstid fortfarande kommer att vara bosatt i den egentliga glesbygden, inte kan lösas genom lokaliseringspolitiska medel. Det är också enligt styrelsens mening viktigt, att samhället med andra medel än lokaliseringspolitiska medverkar till rimlig standard för den befolkning som inte kan flytta. Styrelsen betonar starkt, att en industriell expansion inte är tänkbar överallt enbart därför att överskott på arbetskraft föreligger.

Länsstyrelsen i Norrbottens län, som hör till dem som ansluter sig till kommitténs riktlinjer, framhåller, att lokaliseringsverksamhetens inriktning inom olika delar av landet givetvis — som kommittén understrukit — måste variera, beroende på näringslivets grad av utveckling. I de mest expansiva områdena blir den centrala frågan hur viktiga samhällsplaneringsfrågor skall kunna lösas på sådant sätt, att näringslivets utveckling främjas. I andra delar av landet, där en expansion av näringslivet är angelägen för att arbetskraftsresurser och naturtillgångar skall kunna utnyttjas på ett rationellt sätt, kan lokalisering och utbyggnad av befintlig verksamhet stimuleras genom allmänna åtgärder, som förbättrar produktionsbetingelserna. Utformningen av den allmänna serviceverksamheten och samhällsplaneringen blir sålunda av stor betydelse för näringslivets lokalisering.

Länsstyrelsen betonar, att lokaliseringsverksamheten inte enbart bör vara inriktad på privata företag. Den bör även omfatta statlig verksamhet inom såväl statsägda företag som statliga affärsverk och statliga administrationer inom de områden där en aktiv lokaliseringspolitik avses att bedrivas. Den avgörande betydelse som lokaliseringen av högre utbildningsanstalter,

särskilt högskolor, har i många sammanhang, understrykes starkt av länsstyrelsen.

Länsstyrelsen i Södermanlands län finner det ytterst tveksamt om de föreslagna riktlinjerna för lokaliseringspolitiken på längre sikt ger det bästa samhällsekonomiska utbytet. Vid sidan av olika osäkerhetsmoment föreligger stor risk för att satsningen på ett antal regioner, främst belägna i Norrland och nordvästra Svealand, med ett vikande befolkningsunderlag och i det närmaste fullständig avsaknad av industriell tradition kommer att medföra en lägre takt i det ekonomiska framåtskridandet.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län betonar, att det för en gynnsam utveckling av näringslivet i länet f. n. är viktigast att erhålla ett ökat bostadsbyggande och en snabbare förbättring av vägväsendet. Länsstyrelsen framhåller, att de stödåtgärder som kommittén föreslagit, inte löser de problem, som näringslivet i Älvsborgs län brottas med. Med all uppskattning av kommitténs ambitioner att söka främja en ändamålsenlig lokalisering av näringslivet avstyrker länsstyrelsen att kommitténs förslag genomföres i befintligt skick.

Vad kommittén anfört beträffande nödvändigheten av vidgad och förbättrad samhälls- och lokaliseringsplanering i olika hänseenden vitsordas allmänt av remissmyndigheterna. Enighet synes råda om att de lokaliseringspolitiska synpunkterna i högre grad än hittills måste beaktas vid utbyggnaden av samhälleliga gemensamhetsanordningar. Därvid framhålles i synnerhet utbyggnaden och förbättrandet av trafikleder, skolor, sjukvårdsinrättningar etc. Lokaliseringsplaneringen anses böra omfatta lokalisering av både samhälleliga organ och serviceanläggningar. För bedömning av de olika frågorna och för samverkan mellan de organ som har att ta ställning till dessa frågor fordras enligt några instanser en enhetlig utvecklingsplan eller att lokaliseringsplaneringen ingår som ett naturligt led i den översiktliga samhällsplaneringen.

För att ernå den mest ändamålsenliga avvägningen mellan de arbetsmarknadspolitiska medlen är det enligt *landsorganisationen* nödvändigt att utvecklingen bedöms efter en långsiktig plan för näringslivets utbyggnad. För att kunna bedriva en framgångsrik lokaliseringspolitik synes det vidare LO nödvändigt att jämte de företagsekonomiska kalkylerna även utföra beräkningar över den bebyggelseform, som ger den ur samhällsekonomisk synpunkt fördelaktigaste fördelningen av den samhällsekonomiska verksamheten. Samhällskostnaderna, som fått alltför begränsad uppmärksamhet i betänkandet och som är intimt förknippade med boendeformerna, måste behandlas så utförligt som möjligt. Intensifierad forskning och säkrare statistiskt underlag för beräkningarna skulle enligt LO väsentligt förbättra förutsättningarna för ett gott resultat av samhälleliga ingripanden.

Byggnadsstyrelsen framhåller, att många med storstadsbildningen förknip-

pade problem ännu inte blivit tillfredsställande klarlagda. Alltjämt är en öppen fråga hur långt tillväxten av en stad är till fördel för staden själv, för dess funktionsduglighet, för dess miljö och för dess ekonomi. En annan fråga är hur långt olägenheterna av en fortgående koncentration kan förebyggas eller lindras genom åtgärder från bebyggelseplaneringens sida. Inte minst de nuvarande trafikförhållandena i våra storstadsområden illustrerar enligt styrelsens mening med all tänkbar tydlighet vilka svårbemästrade problem en långtgående koncentration kan medföra. Bebyggelseplaneringens uppgift vid samspelet med en aktiv lokaliseringsverksamhet är närmast att klargöra konsekvenserna för samhällsbyggandet av olika lokaliseringsalternativ. I första hand måste detta ske på det översiktliga planet. Till stor del torde bedömningarna kunna ske på kommunal nivå. Styrelsen håller emellertid före, att man även måste räkna med en fortsatt regionplanering i olika delar av landet.

Även från *lantbruksstyrelsens* sida understrykes starkt vikten av att till grund för näringslivets lokalisering läggs en översiktlig planering, som griper över olika samhällsområden. En koordinering måste ske av olika former för samhällsplaneringen, exempelvis bebyggelseplaneringen, bostadsplaneringen, kommunikationsnätets planering, jord- och skogsbrukets planering och lokaliseringen av olika grenar inom stads- och servicenäringarna. Inom ramen för en sådan översiktlig planering har varje organ, som handlägger frågor med lokaliseringsavgörande betydelse, att bedriva en utvecklingsplanering.

Från länsstyrelsehåll riktas vissa erinringar mot kommitténs uttalanden om samhälls- och lokaliseringsplaneringen. Sålunda beklagar *länsstyrelsen i Södermanlands län,* att kommitténs resurser icke räckt till för att presentera en i högsta grad önskvärd problemlösning, när det gäller lokaliseringsplaneringens samordning med övrig samhällsplanering såsom bebyggelseplanering, skolplanering och kommunikationsplanering. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* är benägen att gå ett steg längre än kommittén när det gäller frågan om lokaliseringsplaneringens lokala roll. Genom en väl fungerande lokaliseringsplanering bör nämligen, säger länsstyrelsen, kunna erhållas ett instrument, som — om man anlägger mera långsiktiga perspektiv — kan komma att få avgörande betydelse då det gäller att främja samhällsutvecklingen överhuvud taget. På grundval av denna lokaliseringsplanering, som bör vara av översiktlig karaktär, bör slutsatser kunna dras om bl. a. vilka områden och orter där näringsliv och service bör förstärkas.

Även *kooperativa förbundet* betonar, att samhällsplaneringen inom lokaliseringsverksamhetens ram måste ske på lång sikt. Förbundet framhåller:

De samhällstjänster, som kräver de största investeringarna, kommunikationer, bostadsbyggande och andra insatser i samband med bebyggelsen har att som ledstjärna för planeringen framför allt ta hänsyn till den dominerande tendensen i den ekonomiska strukturutvecklingen, särskilt inom in-

dustrin. Denna går mot stordrift och större företagsenheter. I den mån konkurrensen på stormarknaderna skärps är det av största betydelse att industrins förläggningsplatser blir på sådana orter och i sådana områden som har de bästa naturliga förutsättningarna och en standard av samhällsservice som i möjligaste grad underlättar produktionen, däri inräknat rekryteringen av arbetskraft.

Vid en samhällsplanering på lång sikt, som skall harmonisera med strukturomdaningen inom industrin och annat företagsliv, synes det förbundet framför allt vara viktigt att undvika ett tänkande som utgår från ett mera varaktigt, fast förhållande mellan tätorternas och glesbygdernas omfattning i landet till ledning för lokaliseringspolitiken.

Bostadsplaneringens samband med samhälls- och lokaliseringsplaneringen framhålles av *bostadsstyrelsen,* som understryker, att planeringen av bostadsbyggandet och skapandet av de lokaliseringsförutsättningar som har samband med samhällsbyggandet primärt är en kommunal uppgift. Ett långsiktigt perspektiv i produktionsplaneringen av bostadsbyggandet ställer ofta stora krav på en interkommunal, i många fall också en interregional, planering i både tid och rum, betonar bostadsstyrelsen vidare. Både för prognoserna om det framtida bostadsbehovet och för de successiva förberedelserna för att tillgodose detta behov bör kommunerna sålunda ses i ett översiktligt sammanhang och deras utvecklingsförutsättningar realistiskt klarläggas med hänsyn härtill.

I övrigt anför styrelsen beträffande bostadsbyggandets lokalisering och planering, att de riktlinjer som tillämpats vid fördelningen av bostadslånemedlen i princip överensstämmer med dem som kommittén anfört såsom önskvärda. Näringslivets utveckling beaktas, liksom den brist på bostäder som kan hämma en önskvärd utveckling. Däremot har hittills inte vissa orter medvetet främjats vid medelsfördelningen så att de därigenom skulle komma i en gynnsammare ställning vid företagens val av lokaliseringsort. Att införa ett sådant motiv vid fördelningen av de för långivningen relativt begränsade medlen synes inte rimligt, säger bostadsstyrelsen, då behovet av bostadsbyggande alltfort är stort på många orter på grund av bostadsbrist och undermåligt bostadsbestånd. För att öka bostadsbyggandet på de orter som en aktiv lokaliseringspolitik kan komma att kräva och för att utrymme även skall finnas för en ökning av bostadsbyggandet inom de nuvarande bostadsbristområdena måste bostadsbyggnadsprogrammet för riket ökas utöver nuvarande nivå.

Väg- och trafikplaneringen belyses av *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen,* som erinrar om att det med hänsyn till den betydelse transporterna har för näringslivet är angeläget att i första hand inrikta lokaliseringen till de regioner som redan nu har ett väl utbyggt vägnät. Närheten till avsättningsområden som väsentlig faktor för lokaliseringen av nya företag leder till att koncentrationen till storstadsregionerna fortsätter i oförminskad takt. Genom en lämplig avvägning av vägupprustningen inom storstadsregionerna

och lederna mellan dessas centra och storstadsregionerna närliggande tätorter (»satellitstäder»), samt mellan storstadsregionerna och de snabbt växande större och medelstora städerna, kan vägbyggandet bli ett verksamt medel i lokaliseringspolitiken samtidigt som den ursprungliga målsättningen i vägbyggnadspolitiken bibehålls. Styrelsen framhåller även, att vägplaneringen ingår som en integrerande del i samhällsplaneringen och att en samordning mellan exempelvis vägplanerandet och bebyggelseplanerandet framstår som absolut nödvändig.

Lufttrafikens — särskilt fraktflygets — betydelse berörs av *luftfartsstyrelsen,* som anser att man vid samhällsplaneringen för en viss bygd, som avses utrustad med olika serviceanordningar etc. bör beakta de fördelar för näringsliv och enskilda, som tillvaron av välbelägna flygplatser medför. Man bör i sammanhanget inte bortse från den väntade utvecklingen inom fraktflyget, vilket i framtiden kommer att spela en långt mera betydande roll än för närvarande. Det torde därför finnas fog för påståendet, att en ort eller trakt inte kommer att vara särskilt attraktiv, därest den inte har tillgång till lämplig flygplats. Detta innebär, säger luftfartsstyrelsen vidare, att det kan finnas skäl även för måttligt stora kommuner eller kommunblock att i tid utreda flygplatsfrågan.

Skolplaneringens samband med lokaliseringsplaneringen behandlas av *skolöverstyrelsen,* som har förståelse för önskemålen om besked rörande skolväsendets planerade utbyggnad, eftersom ett företags beslut om en eventuell nyetablering eller utbyggnad kan bli beroende av skolförhållandena. Det har dock ofta visat sig svårt att erhålla konkreta och tillräckligt fasta besked från olika företag, om planerna för den industriella utbyggnaden och dennas befolkningsmässiga konsekvenser. Skolväsendets utbyggnad på en ort försvåras och försenas om inte tillfredsställande uppgifter kan erhållas.

Fritidsfrågornas lösning inom ramen för samhälls- och lokaliseringsplaneringen diskuteras av *1962 års fritidsutredning,* som konstaterar, att det finns samband mellan å ena sidan frågor rörande lokaliseringen av fritidsbebyggelse och anläggningar för det rörliga friluftslivet samt å andra sidan det övriga näringslivet och de av kommittén diskuterade problemställningarna. Förhållandena inom näringslivet och utvecklingstendenserna inom olika näringsgrenar påverkar i hög grad ett områdes utnyttjande för turismen och friluftsliv. Markdispositionen för fritidsändamål och lokaliseringen av anläggningar påverkar i sin tur det övriga näringslivets utveckling. Möjligheterna att utöva friluftsliv kan enligt utredningens mening i vissa fall vara av betydelse då det är fråga om att bedöma en orts attraktivitet och lämplighet ur lokaliseringssynpunkt.

Kommitténs motiv för ökat statligt stöd till företagslokalisering samt förslag till kriterier på områden och orter för sådant stöd har blivit föremål för stark kritik vid remissbehandlingen. Dock understrykes från flera håll nödvändigheten av ett ökat statligt stöd till avflyttningsområdena och särskilt Norrland.

Länsstyrelsen i Östergötlands län framhåller att de av kommittén föreslagna stödåtgärderna till övervägande del skulle komma vissa norrlandslän tillgodo. Med hänsyn till att situationen för dessa områden är prekär, bör speciella stödåtgärder främst för dessa områden vara naturliga, men då aktiv lokaliseringspolitik är mycket angelägen och nödvändig även i många andra områden, bör de nuvarande klena resurserna för en dylik politik avsevärt förbättras för andra delar av landet.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län menar att från det allmännas sida bör göras stora insatser för att stödja näringslivets utveckling i norra Sverige. De av kommittén föreslagna åtgärderna har länsstyrelsen i stort sett inte någon erinran mot, i vad de avser landets nordligare delar. Det kan till och med ifrågasättas, om inte inom vissa områden väsentligt kraftigare åtgärder borde kunna ifrågakomma.

Från åtskilliga håll hävdas att kommitténs motiv och förslag till kriterier inte står i full överensstämmelse med den av kommittén angivna lokaliseringspolitiska målsättningen. I synnerhet anses de uppställda kriterierna och förslagen till utvecklings- och stödområden innebära en splittring av de knappa kapital- och arbetskraftsresurserna. Allmänt understrykes att insatserna måste begränsas till sådana områden och orter på vilka effekten blir national- och företagsekonomiskt tillfredsställande. Som exempel på denna uppfattning må anföras *byggnadsstyrelsens* uttalande, att de samhälleliga insatserna i första hand bör koncentreras på ett begränsat urval av orter med sådan regional position att effekten av insatserna kan komma en hel bygd, en »utvecklingsregion», tillgodo. Det ifrågasättes, om inte kommittén utgått från en alltför långtgående splittring av insatserna.

De av kommittén uppställda detaljerade kriterierna har vunnit gillande blott i ett fåtal yttranden. Klar tillstyrkan till kommitténs förslag föreligger från *länsstyrelsen i Örebro län.*

Skogsstyrelsen, som anmäler, att de sju skogsvårdsstyrelser som yttrat sig över kommitténs betänkande ställer sig positiva till utredningens förslag, anser att om behovet av en sådan aktiv lokaliseringspolitik som den föreslagna torde meningarna knappast vara delade. Beträffande frågan vilka orter man i lokaliseringsverksamheten skall satsa på kan skogsstyrelsen inte finna annat än att kommittén ganska väl inringat detta problem genom sina uttalanden. Skogsstyrelsen anser det vidare riktigt att man på det sätt som föreslagits ger lokaliseringsorganen möjlighet att pröva orternas förutsättningar för industriutbyggnad mera fritt under hänsynstagande till alla betydelsefulla faktorer både de nu kända och de som framträder under utvecklingens gång. Styrelsen anser sig kunna tillstyrka kommitténs principer när det gäller vilka områden och orter som skall komma i fråga för lokaliseringsstöd. Detta gäller under förutsättningen att skogsstyrelsen rätt tolkar de uppställda kriterierna mera som en beskrivning av vissa förhållanden än som fasta, i förväg låsta normer för gränsdragningen.

Domänstyrelsen finner att de kriterier kommittén anger för B-regioner, vilka kan bli föremål för stödåtgärder, kan ge viss ledning vid bedömning av det samhälleliga företagsstödet. Styrelsen förutsätter att varje område och ort blir föremål för mera ingående studier i samband med åtgärdernas praktiska genomförande och att de uppställda kriterierna inte ensamma får bli avgörande. I princip, menar domänstyrelsen, bör hela det nordsvenska inlandet betraktas som ett område, där såväl särskilda som allmänna stödåtgärder skall kunna komma ifråga.

Det är enligt vad styrelsen framhåller angeläget att det statliga stödet för nyetablering och utveckling av industriföretag i industriellt eftersatta bygder under alla förhållanden endast utgår i orter, som med fog kan väntas vara utvecklingsbara på längre sikt och där en godtagbar samhällelig och allmän service kan erhållas. Enligt styrelsens uppfattning kan dylika förutsättningar anses föreligga i flertalet B-centra i norra Sverige och befolkningsunderlaget som regel vara betryggande för att upprätthålla en livskraftig centralort. Styrelsen finner det önskvärt och i flera fall också möjligt att samhället genom ekonomiskt företagsstöd söker upprätthålla åtminstone en livskraftig centralort med differentierat näringsliv i varje B-region i dessa delar av landet.

Vissa remissorgan har föreslagit att lokaliseringsstöd skall lämnas även på kommunblocksnivå eller eljest differentieras inom de föreslagna utvecklings- och stödområdena.

Otvetydiga förespråkare för kommunblocken som underlag för bestämmande av lokaliseringsåtgärder är bl. a. *länsstyrelserna i Jönköpings, Kronobergs, Blekinge, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs* och *Västmanlands län* och *lantbruksstyrelsen.*

Sveriges lantbruksförbund, riksförbundet landsbygdens folk och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* anser att utredningen givit uttryck för ett allt för snävt regiontänkande. Utväljandet av ett starkt begränsat antal orter för erhållande av stöd, kan få till följd att andra orter, som också skulle kunna fungera som väl utvecklade centra inom sina områden, kan få svårigheter att bibehålla sin livskraft, därför att företagen inte vågar satsa på orter och områden, som myndigheterna inte utvalt som lokaliseringsorter. Även de s. k. C-centra och C-regionerna bör enligt förbundens mening i många fall vara lämpliga som lokaliseringsorter.

Förbunden anser det vara en angelägen uppgift för samhället att bereda de grupper av befolkningen, som även i framtiden kommer att ha sin verksamhet förlagd till glesbygderna del av standardutvecklingens frukter. Således måste tillses, att glesbygdens skolfrågor, hälso- och sjukvårdsfrågor, kommunikationer, möjligheter till kulturella och sociala kontakter m. m. ägnas uppmärksamhet. Enligt förbundens uppfattning löses dessa frågor bäst om på landsbygden befintliga tätorter ges utvecklingsmöjligheter.

Även *svenska kommunförbundet* talar för att lokaliseringsinsatser bör

kunna göras i många mindre tätorter. Utgångsområdet för åtgärderna bör vara kommunblocket. Ett inte ringa antal kommunblock kommer att omfatta mindre geografiska områden med centralorter med lägre centralitetsgrad än B-regionerna. Förbundet anser inte att man skall precisera kriterierna för stödåtgärder. Dessa bör kunna utsträckas till alla orter, där dylika åtgärder överhuvud är förenliga med de föreslagna riktlinjerna för lokaliseringspolitiken.

Lokaliseringarna inom kommunblocken bör enligt förbunden efter övervägande inom blockorganen samt överenskommelse mellan vederbörande kommun och aktuell intressent ej enbart behöva ske till blockets centralort. Om en annan lokalisering inom blockområdet är önskvärd ur en eller annan synpunkt, bör densamma få komma till stånd utan att ett eventuellt statligt lokaliseringsstöd äventyras. Detta under förutsättning, säger kommunförbundet, att de lokala samhälleliga resurserna tillåter följdverkningarna av en sådan lokalisering.

Företagareföreningarnas förbund framför tankegångar, som är besläktade med de nu nämnda, och anser att behovet av lokaliseringspolitiska insatser ingalunda begränsar sig till de regioner, som utredningen genom olika kriterier definierat. Detta behov föreligger även inom stora delar av södra och mellersta Sverige samt Norrlands kustbygder. Lokaliseringspolitiska insatser i lämpliga centralorter, d.v. s. A-, B- och C-centra, kan effektivt avlasta storstadsregionerna och bidraga till att en rad typiska överansträngningsfenomen inom dessa reduceras. Samtidigt erhålles en bättre samhällelig balans och en riktigare samhällsstruktur inom stora delar av landet. Att näringslivet gagnas härigenom står över alla tvivel, säger förbundet, som vidare hävdar att många befintliga B- och C-centra utan tvivel är lämpliga lokaliseringsorter, som i fråga om service åt industri och näringsliv och i fråga om social omvårdnad om medborgarna väl kan mäta sig med många s. k. A-centra. En viss översyn av utredningens förslag i syfte att göra dessa mindre exklusiva och mera ägnade som generella lokaliseringspolitiska instrument i hela landet bör därför ske. Förbundet förordar även en översyn av bestämmelserna om kriterierna för det statliga företagsstödet.

Vissa remissmyndigheter, såsom *länsstyrelserna i Södermanlands, Malmöhus* och *Värmlands län* pekar på A-regionerna som lämpliga områden. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* menar, att det är genom lokaliseringspolitiska åtgärder i mellersta och södra Sverige och i Norrlands A-centra som alternativ kan skapas till den pågående koncentrationen till de tre storstadsregionerna.

Åtskilliga remissinstanser framhåller att de föreslagna kriterierna inte ger ett rättvist urval av områdenas behov av stödåtgärder och att de därjämte är alltför beroende av tillfälliga, regionala särarter. Jämväl framhålles, att kriterierna är schablonmässiga och formella. *Länsstyrelserna i Kronobergs, Kalmar* och *Kristianstads län* erinrar sålunda om att den registrerade arbets-

lösheten inte alltid är helt tillförlitlig för jämförelser mellan olika delar av landet eller för studium av sysselsättningsbehovet. Ett viktigare kriterium bör nettoutflyttningen inom olika regioner vara. Nettoutflyttningen uppkommer nämligen huvudsakligen genom att regionens egna arbetskraftstillgångar är för stora i förhållande till det befintliga näringslivets behov av arbetskraft. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* uttrycker sin förvåning över att kommittén inte ansett sig böra framlägga en utredning om storstadskoncentrationens fördelar och nackdelar. Länsstyrelsen har för sin del en sådan värdering av de olika samhällsmiljöerna, att den som lokaliseringspolitisk målsättning gärna accepterar att storstadstillväxten motverkas.

Länsstyrelsen i Stockholms län finner att kommittén utifrån sina kriterier inte medtagit Roslagen bland de områden som förtjänar positivt lokaliseringspolitiskt stöd. Detta sammanhänger, enligt länsstyrelsen, med kommitténs grova schablonartade urvalsprinciper. Länsstyrelsen framhåller att det i Roslagen finns ett lämpligt antal utvecklingsbara centralorter med tämligen utbyggd samhällsservice. Området saknar emellertid i stort sett industriell tradition och länsstyrelsen och länsmyndigheterna arbetar tillsammans med vederbörande kommuner energiskt på att stimulera en naturlig differentiering och utveckling av näringslivet. Här behövs emellertid, enligt länsstyrelsen, ett helhjärtat stöd från de centrala instanserna — inte minst när det gäller upplysning om de naturliga lokaliseringsförutsättningarna.

Länsstyrelsen i Malmöhus län framhåller, att tanken att olika näringsgrenar bör ingå i sysselsättningsbilden vid fastställandet av kriterier för lokaliseringsstöd med i ideala fall lika stora andelar i samtliga områden måste strida mot den av utredningen framförda målsättningen om maximerad nationalinkomst. En förutsättning för stark tillväxt av denna skapas just genom olika områdens specialisering på sådana verksamheter, där de har relativa fördelar framför andra. Om näringslivet inom olika regioner får specialisera sig på den lämpligaste användningen av sina resurser får det antagas att den samlade nationalinkomsten stiger mera än om en sådan specialisering förhindras. Det blir sedan en socialpolitisk fråga hur denna större nationalinkomst skall fördelas, så att riktpunkten om lika social- och kulturell standard nås. Utredningens målsättning för den samhälleliga lokaliseringspolitiken innebärande att möjligheter för lika social och kulturell standard skall skapas för alla medborgare oberoende av bostadsort kan enligt länsstyrelsens mening knappast avse, att nya verksamheter skall tillskapas för att möjliggöra en sådan bosättning överallt i landet, där traditionella förvärvskällor inte kan ge likställighet. I stället bör väl detta tolkas så att den i ett avfolkningsområde nödvändigt kvarboende befolkningen inte genom befolkningsuttunningen får minskade möjligheter till eller högre kostnader för den nödvändiga samhälleliga och privata servicen.

Länsstyrelsen i Hallands län påpekar att, om invånarna i glesbygderna skall erbjudas samma standard som i landets tätbygder, detta endast kan

ske till avsevärda kostnader. I de stora glesbygdsregionerna kan kravet på en med landet i övrigt likvärdig standard allenast tillgodoses i tätorterna. Att förlägga större industrier och serviceinstitutioner till rena glesbygdsområden torde i allmänhet inte låta sig göra. Samhället bör försöka mildra verkningarna av avfolkningen genom att i det längsta bevara redan befintliga allmänna serviceanläggningar, även när de ej längre har ett tillräckligt befolkningsunderlag. Länsstyrelsen framhåller vidare, att den avlastning av storstadsregionerna, som kommittén eftersträvat, ej behöver innebära att man nödvändigtvis måste satsa på »underutvecklade» områden. Snarare bör städer och tätortsregioner av mellanstorlek utgöra de lämpligaste alternativen till storstadsområdena.

Länsstyrelsen i Värmlands län ifrågasätter om en politik med den inriktning kommittén föreslår — där långtgående stödåtgärder till i skilda hänseenden outvecklade eller hårt drabbade områden, främst i nordvästra Svealand och Norrlands inland intar en central ställning — är ägnad att uppfylla de allmänna krav som måste kunna ställas på lokaliseringspolitiken. Enligt länsstyrelsens uppfattning är det ett rimligt krav att de samhälleliga åtgärderna leder till resultat som kan godtas såväl ur samhällsekonomisk som ur företagsekonomisk synpunkt — detta också med hänsyn till utvecklingen på längre sikt — samt att åtgärderna är ägnade att ge det åsyftade resultatet. Uppstår endast begränsade verkningar kan detta medföra att frågan om behovet av utvecklingsbefrämjande åtgärder konserveras och att problemen ställs på framtiden. Länsstyrelsen framhåller, att det föreligger en uppenbar risk att en lokaliseringsfrämjande verksamhet vid den föreslagna inriktningen, om effekten blir begränsad, endast bevarar omställningsproblemen. Det kan också ifrågasättas om inte de alltmer accentuerade skillnaderna mellan å ena sidan mindre och avlägset liggande orter och å andra sidan större och medelstora centra medför att företagen på dessa mindre orter på sikt erhåller svårigheter att konkurrera om arbetskraft och befolkning.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län anser att särskilda områden av olika karaktär inte bör fastställas. Det ekonomiska stödet bör i stället ges en generell utformning och en allmän näringspolitisk bakgrund, varför det i princip bör kunna utgå i hela landet. Var stödet i varje särskilt fall skall sättas in bör framgå efter en prövning där regionala intressen avvägs mot riksintressen. De områden som kan komma i fråga för stöd kan allt efter den effekt man åsyftar utgöras av kommunblock, arbetsmarknadsstyrelsens B- eller A-regioner eller hela län.

Länsstyrelserna i *Gotlands, Västernorrlands, Västerbottens* och *Norrbottens län* anser att länen bör utgöra underlag för stödåtgärderna. *Länsstyrelsen i Gotlands län* bedömer det som nödvändigt — för förhindrande av fortsatta befolkningsavtappningar — att länet inrangeras bland de områden inom vilka särskilda stödåtgärder skall utgå. Om inte strävandena att ge-

nom lokaliseringsåtgärder bereda sysselsättning åt den gotländska ungdomen inom länet underbygges, skulle detta innebära en orättvisa mot länet och samtidigt vara från hela landets sida oklokt.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län erinrar om att de kriterier, som kommittén föreslagit för att stödåtgärder skall kunna komma ifråga, inom länet begränsar insatserna till övre Ådalen och västra Medelpad. Förutsättningarna för en industriell expansion av någon betydelse torde emellertid inte vara stora inom dessa områden, påpekar länsstyrelsen. Om en aktiv lokaliseringspolitik skall få någon betydande effekt för länet, bör den riktas mot länet i dess helhet och således även mot de områden där bättre förutsättningar finns för en industriell expansion, nämligen kustområdena och nedre Ådalen. Denna uppfattning om länet som en enhet för åtgärderna torde vara tillämplig även på de övriga länen i Norrland. Länsstyrelsen understryker den vitala betydelsen bibehållandet av ett antal livskraftiga tätorter inom Norrlands inland har när det gäller råvaruförsörjningen inom skogsindustrin.

Länsstyrelsen i Västerbottens län delar inte kommitténs uppfattning, att länen är olämpliga som geografiska enheter såvitt avser de fyra nordligaste länen. I Norrland är geografiska förhållanden, föga differentierat näringsliv, arbetsmarknads- och andra ekonomiska förhållanden samt många andra omständigheter sådana att hela dessa län bör betraktas som utvecklingsområden, inom vilka stimulans till ökad industrialisering är speciellt önskvärd. Man bör enligt länsstyrelsen ej bortse från att länen genom landstingen är ekonomiska enheter. Landstingens ständigt ökande samhälleliga verksamhet markerar detta förhållande mer och mer. Länens näringsliv utgör den ekonomiska grundvalen för landstingets verksamhet till länsinvånarnas gagn. Då kustlandet är den mest attraktiva regionen ur industrisynpunkt bör möjligheten att dit lokalisera industri utnyttjas. Länsstyrelsen betonar samtidigt vikten av att lokalisering sker till inlandet, inte minst av tillverkningsindustrier.

Länsstyrelsen i Norrbottens län framhåller beträffande den föreslagna indelningen i utvecklingsområden, att hänsyn bör tas till den ändring i förhållandena som skett i vissa regioner efter år 1960. Betraktar man Norrbottens län som en region uppfyller denna kriterierna för utvecklingsområdena. Enligt länsstyrelsens uppfattning bör därför hela Norrbottens län betraktas som ett utvecklingsområde.

Arbetsmarknadsstyrelsen, som i princip föredrar en satsning på A-centra men ej utesluter lokaliseringsinsatser i B-centra och kommunblockscentra, anser, att de av kommittén uppställda kriterierna för olika områden är alltför formella för att kunna tjäna som underlag för en arbetsmarknadspolitisk målsättning. Styrelsen finner, att det område som för närvarande gäller för utnyttjande av investeringsfonderna i lokaliseringspolitiskt syfte ävensom för uppförande av industrilokaler som statskommunala arbeten, nämligen

Norrland utom Gästrikland, nordvästra delarna av Dalarna och Värmland samt Dalsland, är ett lämpligare område. Varken en begränsning eller utvidgning av detta område är för närvarande motiverad. Styrelsen förutsätter dock, att en inskränkning av i första hand de mest långtgående stödåtgärderna successivt skall kunna ske allteftersom det arbetsmarknadspolitiska målet — en med landet i övrigt jämförbar balans på arbetsmarknaden — uppnås inom en landsdel. Man torde få räkna med att mera omfattande insatser kommer att krävas under längre tid i de fyra nordligaste länen än i området i övrigt. Syftet bör dock vara att för området som helhet nå det anförda målet under en begränsad tid. Detta förutsätter kraftfulla insatser av alla arbetsmarknadspolitiska medel. Härmed avses åtgärder för underlättande av geografisk och yrkesmässig rörlighet ävensom åtgärder för en snabbare utbyggnad av näringslivet.

Statskontoret understryker betydelsen av att de mer livskraftiga av B-regionerna och inom regionerna de mera livskraftiga orterna kommer i åtnjutande av ekonomiskt stöd. Den allmänna näringsgeografiska utvecklingen bör enligt statskontoret starkt beaktas. Även om den rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitiken ur såväl samhällsekonomisk som social synpunkt måste betraktas som det lämpligaste sättet att på sikt lösa strukturella arbetslöshetsproblem, förefaller det dock statskontoret rimligt, att lokalisering av industri till orter med ensidigt näringsliv bör uppmuntras, då detta ur arbetsmarknadssynpunkt är starkt motiverat.

Landsorganisationen finner det ofrånkomligt, att kriterier också skapas för sådana områden inom vilka förutsättningar för industrialisering och över huvud taget en långsiktig serviceverksamhet till rimliga kostnader saknas. LO anser det vidare angeläget att en överföring av skattemedel i varje fall under en övergångstid sker till glesbyggda områden, där arbetskraft fortfarande måste kvarstanna på grund av areell produktion. Det är inte välbetänkt, framhåller LO, att till ur industriell synpunkt ogynnsamma områden söka förlägga industriell verksamhet för att därigenom förstärka serviceunderlaget. Därigenom binder man sig för mycket lång tid framåt för samhällsekonomiska förluster genom ogynnsam näringsstruktur, som kan hända inte alls är nödvändiga. Den areella produktionen som ursprungligen motiverade åtgärderna kan visa sig ogynnsam eller visa sig kunna skötas på annat sätt. Men det kan även väntas att för dylika områden det är erforderligt att över budgeten kompensera vissa affärsdrivande verk för upprätthållande av service, trots att befolkningsunderlaget inte är tillräckligt, t. ex. postverket och statens järnvägar.

Man bör enligt LO också skapa kriterier för sådana orter, där lokaliseringsinsatser bör göras. Vid valet av dessa kriterier måste hänsyn tas till behovet från både företag och enskilda. Intressena torde dock i de allra flesta fall sammanfalla. LO fortsätter.

Den enskilde kräver god tillgång på kommersiell service, sjukvård, möj-

ligheter till nöjen och kulturell verksamhet m. m. Det förefaller dock, som om undervisningen intar en central ställning. Därvid synes gymnasium och fackskola vara exempel på ett användbart kriterium för orter, där en aktiv lokaliseringspolitik kan bedrivas. Detta innebär att befolkningsunderlag även finns för annan samhällsservice i acceptabel omfattning. Bostadspolitiken kommer också att vara en lokaliseringsstyrande faktor och det är därför viktigt att bostadsproduktionen samordnas med arbetsmarknadspolitiken.

Även *Sveriges hantverks- och industriorganisation* föreslår att utredningens förslag till utvecklings- och stödområden skall kompletteras med kriterier för områden som inte kan betraktas som lämpliga för industrilokalisering. Då storstadsområdenas tillväxt stimuleras genom statliga åtgärder av skilda slag, finner organisationen det acceptabelt, att samhället också vidtar åtgärder för att förbättra förutsättningarna för näringslivet i andra delar av landet och därmed motverka det starkt ökande trycket mot storstadsregionerna.

Tjänstemännens centralorganisation understryker att, för att företagslokalisering till en ort skall komma i fråga, där inte bara skall förekomma stor arbetslöshet och låg inkomstnivå. Där skall framför allt finnas starka positiva förutsättningar för industriell verksamhet. Arbetslöshet och låg inkomstnivå är i någon mån indikatorer på att en ort ej är en god miljö för industriell expansion. De positiva kriterierna kan inte klart definieras på förhand. Det måste enligt TCO ske en prövning från fall till fall. De statliga lokaliseringsåtgärderna bör sålunda inriktas på områden, som har goda allmänna förutsättningar för industriell expansion och som därutöver uppfyller antingen de kriterier som utredningen uppställer för utvecklingsområden eller också de kriterier, som uppställs för allmänna stödområden. Någon differentiering av stödåtgärderna mellan dessa två typer av områden bör inte förekomma.

Allmänt sett finner *svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund* att förslagen om de statliga stödåtgärdernas utformning på en del punkter är för långt gående och ägnade att medföra sådana konsekvenser för andra delar av näringslivet att en större återhållsamhet är av nöden. Under inga förhållanden bör stöd lämnas för sådan nyetablering, som skulle försvåra arbetskraftsrekryteringen för redan befintliga företag. Det anmärks vidare att industrier, som hittills i huvudsak använt manlig arbetskraft, kan väntas i ökad utsträckning ge sysselsättning åt kvinnor i synnerhet om man förbättrar utbildningsmöjligheterna för dem. Behovet av kompletteringsindustrier på ensidiga industriorter med reserver med kvinnlig arbetskraft kommer därigenom att minska. Organisationerna ifrågasätter sålunda om det kriterium som kommittén föreslagit för orter med ringa sysselsättning är rimligt avvägd.

Lokaliseringspolitiskt stöd bör enligt arbetsgivareföreningens och industriförbundets uppfattning i första hand lämnas på större, livskraftiga

tätorter med väl utrustad service. Den nedre gränsen för allmänna stödåtgärder, mätt efter ortens invånarantal, bör för den skull som regel sättas väsentligt högre än vad kommittén föreslagit.

Vad gäller kommitténs förslag att stöd skall kunna lämnas vid startande och i vissa fall utbyggnad av industriföretag i orter där driftnedläggelse skett, pekar organisationerna på att de sysselsättningsproblem, som uppkommit i samband med dylika händelser, hittills vanligen kunnat lösas genom gängse arbetsförmedlingsåtgärder. I ett stort antal fall har ny industriell verksamhet kommit igång i lediga fabrikslokaler utan medverkan från statens sida. Behov av åtgärder för att påskynda en återuppbyggnad av näringslivet i orter som drabbats av industrinedläggelse måste prövas från fall till fall. Endast då sysselsättningsproblemet inte kan lösas genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder och nedläggelsen medför allvarliga svårigheter för den berörda bygden, bör statligt stöd för att stimulera ny verksamhet kunna komma i fråga.

Arbetsgivareföreningen och industriförbundet anser att utvecklingsområden endast bör förekomma inom vissa mera begränsade delar av landet, nämligen de inre delarna av Norrland samt delar av Dalarna och Värmland. Det är vidare organisationernas uppfattning, att lokaliseringspolitiskt stöd i dessa områden i en högre grad än kommittén uttalat bör koncentreras och sålunda avse ett fåtal större orter, som kan beräknas vara utvecklingsdugliga på längre sikt. Detta innebär att man får finna sig i att avfolkningen inom stora delar av dessa områden kommer att fortsätta i ungefär samma takt som hittills.

Sveriges grossistförbund, som finner det rimligt, att staten vidtar vissa åtgärder för att främja en företagslokalisering till sådana regioner, där en otillfredsställande sysselsättning föreligger, understryker att samhället inte genom sina åtgärder får rubba konkurrensbetingelserna för företagen.

Svenska sparbanksföreningen menar, att försöksverksamheten i högre grad än kommittén förutsatt generellt bör inriktas på att bevara och utveckla förutsättningarna för ett differentierat näringsliv utanför de egentliga storstadsregionerna. Verksamheten bör sålunda syfta till att skapa alternativ för näringslivets lokalisering, som kan konkurrera med vad storstadsregionerna kan erbjuda. Kriterierna för stödverksamhet synes böra utformas med hänsyn härtill. Under alla omständigheter, anför sparbanksföreningen, synes statsmakternas beslut inte böra gå längre än till att för verksamheten under försöksperioden fastlägga en ram, som skall kunna kontinuerligt omprövas mot bakgrund av befolkningsomflyttningen och strukturförändringarna inom perioden liksom med hänsyn till vad som kan föranledas av erfarenheterna av verksamheten.

Skogsbruksområdenas speciella problem berörs av några remissinstanser.

Domänstyrelsen framhåller att den befolkning, som skall svara för skogs-

brukets arbetskraftsförsörjning, inte kan tänkas vara bosatt endast i centralorten eller i dess närmaste omland. I stor utsträckning måste bebyggelsen bibehållas i vad som kallas skogsorter där ett differentierat näringsliv endast undantagsvis kan tänkas uppkomma. Även dessa orter bör kunna erbjuda en rimlig standard i fråga om samhällsservice och annan serviceverksamhet.

Den väsentliga betydelsen av kommitténs förslag för skogsbruket torde enligt *skogsstyrelsen* bli, att ett antal välutvecklade orter med differentierat näringsliv underlättar bibehållandet kring dessa av mindre tätorter och jordbruks-skogsbruksbyar, som med avseende på en del av sitt servicebehov kan repliera på den större orten. Härigenom skulle — såsom visats i ett par specialundersökningar inom utredningen — större delen av det nordsvenska inlandets skogstillgångar nås utan att tillfälliga skogsstationer behöver utnyttjas.

Enligt styrelsens mening skulle landets skogsbruk och hela skogsnäringen efter hand kunna råka i stora svårigheter, om man inte snarast sätter i verket en aktiv lokaliseringspolitik efter de huvudprinciper som utredningen dragit upp.

Sveriges skogsägareförbund delar kommitténs uppfattning att lokaliseringspolitiska åtgärder är erforderliga i utpräglade jord- och skogsbruksregioner för att där få till stånd förstärkning och större differentiering av näringslivet. Kontentan av kommitténs specialutredningar är att om inte särskilda åtgärder vidtas kommer med största sannolikhet en betydande del av befintliga virkestillgångar i Norrland och nordvästra Svealand att inom en nära framtid inte vara ekonomiskt exploaterbara. De skogstrakter, inom vilka intet rotvärde finns, kommer i så fall att väsentligt utökas. Då de på dessa råvarutillgångar uppbyggda skogsindustrierna kan förbruka och för rationell drift behöver all den virkesavkastning som skogsmarken i nämnda område beräknas kunna lämna, skulle en utveckling i antydd riktning bli katastrofal för den norrländska skogsindustrin och därmed också menligt påverka hela vår levnadsstandard.

Skogsindustriernas samarbetsutskott, som anser det vara av primär angelägenhetsgrad att landets begränsade resurser i fråga om kapital och arbetskraft inte satsas på ekonomiskt tvivelaktiga projekt utan kommer till den samhällsekonomiskt sett bästa användningen, uttalar.

För skogsindustriens del är de frågor, som kommittén tagit upp till skärskådande av största vikt. Såsom av utredningen framgår svarar de delar av landet, som här avses och som speciellt ansetts böra komma i fråga för aktiva lokaliseringspolitiska åtgärder, för en väsentlig del av landets skogliga resurser och bildar därmed råvarubasen för en betydande del av skogsindustrien. Det är såväl ur allmän som ur skogsindustriens synpunkt angeläget att arbetskraftsproblemen i denna del av landet så bemästras, att denna betydande råvarutillgång kan nyttiggöras.

Ur sådana synpunkter kunde det inte minst från skogsindustriens sida

te sig naturligt att stödja utredningsförslaget. Ett rikare differentierat näringsliv i de delar av Norrland och Svealand, varom här är fråga, skulle otvivelaktigt vara ägnat att bidraga till bibehållandet av ett befolkningsunderlag i dessa delar av landet, som direkt eller indirekt underlättade rekryteringen av erforderlig skoglig arbetskraft. Samarbetsutskottet anser emellertid att dessa i och för sig beaktansvärda intressen måste vika i den mån de kommer i strid med de grundläggande allmänna principer som utskottet enligt det förut sagda anslutit sig till.

I den mån statligt kreditstöd skall ifrågakomma utgår samarbetsutskottet vidare från att detta i enlighet med kommitténs allmänna målsättning skall syfta till att främja en differentiering av det nuvarande såsom alltför ensidigt bedömda näringslivet i ifrågavarande delar av landet och sålunda ej avse skogsindustriföretag. Den nuvarande råvarutillgången i dessa områden är i stort sett väl ianspråktagen av den befintliga industrien. För vår internationella konkurrensförmåga är det av vikt, att den utveckling mot koncentration till större driftsenheter inom skogsindustrien, som pågår, inte hämmas av statliga lokaliseringspolitiska åtgärder. — Om man såsom en ekonomisk nödvändighet måste acceptera denna utveckling och den därav följande konsekvensen att skogsbruk och jordbruk i Norrland inte i framtiden kan utgöra sysselsättningsunderlag för den nuvarande folkmängden, så kvarstår enligt utskottet samtidigt nödvändigheten att skapa tillfredsställande förhållanden för den arbetskraft, som även i fortsättningen erfordras för att nyttiggöra områdets naturliga resurser, bl. a. skogstillgångarna. I och för sig bör den fortgående rationaliseringen av arbetet i skogen liksom tendensen till övergång till helårsanställd arbetskraft inom skogsbruket leda till förbättrade inkomstmöjligheter för de inom näringen sysselsatta. Det föreligger emellertid uppenbarligen risker att befolkningsminskningen på annat sätt kan leda till en utarmning av levnadsmiljön, främst genom att underlaget för allmän samhällelig service i form av skolor o. d. kommer att svikta och att till följd härav avfolkningstendensen får en olycklig ytterligare förstärkning.

Samarbetsutskottet varnar emellertid för att man med utgångspunkt i det sålunda sammanbragta materialet söker draga alltför detaljerade konkreta slutsatser i det enskilda fallet. Det är för närvarande omöjligt att säga hur långt nedläggningen av inägojordbruket kommer att fortskrida i det inre Norrland. Mycket talar emellertid för att det jordbruk, som kommer att kvarstå, kommer att till omfattningen vara ganska ringa. Den tekniska utvecklingen inom skogsbruket går för närvarande fram med stor snabbhet. Det viktiga är att man har klart för sig den riktning, som utvecklingen tar, och att man inriktar sig på att fortlöpande anpassa åtgärderna därefter.

Svenska bankföreningen anser inte kommitténs resonemang riktigt, då den gör gällande att, om man inte lyckas skapa attraktiva tätorter i Norrlands inland, svårigheter kommer att uppstå att få tillräckligt med skogsarbetare, varvid risk skulle föreligga att naturtillgångarna i de norrländska

skogarna inte blev tillvaratagna. Om det verkligen blir svårt att skaffa skogshuggare till Norrland därför att bättre utkomstmöjligheter bjuds på annat håll, så är detta i själva verket, framhåller bankföreningen, ett tecken på att det från samhällsekonomisk synpunkt är bättre att de sysselsätts på dessa andra håll. Om avverkningarna i Norrland till följd härav går ned, så visar detta endast att skogstillgångarna där inte längre har det värde som man tidigare tillmätt dem. Redan nu ligger ju betydande skogsmarksarealer outnyttjade därför att det inte är lönsamt att bedriva skogsbruk där. Emellertid torde det knappast finnas någon risk för att en sådan situation, som kommittén fruktat för, skall behöva uppkomma. Den norrländska skogen torde, påpekar bankföreningen, i allmänhet ha så stort värde, att företagen inom skogsnäringen även framgent får ekonomisk möjlighet att skapa erforderliga betingelser för avkastningens tillvaratagande.

Norrlandsförbundet anser att den underskattning av Norrlands utvecklingsmöjligheter, som på många håll gör sig gällande, måste anses felaktig. Det norrländska näringslivet befinner sig i dag i viss mån alltjämt i ett uppbyggnads- och utvecklingsskede. Om Norrland genom lämpliga åtgärder beredes tillfälle att inhämta eftersläpningen är det förbundets övertygelse, att landsdelen kan få en konkurrensduglig industri även i många områden, där sådan nu inte finns, och därmed bereda ökade arbetstillfällen.

Remissmyndigheterna har i allmänhet godtagit förslaget, att de tilltänkta lokaliseringspolitiska åtgärderna i de föreslagna utvecklings- och stödområdena skall företagas i form av försöksverksamhet under fem år. Från olika håll har i sammanhanget understrukits, att det måste vara ogörligt att omedelbart och i ett sammanhang lösa alla med näringslivets lokalisering förenade problem på ett slutgiltigt sätt. Sålunda betonas att näringslivets lokalisering i likhet med andra grenar av samhällsplaneringen är beroende av en utvecklingsprocess som efter hand nödvändiggör nya överväganden.

Länsstyrelsen i Västerbottens län kan inte ansluta sig till förslaget, att den aktiva lokaliseringspolitiken skall bedrivas som försöksverksamhet under en 5-årsperiod. Åtskilliga länder befinner sig på detta område före Sverige och erfarenheterna från sådana länder jämte länsmyndigheternas ingående kännedom om länens ekonomiska liv möjliggör enligt länsstyrelsen en lokaliseringsverksamhet av permanent karaktär.

En stimulans till spontan industrialisering av vissa regioner förefaller *statskontoret* på lång sikt mera ändamålsenlig än en politik som går ut på att genom direkta ekonomiska ingrepp söka skapa ett konstlat näringsliv. De lokaliseringspolitiska åtgärder som av sociala skäl kan komma att bedömas som nödvändiga, bör enligt statskontoret vara inriktade på att lindra vissa problem av övergångskaraktär. Det bör undvikas, att de får karaktären av en fortgående subventionering av vissa regioners näringsliv. Inte utan starka skäl bör den av kommittén föreslagna 5-årsperioden för intensifierade lokaliseringspolitiska åtgärder utsträckas.

C. Lokaliseringspolitikens medel

Kommittén

Kommitténs förslag till medel för lokaliseringspolitikens bedrivande omfattar — förutom vad i det föregående redovisats om lokaliseringsplanering — *dels* upplysning och rådgivning till näringslivet, *dels* olika former av statligt ekonomiskt stöd till företag i såväl utvecklingsområden som allmänna stödområden, *dels* särskilda åtgärder för att förbättra de allmänna betingelserna för näringslivet i Norrland och vissa andra områden. Kommittén tar också upp frågan om behovet av kommunal skatteutjämning. Därjämte behandlas spörsmålen om det kommunala stödet till företagen samt om tillståndstvång vid lokalisering.

1. Upplysning och rådgivning till näringslivet

Bland de samhälleliga åtgärderna i syfte att påverka enskilda företags lokalisering intar, framhåller kommittén, upplysnings- och rådgivningsverksamheten en central roll. För företagen är det av väsentligt intresse att på ett lättillgängligt sätt få erforderliga upplysningar om de förhållanden, som är av betydelse för deras bedömning av lokaliseringsfrågor, såsom kommunikationsförhållanden i olika orter, tillgång och pris på industrimark, vatten och elektrisk kraft samt andra förnödenheter, som är av betydelse från produktionssynpunkt. Icke minst har företagen behov av material, som belyser de aktuella och framtida möjligheterna att rekrytera arbetskraft. Den lokala tillgången på olika slag av samhällelig och enskild service tillmäts vidare allt större vikt vid företagens val av lokaliseringsort.

Upplysningsverksamheten sker ofta i form av konkret rådgivning i aktuella lokaliseringsfall. De undersökningar, som därvid företas, ger enligt kommittén inte sällan till resultat, att flera orter från företagsekonomiska synpunkter anses i stort sett likvärdiga, medan däremot betydande skillnader från samhällelig synpunkt kan föreligga mellan olika lokaliseringsalternativ. Vid kontakterna med företagen kan lokaliseringsorganet i sådana fall intressera företaget för att förlägga anläggningen till en viss ort och därigenom medverka till en lokalisering, som vid sidan av de företagsekonomiska synpunkterna även beaktar samhällsekonomiska och sociala faktorer.

Kommittén understryker att arbetskraften under hela efterkrigstiden varit en viktig lokaliseringsfaktor för industrin. En omlokalisering från expansiva områden med brist på arbetskraft till orter, där rekryteringsmöjligheterna är gynnsammare, innebär betydande fördelar även från samhällelig synpunkt. En upplysningsverksamhet, som ger företagen ökade kunskaper om expansionsmöjligheterna i olika områden med hänsyn till befintliga arbetskraftstillgångar och andra från lokaliseringssynpunkt be-

tydelsefulla faktorer, kan, säger kommittén, i betydande grad underlätta en från allmänna synpunkter önskvärd lokalisering av näringslivet.

Den rådgivningsverksamhet, som bedrivs av arbetsmarknadsstyrelsen i samverkan med Sveriges industriförbund, synes såväl direkt som indirekt ha spelat en betydande roll vid den omlokalisering, som skett inom industrin under senare år. Företag, som flyttat hela eller en del av verksamheten från storstadsområdena, har med styrelsens medverkan förlagts till områden, där en förstärkning av näringslivet från allmänna synpunkter ansetts angelägen. Den överblick över arbetskraftsförhållanden och andra lokaliseringsbetingelser på olika orter, som styrelsen erhållit genom sin fortlöpande utredningsverksamhet, har därvid varit av stort värde. Kommittén förutsätter, att detta samarbete kommer att fortsätta och att det intensifieras.

Kommittén framhåller vidare att central tillgång till olika för lokaliseringsbedömningen betydelsefulla uppgifter ger företagen bättre möjligheter att välja en för deras verksamhet lämplig lokaliseringsort, än om de själva genom kontakter med en rad myndigheter och kommuner skall inhämta erforderliga uppgifter. Enligt kommitténs uppfattning bör därför även i fortsättningen upplysning och rådgivning till företag i första hand bedrivas centralt.

Den lokaliseringspolitiska effekten av en upplysnings- och rådgivningsverksamhet blir, påpekar kommittén, beroende av i vilken omfattning lokaliseringsorganet får kontakt med företag, som överväger att starta eller flytta rörelse. Hittills har verksamheten i första hand begränsats till sådana fall, där företagen själva vänt sig till arbetsmarknadsstyrelsen för att få råd och upplysningar om lämpliga lokaliseringsorter. I en del fall har direkta kontakter med företag tagits, exempelvis då det varit angeläget att få igång ny verksamhet i orter där en driftsnedläggning skett.

Enligt kommitténs mening bör den centralt bedrivna rådgivningsverksamheten i lokaliseringsfrågor utvidgas och effektiviseras. Som ett led i dessa strävanden är det nödvändigt att inom näringslivet sprida ökad kännedom om den service i form av upplysning och rådgivning, som det centrala organet kan erbjuda. Organet bör vidare i större omfattning än vad som hittills skett ta kontakt med företag, som med hänsyn till rekryteringssvårigheter på den nuvarande lokaliseringsorten eller av andra skäl kan tänkas vara intresserade att flytta verksamheten helt eller delvis till orter med gynnsammare produktionsbetingelser. Det blir, anför kommittén, en viktig uppgift för lokaliseringsorganet att lämna informationer om de förmåner, som kommer att stå till buds.

En vidgad rådgivningsverksamhet ställer enligt kommittén ökade krav på utredningar om lokaliseringsbetingelserna i olika delar av landet och på uppgifter om kommunikationsförhållanden, tillgång på industrimark, arbetskraft och lokal service m. m. i olika orter. I denna utredningsverksamhet bör de regionala lokaliseringsorganen och kommunerna medverka.

2. Statligt stöd till företag i utvecklingsområdena

Det statliga stödet till företag i utvecklingsområdena bör enligt kommittén utformas så att det underlättar nyetablering och utbyggnad inom redan befintliga företag samt inflyttning av företag från andra delar av landet, bl. a. genom att minska företagens kostnader i samband med att verksamheten startar eller utvidgas. En sådan initialinsats från samhällets sida bör öka förutsättningarna för en lönsam produktion och därigenom skapa nya bestående sysselsättningstillfällen för arbetskraften.

För att glesbygdsbefolkningens behov av service skall kunna tillgodoses på ett rimligt sätt finner kommittén det väsentligt att serviccutrustningen i betydelsefulla centra inte försämras utan om möjligt kan byggas ut och förbättras. Det är således angeläget att denna synpunkt beaktas vid planeringen av samhällelig service och att lokaliseringsorganet vid handläggningen av stödärenden eftersträvar en lokalisering till orter, som är betydelsefulla från servicesynpunkt.

Även om lokaliseringsorganet bör medverka till en centralisering av industrianläggningarna i utvecklingsområden till viktiga servicecentra, bör stödverksamheten enligt kommitténs mening inte vara fastlåst till områdenas centralorter. Statligt stöd bör exempelvis kunna lämnas för utbyggnad av ett redan befintligt företag i en ort, som inte har denna karaktär, om detta kan vara till gagn för den berörda bygden. Självklart bör stöd även kunna lämnas till företag, som avser att utnyttja bundna råvarutillgångar, exempelvis mineralfyndigheter, och som på grund härav måste förlägga produktionen utanför tätorterna.

Kommittén föreslår att det statliga stödet till företag i utvecklingsområdena skall omfatta investeringsbidrag, kreditstöd i lokaliseringsfrämjande syfte, utbildningsbidrag samt flyttningsbidrag till yrkesskicklig arbetskraft. Vidare diskuterar kommittén åtgärder ifråga om företagsbeskattningen.

Statligt investeringsbidrag

De i utvecklingsområdena i allmänhet höga byggnadskostnaderna utgör enligt kommitténs mening ett väsentligt hinder för industriell utbyggnad i dessa områden. Kommittén anser att högre produktionskostnader ej i och för sig är ett motiv för subvention; i regel är det rationellt att näringslivet får söka sig dit, där produktionskostnaderna är lägst. Då situationen inom utvecklingsområdena är sådan, att särskilda stödåtgärder för att främja sysselsättningen är behövliga, har det dock synts lämpligt att till stor del sätta in dessa på en punkt, där särskilt påtagliga kostnadsskillnader föreligger. Kommittén understryker, att stödet inte skall ha karaktären av kompensation för höga kostnader var dessa än förekommer, utan stödet bör användas som stimulans åt sysselsättningen i orter, där detta av förut redo-

visade skäl är önskvärt. Enligt kommitténs mening bör därför statligt stöd i form av särskilt investeringsbidrag lämnas till industriföretag, som startar eller bygger ut verksamhet i utvecklingsområdena.

Beträffande investeringsbidragets utformning föreslår kommittén, att bidraget skall utgå till såväl juridiska som fysiska personer för att täcka en del av kostnaderna för nybyggnad eller tillbyggnad av industrianläggning. Härmed bör jämställas större ombyggnad av befintlig fabrikslokal. Kommittén har övervägt, huruvida bidraget borde utgå efter vissa summariska grunder, exempelvis med ett visst belopp per m² golvyta, eller anknytas till de faktiska kostnaderna för uppförande och iordningställande av industribyggnader och andra anläggningar, som är nödvändiga för driften. Den förstnämnda formen torde innebära vissa fördelar ur administrativ synpunkt men medför den nackdelen, att bidragen blir av varierande betydelse för företagen med hänsyn till industrianläggningarnas utformning och lokala olikheter i fråga om byggnadskostnaderna. Kommittén har därför stannat vid att det statliga bidraget bör utgå med en viss del av de faktiska byggnadskostnaderna.

Bidraget föreslås efter särskild prövning kunna utgå till företag även vid förvärv och iordningställande av ledig fabrikslokal, som är avsedd att användas för industriell produktion.

Kommittén räknar med att vid nyetablering och utbyggnad av mindre företag statliga investeringsbidrag kan bli av särskild betydelse med hänsyn till företagens i många fall begränsade kapitalresurser. Enligt kommitténs mening bör därför investeringsbidrag utgå i samband med ny- och tillbyggnad av industrianläggning oberoende av investeringens storlek.

Ett av de väsentligaste motiven för statlig medverkan i syfte att främja industriell expansion i utvecklingsområdena är, säger kommittén, att skapa nya arbetstillfällen för befolkningen. Det kunde för den skull ifrågasättas, om inte det statliga investeringsbidraget borde begränsas till sådana projekt, som ger en relativt hög industriell sysselsättning i förhållande till investeringskostnaderna. Starka skäl kan emellertid enligt kommitténs mening anföras mot en sådan begränsning. Det måste sålunda vara av allmänt intresse, att arbetskraften får en så effektiv användning som möjligt. Statligt investeringsbidrag bör därför kunna utgå till företag, som till följd av långt driven rationalisering har ett förhållandevis begränsat behov av arbetskraft. Kommittén finner det vidare angeläget att medverka till ett bättre utnyttjande av i utvecklingsområdena befintliga råvarutillgångar. I vissa fall kan det därvid bli fråga om industrier, där kapitalinvesteringen per sysselsatt är av betydande omfattning. Kommittén föreslår, att även sådana företag skall kunna få del av den förmån, som det statliga investeringsbidraget utgör.

Vissa skäl talar för att bidragsgivningen även i övrigt skall ges en så generell utformning som möjligt. För företagen skulle det sålunda vara till fördel, om de vid sina lokaliseringsöverväganden kunde utgå ifrån den minsk-

ning av byggnadskostnaderna, som det statliga bidraget medför vid en förläggning av produktionen till en ort i utvecklingsområdena.

Emellertid bör man enligt kommitténs mening så långt möjligt undvika att statlig ekonomisk medverkan lämnas för startande eller utbyggnad av industriföretag, som inte har förutsättningar att kunna bedriva en lönsam produktion och därför efter en tid måste lägga ned verksamheten med de konsekvenser detta kan få för de anställda och den berörda bygden.

På grund av angelägenheten av att den industriella verksamheten i görligaste mån koncentreras till sådana orter i utvecklingsområdena, som är betydelsefulla från servicesynpunkt, anser kommittén en prövning av bidragsärenden med hänsyn till ekonomiska och tekniska faktorer erforderlig, varvid även lokaliseringsfrågan bör uppmärksammas. Beviljande av statligt investeringsbidrag bör däremot enligt kommittén icke göras beroende av om företaget har behov av statligt stöd för att kunna genomföra den planerade investeringen. Från allmänna synpunkter är det angeläget att främja utbyggnad av ekonomiskt starka företag i utvecklingsområdena liksom att stimulera sådana företag i andra delar av landet att förlägga produktion till dessa områden. Investeringsbidraget bör därför utgå även till sådana företag.

Vad angår investeringsbidragets storlek finner kommittén att stödet till utbyggnad av industrin bör fungera som en mera affärsmässig stimulans till en lokalisering i enlighet med samhällsekonomiska och sociala önskemål men inte baseras på behovsprövning i det enskilda fallet. Det synes därför kommittén lämpligt att låta bidraget utgå med en viss bestämd del av kostnaderna för nybyggnad, tillbyggnad eller ombyggnad av byggnader och andra anläggningar för industriändamål inom utvecklingsområdena, under förutsättning att företagets placering överensstämmer med de synpunkter, som bör vara vägledande för lokaliseringsverksamheten och att projektet i övrigt bedöms som hållbart av vederbörande lokaliseringsorgan. Kommittén föreslår, att bidraget utgår med en tredjedel av byggnadskostnaden. I särskilda fall bör dock bidraget kunna utgå med 50 procent. Motsvarande bidrag bör lämnas i samband med inköp och iordningställande av genom driftnedläggelse lediga lokaler, som är avsedda att användas för industriell produktion.

Det bör enligt kommittén ankomma på den bidragsbeviljande myndigheten att tillse, att den med statligt bidrag genomförda investeringen används för avsett ändamål. I den mån så ej blir fallet, bör bidraget återbetalas efter särskilt utformade regler. Om bidragsmottagaren inom ett år efter det att anläggningen tagits i bruk avhänder sig byggnaden, upphör med verksamheten eller övergår till annan verksamhet, bör bidraget i sin helhet återbetalas. Återbetalningsskyldigheten bör därefter minskas successivt och helt bortfalla, om företaget i minst fem år bedrivit verksamheten på sätt som förutsattes då bidraget beviljades.

Statligt kreditstöd i lokaliseringsfrämjande syfte

Som ett led i strävandena att aktivera den samhälleliga lokaliseringsverksamheten bör enligt kommitténs uppfattning statliga kreditstöd i långt större omfattning än vad som för närvarande är fallet beträffande hantverk och småindustri lämnas i lokaliseringsfrämjande syfte. För att få avsedd effekt bör kreditstöd normalt kunna utgå även till stora företag och för investeringar av betydande omfattning.

Då det föreslagna kreditstödet är avgränsat till vissa orter och områden och i betydande grad avser att tillgodose kapitalbehovet för stora företag, kan det ej inrymmas i den låne- och kreditgarantigivning, som nu sker till hantverk och småindustri. Enligt kommitténs mening bör därför ett särskilt statligt kreditstöd, som enbart skall tillgodose lokaliseringspolitiska intressen införas. För att möjliggöra en direkt statlig utlåning bör en särskild lånefond för lokaliseringsändamål inrättas. Därjämte bör särskild ram för kreditgarantigivning i samma syfte årligen fastställas.

Den för den mindre industrin och hantverket betydelsefulla låne- och kreditgarantiverksamheten genom kommerskollegium och företagareföreningarna bör sålunda enligt kommitténs mening bedrivas parallellt med det lokaliseringspolitiskt inriktade stödet till industrin.

Under erinran om den pågående företagareföreningsutredningen uttalar kommittén, att den utbyggnad inom industrin, som de föreslagna stödåtgärderna avser att främja i vissa områden och orter, kan väntas leda till ökade krav på företagareföreningarnas konsulterande verksamhet. Detta gäller såväl rådgivning i företagsekonomiska och produktionstekniska frågor som utredningar och konsultationer i försäljnings- och marknadsfrågor. Dessa konsekvenser av de lokaliseringspolitiska åtgärderna bör, säger kommittén, beaktas vid utformningen av företagareföreningarnas framtida organisation.

Kommittén understryker vidare behovet av en nära samverkan i låneverksamheten mellan å ena sidan lokaliseringsorganet och å andra sidan de organ, som för närvarande handlägger ärenden rörande statligt kreditstöd till industri- och hantverksföretag. Av särskild betydelse blir samarbetet mellan företagareföreningarna och de regionala lokaliseringsorgan som enligt kommitténs förslag skall inrättas i länen.

Lokaliseringsorganen har sålunda enligt kommittén behov av att utnyttja den expertis i företagsekonomiska och tekniska frågor, som finns företrädd i företagareföreningarna. De senare bör å sin sida samråda med de regionala lokaliseringsorganen för att de lokaliseringspolitiska synpunkterna skall vinna tillräckligt beaktande i samband med den kreditstödjande verksamheten till hantverk och småindustri.

I frågor rörande kreditstöd till industriföretag i Norrland bör samarbete vidare etableras mellan lokaliseringsorganen och norrlandsfonden. Då det statliga kreditstödet i lokaliseringsfrämjande syfte torde kunna överta en del av fondens långivning för industriell utbyggnad, bör fonden enligt kom-

mittén i fortsättningen i ökad utsträckning kunna inrikta verksamheten på att stödja forskning och industriellt utvecklingsarbete samt utredningar och inventeringar om möjligheterna till upptagande av nya tillverkningar m. m.

Om det sålunda föreslagna kreditstödets utformning anför kommittén, att det statliga kreditstödet i utvecklingsområdena bör lämnas *dels* i samband med nyetableringar samt omlokalisering av industriföretag till dessa områden, *dels* för utvidgning av befintliga industrier. Stödet skall därvid avse de investeringar, som är erforderliga för driften, och bör sålunda lämnas för nybyggnad och ombyggnad av fabriks- eller verkstadslokal och därtill hörande anläggningar samt för anskaffning av maskiner, arbetsredskap och verktyg. Angelägenheten av att ny industriell verksamhet kommer igång i orter, som drabbats av industrinedläggelse, fordrar enligt kommittén att kreditstöd även lämnas för förvärv och iordningställande av ledig fabrikslokal.

Med hänsyn till turistnäringens betydelse för utvecklingsområdena har kommittén funnit, att statliga lån och lånegarantier i lokaliseringsfrämjande syfte bör lämnas i dessa områden i samband med ny-, till- eller ombyggnad av turistanläggning.

Kommittén erinrar om att, när det gäller större belopp inom den statliga lånegivningen till hantverk och småindustri genom företagareföreningarna, kommerskollegium brukar lämna kreditstöd i form av lånegarantier. Denna stödform har ansetts vara att föredra framför direkta lån, bl. a. därför att den kreditstödjande verksamheten därigenom ej onödigtvis ingriper i befintliga kreditinstituts normala verksamhet. En annan fördel med lånegarantisystemet anges vara, att medelsanspråket på staten begränsas till belopp, som i förhållande till det stöd som lämnas, är förhållandevis ringa. Statens kapitalinsatser inskränker sig sålunda vid användningen av garantisystemet till att täcka de förluster, som kan uppkomma på de statsgaranterade lånen. Denna stödform erbjuder även fördelar från administrativ synpunkt. Angivna skäl talar enligt kommitténs mening för att det kreditstöd, som skall lämnas industriföretag i lokaliseringsfrämjande syfte, i normala fall bör utgå i form av statliga garantilån.

För att få till stånd en utbyggnad av industrin i utvecklingsområdena krävs emellertid kraftfulla statliga insatser, påpekar kommittén. Beträffande kreditstödet kan sålunda ett betydande risktagande framstå som samhällsekonomiskt motiverat, även om, framhåller kommittén vidare, statlig medverkan givetvis skall avse investeringar, som bedöms vara ekonomiskt försvarbara. Det kan emellertid innebära, att staten engagerar sig i projekt, för vilka lån även mot statlig garanti ej kan erhållas i öppna marknaden. Det erinras i sammanhanget även om att det under tider med generell kreditåtstramning inom det ordinarie kreditväsendet kan framstå som angeläget att stimulera investeringsverksamheten i utvecklingsområdena. Statligt kreditstöd bör därför, föreslår kommittén, i dessa områden kunna

lämnas till företag även i form av direkta statliga lån. Ett viktigt led i strävandena att förstärka näringslivet i utvecklingsområdena är vidare att stimulera företag i andra delar av landet att förlägga produktion dit. Även därvid bör direkt statlig långivning bli av betydelse, anser kommittén.

Eftersom det statliga kreditstödet skall avse toppkrediter och sålunda vara ett komplement till de ordinarie kreditinstitutens verksamhet bör enligt kommittén statliga lån och lånegarantier i regel erhållas först sedan gängse finansieringsmöjligheter — inklusive insats av eget kapital — utnyttjats. Vid behandlingen av kreditärenden bör därför lokaliseringsorganet i första hand undersöka, om det lån ansökningen avser eller en del därav kan placeras hos enskilt kreditinstitut.

Direkta statliga lån bör lämnas endast i den mån kreditbehovet ej kan tillgodoses med kreditinstitutens medverkan genom statliga garantilån. Med hänsyn härtill framstår det för kommittén som önskvärt, att även garantilån i utvecklingsområdena får en liberal bedömning i tider med kreditåtstramning.

Vid långivningen bör såsom säkerhet godtas fastighets- och förlagsinteckningar, borgen och andra vanligen förekommande säkerheter. Kraven på säkerhet måste därvid anpassas efter förhållandena i det särskilda fallet, varvid hänsyn bl. a. får tas till att företagaren har tillräckligt rörelsekapital eller sådana säkerheter, att han genom kortfristig upplåning kan tillgodose behovet av sådant kapital. Föreskrifterna om säkerheter bör därför liksom vid den kreditstödjande verksamheten till hantverk och småindustri vara allmänt hållna. Ej heller, säger kommittén, torde bestämda regler för hur stor del av kapitalbehovet i samband med investeringar, som skall täckas genom egen kapitalinsats kunna föreskrivas.

Enligt kommitténs mening bör statens insats på kreditområdet inskränka sig till att tillhandahålla det kapital, som företagen inte kan erhålla genom de normala kreditinstitutens verksamhet. Att därutöver ge en speciell subvention i form av särskilt låg ränta synes däremot kommittén inte vara motiverat. En sänkning av företagens investeringskostnader bör, som kommittén tidigare föreslagit, åstadkommas genom direkta statliga investeringsbidrag.

Vid bestämmandet av amorteringsvillkoren för statliga lån och garantilån bör, framhåller kommittén, hänsyn tas till de speciella startsvårigheter och extra kostnader, som kan uppstå i samband med igångsättande av fabriksmässig produktion i utvecklingsområdena. Det kan innebära stora svårigheter för företagen att i det inledande skedet av produktionen fullgöra amorteringar. Lånevillkoren bör därför enligt kommittén vara gynnsammare än vid det normala kreditstödet till hantverk och småindustri. Den lånebeviljande myndigheten bör ha möjligheter att i betydande grad medge en lägre amortering under de första åren med hänsyn till företagets speciella förhållanden. Amorteringsfrihet bör vidare kunna ifrågakomma

under relativt lång tid, dock för högst 10 år. Vid den direkta statliga långivningen bör även räntefrihet kunna medges, dock för högst 3 år.

Vad gäller amorteringstidens längd framhåller kommittén, att hänsyn måste tas till bl. a. lånets karaktär och andra förhållanden, som i detta sammanhang är av betydelse. Som allmän regel bör gälla, att kredittiden skall stå i proportion till varaktigheten av de investeringar för vilka krediterna beviljas. Om lånet skall användas för uppförande av verkstadslokal och som säkerhet erbjudits inteckning i fastigheten, bör relativt lång amorteringstid kunna medges. Lån för anskaffning av maskiner, som relativt snabbt behöver ersättas, bör däremot återbetalas på kortare tid. Viss hänsyn synes kommittén emellertid även böra kunna tas till företagets möjligheter att fullgöra avbetalning och angelägenheten av att den planerade produktionen kommer till stånd. Frågan om amorteringstidens längd får därför, menar kommittén, avgöras från fall till fall. Enligt kommitténs åsikt bör dock återbetalning vara fullgjord inom tjugofem år. Om lånet huvudsakligen skall användas för maskinanskaffning, bör återbetalning ske inom 10 år.

Vid utbetalning av lån bör tillses, att lånemedlen kommer att användas för det ändamål för vilket lån beviljats. Kontrollen bör ombesörjas av lokal myndighet.

Utbildningsbidrag

De betydande kostnader, som företagen får vidkännas i samband med startande av verksamhet i ett område, där den tillgängliga arbetskraften ej är utbildad för eller har vana vid industriarbete, kan enligt vad kommittén anför utgöra ett hinder för en från allmänna synpunkter önskvärd lokalisering. Bidrag till företag för utbildning av arbetskraft har därför under de senaste åren i vissa fall utgått i samband med nyetablering och omlokalisering i orter, där en förstärkning av näringslivet ansetts vara angelägen. Enligt kommitténs mening får arbetskraftens anpassning till nya yrken och arbetsmiljöer särskild betydelse för områden med svagt och ensidigt utvecklat näringsliv. Kommittén förordar därför, att bidrag till företag för utbildning av ovan arbetskraft i orter och områden, där andra former av statligt lokaliseringsstöd enligt kommitténs förslag skall lämnas, skall utgå med väsentligt högre belopp än i samband med omskolning och utbildning av vuxna i andra delar av landet.

Kommittén förutsätter, att bidrag skall utgå endast efter överenskommelse i varje särskilt fall samt att utbildningens uppläggning, formerna för rekrytering o. s. v. utformas i samråd mellan arbetsmarknadsorganen och vederbörande företag.

Flyttningsbidrag till yrkesskicklig arbetskraft

Kommittén framhåller, att utvecklingsområdena kännetecknas av stort

överskott på icke yrkesutbildad arbetskraft, medan utrymmet för rekrytering av personal för mera kvalificerade arbetsuppgifter är tämligen begränsat. Genom den utbildning i yrkesskolor och omskolningskurser, som pågår i dessa områden, och det ökade stöd som kommittén föreslår skall utgå till företag, som själva ombesörjer sådan utbildning, torde det dock i stort sett vara möjligt att vid en utbyggnad av industrin tillgodose behovet av personal med grundläggande utbildning för industriarbete. Yrkesskicklig arbetskraft, som erfordras för olika specialuppgifter inom produktionen, liksom också arbetsledare samt personal med merkantil och teknisk utbildning av mera kvalificerat slag, kommer däremot sannolikt att i avgörande grad få rekryteras från andra delar av riket. Detta kommer, säger kommittén, att stöta på stora svårigheter på grund av den efterfrågan på sådan arbetskraft, som föreligger i alla landsdelar.

För att underlätta rekryteringen av kvalificerad arbetskraft i utvecklingsområdena bör därför enligt kommittén rörlighetsfrämjande bidrag kunna utgå till angivna kategorier arbetstagare, som erhåller anställning vid nylokaliserat industriföretag eller vid industriföretag, som utvidgar sin verksamhet i sådant område. En ytterligare förutsättning härför skall dock vara, att rekryteringen på grund av bristen på kvalificerade sökande från den egna regionen måste ske i andra delar av riket. Med rörlighetsfrämjande medel avser kommittén respenning, starthjälp, familjebidrag och bidrag motsvarande utrustningsbidrag. Bidragen bör utgå utan behovsprövning och även till arbetstagare som, då bidrag begärs, innehar annan anställning. Ej heller bör åtskillnad göras med hänsyn till tjänsteställning. Bidrag bör även kunna utgå till personal av nämnt slag, som företag önskar överföra från egna anläggningar i andra delar av riket till en ny produktionsenhet i utvecklingsområde.

Framställning om bidrag till kostnader i samband med tillträdande av anställning vid industriföretag i utvecklingsområde föreslås skola prövas av länsarbetsnämnden i det län, till vilket flyttning sker.

Åtgärder ifråga om företagsbeskattningen

Med erinran om bl. a. förordningen den 27 maj 1955 (nr 256) om investeringsfonder för konjunkturutjämning och däri gjord ändring år 1963 (nr 215) framför kommittén som sin uppfattning att användandet av investeringsfonderna i lokaliseringspolitiskt syfte bör kunna bli ett verksamt medel att underlätta utbyggnaden av redan existerande företag i vissa delar av landet. Möjligheterna för företag i expansiva områden att i ett läge med arbetskraftsbrist efter särskilt medgivande använda avsatta medel för investeringar i områden med svagt utvecklat näringsliv, exempelvis genom bildandet av dotterföretag, bör vidare kunna påverka sysselsättningsläget i dessa områden i gynnsam riktning. Kommittén erinrar om att genom de

generella reglerna stöd kan ges även åt företag som drivs i annan form än som aktiebolag och ekonomiska föreningar.

Kommittén har emellertid övervägt, om det ej skulle vara lämpligast att i längden förbehålla investeringsfonderna för den rent konjunkturutjämnande uppgiften och att införa en särskild skattestimulans, t. ex. i form av särskild rätt till initialavskrivning som lokaliseringspolitiskt medel. Kommittén har dock funnit, att erfarenheterna av nuvarande användning av investeringsfonderna och de generella reglerna om extra avskrivning och särskilt investeringsavdrag samt av dess egna förslag till direkt stöd för uppförande av industribyggnader bör avvaktas, innan nya åtgärder på skatteområdet övervägs. Utnyttjandet av investeringsfonderna som ett lokaliseringspolitiskt medel bör emellertid samordnas med övriga former av statligt stöd i lokaliseringsfrämjande syfte. Användandet av investeringsfonderna och de generella reglerna för sådant ändamål bör sålunda avse bestämt avgränsade områden. Dessa bör enligt kommittén sammanfalla med utvecklingsområdena.

3. Statligt stöd till industriföretag i de allmänna stödområdena

Kommittén föreslår, att statligt stöd till industriföretag i de orter vilka uppfyller för allmänna stödområden angivna kriterier skall lämnas i syfte att underlätta tillkomsten av industriell verksamhet, som med hänsyn till produktionsinriktning och arbetskraftsbehov utgör ett lämpligt komplement till det bestående näringslivet. Härigenom bör det enligt kommittén i många fall bli möjligt att på ett mera effektivt sätt utnyttja lokalt bunden arbetskraft och därigenom höja produktionen i landet. En sådan lokalisering kan också leda till totalt sett lägre investeringskostnader än vid utbyggnad av industrier i expansiva områden, där behovet av arbetskraft i betydande grad måste tillgodoses genom inflyttning från andra delar av landet.

Statlig medverkan för att underlätta industrilokalisering i de allmänna stödområdena bör enligt kommitténs mening lämnas i form av kreditstöd och bidrag till industriföretag för utbildning av arbetskraft.

Statligt kreditstöd

Enligt kommitténs mening bör omlokalisering inom industrin från orter med rekryteringssvårigheter till orter och områden med ensidigt näringsliv i väsentlig grad kunna underlättas genom ekonomisk medverkan från statens sida i form av kreditstöd, som då bör lämnas även till stora företag och för investeringar av betydande omfattning. Kreditstöd i här avsedda orter bör därjämte, säger kommittén, kunna lämnas för nyetablering, som leder till ett bättre utnyttjande av lokala arbetskraftsreserver. I orter, där en driftsnedläggelse medför betydande svårigheter för de anställda och den

berörda bygden, bör kreditstöd även kunna lämnas för utbyggnad av redan bestående industriföretag.

Kommittén föreslår att kreditstödet skall utgå i form av statlig lånegaranti och lämnas såväl för nybyggnad, tillbyggnad och ombyggnad av byggnader och andra anläggningar som för anskaffning av maskiner, arbetsredskap och verktyg.

Lånevillkoren föreslås liksom i fråga om det statliga kreditstödet till hantverk och småindustri skola bestämmas efter förhållandena i varje enskilt fall. Lokaliseringsorganet bör sålunda ha frihet att under de första åren fastställa ett lägre amorteringsbelopp, som sedan successivt ökar, eller att medge amorteringsfrihet för viss tid, dock högst för tre år. Även amorteringstidens längd bör kunna varieras med hänsyn till investeringens art och andra omständigheter. Längre amorteringstid än 20 år bör dock inte ifrågakomma, säger kommittén, som föreslår att i övrigt de normer för kreditverksamheten, som angivits för utvecklingsområdena, skall äga tillämpning även i de allmänna stödområdena.

Utbildningsbidrag

Utbildningsbidrag skall, föreslår kommittén, i de allmänna stödområdena lämnas i samband med nyanställning av ovan arbetskraft och avse företag, som tillvaratar lokala arbetskraftsreserver eller eljest utgör ett lämpligt komplement till näringslivet i orten och dess närmaste omland. Bidraget bör vara detsamma som föreslagits beträffande företag som lokaliseras till utvecklingsområdena.

4. Särskilda åtgärder för förstärkning av näringslivet i Norrland och vissa andra områden

Kommittén erinrar om att de största arbetskraftsreserverna kommer att finnas i Norrland, samtidigt som det måste betraktas som mycket angeläget, att detta områdes naturtillgångar, av vilka flera utgör ryggraden i vår export, på ett rationellt sätt tillvaratas. På grund härav och med hänsyn till den låga industrialiseringsgraden i de fyra nordligaste länen finner kommittén det angeläget att överhuvudtaget förstärka näringslivet i denna del av landet. De speciella åtgärder, som kommittén föreslår för att förbättra de allmänna produktionsbetingelserna i Norrland, rör vissa kommunikationsfrågor, prissättningen på bensin och olja, taxorna på elektrisk kraft samt särskilt statligt stöd till samhällelig service i vissa tätorter i Norrlands inland och nordvästra Svealand. Kommittén har även funnit skäl att något beröra de regionala skillnaderna i levnadskostnaderna.

En på kommitténs initiativ företagen undersökning rörande de direkta verkningarna av en generell *taxenedsättning* för järnvägstransporter visar, att en sådan åtgärd sannolikt skulle leda till en minskad sysselsättning inom

industrin i Norrland. Enligt kommitténs mening bör därför en förbättring av produktionsförutsättningarna inom den norrländska industrin på ett smidigare sätt än genom en generell fraktnedsättning kunna uppnås genom förhandlingar om regionala fraktavtal eller individuella fraktnedsättningar mellan olika trafikintressen och statens järnvägar.

Med hänsyn till den betydelse som snabba förbindelser har för företagen anser kommittén det angeläget att alla möjligheter att förkorta transport- och restider på järnväg samt att förbättra telekommunikationerna tillvaratas.

Även de höga resekostnaderna för personalen är en betydande olägenhet för företagen särskilt i övre Norrland. En reducering av biljettpriserna för järnvägs- och flygresor, som är av betydelse för företagsamheten i Norrland, bör därför enligt kommitténs mening bli föremål för särskilda överväganden inom berörda trafikföretag.

Kommittén berör vidare frågan om möjligheterna att förbättra den norrländska industrins transportförhållanden under vintern och föreslår, att en statlig utredning tillsätts för att klarlägga behovet av och lämplig organisation för *reservhamnar*.

I syfte att förbättra produktions- och lokaliseringsbetingelserna för industrin i Norrland och med hänsyn till att kraftkonsumtionen i denna landsdel i huvudsak kan täckas med den produktion som sker i de äldre och billigare kraftverken finner kommittén det rimligt, att kraftkostnaderna för förbrukare av *elektrisk kraft* inom vattenfallsstyrelsens norrländska områden sänks med 10 procent, varvid vattenfallsstyrelsen bör kompenseras för inkomstbortfallet på 10 milj. kr över budgeten.

Från lokaliseringssynpunkt är det vidare enligt kommitténs mening angeläget att priset på *bensin och olja* sänks i de delar av landet, som är mest missgynnade från prissynpunkt, d. v. s. Norrlands inland och nordvästra delarna av Svealand. Detta önskemål kan enligt kommittén tillgodoses om pristillägget för zonerna 3, 4 och 5 borttas för motordrivmedlen och en motsvarande prisreduktion genomförs för eldningsoljan genom utjämning av fraktkostnaderna. Den kostnad, som den föreslagna prisutjämningen skulle medföra och som skulle belasta den totala försäljningen, torde enligt kommittén ej överstiga 0,2 öre per liter. För att hindra en snedvridning av konkurrensen mellan företagen måste därvid en särskild clearingkassa inrättas, till vilken varje företag inbetalar ett fraktutjämningsbidrag, baserat på deras totala försäljning. Kommittén föreslår, att Kungl. Maj:t och det centrala lokaliseringsorganet tar upp förhandlingar med oljebranschen för att få till stånd en överenskommelse om en utjämning av fraktkostnaderna enligt dessa riktlinjer. Skulle denna väg ej vara framkomlig, bör möjligheterna att införa en clearing i statlig regi övervägas.

Kommittén behandlar också frågan om *särskilt stöd till samhällelig service i Norrlands inland och nordvästra Svealand*. För att skogstillgångarna

i dessa delar av landet skall kunna utnyttjas måste den arbetskraft som behövs inom skogsbruket kunna repliera på ett betydligt större antal tätorter än de som baseras på andra näringar än jord- och skogsbruk eller som är serviceorter för betydande omland. Även dessa orter bör kunna erbjuda en rimlig standard ifråga om kollektiv service. Då kommunerna och andra intressenter inte kan väntas ha förutsättningar att själva svara för de ekonomiska åtaganden, som med nu utgående statsbidrag skulle krävas för dessa serviceanordningar, föreslår kommittén en förhöjning av dessa bidrag. Kommittén förordar att det uppdras åt det centrala lokaliseringsorganet att närmare precisera i vilka orter det förhöjda bidraget bör utgå samt att i samråd med berörda myndigheter framlägga förslag till utvidgade bidragsformer.

Vad angår spörsmålet om en *utjämning av levnadskostnaderna* framhåller kommittén, att olikheter i levnadskostnader mellan olika delar av landet genom dyrortsgrupperingen påverkar lönesättningen inom den statliga och kommunala administrationen samt i varierande grad inom det enskilda näringslivet. De förslag som kommittén framlagt i syfte att minska de ekonomiska skillnader, som föreligger mellan olika områden i landet, bör efterhand även bidra till att utjämna levnadskostnaderna. Kommittén understryker angelägenheten av att genom prisundersökningar den väntade utvecklingen följs så att den kostnadsutjämning, som kan förutses, med minsta möjliga tidsutdräkt slår igenom i ortsgrupperingen. Det bör därför ankomma på lokaliseringsorganet att uppmärksamt följa utvecklingen på detta område.

5. Behovet av kommunal skatteutjämning

De stora skillnader i skatteutdebiteringen, som föreligger mellan olika kommuner, har — påminner kommittén — spelat en framträdande roll i diskussionen i lokaliseringsfrågan. Särskilt har de höga skattesatserna i flertalet norrlandskommuner framhållits som ett svårt hinder för en önskad industrilokalisering. Kommittén erinrar om att mot de nuvarande skattelindringsbidragens konstruktion riktats den kritiken, att den lämnar kommunernas utgifts- och utdebiteringsbehov obeaktade. Enligt kommitténs mening försvårar de ojämna kommunala skattesatserna i många fall en önskvärd lokalisering av industriell verksamhet. Kommittén framhåller vidare att det nuvarande bidragssystemet inte möjliggör ett effektivt stöd till kommuner, som har finansieringssvårigheter på grund av strukturella förändringar inom näringslivet med följdverkningar i form av minskad sysselsättning och befolkningsomflyttning. Det nuvarande bidragssystemet anses sålunda otillräckligt för att åstadkomma den nivellering av de kommunala skattesatserna som också med hänsyn till de lokaliseringspolitiska önskemålen är angelägen. Möjligheterna till ett bidragssystem, som tar hänsyn

både till bristen på skatteunderlag och hög kommunal utdebitering, synes därför enligt kommittén böra övervägas.

6. Det kommunala stödet till företagen

Kommittén erinrar om att det föreligger ett nära samband mellan näringslivets lokalisering och den planering för bebyggelse och för utbyggnad av olika serviceanordningar som sker i kommunerna. En expansion av näringslivet i en viss ort kan kräva investeringar i bostäder, gator och vägar, vatten- och avloppsanläggningar, skolor m. m., för att såväl företagens som befolkningens behov av olika förnödenheter och tjänster skall kunna tillgodoses. Kommunerna kan å sin sida genom en förutseende markplanering för industrier och bostäder samt genom olika åtgärder för att förbättra servicemöjligheterna främja det bestående näringslivets utveckling och tillkomsten av nya företag.

Kommittén framhåller, att de åtgärder, som vidtas av kommunerna i dessa avseenden, i hög grad påverkar lokaliseringsförutsättningarna. Genom den ökade samverkan mellan kommunerna och de statliga lokaliseringsorganen, som enligt vad kommittén föreslagit bör komma till stånd, torde den kommunala planeringen på ett bättre sätt än hittills kunna anpassas till de väntade förändringarna inom näringslivet och de allmänna riktlinjerna för lokaliseringspolitiken.

Kommunernas influens på näringslivets lokalisering inskränker sig emellertid enligt vad kommittén påpekar inte endast till åtgärder, som tar sikte på att förbättra de allmänna betingelserna för olika slag av företagsamhet. Därutöver söker kommunerna att genom upplysnings- och reklamverksamhet samt erbjudande av ekonomiskt stöd direkt stimulera nyetablering och inflyttning av företag. Sådant stöd lämnas även för att hindra nedläggning eller utflyttning av verksamhet.

Enligt kommitténs mening är det värdefullt att kommunerna genom en utåtriktad upplysningsverksamhet ger en allsidig och objektiv belysning av tillgång på arbetskraft och allmän och enskild service samt andra faktorer, som är av betydelse för företagens bedömning av lokaliseringsfrågan. De brister i informationsverksamheten, som hittills i vissa fall kunnat konstateras, bör kunna avhjälpas genom ökad rådgivning till kommunerna från lokaliseringsorganens sida.

Kommittén understryker, att kommunalt ekonomiskt stöd till företag däremot inger starka betänkligheter. Kommunerna har i sin stödverksamhet begränsade möjligheter att ta hänsyn till om den lokalisering de medverkar till är förenlig med allmänna lokaliseringssynpunkter. De kommunala subventionerna kan därför, betonar kommittén, komma i motsättning till principerna för den samhälleliga lokaliseringsverksamheten. Stöd har vidare i många fall lämnats till företag, som ej visat sig vara bärkraftiga.

I andra fall har kommunala subventioner fått inte önskvärda konsekvenser från konkurrenssynpunkt eller fördröjt en anpassning av produktionen till ändrade marknadsförhållanden. Lämnande av ekonomiskt stöd har vidare ofta inneburit ett överskridande av de befogenheter, som tillkommer kommunerna enligt kommunallagarna.

Kommittén har kommit till den bestämda uppfattningen, att kommunalt ekonomiskt stöd i syfte att påverka enskilda företags lokalisering och utveckling ej bör ifrågakomma. Det framstår vidare som självklart, att förläggning av statlig verksamhet inte under några förhållanden får göras beroende av vilka speciella förmåner av ekonomisk art, som den ena eller den andra kommunen kan erbjuda. Kommunala subventioner framstår för kommittén som en från sakliga synpunkter omotiverad omfördelning av vissa kostnader mellan staten och kommunerna.

Enligt kommitténs mening kan tillkomsten av kommunblocken och bildandet av större kommunala enheter antas komma att minska de kommunala stödåtgärdernas betydelse i lokaliseringspolitiken. Förutsättningarna att få till stånd livskraftiga tätorter, som är attraktiva för industrin utan speciella kommunala stödåtgärder, bör sålunda bli större genom den koncentration av samhällelig service, som en sammanläggning av kommunenheterna kan väntas leda till. Av särskild betydelse bör den av kommittén föreslagna förstärkningen av de statliga insatserna på lokaliseringsområdet bli. Kommittén är emellertid medveten om att vad här sagts ej utgör någon garanti för att de kommunala subventionerna kommer att bli betydelselösa i framtiden. Erfarenheterna av en mera aktiv samhällelig lokaliseringspolitik liksom också kommunindelningsreformens genomförande bör dock avvaktas, innan ytterligare åtgärder på detta område övervägs.

7. Frågan om tillståndstvång

Mot bakgrunden av den utveckling, som ägt rum sedan statsmakterna tog ställning till 1947 års utredning om näringslivets lokalisering, har kommittén övervägt, huruvida tidigare föreslagna positiva åtgärder att påverka näringslivets lokalisering kan anses vara tillräckliga för att medföra önskvärt resultat eller om samhället därutöver bör ha möjlighet att genom tillståndstvång hindra en lokalisering, som från samhällelig synpunkt anses vara olämplig.

Kommittén förmenar, att den organisatoriska upprustning av lokaliseringsverksamheten och den förstärkning av de lokaliseringspolitiska medlen som föreslås ger lokaliseringsorganet en auktoritativ ställning i lokaliseringsfrågor och kommer att öka möjligheterna att påverka lokaliseringen i en från samhällssynpunkt gynnsam riktning. Genom särskilda åtgärder underlättas en utspridning av företag från storstadsområdena till områden, där den ekonomiska aktiviteten och befolkningsunderlaget behöver

stärkas. Den förbättring av lokaliseringsbetingelserna, som en ökad samordning av den samhälleliga planeringen kan medföra, verkar i samma riktning. Med hänsyn härtill och då några påtagliga resultat härutöver inte synes kunna vinnas genom en obligatorisk lokaliseringskontroll, finner kommittén för sin del, att det inte kan vara påkallat med en särskild lagstiftning om tillståndstvång i samband med lokalisering.

Kommittén understryker emellertid vikten av samverkan mellan näringslivet och de offentliga myndigheterna i planeringsfrågor. Likaväl som det enskilda företaget för sin planering är beroende av informationer om tillgångar på arbetskraft och bostäder liksom om samhällets dispositioner beträffande utbyggnader av kommunikationer, skolor m. m., är de statliga och kommunala myndigheterna för sin planering beroende av uppgifter från näringslivet om de förändringar, som är att vänta beträffande produktion och sysselsättning vid de enskilda företagen. I fråga om driftsnedläggelser och mera betydande driftsinskränkningar blir detta behov, påpekar kommittén, tillgodosett genom de överenskommelser rörande förhandsinformationer om sådana åtgärder, som träffats mellan arbetsmarknadsstyrelsen och olika huvudorganisationer inom näringslivet.

För att lokaliseringsorganet effektivt skall kunna fylla sin uppgift är det enligt vad kommittén betonar beroende av sådana informationer om planerade utbyggnader och omlokaliseringar, att det på ett tidigt stadium kan ta kontakt med företagen och diskutera lokaliseringsfrågan. För företagen är det av värde att från lokaliseringsorganet få förslag på lämpliga orter redan innan mera omfattande undersökningar gjorts. Länsarbetsnämnderna kan — så länge igångsättningstillstånd fordras för byggen och därefter genom den verksamhet som byggarbetsnämnderna skall bedriva — informera det centrala lokaliseringsorganet om planerade ny- och ombyggnader. Det synes dock vara önskvärt, att lokaliseringsorganet i ett tidigare skede kan få informationer om planerade utbyggnader och omlokaliseringar. Kommittén förordar därför, att möjligheterna till överenskommelse med näringslivets organisationer om förhandsinformationer i dessa frågor i likhet med vad som sker vid driftsinskränkningar närmare undersöks.

8. Det statliga stödets finansiering

För de föreslagna stödåtgärdernas finansiering bör enligt kommittén *dels* anvisas ett särskilt anslag för bidrag till uppförande av industribyggnader i utvecklingsområden, *dels* inrättas en fond, förslagsvis benämnd statens lokaliseringsfond, för direkt långivning till företag i sådana områden, *dels* fastställas en ram för lånegarantier. Bidrag, lån och lånegarantier bör beviljas av det centrala lokaliseringsorganet och i vissa fall av Kungl. Maj:t. Lånefonden föreslås i likhet med vad som är fallet med statens hantverks-

och industrilånefond skola förvaltas av statskontoret, som även bör ombesörja utbetalning av statliga investeringsbidrag.

Kommittén förutsätter att medel till bidrag åt företag för utbildning av arbetskraft liksom till flyttningsbidrag åt kvalificerad arbetskraft i lokaliseringsfrämjande syfte skall utgå från gängse anslag till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande.

Kommittén har prövat olika vägar att bedöma den för stödverksamheten erforderliga storleken av anslag, lånefond och kreditgarantiram. En utgångspunkt har varit att försöka bedöma de anspråk på statliga lån, kreditgarantier och bidrag, som kan väntas från företagens sida. Kommittén har emellertid funnit, att det inte är möjligt att närmare beräkna det statliga stödets storlek från denna utgångspunkt. Som grundval för sina bedömningar av stödets storlek har kommittén därför utgått från att sysselsättning bör beredas en del av det beräknade arbetskraftsöverskottet inom de områden, där statligt stöd till industriföretag skall lämnas. Kommittén har därvid först belyst förhållandena inom utvecklingsområdena, vilka enligt för dessa områden angivna kriterier skulle omfatta drygt ett 20-tal B-regioner med ej fullt 700 000 invånare år 1960.

Kommittén understryker i sammanhanget, att de siffror som framläggs är resultatet av beräkningar grundade på vissa antaganden om näringslivets framtida utveckling. De får därför, anför kommittén, betraktas som i hög grad ungefärliga. Vidare framhålles, att den beräknade arbetskraftsbalansen för kvinnor baseras på förutsättningen, att den kvinnliga befolkningen i utvecklingsområdena kommer att få samma yrkesverksamhetsgrad som i riket. Härigenom uppkommer i utgångsläget ett stort överskott av kvinnlig arbetskraft. Den största reserven torde de gifta, inte yrkesverksamma kvinnorna utgöra. Hur stor denna reserv är kan klarläggas först efter mera ingående undersökningar på varje ort.

I utvecklingsområdena beräknas under 15-årsperioden 1960—1975 uppstå ett överskott på arbetskraft. En exakt precisering av överskottets storlek kan knappast göras. Utifrån de förutsättningar, som redovisats, kan det emellertid enligt kommittén antas uppgå till 27 000 män och 34 000 kvinnor.

De stimulansåtgärder, som enligt kommitténs mening bör vidtas för att skapa ökad sysselsättning i utvecklingsområdena, bör betraktas som en försöksverksamhet under en tidsperiod av fem år. Vid en bedömning av åtgärdernas omfattning bör därför i detta sammanhang bortses från det arbetskraftsöverskott, som kan beräknas uppstå under perioden 1970—1975. Detta uppgår till i runt tal 7 000 män och 3 000 kvinnor.

Det arbetskraftsöverskott, som sålunda skulle läggas till grund för en bedömning av de statliga insatsernas storlek, uppskattar kommittén därför till 20 000 män och 31 000 kvinnor. Kommittén utgår vidare från att en nettoutflyttning av arbetskraft från ifrågavarande områden under alla förhållanden är ofrånkomlig. Det torde inte vara realistiskt, anför kommittén,

att räkna med att åstadkomma sysselsättning i stadsnäringarna inom dessa områden både för det stora överskott, som uppstår till följd av rationaliseringen i skogs- och jordbruket, och för det överskott, som särskilt i övre Norrland uppkommer till följd av stark naturlig tillväxt i de arbetsföra åldrarna. Det torde ej heller vara möjligt att höja yrkesverksamhetsgraden bland kvinnor till riksgenomsnittet annat än på relativt lång sikt. En sysselsättning i utvecklingsområdena av hela tillskottet på manlig och kvinnlig arbetskraft, varvid höjning av yrkesverksamhetsgraden till riksgenomsnittet förutsatts, skulle enligt kommittén innebära en nettoökning av antalet yrkesverksamma i dessa områden med 30 000 personer under 15-årsperioden 1960—1975. En sådan utveckling förutsätter en ökning av antalet yrkesverksamma i stadsnäringarna med sammanlagt omkring 60 000 personer, vilket kommittén bedömer som helt orealistiskt.

Med hänsyn härtill utgår kommittén ifrån att de lokaliseringspolitiska strävandena bör inriktas på att bereda omkring hälften av det beräknade överskottet på arbetskraft fram till 1970 eller 25 000 personer sysselsättning inom utvecklingsområdena. Den ofrånkomliga utflyttningen av arbetskraft förutsättes ske såväl till expansiva regioner i de län där utvecklingsområdena är belägna som till andra delar av landet.

Kommittén framhåller att en ökad sysselsättning inom industrin kan beräknas öka efterfrågan på arbetskraft i byggnadsverksamhet och servicenäringar. Om 25 000 personer skall beredas sysselsättning i utvecklingsområdena, behöver inte alla dessa beredas arbete inom industrin. En ungefärlig uppskattning ger enligt kommittén anledning anta att av de angivna 25 000 personerna högt räknat 9 000 torde komma att få sin utkomst utanför industrin. De lokaliseringspolitiska insatserna bör därför inriktas på att stimulera till industriell sysselsättning i utvecklingsområdena för 16 000 personer.

Detta bör, framhåller kommittén, ses mot bakgrunden av att industrin i utvecklingsområdena år 1960 sysselsatte omkring 50 000 personer. Under 1950-talet steg sysselsättningen med 4 500 personer och i arbetskraftsbalansen för perioden 1960—1975 antas den spontana ökningen inom industrin uppgå till 3 000.

Vid bedömning av de statliga insatsernas storlek har kommittén förutsatt, att industrins investeringar i byggnader, maskiner och annan utrustning uppgår till i genomsnitt 60 000 kr per sysselsatt. En sysselsättning av 16 000 personer skulle sålunda kräva en bruttoinvestering av 960 milj. kr.

Kommittén antar, att det statliga investeringsbidraget i utvecklingsområdena, som föreslagits utgå med en tredjedel eller i särskilda fall 50 procent av byggnadskostnaderna, i genomsnitt kommer att svara för 40 procent av dessa kostnader. Vidare uppskattar kommittén den del av investeringskostnaderna inom industrin, som avser byggnader till 40 procent av totalkostnaderna. Det statliga anslaget till bidrag för uppförande av in-

dustribyggnader i utvecklingsområdena kan då för en femårsperiod beräknas till 150 milj. kr.

För bedömning av storleken av en lånefond respektive en garantilåneram bör sålunda bruttobeloppet 960 milj. kr. minskas med 150 milj. kr. till 810 milj. kr. Enligt kommitténs förslag bör staten tillgodose den del av kreditbehovet, som inte kan täckas genom egen kapitalinsats och lån i banker och andra kreditinstitut. I den kreditstödjande verksamheten till hantverk och småindustri genom kommerskollegium och företagareföreningarna har det statliga kreditstödet under perioden 1955—1960 uppgått till i genomsnitt 43 procent av investeringskostnaderna. Med hänsyn till angelägenheten av att åstadkomma en stark stimulans till industriell utbyggnad i utvecklingsområdena bör enligt kommittén det genomsnittliga kreditstödet genom lokaliseringsorganet uppskattas till 45 procent. Totalt skulle därigenom det statliga kreditstödet komma att uppgå till 365 milj. kr. under en femårsperiod.

Fördelningen mellan en direktlånefond och kreditgarantiram bör enligt kommitténs mening ske med utgångspunkt i att de statliga lånen och kreditgarantierna skall svara för vardera hälften av kreditstödet.

Den ekonomiska ramen för stödverksamheten i utvecklingsområdena skulle sålunda enligt kommitténs förslag i avrundade tal komma att omfatta dels anslag till bidrag för uppförande och förvärv av industribyggnader om 150 milj. kr. eller 30 milj. kr./år i fem år, dels lånefond uppgående till 175 milj. kr. eller 35 milj./år i fem år, dels ock garantiram uppgående till 175 milj. kr. eller 35 milj./år i fem år.

I de allmänna stödområdena — med en folkmängd år 1960 uppgående till i runt tal en miljon — föreslås det ekonomiska lokaliseringsstödet utgå enbart i form av kreditgarantier. Kommittén, som understryker karaktären av försöksverksamhet, anser att ramen för dessa kreditgarantier bör sättas så vid att lokaliseringsorganet får tillräckliga resurser för kraftfulla insatser, när omständigheterna i övrigt ger möjlighet härtill. Kommittén finner det också angeläget, att det statliga lokaliseringsstödet får en ram, som är så stor att de statliga åtgärderna kan bidra till att kommunala subventioner icke aktualiseras. Vidare understrykes, att en industriell expansion ej är tänkbar överallt enbart därför att överskott på arbetskraft föreligger, utan en koncentration av insatserna blir nödvändig. Kommittén, som ej ansett det möjligt att mera exakt beräkna storleken på det stöd, som behövs för att lokaliseringsåtgärderna skall få önskvärd effekt, har kommit fram till att en kreditgarantiram om 300 milj. kr. för en femårsperiod torde vara erforderlig för att stödja industriella investeringar i allmänna stödområden.

Kommittén beräknar att, liksom beträffande utvecklingsområdena, bruttoinvesteringen per sysselsatt kan uppgå till 60 000 kr. Då man i de allmänna stödområdena synes kunna räkna med att det statliga kreditstödet

skall täcka en mindre del av kapitalbehovet än i utvecklingsområdena, uppskattar kommittén det statliga kreditstödet till 35 procent av bruttoinvesteringen. En kreditgarantiram på 300 milj. kr. skulle sålunda kunna ge utrymme för en industriell sysselsättning av omkring 15 000 personer, vartill kommer den indirekta sysselsättning som kan antas uppstå till följd härav.

Under erinran om att de lokaliseringspolitiska åtgärderna bör betraktas som en försöksverksamhet under en tid av fem år, framhåller kommittén angelägenheten av att lokaliseringsorganen genom ett principbeslut om årliga anslag, fondavsättning och fastställande av garantiram för en dylik period bereds möjligheter till en långsiktig planering av lokaliseringsverksamheten och att de, då skäl härtill föreligger, bör kunna engagera sig i projekt som utsträcks över mer än ett år. Det föreslagna företagsstödet framgår av följande tablå.

	Årligen under fem år	Totalt
	miljoner kronor	
Utvecklingsområden		
a. Anslag till bidrag för uppförande och förvärv av byggnader	30	150
b. Lånefond	35	175
c. Kreditgarantiram	35	175
Totalsumma i utvecklingsområdena	100	500
Allmänna stödområden		
Kreditgarantiram	60	300
Sammanlagt		
Summa anslag	30	150
Summa lånefond	35	175
Totalram för lånegarantier	95	475
Totalt	160	800

Särskilt yttrande

I särskilt yttrande har kommittéledamoten Sten Källenius anfört avvikande mening i fråga om inrättandet av en statlig lånefond för direkt långivning i utvecklingsområdena.

I yttrandet anföres att den företagsekonomiska bedömning av projekt, som skall komma i åtnjutande av lokaliseringspolitiska stödåtgärder, får central betydelse. Den sakkunskap som behövs för en sådan bedömning finns redan samlad hos våra kreditinstitut. En i statlig regi uppbyggd ny apparat för affärsmässig kreditbedömning och fortlöpande lånekontroll måste innebära en onödig dubblering.

De organ, som skall syssla med den statliga kreditgarantigivningen, skall enligt kommittén även göra företagsekonomiska bedömningar av berörda

projekt, men den huvudsakliga uppgiften bör vara att pröva dessa från lokaliseringspolitiska utgångspunkter. Kreditinstitutens företagsekonomiska bedömningar måste, framhålls det i yttrandet, vara av grundläggande betydelse för de lokaliseringsbestämmande organens beslut, eftersom dessa bedömningar klarlägger de risker samhället ikläder sig ur lokaliseringssynpunkt. Om långivning sker direkt från det lokaliseringsbestämmande organet, kan de lokaliseringspolitiska och företagsekonomiska övervägandena komma att blandas på ett sätt som gör det svårt att väga dessa bedömanden mot varandra.

I yttrandet anförs därför att stödlånen bör förmedlas av de ordinarie kreditinstituten. Genom deras kreditprövning preciseras villkoren för ett risktagande utöver vad kreditgivaren kan eller får lämna; man får ett besked på vad ett lokaliseringsbeslut kostar samhället. Det har framhållits inom kommittén att man skulle få garanti för den berörda verksamheten endast genom att disponera en fond, som beträffande utnyttjandet är prioriterad vid inträffande kreditåtstramningar i samhället och med en kapitaltillgång relativt oberoende av årliga beslut. Varje års riksdag är dock obunden att fatta sina egna beslut, understrykes i yttrandet. Vill riksdagen fastställa en prioritering i förevarande fall kan densamma genomföras i form av kreditgaranti likaväl som genom en lånefond, framhålls vidare. Genom en riktig utformning av garantisystemet kan man sålunda nå samma effekt i lokaliseringsarbetet som genom en lånefond samtidigt som man får ett administrativt enklare och därmed billigare förfarande. För att effekten skall bli likvärdig, fordras emellertid att ramen för de olika kreditgarantierna fastställes så, att kreditinstituten inte hindras att fullgöra sin medverkan, t. ex. genom bestämmelserna om likviditetskvoter.

Slutligen framhålls i yttrandet att en lånefond belastar statens kapitalbudget med hela sitt belopp, medan ett kreditgarantisystem leder till en belastning av budgeten endast i den mån förluster inträffar. Man får då också en klar redovisning av utfallet.

På grund av vad sålunda anförts anses den effekt kommittémajoriteten önskar åstadkomma med en särskild lånefond till fullo kunna uppnås genom en för ändamålet utformad kreditgaranti. En sådan garanti bedömes dessutom ur samhällsekonomisk synpunkt överlägsen lånefonden.

Remissyttrandena

1. Upplysning och rådgivning till näringslivet

I den mån remissmyndigheterna har behandlat frågan om upplysning och rådgivning till näringslivet såsom ett lokaliseringspolitiskt medel har vad kommittén uttalat och föreslagit vunnit allmän anslutning. Från flera håll betonas kraftigt nödvändigheten av en intensifierad utredningsverksamhet

såsom ett led i upplysningen och rådgivningen. Genom upplysning, rådgivning och lokaliseringsplanering anses de olika områdenas och orternas förutsättningar för skilda näringsgrenar kunna bättre klarläggas och underlag skapas för en rationell samhällsplanering. Det kommer då sannolikt att visa sig, uttalar exempelvis *länsstyrelsen i Västmanlands län,* att vissa delar av landet, där hittills jämförelsevis ringa industriell verksamhet förekommit, i själva verket har goda förutsättningar härför.

Svensk industriförening hör till dem som anser att huvudvikten inom lokaliseringspolitiken bör läggas på rådgivnings- och upplysningsverksamhet medan de ekonomiska stödåtgärderna bör ifrågakomma endast i mycket begränsad omfattning.

Svenska arbetsgivareföreningen och *Sveriges industriförbund* upplyser, att deras erfarenheter av den med arbetsmarknadsstyrelsen bedrivna rådgivningsverksamheten givit vid handen, att verksamheten är av väsentlig betydelse för företagen. Det understrykes, att företagen i de enskilda lokaliseringsfallen bör kunna erhålla tillförlitlig och så långt möjligt uttömmande information om lokaliseringsförutsättningarna på olika orter.

2. Statligt stöd till företag i utvecklingsområdena

Utöver vad som anförts vid behandlingen av frågorna om lokaliseringspolitikens målsättning och utformning framförs från remisshåll principiella synpunkter på kommitténs förslag till statliga stödåtgärder. Remissinstanserna understryker allmänt att statens ekonomiska stödåtgärder inte bör ha subventionskaraktär och leda till snedvridning av konkurrensen och den fria marknadsmekanismen inom näringslivet. Det avgörande är för många medlens effektivitet, d. v. s. de lokaliseringspolitiska vinster ett aktivt lokaliseringsstöd medför. Från ej få håll anföres, att kommittén föreslagit alltför långtgående åtgärder medförande en mindre ändamålsenlig produktionsstruktur och lokalisering. Samtidigt menar vissa remissmyndigheter att kommitténs förslag med hänsyn till givna kriterier på utvecklings- och stödområden inte kan få någon egentlig betydelse annat än för Norrland.

Vidare understrykes från både myndigheters och organisationers sida att man bör vara försiktig med åtgärder som avser att påverka individuella företag i deras val av förläggningsort. De företagsekonomiska synpunkterna bör mestadels vara avgörande vid valet av lokaliseringsort. Det måste — markeras från skilda håll — finnas förutsättningar att på längre sikt utveckla ett livskraftigt näringsliv. Direkt ekonomiskt stöd kan möjligen accepteras, om det finns starka sociala eller försvarspolitiska skäl. Några remissmyndigheter uttalar att det kan vara lämpligt att staten själv startar företag, om det av olika anledningar gäller att skaffa sysselsättning åt arbetskraft, som ej kan flytta.

En positiv inställning till kommitténs förslag redovisar bl. a. *domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, länsstyrelserna i Norrland, norrlandsfonden, samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen, norrlandsförbundet, Sveriges lantbruksförbund, riksförbundet landsbygdens folk* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund. Skogsstyrelsen* finner att, mot bakgrunden av de väsentliga problem det gäller att lösa, de föreslagna ekonomiska engagemangen från statens sida inte framstår som särskilt stora.

Norrlandsfonden ansluter sig till kommitténs uttalanden och förslag. De eventuella betänkligheter, som kan anföras mot att statliga medel anvisas till ekonomiskt starka privatägda företag, får inte tillmätas sådan betydelse att stöd inte skulle kunna lämnas i dylika fall. Den lokaliseringspolitiska målsättningen torde inte kunna uppnås genom en stimulans till enbart den mindre och i ekonomiskt avseende ofta svaga företagsamheten. Å andra sidan erinras om att betydande grundinvesteringar redan utförts inom mindre och medelstora norrländska industriföretag och att dessa företag, startade på basis av personliga initiativ och individuellt risktagande, i lokaliseringspolitiska sammanhang bör ägnas särskild uppmärksamhet och inte åsidosättas.

Även *Sveriges lantbruksförbund, riksförbundet landsbygdens folk* och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* finner de föreslagna stödåtgärderna kunna läggas till grund för det praktiska handlandet. Förbunden ifrågasätter dock om fördelningen av anslagen mellan utvecklingsområden och allmänna stödområden är den mest ändamålsenliga. Utredningens förslag betecknas som ett minimiprogram. Jämfört med många andra länder är det enligt förbunden förhållandevis små belopp som föreslås satsade. Man får därför inte ställa förväntningarna på resultatet av de föreslagna åtgärderna alltför högt. Om åtgärderna skall få önskvärd effekt krävs också att samhället verkar på andra områden för att söka åstadkomma ett lokaliseringsvänligare klimat.

Kommerskollegium framhåller principiellt, att under de senaste årtiondena betydelsen av att företagen får utöva sin näring under obundna konkurrensförhållanden och på lika villkor alltmer uppmärksammats. Det torde stå klart för de flesta, att verkningsförmågan inom näringslivet står i nära samband med konkurrensförhållandena och att en effektiv konkurrens är en viktig betingelse för det ekonomiska framåtskridandet. Både näringslivet och statsmakterna har på olika sätt verkat för upprätthållandet av dessa principer. Bl. a. erinras om 1953 års lagstiftning om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning. Mot bakgrunden härav måste hävdas, att myndigheterna inte bör ingripa med reglering eller eljest vidta åtgärder som inkräktar på grundsatsen om fri konkurrens på lika villkor, med mindre så är påkallat ur allmän synpunkt, t. ex. på grund av starka samhälleliga eller sociala skäl. Det bör då understrykas, säger kommers-

kollegium, att de statliga ingripandena bör ske på sådant sätt att snedvridning av konkurrensförutsättningarna med åtföljande nackdelar i görlig mån kan undvikas. Vidare måste med hänsyn till de integrationssträvanden, som pågår i olika sammanhang och vilka för vårt land är av stor vikt, beaktas att statliga ingripanden inte sker på sådant sätt att från samverkande land med fog kan hävdas att Sverige gentemot detta vidtar diskriminerande åtgärder.

Kommitténs olika förslag innebär enligt kollegium en avsevärd förändring av nuvarande förhållanden. Nya maktpåliggande uppgifter skulle tillföras statliga myndigheter. Staten skulle i större utsträckning få ta ansvaret för näringslivets utveckling och härvid ställas inför problem som det enligt hittills gällande principer ankommit på näringslivet att lösa. En statlig bidrags- och låneverksamhet av det slag kommittén förordar och som uppenbarligen skulle få karaktären av subventioner innefattar enligt kollegiets mening ett klart avsteg från principen om konkurrens på lika villkor; konkurrensförhållandena skulle snedvridas. Detta ter sig särskilt olyckligt i ett läge där ökad internationell integration och konkurrens kräver ett slagkraftigt näringsliv. Det bör också framhållas, fortsätter kommerskollegium, att vårt land mycket väl kan komma att ställas inför den situationen, att subventioner måste utgå också till utländska företag, som önskar etablera sig här, eller att andra länder begagnar liknande subventionssystem i syfte att utestänga importerade produkter från den egna marknaden, varvid Sverige måhända försvårar för sig att genom förhandlingar få rättelse till stånd. Såvitt kollegium kan bedöma är tiden ännu inte mogen för ett slutgiltigt ställningstagande till hithörande problem. På grund av det anförda framhåller kollegiet, att det inte kan biträda kommitténs långtgående förslag.

Konjunkturinstitutet anser att — förutom kreditgarantier — även direkta bidrag bör kunna lämnas i de fall då de härmed förenade kostnaderna klart uppvägs av andra vinster för samhället. Visst belopp bör således enligt institutet ställas till förfogande för att i speciella fall — när detta visar sig klart samhällsekonomiskt och socialt fördelaktigt — stödja lokalisering till viss ort.

Länsstyrelsen i Värmlands län är betänksam beträffande inriktningen av det ekonomiska stödet, d. v. s. att omfattande stödåtgärder av ekonomisk art ges i områden där förutsättningarna för industriell verksamhet åtminstone på längre sikt kan ifrågasättas. Länsstyrelsen är också tveksam om det är lämpligt att införa ett generellt statligt stöd till företag i områden av relativt begränsad omfattning. Enligt länsstyrelsens uppfattning bör som allmän princip vid utformningen av det lokaliseringspolitiska stödet gälla att regionala sysselsättningsproblem som inte kan avvecklas med gängse arbetsmarknadspolitiska medel bör lösas genom ökad industriell verksamhet inom den regionala enhet där en reducering av sysselsättningsunderlaget

skett, under förutsättning att där finns förutsättningar att även på längre sikt utveckla ett livskraftigt näringsliv.

Landsorganisationen erinrar om att tillgången på kapital inom överskådlig tid synes bli knapp. Det är därför av stor betydelse för den industriella expansionen att kapitalet kommer till användning i de mest produktiva företagen. För att erhålla en snabbare ekonomisk expansion är det enligt LO nödvändigt att förfoga över en rörlig kapitalmarknad. De sektoriserade och prioriterande inslagen på denna marknad bör därför utgöra undantag. LO anser inte, att den industriella expansionen främjas genom att en del av kreditmarknaden låses till i förväg bestämda geografiska områden och tidsintervaller. För att kunna föra den önskade konjunkturutjämnande politiken bör möjligheter till en verksam penning- och kreditpolitik vidgas. Att i tiden låsa sig för fasta kreditbelopp till speciella ändamål är ej ägnat att befrämja den ekonomiska politiken.

Kooperativa förbundet anser, att statligt stöd i princip inte bör lämnas åt enskilda företag. Finns reella förutsättningar för bestående lönsamhet, vilket enligt kommitténs förslag skall krävas för statligt stöd, borde företaget inte behöva möta några svårigheter att täcka sina behov på den allmänna kapital- och kreditmarknaden. Då det föreslagna stödet i realiteten torde kunna betraktas som en del av den statliga beredskapen mot arbetslöshet, vill förbundet inte avstyrka detsamma, förutsatt att det ej används för att kvarhålla arbetskraft i tillbakagående områden på bekostnad av deras levnadsvillkor.

Sveriges köpmannaförbund framhåller, att stödåtgärder i form av krediter och bidrag i samband med industrilokalisering också bör komma andra näringar, exempelvis handeln, till del på de orter, där det av samhällsekonomiska och andra skäl är lämpligt att bibehållandet av en varaktig bosättning eftersträvas.

I många remissvar understrykes, att tillgången på goda bostäder och kommunikationsleder hör till de viktigaste medlen, om en effektiv lokaliseringspolitik eftersträvas. Bostadsbyggandets betydelse understrykes ej endast av *bostadsstyrelsen* utan även av andra organ, såsom *länsstyrelserna i Östergötlands, Kristianstads, Älvsborgs, Skaraborgs* och *Västerbottens län* samt *landsorganisationen*. Behovet av kommunikationsledernas förbättrande och utbyggnad avseende järnvägar, landsvägar, hamnar och kanaler ävensom goda sjötransportförhållanden i övrigt betonas. Jämväl lufttrafikens betydelse understrykes. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* framhåller speciellt sjöförbindelsernas roll. Även *länsstyrelserna i Skaraborgs* och *Västmanlands län* betonar detta. Sistnämnda länsstyrelse framhåller att en utbyggnad av farleden genom Mälaren och Södertälje kanal skulle vara nationalekonomiskt mer motiverad än statligt stöd åt industriföretag i avlägsna utvecklingsområden. En teknisk högskola i Mälardalens industriområde skulle vara väl så angelägen som den av kommittén förordade högskolan i norr.

I samband med behandlingen av frågan om statliga investeringsbidrag framhåller åtskilliga remissinstanser, att ett dylikt medel innebär en subventionering åt näringslivet som inte är motiverad av arbetsmarknads- eller företagsekonomiska skäl. Investeringsbidraget kommer enligt *länsstyrelsen i Malmöhus län* att under en lång tidrymd påverka företagens ekonomi, vilket strider mot kommitténs betonande av bidragen som engångsföreteelser vid start av företag eller utbyggnad. Företag som får investeringsbidrag kommer nämligen under en lång följd av år att ha lägre räntekostnader än övriga företag inom området. I värsta fall kommer bidragen att ge impulser till onödiga omflyttningar av befintliga företag i syfte att utnyttja stödet, något som kommer att onödigt ta samhällets produktiva resurser i anspråk. Andra olägenheter som en följd av bidragssystemet skulle enligt *länsstyrelsen i Älvsborgs län* bli dels en försämring av kalkylsituationen för de företag, som byggt före systemets ikraftträdande, gentemot de företag, som bygger först därefter, och dels en fastlåsning inom området av relativt höga byggnadskostnader.

I strävandena att lokalisera företagen till orter och områden där produktionskostnaderna är lägst är det väsentligt, anför *landsorganisationen*, att företagens investeringsutgifter motsvarar de verkliga kostnaderna. Om byggkostnaderna inom ett område av olika skäl är högre än annorstädes motiverar detta inte ett statligt bidrag för att utjämna skillnaderna. Däremot kan ett klarläggande av orsakerna till differenserna möjliggöra en effektivisering av verksamheten med åtföljande sänkning av kostnaderna. LO anser därför, att investeringsbidrag har en snedvridande effekt på näringslivet och inte bör ifrågakomma som generellt lokaliseringsmedel.

Liknande synpunkter anlägger *svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund*. I vissa fall kan bidraget, som avstyrkes av organisationerna, innebära en subvention som till och med skulle överskrida företagets eget kapital. *Svenska bankföreningen* utvecklar också dessa mot investeringsbidrag negativa tankegångar. Föreningen är dock medveten om att det i vissa delar av landet, bl. a. i Norrland, föreligger speciella och besvärliga problem som i och för sig kunde motivera rätt långtgående stödåtgärder. Om investeringsbidraget skulle få den vidsträckta användning, som kommittén synts förutsätta, är det fara för att det skulle verka snedvridande på konkurrensen och på de naturliga pris- och kostnadsrelationer som böra vara vägledande för företagens lokaliseringsval. Det vore dock tänkbart att investeringsbidrag kunde användas för uppförande av turisthotell.

Investeringsbidraget som lokaliseringspolitiskt medel möter även motstånd hos *svensk industriförening, Sveriges akademikers centralorganisation, Sveriges grossistförbund, svenska teknologföreningen, svenska företagares riksförbund* och *skogsindustriernas samarbetsutskott. Kommerskollegium*, som inte heller kan godta kommitténs förslag om direkta statliga investeringsbidrag, anför.

Har kollegium förstått kommittén rätt, är den inte främmande för tanken att ett företag, som önskar etablera sig i ett utvecklingsområde, skulle erhålla 50 procent av etableringskostnaderna i form av ett statligt bidrag samt t. ex. 25 procent såsom ett statligt direktlån på särskilt förmånliga villkor och återstoden genom ett statligt garantilån. Det ligger i öppen dag, att ett sådant företag normalt får ett avsevärt försteg i konkurrensen, vilket kan leda till att redan etablerade företag i branschen råkar i ekonomiska svårigheter med åtföljande nackdelar ur allmän synpunkt. Ett tänkbart och mindre långtgående alternativ till kommitténs förslag om investeringsbidrag är att införa regler om rätt till större avskrivningar än normalt i fall där en dylik rätt skulle underlätta en önskvärd lokalisering.

Speciellt *arbetsmarknadsstyrelsen* och *tjänstemännens centralorganisation* förordar att investeringsbidraget ges i den form som nu sker genom uppförande av industrilokaler inom ramen för beredskapsarbeten. Även *länsstyrelserna i Västernorrlands* och *Västerbottens län* samt *Sveriges hantverks- och industriorganisation* har erinrat om denna form av lokaliseringsmedel.

Arbetsmarknadsstyrelsen omtalar, att erfarenheterna av det nuvarande försöksvis prövade systemet med statsbidrag inom ramen för statskommunala beredskapsarbeten för uppförande av industrianläggningar är sådana, att styrelsen för sin del förordar att statliga investeringsbidrag ges i denna form. Det skulle innebära, att statsbidrag skulle inom vissa landsdelar utgå till ny-, till- och ombyggnad av industrilokaler på villkor som gäller för beredskapsarbeten. I förhållande till kommitténs förslag innebär detta den inskränkningen, att investeringsbidrag inte skall kunna utgå för förvärv av industrilokal. Styrelsen anser att principiella betänkligheter kan anföras mot att statsbidrag utgår i sådana fall. Enligt styrelsens uppfattning bör det behov av stöd som kan uppkomma i sådana fall kunna tillgodoses genom statligt kreditstöd.

Även bland länsstyrelserna råder delade meningar om investeringsbidragets lämplighet. I första hand hälsas bidragsformen med tillfredsställelse av *länsstyrelserna i Norrland,* men även *länsstyrelserna i Uppsala, Gotlands, Blekinge, Örebro* och *Kopparbergs län* accepterar om än med viss tvekan bidragsformen att användas i undantagsfall. Samma inställning har *överståthållarämbetet. Länsstyrelsen i Gotlands län* föreslår att bidraget också skall omfatta maskininvesteringar. Negativa till det föreslagna bidraget är *länsstyrelserna i Södermanlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Malmöhus, Älvsborgs* och *Västmanlands län. Länsstyrelsen i Älvsborgs län* finner dock att de föreslagna åtgärderna generellt sett kan behövas i Norrland. Det kan till och med ifrågasättas, säger denna länsstyrelse, om inte inom vissa områden väsentligt kraftigare åtgärder borde ifrågakomma, varvid dock riskerna för en snedvridning av konkurrensförhållandena måste särskilt beaktas. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* hänvisar till att företagarföreningen i länet påpekat, att statliga toppkrediter med lång amorteringstid skulle vara ett lämpligare medel än en fortlöpande subventionering av

företagen genom investeringsbidrag och statliga lån. Systemet med toppkrediter kommer inte att påverka värdet av befintliga industrilokaler utan möjliggör en högre bankbelåning. Om man av olika skäl vill vidta speciella åtgärder för att minska företagens kostnader för verkstadslokaler i utvecklingsområdena och göra dessa attraktiva finns möjligheter att lämna ett högre skattemässigt avdrag å verkstadsfastigheter. Avdraget kan avpassas så att samma effekt uppnås som genom ett bidragsförfarande.

Ur allmänekonomisk synpunkt synes flertalet av de föreslagna stödåtgärderna vara svårförståeliga, säger *länsstyrelsen i Västmanlands län*. Särskilt investeringsbidraget har påtaglig likhet med de kommunala subventioner, som kommittén utdömer. Länsstyrelsen anser dock att det undantagsvis torde kunna förekomma fall, då de sociala motiven gör sig gällande med sådan styrka att statligt stöd är befogat. Länsstyrelsen anser dock att frågan om sådant stöd bör avgöras efter fri prövning från fall till fall.

Länsstyrelsen i Kalmar län föreslår att staten skall uppföra industrilokaler för uthyrning till företagen i stället för en direkt subvention i form av investeringsbidrag. Efter genomförd konsolidering skulle företagen äga förvärva lokalerna. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* är inne på en liknande tankegång och föreslår en undersökning om de statliga myndigheterna på lämpligt sätt skulle kunna främja den nya form av tillhandahållande av produktionsmedel, som under de senaste åren vuxit fram på skilda håll utomlands och som innebär uthyrande av maskiner och annan utrustning till företagare. Länsstyrelsen åberopar den verksamhet, som i Amerikas Förenta Stater benämnes leasing och som fått stor omfattning, då nya finansieringsmöjligheter för företagen därigenom yppat sig.

Statskontorets principiella inställning när det gäller ekonomiskt stöd i lokaliseringsfrämjande syfte är att stödet inte får ha subventionskaraktär. Om bidragsformen inte anses helt kunna undvaras bör bidraget under alla förhållanden maximeras till ett belopp motsvarande ungefär det beräknade kostnadsgapet mellan landets norra och mellersta delar i stället för det av kommittén föreslagna schablonbeloppet om 50 procent av byggnadskostnaderna.

Sveriges hantverks- och industriorganisation kan acceptera statliga investeringsbidrag där mycket starka skäl föreligger för sådant stöd. Avvägningen i gränsfall mellan företag som kan och sådana som inte kan påräkna investeringsbidrag befaras medföra betydande irritation. Svårigheter kan också föreligga med en gränsdragning mellan olika områdeskategorier. Som alternativ bör studeras de former av statsstöd till verkstadshus för småindustrier som prövats på vissa orter i Norrbotten.

Investeringsbidrag av den art som kommittén föreslagit, förefaller *riksbanksfullmäktige* vara ett effektivt medel att sänka företagens kostnader och därigenom påverka deras val av lokaliseringsort. Fullmäktige framhåller dock att bidragen ej påverkar alla projekt lika utan gynnar sådana där

byggnadskostnaderna utgör en relativt stor del av de totala produktionskostnaderna, varför bidragens konstruktion kan behöva överses ur denna synpunkt. Gentemot lån och kreditgarantier har de däremot fördelen, säger riksbanksfullmäktige vidare, att deras attraktion ej är beroende av företagens finansiella ställning och upplåningsmöjligheter. Lån och garantier kan nämligen i första hand väntas appellera till företag med brist på toppkapital och svårigheter att erhålla lån på den reguljära kreditmarknaden. Som lokaliseringspolitiska instrument kan de därför få effekten, att det inte blir de mest lämpliga företagen, som kommer att försöka sig på den i och för sig vanskliga uppgiften att bära upp den industriella utvecklingen i stödområdena.

Företagareföreningarnas förbund anmäler, att flertalet företagareföreningar framfört farhågor för att investeringsbidraget skulle kunna medföra risker för att värdet och därmed också belåningsmöjligheterna för befintliga industrifastigheter i utvecklingsområdena kommer att försämras. Förbundet bedömer det dock inte sannolikt, att de eventuella negativa verkningarna av införandet av investeringsbidrag skulle bli så allvarliga, att det kan anses motiverat att avstå från att pröva effekten av denna nya stödform under den försöksperiod av fem år som avses.

Remissinstanser med anknytning till Norrland yrkar att bidragsandelen på förhand skall bestämmas till 50 procent av byggnadskostnaderna. Alternativa bidragsandelar kan enligt *länsstyrelsen i Jämtlands län* tänkas försvåra företagens finansieringskalkyler. En förhållandevis hög bidragsandel, utgörande 50 procent av byggnadskostnaderna, kan motiveras med de betydande produktionskostnader för industrilokaler, som kunnat konstateras i vissa utvecklingsområden.

Länsstyrelsen i Västerbottens län menar, att det blir svårt att tillämpa ett differentierat investeringsbidrag på ett fullt objektivt sätt. Den lägre procentsatsen utgör inte tillräcklig stimulans för nyetablering eller filialbildning i övre Norrland, där byggnadskostnaderna ligger betydligt högre än i södra Sverige.

Investeringsbidrag även åt turistanläggningar tillstyrkes av bl. a. *länsstyrelserna i Kopparbergs, Gävleborgs, Jämtlands, Västerbottens* och *Norrbottens län, 1962 års fritidsutredning, svenska bankföreningen, samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen* och *svenska turistföreningen.*

På grund av den snabba förslitningen hos turistanläggningar synes enligt *länsstyrelsen i Jämtlands län* en ökad avskrivningstakt för sådana rättvis och rimlig. *Svensk industriförening* anser också att det bör övervägas att i betydligt större utsträckning än som nu är fallet satsa medel på turistnäringen i Norrland.

Med hänsyn till svårigheterna att få turistanläggningar av olika slag ekonomiskt bärkraftiga finner *1962 års fritidsutredning,* att starkare mo-

tiv föreligger att låta statliga investeringsbidrag i lokaliseringsfrämjande syfte utgå till turistanläggningar än till industrianläggningar. Även inom allmänna stödområden bör statligt stöd utgå till turistanläggningar. Vid val av orter, till vilka turistanläggningarna bör lokaliseras synes en högklassig friluftsmiljö primärt böra eftersträvas. Helt naturligt kan det många gånger bli fråga om orter med relativt litet invånarantal.

Svenska turistföreningen anser starka skäl föreligga för de av kommittén föreslagna lånegarantierna i samband med om- eller nybyggnad av turistanläggningar i s. k. utvecklingsområden. En förbättring av turistnäringens ekonomiska villkor synes föreningen mycket önskvärd, varför föreningen föreslår att även statligt investeringsbidrag skall utgå — på samma grunder som till industrianläggningar — till anläggningar av väsentlig betydelse för friluftslivet och turismen.

Kommitténs förslag om kreditstöd i form av statliga lån via en statlig lånefond möts av opposition från åtskilliga remissorgans sida. Som skäl till den avvisande inställningen åberopas allmänt samma synpunkter som anförts beträffande förslaget om investeringsbidrag, d. v. s. att de lokaliseringspolitiska medlen inte bör ha subventionskaraktär eller bidra till en snedvridning av konkurrensen, samt vad som anförts i det särskilda yttrandet av kommittéledamoten Källenius.

Kreditgarantier godtas däremot som lokaliseringspolitiskt medel av flertalet remissinstanser. I samband härmed berörs även företagareföreningarnas betydelse i lokaliseringssammanhang. Vissa remissorgan förordar, att kreditärendena eljest behandlas av kreditinstituten.

Den starkaste kritiken mot kommitténs förslag beträffande kreditstödet kommer från bankhåll.

Riksbanksfullmäktige är betänksamma mot kreditgarantierna, i fråga om vilka krav på en realistisk kreditvärdighetsbedömning och en tillfredsställande administration erfarenhetsmässigt är svårast att upprätthålla. Ur lokaliseringspolitisk synpunkt har de ytterligare en nackdel, nämligen att möjligheterna att utnyttja denna form av kreditstöd blir beroende av läget på kreditmarknaden; vid högkonjunkturer framtvingas ofta en stark kreditåtstramning medan de lokaliseringsmotiverade stödåtgärderna tar sikte på områden i vilka sysselsättningssituationen även då är otillfredsställande. Det bör enligt fullmäktige i detta sammanhang beaktas att redan nu inom ramen för det statliga kreditstödet till hantverk och småindustri finns ett kreditgarantisystem, som inte är begränsat till de minsta företagen och som tar hänsyn både till lokaliseringsmässiga synpunkter och till vissa företags institutionellt betingade svårigheter på kreditmarknaden. Ramen för dessa garantier, som för budgetåret 1964/65 föreslogs till 55 milj. kr., torde i dagens läge bereda tillräckligt utrymme för att tillgodose de

lokaliseringspolitiska önskemål, som det kan vara rimligt att söka nå genom kreditgarantier.

Man möter stundom, påpekar *svenska bankföreningen,* den föreställningen att det skulle vara möjligt att — utan menliga verkningar på andra håll — genom statligt kreditstöd tillförsäkra ett företag en kredit som företaget eljest inte skulle kunna erhålla. Så förhåller det sig emellertid inte. Vid full sysselsättning i det svenska näringslivet är efterfrågan på kapital för investeringar regelmässigt större än tillgången. Under sådana förhållanden kan, såvida man inte skall hamna i inflation, inte samtliga anspråk tillgodoses, utan en del projekt måste bli utslagna. En kredit som lämnas i form av statligt lån eller på grundval av statlig garanti kommer därför — menar föreningen — i praktiken i allmänhet att innebära en prioritering av ett visst projekt på bekostnad av ett eller flera andra. En sådan prioritering måste enligt bankföreningens uppfattning väcka betänkligheter om den medför att mindre räntabla investeringar gynnas framför andra med större lönsamhet. Naturligtvis får dock lönsamhetsfrågan inte bedömas på alltför kort sikt. Det kan därför enligt bankföreningen vara försvarligt att av särskilda skäl, t. ex. för att tillgodose lokaliseringspolitiska intressen, ge statligt kreditstöd som initialhjälp. Ett oeftergivligt villkor är dock att det ifrågavarande företaget har goda utvecklingsmöjligheter på något längre sikt.

Under angivna förutsättning är bankföreningen beredd att godta att, som ett led i ett försök med aktivare lokaliseringspolitik, en utvidgning sker av den statliga kreditstödsverksamheten.

Vad angår garantilånen betraktar bankföreningen det som självfallet, att lånegaranti bör lämnas först sedan det utrönts, att det ej är möjligt att mot annan säkerhet få lånet placerat i en enskild kreditinrättning. De räntevillkor kommittén förordat innebär en viss subvention. I praktiken anses nämligen statlig kreditgaranti som guldkantad säkerhet, och följden blir att garantilånen, trots sin egenskap av toppkrediter, kommer att löpa med lägre ränta än underliggande krediter. De företag som på grund av knapp tillgång på bankmässiga säkerheter och eget kapital kommer i fråga till erhållande av statlig kreditgaranti får alltså bättre villkor än de som kan klara sig utan sådant stöd. Detta är enligt bankföreningens mening inte tillfredsställande, och föreningen föreslår därför att av varje garantilåntagare uttas en garantiavgift på en procent. Vad som inflyter i form av sådana avgifter kan lämpligen i första hand användas för att bestrida de med garantigivningen förenade administrationskostnaderna och i andra hand för att täcka förluster som kan uppkomma i verksamheten.

Bankföreningen ifrågasätter vidare, om det kan vara motiverat att amorteringsvillkoren för garantilånen göres gynnsammare än vid det normala kreditstödet till hantverk och småindustri. I vart fall förefaller de förslag kommittén framlagt i denna del att vara väl liberala.

Med anledning av vad kommittén föreslagit om en statlig lånefond un-

derstryker bankföreningen, att statligt kreditstöd bör ifrågakomma endast under förutsättning att företaget har utsikt att bestå i konkurrensen och bli lönsamt inom rimlig tid. Om så är fallet, kommer det säkerligen inte att möta svårigheter att få ett garantilån i något av de reguljära kreditinstituten. Enligt bankföreningens mening är det tveksamt om en räntesubventionering bör ifrågakomma. Rent tekniskt bereder det inga svårigheter att foga in en anordning med viss tids räntefrihet i ett garantilånesystem. Antingen kan låntagaren få kompensation från staten för den ränta han erlagt till vederbörande kreditinstitut, eller också kan räntefriheten intas bland villkoren för garantilånet och räntekompensationen utbetalas direkt till kreditinstitutet.

Svenska sparbanksföreningen, som företräder i huvudsak samma synpunkter som svenska bankföreningen, finner det mindre tillfredsställande att kommittén förbigått frågan om kreditinstitutens medverkan i lokaliseringsverksamheten. I sista hand förutsätter denna verksamhet ett betydande engagemang i form av krediter från sparbanker, affärsbanker, hypoteksinstitut och andra kreditmarknadsinstitutioner. Då kommittén föreslår att det statliga kreditstödet som regel skall komplettera de lån som kreditinstituten ansett sig kunna bevilja på normala grunder, har den förbisett att även värdet av den underliggande krediten är helt beroende av att lokaliseringsstödet åt regionen blir framgångsrikt. Denna problematik med avseende på kreditinstitutens säkerhetsprövning är inte behandlad av kommittén. Enligt sparbanksföreningens uppfattning är det nödvändigt att frågan beaktas vid ett genomförande av förslaget. Detsamma gäller de följdinvesteringar, som försöksverksamheten kan väntas medföra i vad gäller bostäder, servicenäringar, kompletterande industri och hantverk m. m. Sparbanksföreningen finner det utomordentligt angeläget, att lokaliseringsstödet utformas på ett sådant sätt att kreditinstituten stimuleras att medverka till följdinvesteringar av olika slag.

Enligt *landsorganisationen* kan de föreslagna kreditstöden i form av statlig lånefond, räntefrihet och kreditgarantier — med den av kommittén föreslagna inriktningen av lokaliseringspolitiken — komma att snedvrida produktionen mot mindre väl lokaliserade, alltför små produktionsenheter. När efterfrågan på kapital överstiger tillgången, kan företagen komma att lokaliseras till orter där möjligheter till kredit ges och inte efter räntabilitetsberäkningar. En utveckling, som styrs mot ett konstlat spridande av näringslivet i mindre, geografiskt spridda produktionsenheter är ej ägnat att befrämja avkastningen. Vad landets näringsliv främst behöver är stora bärande företag, som på ett effektivt sätt kan göra sig gällande på exportmarknaden. De i betänkandet föreslagna kreditformerna riskerar enligt LO:s mening att leda till en ogynnsam utveckling. De av kommittén föreslagna formerna för företagsfinansiering i lokaliseringssyfte under de i betänkandet angivna betingelserna bör inte komma till utförande.

Kreditförsörjningen för den långsiktiga industriella expansionen bör en-

ligt LO principiellt rymmas inom ramen för den ordinarie kreditmarknaden. Möjligheter finns att det industriella utvecklingsarbetet kan komma att hämmas av brist på kapital. Detta bör då främst avhjälpas genom finans- och penningpolitiska åtgärder, som minskar övertrycket i samhällsekonomin. LO kan dock under vissa förutsättningar tänka sig en förstärkning av lokaliseringsmedlen genom speciella lånefonder och kreditgarantier. I första hand bör dessa garantier ges på marknadsmässiga villkor. LO skulle i och för sig inte tveka inför ett visst kreditstöd i de fall lokaliseringsförutsättningarna är så gynnsamma att åtgärden med sina sekundära effekter kan bedömas bli samhällsekonomiskt fördelaktigt. LO framför som alternativ till kommitténs förslag även möjligheten att staten går in på ägaresidan.

Svenska arbetsgivareföreningen och *Sveriges industriförbund* — som inte vill motsätta sig den föreslagna utvidgningen av kreditstödet — understryker att stödet bör stå i rimlig proportion till företagets eget kapital. När det gäller kreditstöd till industriföretag i utvecklingsområden bör stödet begränsas till vissa utvecklingsorter. Däremot tillstyrks inte förslaget att en statlig lånefond upprättas för direkt långivning i utvecklingsområdena. Vid en sådan långivning löper man risken, att det lokaliseringspolitiska bedömandet av ett låneärende kommer att tillmätas en avgörande vikt, medan det företagsekonomiska bedömandet av ärendet kommer mera i bakgrunden. Detta kan leda till att alltför stora risker kommer att tas vid långivningen.

Tjänstemännens centralorganisation godtar förslaget om särskilt lånestöd i lokaliseringspolitiskt syfte. I valet mellan statlig lånefond och kreditgarantiram tillstyrker TCO den senare formen. Ett kreditgarantisystem bör i särskilda fall kunna kompletteras med sådana särskilda förmåner som räntefrihet och förlängd amorteringsfrihet.

Användningen av kreditgarantier i lokaliseringssyfte innebär i princip inte något nytt, erinrar *statskontoret*. En nyhet är dock, att kreditgarantierna nu föreslås gälla även till förmån för större företag. Statskontoret anser, att ekonomiskt stöd av denna typ fått en lämplig utformning. Stort avseende bör fästas vid den kreditbedömning som respektive kreditinstitut har att göra, så att stödåtgärderna kan kanaliseras till utvecklingsbara projekt. Garantilångivningen bör vara den normala stödformen och direktlån bör endast undantagsvis medges.

Kommerskollegium avstyrker att staten skulle bevilja lån av statsmedel. Kommerskollegiets erfarenheter från den låneverksamhet, som f. n. bedrivs till stöd för hemslöjd, hantverk, industri, ger vid handen att lånegarantiformen har påtagliga fördelar framför direkt statlig låneverksamhet. I övrigt hänvisar kollegium till de synpunkter som anförts i det särskilda yttrandet av kommittéledamoten Källenius. Bifalles kommitténs förslag om direkta statliga lån, anser kollegium att räntefrihet normalt inte bör före-

komma. Amorteringstiden bör inte överstiga 20 år och amorteringsfriheten inte sträcka sig över längre tid än 3 år. Amorteringsfrihet bör kunna tillfälligt beviljas även under lånets löptid.

Sveriges grossistförbund, som tillstyrker kreditstöd i samband med nyetablering eller utbyggnad av industriföretag, framhåller att det i och för sig saknas anledning att begränsa stödet till industriföretag. Det synes rimligt att även andra företag som skulle önska förlägga sin verksamhet till stödområdena kan erhålla motsvarande kreditstöd. *Sveriges köpmannaförbund* kan överhuvud godta kommitténs olika förslag, om det stöd som förutses åt industrin även kommer andra företag inom näringslivet till del.

Svenska företagares riksförbund, som avvisar utredningens förslag om ett direkt stöd i form av statliga lån eller investeringsbidrag, föreslår, att motsvarande medel ställs till kreditmarknadens förfogande att med statlig lånegaranti utlämnas till företag i de olika stödområdena.

Arbetsmarknadsstyrelsen anser, att man inte på förhand skall utesluta garantier jämväl för rörelsekrediter. Erfarenheterna visar, att vid nyetablering och utökning av industriell verksamhet behov av statliga kreditstöd kan föreligga för anskaffning av rörelsemedel. Även *norrlandsfonden* förordar lån till rörelsekapital.

Lång amorteringstid, viss amorterings- och räntefri tid under uppbyggnaden av företaget, ett lägre risktagande genom avlastande av toppkrediter samt det förhållandet att stödet avser alla de investeringar, som är erforderliga för driften, utgör enligt *lantbruksstyrelsen* betydelsefulla element i en aktiv lokaliseringspolitik. Stödet bör vara så stort, att de berörda företagens produktionsapparat kan utbyggas fullständigt. Styrelsen utgår ifrån att stödet får karaktären av ett engångsstöd till uppbyggnad av företag, som beräknas vara i och för sig lönsamma.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län, som förordar att man i största möjliga utsträckning väljer ett system med kreditgarantier och att direkta bidrag och subventioner undvikes, anser det lämpligt att bygga på företagareföreningarnas verksamhet och ge dessa behövliga resurser för ökad kreditgivning. Liknande synpunkter utvecklar *länsstyrelsen i Östergötlands län,* som finner en översyn av kommitténs förslag ofrånkomlig.

Svensk industriförening, som tillstyrker kreditgarantigivning, utgår från att företagareföreningarnas nuvarande låneverksamhet bibehålls beträffande områden, som inte kan klassificeras som utvecklingsområden eller allmänna stödområden.

Företagareföreningarnas förbund anser det inte önskvärt att i den föreslagna stödverksamheten dra någon skarp gräns mellan de olika ändamål, för vilka lån eller lånegarantier bör kunna erhållas. Det bör i stället överlämnas åt låneorganen att från fall till fall avgöra om skäl föreligger att lämna kreditstöd även för anskaffande av omsättningstillgångar.

Förbundet hyser starka betänkligheter mot införandet av en ordning, som

innebär att befintliga företag på en ort eller inom en region undantas från sådant statligt stöd, som kan utgå till inflyttande eller nyetablerade företag. Enligt förbundets uppfattning bör redan befintliga företag jämställas med de företag som omlokaliseras eller nyetableras i regionen.

1962 års företagareföreningsutredning, som inte tar ställning till stödförslagen som sådana, framhåller bl. a. att företagareföreningarna med all sannolikhet kommer att spela en betydelsefull roll i den framtida lokaliseringspolitiken genom sin allmänna funktion som ett stöd för i första hand den mindre företagsamheten i landet. Men deras vidare utveckling och framtida organisation kan tänkas följa olika linjer beroende på lokaliseringspolitikens utformning och det sätt på vilket de kopplas in i detta sammanhang. Förefintligt utredningsmaterial visar att den omedelbara lokaliseringseffekten inte kan ha haft någon mera avgörande betydelse vid bedömningen av flertalet av de låneärenden som gäller statligt kreditstöd till hemslöjd, hantverk och småindustri. Hänsynstagandet till sysselsättnings- och lokaliseringssynpunkter får enligt utredningen i stället förutsättas avse de mera indirekta och långsiktiga effekterna på näringslivets utveckling av att ifrågavarande kreditstöd ger vissa möjligheter att, i allmänhet som komplement till normala krediter, avhjälpa de mindre företagens kapitalsvårigheter och allmänt stödja deras utbyggnad och rationalisering. Ett med statsmedel finansierat kreditstöd av denna senare karaktär torde även fortsättningsvis ha en betydelsefull uppgift att fylla vid sidan av kreditformer med mera exklusivt lokaliseringspolitiskt syfte. Ett sådant stöd synes också i minst samma utsträckning som nu kunna lämnas av företagareföreningarna utan att det enskilda ärendet behöver underställas central myndighet.

Beträffande de av kommerskollegium handhavda industrigarantierna, vilka ärenden är till antalet betydligt färre än företagareföreningarnas direktlån, anser utredningen att de direkta lokaliseringssynpunkterna spelat en större roll vid ärendenas avgörande. I princip har ingen del av landet dock varit utesluten från detta kreditstöd. Liksom direktlånen har även dessa lånegarantier enligt utredningens mening en viktig funktion i fortsättningen.

Kommitténs förslag om förhöjda utbildningsbidrag har rönt allmänt gillande inom remissopinionen. En del instanser vill utvidga förslaget.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller, att dess bidrag för en organiserad företagsutbildning visat sig vara ett av de betydelsefullaste lokaliseringspolitiska instrumenten. Styrelsen ansluter sig därför till kommitténs förslag och framhåller att även mycket långtgående stöd är motiverat.

Då lokaliseringspolitikens möjligheter i hög grad är beroende av tillgången på lämpliga företagare, anser *länsstyrelsen i Västernorrlands län* det finnas anledning överväga, om inte det föreslagna bidraget även skulle kunna utgå

till kurser för företagare eller personer som tänker etablera sig som företagare. Även stipendier borde kunna utgå till företagare för studieresor och deltagande i kurser på annan ort. Liknande uttalande gör *länsstyrelsen i Västerbottens län.*

Överstyrelsen för yrkesutbildning anser att utbildningsfrågorna bort belysas än mer än vad kommittén gjort. Sålunda framgår inte av förslaget i vilka former kommittén tänkt sig att den erforderliga omskolningen skall äga rum. Bl. a. har överstyrelsen inte kunnat finna, att kommittén räknat med att det ordinarie yrkesskoleväsendet skulle tas i anspråk. Vid varje omlokalisering måste enligt överstyrelsens uppfattning som en integrerande del i planläggningsarbetet ingå en avvägning mellan den roll yrkesskolan, de sedvanliga omskolningskurserna och det flyttande företaget skall spela. Enligt betänkandet vill det synas som om kommittén tänkt sig, att den nödvändiga omskolningen i allt väsentligt skulle komma att vila på det företag som flyttar. Det är självfallet, anför överstyrelsen, att man i hög grad måste komma att lita till företagens insatser då det gäller arbetskraftens omskolning. Det finns dock ingen anledning att avstå från de andra möjligheter som finns. I den mån yrkesskolornas resurser inte räcker till bör omskolningskurser komma i fråga sida vid sida med av företagen anordnad omskolningsverksamhet.

Utbildningsbidraget måste enligt överstyrelsen betraktas såsom en integrerande del av hela den stora omlokaliseringsplan, som kommittén föreslagit. Att bidragen emellanåt måste komma att bli förhållandevis höga torde bli ofrånkomligt, men de bör avvägas från fall till fall. Överstyrelsen ställer sig tveksam till uttalandet, att bidragen till företag för utbildning av ovan arbetskraft i orter, där andra former av statligt stöd i lokaliseringsfrämjande syfte bör lämnas, bör utgå med väsentligt högre belopp än vad som utgår i samband med omskolning och utbildning av vuxna i andra delar av landet. Då utbildningsbidragets storlek skall fastställas, måste hänsyn tas till de insatser, som samtidigt görs från yrkesskolorna och genom de särskilda av samhället bedrivna omskolningskurserna.

Delade meningar råder om förslaget att staten skall lämna flyttningsbidrag till yrkesskicklig arbetskraft.

I tillstyrkande riktning går remissvaren från bl. a. *länsstyrelserna i Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Jämtlands, Västerbottens* och *Norrbottens län, skogsstyrelsen* och *landsorganisationen.* Den senare anser att den arbetskraft, vars rörlighet är av samhällsekonomiskt intresse, bör genom statens försorg hållas ekonomiskt skadeslös för sådant byte av bostadsort eller yrke, som gagnar landets utveckling.

Mot förslaget om flyttningsbidrag av förevarande art talar enligt flera remissmyndigheter att staten inte skall ekonomiskt stödja flyttningen av yrkesskicklig arbetskraft från befintliga företag i landets expansiva orter

eller områden. Med hänsyn till den brist på yrkesutbildad arbetskraft, som råder i alla delar av landet, anses det inte rimligt att annat än i undantagsfall främja flyttning av yrkesskicklig arbetskraft.

Svenska arbetsgivareföreningen och *Sveriges industriförbund* motsätter sig bestämt att flyttningsbidrag skall kunna utgå till personer, som redan har arbete. Att med hjälp av statliga bidrag locka arbetskraft från industriföretag, som ofta fått bestå utbildningskostnaderna själva, skulle kunna leda till att omsättningen av och bristen på kvalificerad arbetskraft i de expansiva delarna av landet skulle öka ytterligare med förluster för såväl näringslivet som samhället.

Andra organ som ställer sig avvisande till bidragsformen är bl. a. *kommerskollegium, länsstyrelserna i Södermanlands, Kristianstads, Hallands* och *Gävleborgs län, svensk industriförening, Sveriges grossistförbund* och *svenska teknologföreningen. Arbetsmarknadsstyrelsen* är betänksam, men vill dock inte motsätta sig att möjligheter ges att lämna sådana bidrag i särskilda fall. Beslut härom bör fattas av arbetsmarknadsstyrelsen.

Flyttningsbidraget bör enligt *länsstyrelsen i Uppsala län* måhända kompletteras med bidrag för återflyttning efter viss tids anställning inom utvecklingsområdet.

I de fall remissorganen framför synpunkter på f ö r e t a g s b e s k a t t n i n g e n som ett lokaliseringspolitiskt medel har i allmänhet givits uttryck för den principiella uppfattningen att investeringsfonderna bör förbehållas att nyttjas för konjunkturutjämnande syften.

Arbetsmarknadsstyrelsen anser sålunda att investeringsfonderna inte skall användas i lokaliseringshänseende. Investeringsfondernas värde som konjunkturutjämnande instrument skulle härigenom kunna komma att väsentligt begränsas. För att emellertid underlätta ett realiserande av mera betydande investeringsprojekt, som inte lämpligen kan inrymmas inom stödet för industrilokaler, ifrågasätter styrelsen om inte tillstånd i sådana fall lämpligare bör lämnas enligt 9 § 3 mom. investeringsfondkungörelsen. För att en effektiv stimulans skall erhållas torde det nämligen vara nödvändigt att vederbörande företag kan räkna med att få ta i anspråk jämväl framtida avsättningar.

Länsstyrelsen i Jämtlands län erinrar om att länsutredningen för Jämtlands län framhållit, att det finns viss risk för att investeringsfonderna uteslutande kan komma att användas i konjunkturutjämnande syften och att den lokaliseringspolitiska effekten sålunda kan utebli. Länsutredningen föreslog att man i stället borde införa en särlagstiftning, som skulle syfta till en mer direkt användning av skatteregler inom lokaliseringspolitiken. Länsstyrelsen ansluter sig till detta förslag av länsutredningen.

Länsstyrelsen i Norrbottens län delar kommitténs mening om användandet av investeringsfonderna i lokaliseringspolitiskt syfte men anser, att

detta syfte kan och bör ytterligare främjas genom åtgärder av skattemässig innebörd. Vid sidan av de investeringsfrämjande åtgärder, som kan vinnas med ett utnyttjande av investeringsfonderna, bör även prövas sådana åtgärder som skattefrihet för nystartade företag under ett visst antal år samt en utbyggnad tidsmässigt av förlustavdragsinstitutet. Därvid bör undersökas om inte även sådana initialkostnader, som enligt gällande lagstiftning och praxis ej är avdragsgilla, kan ges avdragsgill karaktär.

Även enligt *svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund* är en tänkbar väg att bereda stöd åt företagsamhet i utvecklingsorter att medge vissa skattelättnader. Liksom redan gäller för maskiner bör sålunda företag i dessa orter medges rätt till snabbare avskrivning på byggnader än som eljest är möjligt och därutöver ett extra avdrag utöver anskaffningskostnaden.

Sveriges hantverks- och industriorganisation framhåller att i fråga om företagsbeskattningen det av rent företagsekonomiska skäl kan vara motiverat, att särskilt riskbetonade investeringar, tillkomna av lokaliseringspolitiska skäl, ges rätt till högre initialavskrivning såväl på fast egendom som inventarier. Denna fråga bör snarast prövas.

Länsstyrelsen i Gotlands län beklagar att de vidgade möjligheterna att genom skattemässiga lättnader stimulera till ökad sysselsättning inom avfolkningsområden inte blivit närmare undersökta. I samma riktning uttalar sig *länsstyrelsen i Västerbottens län,* som finner det angeläget betona att ytterligare stimulans genom avsättning till »lokaliseringsfond» bör undersökas. Därvid bör prövas om för detta ändamål avsatta medel må helt kunna stanna kvar inom företagen och användas inom viss tid i lokaliseringspolitiska syften inom vissa områden.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län åberopar de goda möjligheter, som att döma av erfarenheter från andra länder synes föreligga att med hjälp av skattetekniska incitament påverka ekonomiskt starka företag i lokaliseringspolitiskt syfte. Det kan därför finnas anledning att inom en ganska snar framtid ta ställning till införandet av dylika incitament i mer permanent form, exempelvis införandet av rätt till skattefria avsättningar för investeringar eller möjligheter till extra avskrivningar för företag inom områden, där industriell expansion bedöms som lämplig och erforderlig.

Samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen anför, att ett system med skattelindring till alla industrier inom utvecklingsområdena borde kunna övervägas i samband med pågående revision av skattesystemet. Av vikt är också att de av 1963 års riksdag beslutade ändringarna i 1955 års förordning om investeringsfonder för konjunkturutjämning m. m. kommer att bestå.

För att underlätta lösandet av skogsbrukets lokaliseringsfrågor föreslår *Sveriges skogsägareförbund,* att under en femårsperiod alla kostnader för skogsvägbyggnad göres avdragsgilla vid skogsbrukets inkomstdeklaration.

En sådan åtgärd skulle enligt förbundet främja skogsvägbyggandet i långt högre grad än vad de direkta kontantbidragen gör och därtill vara ett för staten billigare och enklare medel. Åtgärden skulle även stimulera till vägarbeten i skogstrakterna.

3. Statligt stöd till industriföretag i de allmänna stödområdena

Remissinstansernas åsikter om kreditstöd och utbildningsbidrag till företag i de s. k. allmänna stödområdena sammanfaller med dem som framförts om urvalet av kriterier och om bidragen till företag i de s. k. utvecklingsområdena.

Arbetsmarknadsstyrelsen finner de föreslagna stödåtgärderna i de allmänna stödområdena inte innebära något nytt i förhållande till de medel som redan står till buds. Enligt styrelsens uppfattning bör arbetsmarknadsverket vid sidan av rådgivnings- och upplysningsverksamhet, där arbetsmarknadsförhållandena så påkallar, liksom hittills kunna sätta in bl. a. lämpligt avpassade utbildningsåtgärder och initiera statliga lånegarantier efter bedömning från fall till fall.

Sveriges lantbruksförbund, riksförbundet landsbygdens folk och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund,* som anser att de av kommittén föreslagna stödåtgärderna i princip kan ligga till grund för det praktiska handlandet, ifrågasätter om fördelningen av anslagen mellan utvecklingsområdena och allmänna stödområden är den mest ändamålsenliga.

4. Särskilda statliga åtgärder för förstärkning av näringslivet i Norrland och vissa andra områden

De norrländska problemen har i allmänhet mött förståelse bland remissmyndigheterna. Vad angår de speciella åtgärderna för Norrlands vidkommande framhävs givetvis dessas betydelse särskilt av länsstyrelserna i Norrland samt övriga instanser med anknytning till landsdelen. Men även från andra håll har kommitténs förslag mötts med positiv inställning, även om inte alla föreslagna specialåtgärder kan godtas. I den mån vissa åtgärder avvisas, sker det i allmänhet på grund av att de inte bedöms företagsekonomiskt riktiga.

Landsorganisationen markerar nödvändigheten av särskilda åtgärder och framhåller, att de av kommittén föreslagna åtgärderna för utbildning av arbetskraft, flyttningsbidrag, förbättrade kommunikationer och teleförbindelser, utredning angående reservhamnar, utökade möjligheter inom den högre undervisningen och forskningen är av den art att de snarast bör komma till utförande. Tillsammans med en utökad rådgivnings- och upplysningsverksamhet samt förbättrade serviceförhållanden för småindustrin

torde de ha en gynnsam inverkan på den industriella utvecklingen, speciellt i Norrland, understryker LO.

Arbetsmarknadsstyrelsen poängterar att de särskilda stödåtgärderna i Norrland måste bedömas från andra synpunkter än arbetsmarknadspolitiska. Enligt styrelsen är det viktigt, att samhället med andra medel än lokaliseringspolitiska medverkar till en rimlig standard för den befolkning som inte kan flytta.

Norrlandsfonden erinrar om att dess verksamhet måste betraktas som ett för en viss landsända särskilt komplement till de föreslagna lokaliseringspolitiska stödåtgärderna. Även om norrlandsfondens verksamhet i fortsättningen bör i än högre grad än hittills inriktas mot forskning, tekniskt utvecklingsarbete, inventeringar m. m., torde en viss direkt långivning bli ofrånkomlig.

I olika yttranden efterlyses åtgärder för förbättrade utbildningsmöjligheter i Norrland. *Norrlandsförbundet* och *samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen* föreslår att olika högskolor, såsom teknisk högskola, handelshögskola och lärarhögskola, förläggs till Norrland. Norrlandsförbundet påyrkar att universitetet i Umeå bygges ut med bl. a. en fullständig humanistisk fakultet. *Sveriges hantverks- och industriorganisation* betonar vikten av en väl tillrättalagd företags- och arbetsledarutbildning.

Förbättrade kommunikationer — järnvägar, bilvägar, flygtrafik, post- och teletrafik — konstateras allmänt vara av stor betydelse för näringslivet i Norrland och för en ökad lokalisering till landsdelen. Betydelsen av snabba transportmöjligheter för både gods- och persontrafiken betonas. Många remissmyndigheter framhåller att förbättringar av vägarna överhuvud — sålunda inte bara i Norrland — är ett starkt önskemål och ett effektivt lokaliseringspolitiskt medel.

Remissmyndigheterna ansluter sig med några få undantag till kommitténs förslag om differentierade fraktavtal för godstransporterna på järnväg.

Järnvägsstyrelsen anför, att kommittén ingående penetrerat transportkostnadsproblemen och kommit till betydelsefulla resultat, som direkt och entydigt motsäger den på många håll alltjämt rådande uppfattningen att en sänkning av järnvägsfrakterna skulle vara till fördel för alla norrlandsföretag.

Styrelsen delar kommitténs uppfattning, att norrlandsindustrin som helhet har störst nytta av en differentierad fraktsättning. Inom ramen för vad som är ekonomiskt motiverat för SJ, är företaget redo att diskutera individuella fraktavtal, som kan anpassas efter förhållandena i varje särskilt fall. En sådan prispolitik som syftar till ett optimalt utnyttjande av statens järnvägars kapacitet har också bedrivits sedan många år tillbaka.

En sänkning av biljettpristaxor utöver vad som betingas av företagsekonomiska överväganden strider dock mot de principer för SJ:s prispolitik, som finns fastlagda av Kungl. Maj:t och riksdagen. Järnvägsstyrelsen kan inte finna att anledning föreligger att föreslå avsteg från dessa principer. I övrigt tillstyrker järnvägsstyrelsen att frågan om vintertransporterna från Norrland snarast utreds.

Landsorganisationen anser likaledes att en generell taxesänkning inom järnvägstransporterna inte skulle gagna en sund industriell utveckling. LO finner det inte heller ändamålsenligt att åstadkomma en dold subvention genom att ålägga SJ en viss taxepolitik. Samma uppfattning har *tjänstemännens centralorganisation,* som understryker att en bygd på längre sikt inte kan få sina sysselsättningsproblem lösta genom tillkomsten av en industri, vilken för sin existens är beroende av ständig subventionering.

Svenska lasttrafikbilägareförbundet framhåller att i fråga om förbättrade kommunikationer till och i Norrland en reducering av kostnaderna för godstransporter med lastbil skulle gynna Norrland genom att lastbilstrafiken huvudsakligen är inriktad på lokala transporter. Konsumtionen av landsvägstransporter, mätt i tonkilometer per capita, är högre i Norrland än riksgenomsnittet. Att förbilliga landsvägstransporterna skulle alltså enligt förbundet få en gynnsam lokaliseringseffekt i Norrland.

Sveriges skogsägareförbund anser att frågan om ödemarksvägar och utbyggnaden i allmän regi av för skogsbruket betydelsefulla huvudvägar bör upptas till omprövning i anslutning till lokaliseringsfrågan.

Skogsindustriernas samarbetsutskott understryker att frågan om fraktkostnadernas betydelse för företagsamheten och valet av lokaliseringsort knappast blivit tillräckligt belyst. För att kunna bedöma dessa kostnaders betydelse bör de ses inte i relation till de totala produktionskostnaderna utan främst i förhållande till vinstmarginalerna inom berörda tillverkningsgrenar.

I fråga om fraktkostnaderna påminner *svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund* om att, även där dessas andel i förhållande till produktionskostnaden är obetydlig, de i väsentlig grad kan påverka företagens lönsamhet. En minskning av de indirekta transportkostnaderna bör främst åstadkommas genom en allmän förbättring och effektivisering av transportförhållandena såväl till och från Norrland som också inom denna landsdel. Särskilt för den norrländska skogsindustrin är en fortgående upprustning av vägarna av stor vikt. Med hänsyn till inrikesflygets betydelse för snabba persontransporter bör enligt organisationernas uppfattning övervägas en sänkning av resekostnaderna genom slopande av de statliga passagerare- och landningsavgifterna. En sådan åtgärd skulle kunna få betydelse särskilt för näringslivet i övre Norrland.

Luftfartsstyrelsen upptar till diskussion frågan om individuella fraktnedsättningar även kan tänkas när det gäller taxorna för flygtransporter.

Styrelsen påpekar, att dessa taxor i princip är föga differentierade utan i stort sett beräknade efter avståndet med fallande kilometerpris vid stigande avstånd. Företagsekonomiskt är det dock ingalunda uteslutet, att det kan komma att visa sig fördelaktigt att sänka biljettpriserna på en viss flyglinje eller regionala grupper av linjer för att därigenom få en så mycket ökad passagerarbeläggning, att totalt sett ett bättre resultat uppkommer. Det förefaller inte uteslutet, fortsätter luftfartsstyrelsen, åtminstone på längre sikt, att sådana regionala taxenedsättningar kan bli föremål för mera ingående överväganden.

Luftfartsstyrelsen, som tar avstånd från särskilda subventioner på biljettpriserna på norrlandslinjerna, framhåller att, om subventioner för flygets del över huvud taget skall ifrågakomma, de i vart fall endast bör vara ett led i en serie åtgärder, som sätts in på bred bas för att stimulera näringslivet i en viss landsdel.

Länsstyrelsen i Gotlands län erinrar om att de gotländska kommunikationsfrågorna har dominerande betydelse som lokaliseringsfaktor. Länsstyrelsen erinrar om att krav på taxemässig likställighet för fartygstrafiken mellan Gotland och fastlandet, kontinuerligt och samfällt rests från gotländskt håll sedan tjugo år. I fråga om beroendet av inrikes kommunikationerna intar Gotland en särställning betonar länsstyrelsen.

Utredning om reservhamnar för vintertransporter i Norrland tillstyrkes av *länsstyrelsen i Norrbottens län, svensk industriförening, svenska hamnförbundet* och *landsorganisationen.* Vikten av förbättrad isbrytarhjälp framhålles av *länsstyrelserna i Gävleborgs* och *Västerbottens län.* Ett frågetecken för tanken på reservhamnar sätts av *länsstyrelsen i Jämtlands län.* Förslaget synes länsstyrelsen märkligt med tanke på den betydelse som transitotrafiken via norska hamnar har för delar av Norrland. Genom användande av norska hamnar har man nämligen tillgång till isfria hamnar hela året.

Enligt *sjöfartsstyrelsen* kan frågan om reservhamnar ej ses isolerad utan måste ses som ett led i en allmän effektivisering och rationalisering av transportarbetet, i första hand vad gäller vintersjöfarten men därutöver generellt för sjöfarten. Inom sjöfartsstyrelsen har i samarbete med ingenjörsvetenskapsakademins transportforskningskommission samt representanter för bl. a. rederinäringen, industrin och statens järnvägar en allsidig utredning påbörjats av hithörande frågor. Däri inbegripes frågan om reservhamnar för vinterbruk ävensom mera permanenta centralhamnar. Frågan om linjetrafiken är likaledes föremål för särskild undersökning. Det är möjligt, att det på längre sikt kan visa sig fördelaktigt, både för rederinäringen och industrin med en mera koncentrerad hamnbild än den nu starkt splittrade. Framförallt gäller detta vinterförhållandena. I avbidan på resul-

tatet av nu berörda undersökningar synes någon ytterligare statlig utredning avseende främst vintersjöfarten inte påkallad, säger sjöfartsstyrelsen.

Beträffande lägre taxor på elektrisk kraft förordar *länsstyrelsen i Norrbottens län* och *samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen* att den av kommittén föreslagna sänkningen om 10 procent skall ökas till 25 procent. Länsstyrelsen åberopar att elkraften prissätts efter kostnaderna för de senast utförda anläggningarna och att utbyggnaden i Norrbotten under senare tid gällt anläggningar, som skall tillgodose en expansion söder över, varför länet får betala kostnader som är högre än vad länets kraftbehov betingar.

Norrlandsfonden understryker att ur norrländsk synpunkt en sänkning av priset på elektrisk kraft framstår som särskilt motiverad. För att tillgodose kraftförsörjningen inom landet i övrigt har den norrländska vattenkraften blivit utbyggd långt utöver de lokala behoven, vilket medfört ur norrländsk synpunkt omotiverat höga exploateringskostnader. I motsats till förhållandet vid utnyttjande av andra norrländska råvaror har exploateringen av vattenkraften kommit att belasta det norrländska näringslivet i det att de av de höga exploateringskostnaderna förorsakade taxehöjningarna tillåtits slå igenom även i Norrland. Även *länsstyrelserna i Västernorrlands* och *Jämtlands län* tillstyrker en sänkning av elkrafttaxorna.

I de fall där en sänkning av eltaxor i Norrland är motiverad med hänsyn till produktions- och distributionskostnaderna, bör en sådan enligt *landsorganisationen* komma till stånd.

Kommerskollegium motsätter sig en subventionering av elkraftspriset. Här som eljest i ekonomiska sammanhang bör priset bestämmas i huvudsak med hänsyn till de faktiska kostnaderna. Råkraftpriserna är redan nu lägre i Norrland, vilket sammanhänger med att de norrländska förbrukarna anses inte böra betala kostnader som inbegriper utgifter för distributionen söder ut. Enligt kommerskollegii mening bör emellertid särskilt undersökas, om inte skäl föreligger att ytterligare sänka de norrländska taxorna, eftersom källorna till övervägande del är belägna i Norrland.

Även *vattenfallsstyrelsen* åberopar att nuvarande eltaxor innebär avsevärt lägre elkraftskostnader i Norrland än i övriga delar av landet. De för etablering av småindustri betydelsefulla lågspänningstarifferna ändrades så sent som hösten 1963, varvid en tidigare inte förefintlig prisdifferens till Norrlands förmån infördes. Vattenfallsstyrelsen finner för sin del att det ur självkostnadssynpunkt ej är motiverat att ytterligare sänka nivån för krafttaxorna i Norrland. Den av kommittén föreslagna prissänkningen av vattenfalls norrländska leveranser innebär en diskriminering av de kommunala och enskilda kraftföretagen i Norrland eller deras abonnenter. En eventuell taxereduktion bör därför inte begränsas till vattenfalls avsättningsområde. I samma riktning uttalar sig *svenska vattenkraftföreningen.*

Åtskilliga remissmyndigheter föreslår i stället att elenergiskatten slopas. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län,* som åberopar yttrande av handelskammaren i Gävle, finner det sålunda angeläget, att energiskatten snarast slopas inom Norrland, Dalarna, västra Värmland och Dalsland.

Ett generellt avskaffande av elenergiskatten föreslås av *svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund,* som framhåller att en sådan åtgärd i realiteten skulle komma Norrland till godo i högre grad än andra delar av landet, eftersom energikonsumtionen där relativt sett är betydligt större än i landets övriga delar. Samma inställning har *Sveriges hantverks- och industriorganisation, svensk industriförening* och *svenska lasttrafikbilägareförbundet.* Detsamma gäller *vattenfallsstyrelsen* och *svenska vattenkraftföreningen,* som båda uttalar att, om en allmän subventionering till de norrländska elkraftskonsumenterna bedöms angelägen, detta enklast skulle kunna åstadkommas genom en avveckling av nuvarande elskatt för Norrlands del.

Utjämning av priset på bensin och olja tillstyrks av *länsstyrelserna i Norrbottens* och *Jämtlands län* samt av andra remissmyndigheter med norrländsk anknytning ävensom av *svenska lasttrafikbilägareförbundet* och *svenska företagares riksförbund.*

Sveriges hantverks- och industriorganisation förordar att frågan prövas ytterligare. *Kooperativa förbundet,* som avstyrker bidrag av subventionskaraktär, föreslår en utjämning genom energiskatten, om prissubventioner på flytande bränsle skall genomföras. Andra avstyrkande instanser är exempelvis *kommerskollegium, Sveriges grossistförbund* och *svensk industriförening,* d. v. s. remissorgan som i andra sammanhang inte vill förorda medel av subventionskaraktär. *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund,* som avstyrker förslaget, menar, att åtgärden i relativt ringa grad skulle påverka lokaliseringsförutsättningarna och dessutom måste anses innebära en fortlöpande subvention till vissa regioner på andra konsumenters bekostnad. Samma uppfattning har *statskontoret.*

Landsorganisationen framhåller att priset på olja och bensin bör återspegla skillnader i framställnings- och distributionskostnaderna som råder i olika delar av landet. LO kan därför inte tillstyrka ett enhetligt pris på olja och bensin.

Svenska petroleuminstitutet ifrågasätter principiellt om statsmakterna bör medverka för att åstadkomma bättre ekonomiska betingelser inom begränsade områden av landet på övriga delars bekostnad. Om statsmakterna skulle finna att en nedsättning av priserna på flytande drivmedel och bränslen i vissa delar av landet skulle ur allmän lokaliseringssynpunkt vara synnerligen angelägen, vill institutet understryka det orimliga i att en dylik nedsättning skall ske genom enskilda företags försorg. Kommittén har, påpekar petroleuminstitutet, avvisat en utjämning av priserna via energi-

skatten under åberopande av bevillningsutskottets utlåtande att statsskatt skall uttas efter en för riket enhetlig skatteskala. Institutet hävdar dock, att en prisutjämning via energiskatten skulle kunna vara en möjlig lösning även om det administrativa arbetet skulle bli omfattande.

Institutet ställer sig kritiskt mot kommitténs beräkningar och anser, att effekten av kommitténs förslag skulle bli mycket obetydlig. Vidare framhålles att mot en utjämning talar det omfattande administrativa arbetet med clearingförfarandet. Vissa oljeföretag har på institutets förfrågan t. o. m. ifrågasatt, om utjämningen över huvud taget går att genomföra på ett praktiskt godtagbart sätt. Att genom en frivillig överenskommelse binda samtliga försäljningsföretag synes vara en omöjlig uppgift, menar institutet.

Kommitténs förslag om särskilt statligt stöd till samhällelig service i Norrlands inland och nordvästra Svealand godtas allmänt. Särskilt markeras från flera håll nödvändigheten av att staten i tillräcklig omfattning ger bidrag åt kollektiv service i de mindre tätorter, som är lämpliga bosättnings- och serviceorter för skogsbrukets arbetskraft. *1960 års jordbruksutredning* beklagar i sammanhanget, att kommittén inte gjort några beräkningar av det slag som kunnat ge vägledning för jordbruksutredningens bedömning av jordbruksproduktionens framtida lokalisering.

Skogsindustriernas samarbetsutskott anser att det viktigaste förslag som kommittén framlagt är det som gäller förhöjda statsbidrag i syfte att åstadkomma en rimlig samhällelig service i vissa tätorter i Norrlands inland och nordvästra Svealand. Enligt samarbetsutskottets mening tillgodoser åtgärder av detta slag på längre sikt bättre de allmänna principer, som kommittén formulerat för lokaliseringspolitiken, än de ifrågasatta anslagen till ekonomiskt understöd åt enskilda företag.

Svensk industriförening vill i princip inte avstyrka förslaget men anser viss försiktighet dock erforderlig, eftersom de tätorter som åsyftas med förslaget i framtiden troligen kommer att visa sig vara för små för industriell expansion.

Landsorganisationen behandlar frågan om skogsbrukets behov av arbetskraft och tätorter samt framhåller därvid, att det med hänsyn till rådande förhållanden är samhällets plikt att på olika vägar bereda en likvärdig sysselsättning för den arbetskraft som inte längre krävs inom detta verksamhetsområde. Frågan är om utvecklingen kan leda till att skogsnäringarnas produktion hämmas genom brist på arbetskraft. I sådant fall kan en omläggning av arbetsmarknadspolitiken ifrågakomma och stimulans ges för flyttning till s. k. utvecklingsområden. Vidare finns det möjligheter för skogsindustrierna att genom en intensifierad forskning vidta t. ex. råvarubesparande åtgärder eller ökad produktion av mindre råvaru-

krävande produkter. Kommittén synes inte tillräckligt beakta värdet av ett statligt stöd till forskningsarbetet inom detta område.

LO betonar vidare vikten av att skogsindustrin ävenledes genom forsknings- och utvecklingsarbete håller sig beredd att möta förändrade produktionsvillkor. Härvid är det angeläget att staten ger sitt stöd i forskningsarbetet och samordnar detta. En teknisk högskola i Norrland skulle i detta arbete bli av stor betydelse.

Beträffande synpunkterna på en utjämning av levnadskostnaderna ställer sig *dyrortsnämnden* — med utgångspunkt i erfarenheterna från nu gällande dyrortsgrupperingssystem — ytterst tveksam till de praktiska möjligheterna för staten att bedriva en lokaliseringsfrämjande verksamhet genom att på grundval av speciella prisundersökningar stödja levnadskostnadernas successiva förändringar på särskilda orter för att sedan via dyrortsgrupperingen åstadkomma löneutjämningar, vilket föreslagits av kommittén. Erfarenhetsmässigt har det varit ytterst vanskligt att mellan grupperingarna få till stånd omflyttningar av enstaka orter även där starka rättviseskäl synts tala för en uppflyttning. Nedflyttning har tidigare knappast ifrågakommit annat än vid de allmänna omgrupperingarna och de har varit svåra att konsekvent genomföra, till och med vid samtidiga allmänna löneregleringar för de statsanställda.

5. Behovet av kommunal skatteutjämning

Kommitténs uttalanden i fråga om angelägenheten av en effektiv kommunal skatteutjämning har allmänt biträtts vid remissbehandlingen. Frågan är av utomordentligt stor betydelse ur lokaliseringssynpunkt framhåller sålunda *svenska kommunförbundet,* som dock på grund av pågående utredningar i frågan inte tar upp densamma till närmare behandling.

Kommerskollegium och statskontoret är dock betänksamma. Med hänvisning till sin negativa inställning mot en lokaliseringspolitik av subventionskaraktär finner *statskontoret* det mindre lämpligt att använda skatteutjämning som ett lokaliseringspolitiskt instrument.

Kommerskollegium anför, att spörsmålet är invecklat. Det kan bl. a. hävdas att staten bör förbehålla sig rätten att kontrollera hur bidragen används.

1958 års skatteutjämningskommitté framhåller att dess förslag till allmänt skatteutjämnande bidragssystem har, såsom framgår av kommitténs betänkande om allmän skatteutjämning (SOU 1964: 19), bestämts av önskemålet att tillförsäkra kommunerna dels ett visst minimum av skattekraft, dels ett visst bidrag när den kommunala utdebiteringen överstiger viss nivå. Förslaget beaktar således de av kommittén för näringslivets lokalisering i förevarande sammanhang framförda synpunkterna.

6. Det kommunala stödet till företagen

Vad kommittén anfört gentemot kommunala subventioner till näringslivet har vunnit remissinstansernas odelade gillande. Från skilda håll understrykes dock kommunernas betydelsefulla roll när det gäller att genom en framsynt samhällsplanering skapa gynnsamma betingelser för företagsamheten.

Svenska kommunförbundet erinrar om att i kommunernas strävan att med skilda åtgärder söka bromsa en ogynnsam befolkningsutveckling i vissa fall förekommit kommunala stödåtgärder i form av s. k. industrisubventioner (borgensåtaganden eller lån). Det har även förekommit, påpekar förbundet, att statliga organ och företag vid lokaliseringar av sina verksamheter spelat ut kommunerna mot varandra och avgjort lokaliseringen med hänsyn till erbjudna kommunala subventioner. Det är för förbundsstyrelsen känt, att företagareföreningar krävt kommunala borgensåtaganden som förutsättning för statligt lån åt enskild företagare. Förbundsstyrelsen, som har uppmärksamheten riktad på dessa företeelser, delar kommitténs uppfattning att kommunalt företagsstöd av nu nämnt slag inte bör få förekomma. Sådan subventionering torde emellertid ha spelat ut sin roll om tillräckliga statliga medel ställs till förfogande för industrilokaliseringspolitiska åtgärder. Det finns därför ej anledning att överväga särskilda statliga åtgärder i syfte att förhindra icke önskvärda kommunala stödåtgärder.

Ett principiellt avståndstagande från kommunal subventionering bör enligt *Sveriges hantverks- och industriorganisation* inte skymma blicken för det faktum att aktiv kommunalpolitik, som syftar till att knyta ny eller vidgad företagsamhet till orten, har att räkna med en offertgivning, där det kan vara svårt att skilja på god kommunal service och fördold subvention, som, hållen inom måttliga gränser, ter sig fullt försvarlig ur vederbörande kommuns synpunkt. Den allmänna opinionen inom och utom kommunerna torde i sista hand garantera att överdrifter på detta område är sällsynta. Organisationen poängterar, att en företagsvänlig inställning fortfarande saknas inom många kommuner och att å andra sidan kommuner med realistisk och positiv sådan inställning i många fall medverkat till en lokalisering av näringsföretag som ur allmän synpunkt måste bedömas som klart positiv och värdefull.

Landsorganisationen är skeptisk mot kommunernas förmåga att motstå subventionslinjen. Kommunerna kommer att få stor betydelse för den regionala planeringen av den industriella miljön. För att uppnå en ekonomiskt riktig utveckling och fördelning är det enligt LO nödvändigt att skapa juridiska garantier, så att inte kommunala subventioner leder till en ur riksperspektivet ogynnsam lokalisering. LO räknar med att en ökad rådgivning i lokaliseringsfrågor och kommunblockreformen kommer att minska

dessa faror men inte helt undanröja dem. En lagstiftning är därför påkallad.

7. Frågan om tillståndstvång

Kommitténs avvisande hållning till tvångsmedel inom lokaliseringspolitiken hälsas med tillfredsställelse av remissopinionen.

Landsorganisationen anför, att den delar kommitténs uppfattning att en lag om tillståndstvång inte är erforderlig. Rådgivnings- och upplysningsverksamheten torde i de flesta fall på ett tillfredsställande sätt leda till god industriell expansion med balanserad arbetsmarknad. Kontaktmöjligheter måste emellertid skapas, så att lokaliseringsmyndigheterna i ett så tidigt skede som möjligt kan få informationer om tilltänkta nyetableringar och utvidgningar av tidigare verksamhet.

Förhandsinformationen från näringslivets sida vid nyetablering, driftnedläggelse eller vid andra åtgärder av betydelse för samhället och sysselsättningen bör, menar flertalet instanser, i hög grad kunna förbättras och utvidgas. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* understryker nödvändigheten härav i synnerhet i storstadsområdena. Om en tillfredsställande reglering inte kan uppnås, anser länsstyrelsen att lagstiftning om förhandsinformation bör övervägas.

Länsstyrelsen i Värmlands län finner att en väsentlig fördel med krav på byggnads- eller lokaliseringstillstånd ligger däri att lokaliseringsorganen på ett tidigt stadium, innan företagen genom olika åtaganden bundit sig vid en ort, får kännedom om de planer som föreligger. Härigenom skulle möjligheterna ökas att med anlitande av de stimulerande medlen inverka på valet av förläggningsort. Liksom kommittén anser länsstyrelsen det vara av största vikt att möjligheterna att skapa ett system med förhandsinformationer, på samma sätt som nu sker beträffande driftsinskränkningar och företagsnedläggelser, närmare undersöks.

Länsstyrelsen i Västerbottens län förordar att lokaliseringsverksamheten skall få permanent karaktär genom en därför lämpad lagstiftning. I den mån erfarenheter så motiverar kan det ej möta några svårigheter att vidta justeringar och förbättringar i fråga om formerna och verksamhetens omfattning. För en permanent lagstiftning talar enligt länsstyrelsen också den organisation som måste byggas upp för verksamhetens administration.

8. Det statliga stödets finansiering

En med kommittén i huvudsak överensstämmande inställning till förslagen om stödåtgärdernas omfattning och finansiering har de remissinstanser som enligt vad som tidigare redovisats ställt sig positiva till statliga inves-

teringsbidrag och statliga lån. En del av dessa remissmyndigheter betraktar kommitténs förslag som ett minimiprogram.

Skogsstyrelsen anser sig knappast ha möjlighet att i detalj värdera de olika stödåtgärderna och deras inbördes avvägning. Allmänt sett synes emellertid de föreslagna stödfonderna motiverade och nödvändiga om det uppställda målet skall kunna nås. Mot bakgrunden av de väsentliga problem det här gäller att lösa framstår de föreslagna ekonomiska engagemangen från statens sida ej heller som särskilt stora.

Sveriges lantbruksförbund, riksförbundet landsbygdens folk och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* betraktar kommitténs förslag som ett minimiprogram. Jämfört med många andra länder är det förhållandevis små belopp som föreslås satsade. Man får därför enligt förbundens uppfattning inte ställa förväntningarna på resultatet för högt. De föreslagna årliga beloppen utgör inte mer än 0,6 procent av de totala årliga bruttoinvesteringarna i landet. Skall åtgärderna få effekt, krävs att samhället verkar på andra områden för att åstadkomma ett lokaliseringsvänligare klimat.

En med kommittén överensstämmande inställning har också *länsstyrelsen i Västerbottens län*, som dock anser erfarenheterna från hittillsvarande verksamhet beträffande uppförande och förvärv av industribyggnader visa, att det föreslagna anslaget om 30 milj. kr. för investeringsbidrag är för lågt. Det bör höjas till åtminstone 50 milj. kr. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* föreslår samma höjning. Länsstyrelsen finner en lokaliseringsfond nödvändig för att fullfölja en kraftfull lokaliseringspolitik. I den mån stora projekt kommer att aktualiseras förutsätter länsstyrelsen, att särskilda anslag utöver de föreslagna kommer att ställas till förfogande för att underlätta även basindustrins lokalisering till utvecklingsområden. Med hänsyn till önskemålet att det statliga kreditstödet utvidgas till att omfatta även lån till rörelsekapital och att de föreslagna stödåtgärderna ges en omfattning som ger säkrast möjliga underlag för bedömning av deras effektivitet, anser länsstyrelsen skäl föreligga för att såväl lånefonden som garantiramen ges större resurser än vad som föreslagits. Båda stödformerna bör få en prioriterad ställning vid eventuellt inträffande kreditåtstramningar. Länsstyrelsen erinrar vidare om att till de direkta utgifter som föreslagits kommer kreditförluster som eventuellt kan uppstå i fråga om lånemedlen.

Även *norrlandsfonden* understryker behovet av en särskild lånefond. Den företagsamhet, som avses stimulerad genom de föreslagna statliga stödåtgärderna, torde i viss omfattning bli förenad med ett risktagande av den art, att bankernas medverkan genom lån mot statlig garanti ej alltid kan påräknas. Bankerna kan med andra ord förväntas inta en försiktigare attityd än vad som kan anses förenligt med den föreslagna lokaliseringspolitikens målsättning. Ett statligt kreditstöd, baserat på enbart en garantiram, kan således leda till att bankerna i vissa fall ej anser sig kunna medverka till krediter, som lokaliseringsorganet anser befogade. Det påpekas även

att kommitténs majoritet förutsatt att direkta statliga lån bör lämnas endast i den mån kreditbehovet inte kan tillgodoses med kreditinstitutens medverkan genom statliga garantilån.

Norrlandsfonden förordar att såväl lånefonden som garantiramen ges större resurser än vad kommittén föreslagit och att båda stödformerna får en prioriterad ställning vid eventuellt inträffande kreditåtstramningar. Då den totalt erforderliga anslagsramen för investeringsbidrag synes svår att beräkna, bör enligt norrlandsfondens mening storleksordningen härav fastställas för ett år i sänder. För att såväl lokaliseringsorganet som företag och kommuner i planeringshänseende skall kunna utgå från vissa förutsättningar, bör dock ett minimibelopp av t. ex. 30 milj. kr. fastställas att utgå årligen under fem år.

Samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen menar att den av kommittén föreslagna kostnadsramen 100 milj. kr. årligen under fem år i utvecklingsområdena ingalunda är för stor.

De remissinstanser som enligt vad förut redovisats ställt sig avvisande gentemot statliga lån för lokaliseringsändamål godtar inte heller förslaget om inrättande av en statlig lånefond. Man ansluter sig därvid som regel till den uppfattning, som framförts i det särskilda yttrandet av kommittéledamoten Källenius och föredrar sålunda, att lån såsom stödåtgärd i lokaliseringssyfte kanaliseras genom kreditinstituten.

Kommitténs förslag om anslag till investeringsbidrag anses för stort eller obehövligt av de remissorgan, som ej godtar investeringsbidraget som stödform. Även kreditramen anses i några fall för stor.

Arbetsmarknadsstyrelsen utdömer lånefonden ur praktisk-administrativ synpunkt. Även *länsstyrelserna i Blekinge, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Gävleborgs* och *Jämtlands län* hör till dem som avvisar den föreslagna lånefonden. Från näringslivets och organisationsvärldens sida bemöts förslaget kritiskt av *landsorganisationen, svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund, svenska bankföreningen, Sveriges akademikers centralorganisation, Sveriges grossistförbund, tjänstemännens centralorganisation, svenska teknologföreningen* och *svenska företagares riksförbund.*

Länsstyrelsen i Gävleborgs län föreslår att fonden slopas och att kreditgarantiramen i motsvarande mån vidgas.

Länsstyrelsen i Jämtlands län är något tveksam beträffande utformningen av det föreslagna kreditstödet. Det lokaliseringspolitiska syfte, som man vill nå med hjälp av en särskild statlig lånefond, synes likaväl kunna nås med enbart en statlig garantigivning, vilken ur andra synpunkter än lokaliseringspolitiska dessutom synes överlägsen en lånefond. Ett statligt kreditgarantisystem belastar nämligen inte på samma sätt som en lånefond statens kapitalbudget. Om den egentliga långivningen överlåtes till de ordinarie kreditinstituten minskar möjligheterna för att de lokaliseringspoli-

tiska och de rent företagsekonomiska övervägandena sammanblandas med varandra. Kreditinstitutens företagsekonomiska bedömningar kan nämligen klarlägga de risker, som samhället ur lokaliseringssynpunkt ikläder sig vid kreditgivningen. Vid ett ökat statligt kreditstöd till utvecklingsområden torde det enligt länsstyrelsen vara nödvändigt att kapitaltillförseln kombineras med en utökning av företagareföreningarnas konsultationsverksamhet på det tekniska och ekonomiska planet.

Länsstyrelsen i Jönköpings län vill beträffande användningen av ekonomiska lokaliseringsmedel förorda en försöksverksamhet i mindre skala än kommittén tänkt sig.

Enligt *svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund* bör långivningen omhänderhas av kreditinstituten med stöd av en statlig kreditgaranti. Även vid ett sådant system bör man kunna ta tillbörlig hänsyn till de lokaliseringspolitiska önskemålen, närmast genom en lämplig differentiering av den statliga garantins storlek. De båda organisationerna finner, att en sådan ordning har betydande fördelar framför den av kommittén föreslagna. Samma uppfattning har *svenska bankföreningen*, som hävdar, att inget står att vinna med att låta en del av stödkreditgivningen ske i form av direktlån från en statlig lånefond. Tvärtom skulle detta medföra, att det måste tillskapas en eljest onödig administrativ apparat, där det bl. a. måste finnas kvalificerad personal med vana vid kreditbedömning.

I anslutning till diskussionen om stödåtgärdernas finansiering ifrågasätter *Sveriges hantverks- och industriorganisation* om inte det framlagda programmet är väl ambitiöst i förhållande till tillgängliga resurser. Under praktiskt taget hela efterkrigstiden har knapphet rått på kreditmarknaden, varvid i vissa fall långtgående restriktioner införts, vilka medfört betydande försörjningssvårigheter i fråga om kapital till företagen inom hantverk och industri. Den skärpta konkurrensen inom europamarknaden framtvingar redan nu en sovring mellan olika investeringsobjekt även inom välbelägna näringsregioner. Med hänsyn härtill och till osäkerheten ifråga om den blivande investeringen i utvecklings- och stödområden anser organisationen, att kreditramen tills vidare bör begränsas till lägre belopp än den föreslagna, till dess närmare erfarenhet vunnits. I övrigt ansluter sig organisationen till kritiken mot en särskild statlig lokaliseringsfond.

Kommerskollegium har inget att erinra mot att ramen för de statliga lånegarantierna vidgas till 100 milj. kr. om året d. v. s. summan av de belopp kommittén förordat skulle utgå som kreditstöd. Kollegium förutsätter då, att lånegarantier skall kunna beviljas efter samma grunder som nu tillämpas enligt 1960 års kungörelse om statligt kreditstöd till hemslöjd, hantverk och småindustri. Stödet skall sålunda kunna lämnas såväl hemslöjd, hantverk och småindustri som större industri. Kommerskollegium är väl medveten om att även ett på detta sätt begränsat stöd innebär en viss subvention med hänsyn till de förmånliga räntevillkor som gäller för dessa lån.

Särskilt framträder karaktären av subvention, då det gäller lån till rörelsemedel. Kommerskollegium anser dock att en subventionering som förekommer i samband med den statliga lånegarantiverksamheten ej är förknippad med större nackdelar ur företagsekonomisk synpunkt än att dessa uppvägs av de fördelar som står att vinna ur samhälleliga och sociala synpunkter.

Statskontoret understryker, att de beräkningar som ligger till grund för det ekonomiska stödets storlek synbarligen är mycket osäkra.

Enligt *skogsindustriernas samarbetsutskott* inger förslaget att till lokaliseringsmyndighetens förfogande ställa en anslags- och kreditram av 800 milj. kr. att under en femårsperiod utnyttjas inom de av kommittén definierade utvecklings- och allmänna stödområdena betänkligheter.

Svenska företagares riksförbund avvisar utredningens förslag om ett direkt stöd i form av statliga lån eller bidrag och föreslår i stället att motsvarande medel ställs till kreditmarknadens förfogande att med statlig lånegaranti utlämnas till företag i angivna områden.

D. Den samhälleliga lokaliseringsverksamhetens organisation

Kommittén

Lokaliseringsverksamheten bör enligt kommittén bedrivas genom ett centralt organ samt genom regionala organ med länen som verksamhetsområden. Inom Kungl. Maj:ts kansli bör ärenden, som är av betydelse för den samhälleliga lokaliseringsverksamheten, handläggas i samråd med chefen för det departement, under vilket det centrala lokaliseringsorganet hör.

1. Samordning av lokaliseringsärendena inom Kungl. Maj:ts kansli

Kommittén erinrar om att det nuvarande lokaliseringsorganets insatser på verksplanet i enlighet med statsmakternas beslut år 1952 begränsats till samråd med övriga ämbetsverk med planeringsuppgifter. Lokaliseringsorganet har därvid företrätt de lokaliseringspolitiska synpunkterna på ämbetsverkens planering och påkallat ämbetsverkens uppmärksamhet på de brister i den samhälleliga utbyggnaden, som kunnat konstateras i samband med lokaliseringsorganets rådgivande och utredande verksamhet. En samordning av den karaktär, som 1947 års lokaliseringsutredning förordade i fråga om de olika verkens planeringsarbete, har däremot inte kommit till stånd.

Ett beslut om en mera aktiv lokaliseringspolitik samt en förstärkning av det centrala och de regionala lokaliseringsorganen torde säkerligen innebära, att de lokaliseringspolitiska synpunkterna i ökad omfattning kommer att beaktas i samhällsplaneringen och att samarbetet mellan de planerande

myndigheterna underlättas. Detta är emellertid inte tillräckligt för att ernå den nödvändiga koordineringen särskilt av de uppgifter, som rör planeringen av investeringar i samhälleliga serviceanläggningar. En samordning bör åvägabringas även på departementsnivå. Där bör nämligen, enligt vad kommittén framhåller, finnas den bästa överblicken beträffande behovet av investeringar för samhällelig service samt även i fråga om de olika departementens och verkens förutsättningar att tillgodose dessa behov. En sådan samordning skulle utgöra den bästa garantin mot att en bristande planering på ett område inte fördröjer utvecklingen inom andra viktiga delar av den samhälleliga serviceverksamheten.

En samordning av planeringsfrågorna i Kungl. Maj:ts kansli skulle också, anför kommittén fortsättningsvis, underlätta vidtagandet av sådana ändringar i ämbetsverkens planering, som kan påkallas av lokaliseringspolitiska skäl. Vidare skulle en verksamhet av detta slag på departementsnivå vara av stor betydelse vid behandlingen av lokaliseringsorganets förslag till åtgärder i syfte att förbättra de allmänna förutsättningarna för näringslivet inom områden, där en expansion av olika anledningar anses erforderlig. Samarbetet bör även omsluta den ekonomiska långtidsplaneringen i finansdepartementet. Härigenom torde möjligheterna att bedöma behovet av investeringar inom samhällelig service med hänsyn till näringslivets utveckling komma att förbättras och riskerna för felinvesteringar minska.

Med hänsyn till det anförda anser kommittén, att en personell förstärkning på departementsnivå erfordras för lokaliseringsfrågorna. Kommittén, som ej funnit skäl att ytterligare precisera sitt förslag rörande förstärkningen för lokaliseringsärenden, understryker dock, att åtgärder i organisatoriskt hänseende är ofrånkomliga och att lokaliseringsfrågornas handläggande förutsätter en departemental arbetsenhet med auktoritativ ställning. Slutligen framhålles, att kommittén i enlighet med det sagda förutsätter att ärenden av betydelse från lokaliseringssynpunkt alltid skall handläggas i samråd med chefen för det departement, under vilket det centrala lokaliseringsorganet hör.

2. Det centrala organet

Arbetsuppgifter

Beträffande det centrala lokaliseringsorganets arbetsuppgifter understryker kommittén, att det centrala organet skall eftersträva att enskild och samhällelig verksamhet lokaliseras i enlighet med den målsättning som bestämts av statsmakterna. Till lokaliseringsorganets främsta uppgifter hör därför enligt kommittén att följa utvecklingen inom de områden, som berörs av dess verksamhet, samt att vidta eller hos Kungl. Maj:t föreslå erforderliga åtgärder. Det centrala lokaliseringsorganet bör i enlighet härmed anförtros följande huvuduppgifter, nämligen utredningsverksamhet, loka-

liseringsplanering, rådgivning och upplysning i lokaliseringsfrågor samt stödåtgärder i samband med företagslokalisering.

Den föreslagna intensifieringen av lokaliseringsverksamheten kommer enligt vad kommittén betonar att avsevärt öka kraven på utredningsmaterial till såväl det centrala som de regionala lokaliseringsorganens förfogande. Utöver det material, som grundar sig på folkräkningarna, behövs sålunda en snabbare aktualisering av data inom olika regioner rörande befolkningsutvecklingen och befolkningens fördelning på näringar. Ett effektivt utnyttjande av de lokaliseringspolitiska medlen kräver vidare bättre tillgång på lättillgängligt informationsmaterial rörande dagsläget inom och utvecklingsbetingelserna för skilda avsnitt av industrin. De sammanställningar av fakta rörande olika industribranscher, som hittills endast sporadiskt företagits, bör bl. a. få en betydligt större omfattning, varjämte uppgifterna fortlöpande bör aktualiseras. Sammanställningarna bör göras i samarbete med näringsorganisationer och utredningsinstitut samt begränsas till sådana uppgifter, som är av väsentligt intresse för den samhälleliga lokaliseringsverksamhetens olika grenar. För att i möjligaste mån undvika dubbelarbete bör det centrala lokaliseringsorganet i samråd med statistiska centralbyrån framlägga ett statistiskt grundmaterial, som kan utnyttjas av flertalet ämbetsverk.

Kommittén anser en fortsatt forskning i lokaliseringsfrågor vara angelägen. Exempelvis bör vetenskapligt närmare undersökas de samhälleliga kostnaderna vid olika lokaliseringsalternativ ävensom de faktorer, som påverkar industrilokaliseringen. Till angelägna forskningsuppgifter hör också att klarlägga de samhälleliga konsekvenserna av den pågående snabba omfördelningen av befolkningen mellan olika landsdelar samt mellan glesbygd och tätort. Det centrala lokaliseringsorganet föreslås erhålla ett särskilt årligt anslag, som möjliggör att anlita enskilda forskare eller vetenskapliga institutioner för behandling av speciella forskningsuppgifter.

I fråga om lokaliseringsplanering framhåller kommittén, att lokaliseringsorganet noga bör följa den samhällsplanering, som har lokaliseringspolitisk betydelse. Detta innebär, att praktiskt taget all samhällsplanering och särskilt kommunikations-, skol-, sjukvårds-, bostads- och bebyggelseplaneringen måste uppmärksammas. Det är därför naturligt att ett nära samarbete upprätthålles med de olika planmyndigheterna. För planeringsarbetet grundläggande inventeringar bör kunna redovisas på ett överskådligt sätt och delges de myndigheter, som har behov därav.

Kommittén uttalar fortsättningsvis, att det centrala organet i och för lokaliseringsplaneringen bör utföra undersökningar rörande näringsliv och befolkning samt göra bedömningar av den framtida lokaliseringen av näringslivet och bebyggelsen. Till det centrala organets viktigaste uppgifter hör att bedöma serviceutrustningen från lokaliseringspolitisk synpunkt samt att tillse att lokaliseringsfrågorna inom den statliga administrationen blir

beaktade på ett så tidigt stadium som möjligt och på ett sådant sätt, att en från samhällets synpunkt ändamålsenlig lokalisering av näringslivet främjas. Det centrala organet förutsättes därför hålla kontinuerlig kontakt med statliga organ i frågor som rör samhälleliga serviceanläggningar samt verka för att samhälleliga anläggningar planeras i överensstämmelse med den lokaliseringspolitiska målsättningen. Innan statsmakterna beslutar i sådana ärenden, bör det centrala organet få tillfälle att avge yttranden. Detsamma bör gälla vid upprättandet av turordningsförslag för investeringar till samhälleliga serviceanläggningar, liksom beträffande förslag om medelstilldelning för sådana ändamål inom olika län. Det centrala organet bör vidare ha möjlighet att hos Kungl. Maj:t föreslå, att viss serviceanläggning förläggs till ort, vars serviceutrustning av lokaliseringspolitiska skäl bedöms behöva förbättras. Slutligen framhåller kommittén, bör det centrala organet medverka i den regionala lokaliseringsplanering, som bör komma till stånd i samtliga län.

Rådgivningen och upplysningen i lokaliseringsfrågor skall enligt kommittén avse att lämna förslag på lämpliga lokaliseringsorter samt tillhandahålla fakta om de orter, beträffande vilka uppgifter begärs. Det centrala organet bör därvid söka få de samhälleliga synpunkterna på lokaliseringen beaktade. Till det centrala organets uppgifter anser kommittén höra att träda i förbindelse med nya företag och expanderande rörelser, vilka till följd av arbetskraftsbrist eller andra svårigheter kan väntas vara intresserade av att pröva olika lokaliseringsalternativ. Vidare bör det centrala organet förmedla kontakter mellan företag, kommuner, regionala lokaliseringsorgan och centrala myndigheter.

En systematisk genomgång av de områden, där lokaliseringsförutsättningarna skall ägnas särskild uppmärksamhet, bör vidare enligt kommittén företas. En sådan genomgång kräver ett nära samarbete såväl med de tjänstemän på riksplanet, vilka handlägger sysselsättningsfrågor och ärenden rörande arbetslöshet, som med vederbörande tjänstemän i länsorganen.

Det centrala organet föreslås även framgent tillhandahålla Sveriges industriförbund uppgifter, som är av intresse vid rådgivning i lokaliseringsfrågor till industriföretag. Såsom tidigare anförts finner kommittén samarbetet med industriförbundet särskilt angeläget med hänsyn till det stöd, som förbundet genom sina kontakter med industriföretagen kan lämna det centrala organet, exempelvis vid industrinedläggelser.

Med visst undantag föreslås det centrala lokaliseringsorganet bli beslutande myndighet beträffande föreslagna stödåtgärder i samband med företagslokalisering. För beredning av ärenden rörande lån, lånegarantier och bidrag är de regionala lokaliseringsorganens medverkan nödvändig.

Organisation

I fråga om den centrala lokaliseringsverksamhetens organisation har

kommittén övervägt två alternativ, nämligen ett självständigt ämbetsverk och lokaliseringsorganets inordnande i befintligt ämbetsverk.

För att få till stånd en sådan fördelning av näringsliv och befolkning, att rikets tillgångar på arbetskraft och andra produktionsfaktorer blir så effektivt och fullständigt utnyttjade som möjligt fordras, framhåller kommittén, att lokaliseringsorganet aktivt medverkar i samhällsplaneringen, att rådgivningen i lokaliseringsfrågor till företagen intensifieras och att ökade möjligheter ställs till förfogande för att ekonomiskt stödja företag, som förlägger verksamhet till områden med svagt eller ensidigt utvecklat näringsliv. De sysselsättningspolitiska uppgifterna i lokaliseringsverksamheten bör av naturliga skäl koordineras med de arbetsmarknadspolitiska. Det nära sambandet mellan dessa åligganden framgår enligt kommittén bl. a. av att arbetsmarknadspolitiska åtgärder i form av tillstånd att ta i anspråk investeringsfonder för konjunkturutjämning samt bidrag till företag för utbildning av nyrekryterad arbetskraft numera också vidtas i lokaliseringspolitiskt syfte.

Kommittén konstaterar, att den framträdande roll arbetsmarknadsstyrelsen spelat vid arbetsmarknadsfrågornas behandling liksom också i vissa situationer vid lämnandet av statligt stöd till samhälleliga serviceanläggningar haft stor betydelse för styrelsens inflytande på lokaliseringspolitikens inriktning. Utan den nära kontakt med såväl näringsliv som statliga organ, som erhålls genom handläggning av sysselsättningsfrågor, torde det enligt kommittén bli svårt att få det gehör, som är nödvändigt vid behandlingen av de dagsaktuella lokaliseringsfrågorna inom näringsliv och förvaltning.

Ett fristående lokaliseringsorgans möjligheter att påverka lokaliseringen av företag skulle givetvis förbättras, menar kommittén, om organet finge beslutanderätt i ärenden rörande bidrag, lån och kreditgarantier till företag. Emellertid skulle ett remissförfarande av sådana ärenden till arbetsmarknadsstyrelsen bli nödvändigt på grund av organets begränsade förutsättningar att följa de aktuella sysselsättningsfrågorna. Även med ifrågavarande befogenheter skulle därför enligt kommitténs mening ett fristående organ medföra ringa vinst.

I fråga om lokaliseringsorganets behov av kontakter med planmyndigheterna i samhällsplaneringsfrågor, finner kommittén de organisatoriska förändringar som skett inom planväsendet under senare år böra beaktas. Dessa förändringar har medfört att inflytandet över bebyggelseplaneringen i betydande omfattning kommit att ligga hos kommunerna samt hos organ inom länsförvaltningen. Erfarenheterna har också visat, att granskningen av generalplaner och regionplaner, som byggnadsstyrelsen för yttrande översänt till arbetsmarknadsstyrelsen, hittills inte varit av större omfattning. Däremot har rådgivningen till kommunerna och länsorganen i frågor, som gällt konkreta åtgärder inom markplanering, bebyggelse och kommunika-

tioner, varit en betydligt mera omfattande arbetsuppgift. Behovet av samordning och samverkan mellan lokaliseringsorganet och planmyndigheterna gör sig därför enligt kommitténs mening i första hand gällande i länen. Kommittén har med anledning härav förutsatt, att de regionala lokaliseringsorganen i ökad utsträckning skall kunna biträda kommunerna med sådana utredningar och analyser av utvecklingen inom näringsliv och befolkning, som kan tjäna till ledning i den kommunala planeringen.

Det heter vidare i kommitténs betänkande, att skapandet av ett »planverk», dit uppgifter rörande planfrågor, vattenvård, övrig naturvård och eventuellt även uppgifter rörande administrativ indelning överfördes, sannolikt skulle medföra fördelar för samordningssträvandena inom samhällsplaneringen och därmed indirekt underlätta den lokaliseringsplanering, som skulle åvila lokaliseringsorganet. De mycket viktiga planeringsuppgifterna inom väg-, skol- och sjukvårdsväsendet samt bostadsförsörjnings- och arbetsmarknadsfrågorna skulle dock komma att handläggas av särskilda fackorgan. Detta skulle, framhåller kommittén, starkt begränsa fördelarna av att inordna lokaliseringsorganet i ett nybildat planverk. Då dessutom en snabb lösning av lokaliseringsverksamhetens organisationsfråga är påkallad, har kommittén funnit, att det centrala organet inte bör organiseras som ett självständigt ämbetsverk.

Vid övervägandet av frågan om att förlägga de lokaliseringspolitiska uppgifterna till ett befintligt ämbetsverk avvisar kommittén tanken, att lokaliseringsverksamheten skulle inordnas i byggnadsstyrelsen eller i väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Övervägande skäl talar däremot enligt kommittén för att lokaliseringsverksamheten även i fortsättningen inordnas i arbetsmarknadsstyrelsen. Kommittén åberopar sålunda, att styrelsen har lång erfarenhet av rådgivning i lokaliseringsärenden till företag och kommuner samt att styrelsen bedrivit en omfattande utredningsverksamhet med lokaliseringspolitisk inriktning. Styrelsen har därigenom erhållit goda kontakter med andra samhällsplanerande myndigheter.

Av stor betydelse för bedömningen av organisationsfrågan är vidare, menar kommittén, att arbetsmarknadsstyrelsen som en av sina huvuduppgifter har att kontinuerligt följa utvecklingstendenserna inom näringsliv och arbetsmarknad. Detta underlättar givetvis den önskvärda kontakten i sysselsättningsfrågor med såväl olika företag som arbetsmarknadens huvudorganisationer. De arbetsmarknadsmässiga aspekterna har vidare en sådan betydelse för utformningen av den konkreta lokaliseringspolitiken, att ett naturligt samband får anses föreligga mellan denna och arbetsmarknadspolitiken. Såväl arbetsförmedlingsåtgärder som företagslokalisering bör sålunda prövas, när det gäller att ta ställning till sysselsättningsfrågor av större vikt. Ofta kan båda åtgärderna vara nödvändiga för att lösa sådana frågor.

Tillgången på arbetskraft är enligt vad kommittén betonar en betydelsefull faktor vid valet av lokaliseringsort för industriföretag. En ingående

kännedom om utvecklingen på arbetsmarknaden i olika delar av landet måste därför vara en uppenbar fördel för det organ, som skall handlägga lokaliseringsfrågorna. En sådan överblick torde bli svårare att uppnå anser kommittén, om lokaliseringsverksamheten förläggs till ett annat organ än till arbetsmarknadsstyrelsen.

Vid sitt ställningstagande till organisationsfrågan har kommittén funnit, att lokaliseringsverksamheten inom arbetsmarknadsstyrelsen med hänsyn till ärendenas beskaffenhet, vikt och omfattning bör fördelas på tre byråer. På grund av den samordnande funktion, som det centrala lokaliseringsorganet kommer att erhålla, föreslås den del av arbetsmarknadsstyrelsen, som svarar för lokaliseringsverksamheten, erhålla en mera självständig ställning än för närvarande. Lokaliseringsverksamheten bör därför ledas av en avdelningschef, som sorterar direkt under generaldirektören.

Kommittén föreslår, att avdelningen får en *lokaliseringsbyrå* för rådgivning och upplysning till företag i lokaliseringsfrågor, en *låne- och bidragsbyrå* för ärenden rörande det statliga företagsstödet och en *planeringsbyrå* för planerings- och utredningsverksamheten. Den senare bör delas på tre sektioner. Den första sektionen förutsättes skola sammanställa uppgifter om näringar och branscher för lokaliseringsplanering och rådgivning i lokaliseringsfrågor. Andra sektionen avses handha utredningar och uppgifter, som har samband med planeringen i de centrala ämbetsverken och inom Kungl. Maj:ts kansli. Tredje sektionen bör handlägga ärenden, som rör den regionala lokaliseringsplaneringen.

Kommitténs organisationsförslag innebär, att arbetsmarknadsstyrelsens lönekostnader för personal för lokaliseringsverksamhet enligt 1963 års löner skulle öka från 428 415 kr. till 1 541 088 kr. Antalet heltidsanställda befattningshavare skulle öka från 21 till 62.

På grund av de nya, omfattande arbetsuppgifter inom lokaliseringsverksamheten, bl. a. i form av bidrag och kreditstöd till industriföretag, som läggs på arbetsmarknadsstyrelsen, föreslår kommittén att en särskild delegation, *lokaliseringsdelegationen*, inrättas inom styrelsen. Delegationen avses skola handha ärenden rörande bidrag, lån och lånegarantier. Frågor rörande framställning till Kungl. Maj:t om anslag, lagstiftningsfrågor av större vikt, andra frågor av större betydelse för lokaliseringspolitiken samt ärenden rörande lokaliserings- och planeringsbyråernas personal och organisation bör däremot handläggas av styrelsen i dess ordinarie sammansättning. Delegationen bör dock tillerkännas rätt att yttra sig i frågor, som berör delegationens verksamhetsområde, även om de skall avgöras av styrelsen i vanlig ordning.

Delegationen föreslås bestå av generaldirektören (ordförande), avdelningschefen för lokaliseringsärenden och sju av Kungl. Maj:t för en tid av högst tre år utsedda ledamöter, representerande företagarna, arbetstagarna, kommunerna och kreditväsendet.

3. Det regionala organet

Allmänna synpunkter

Kommittén erinrar om att enligt vad 1947 års lokaliseringsutredning uttalade länen, med hänsyn till deras administrativa funktioner, kunde anses som lämpliga enheter för den regionala lokaliseringspolitiken. Då utredningen tillmätte lokaliseringsplaneringen avgörande betydelse för de olika former av samhällelig planering, som bedrevs i länen, borde, ansåg utredningen, samordningen mellan dessa verksamheter inbördes och med lokaliseringsplaneringen vara den kanske viktigaste uppgiften för det regionala lokaliseringsorganet. Detta borde i förhållande till övriga statliga länsorgan inta en auktoritativ ställning med goda möjligheter att följa länsorganens liksom också de kommunala myndigheternas åtgöranden i lokaliseringsfrågor. Det regionala lokaliseringsorganet borde vidare ha nära organisatorisk anknytning till den myndighet, som utgjorde högsta instans för länets del i fråga om bebyggelseplaneringen. Utredningen kom till den slutsatsen, att ingen annan myndighet än länsstyrelsen kunde komma i fråga som lokaliseringsorgan för länet.

Vidare erinrar kommittén om att, när lokaliseringspolitikens utformning behandlades vid 1952 års riksdag, statsmakterna inte var beredda att ta ställning till frågan om lokaliseringsverksamhetens organisation på länsplanet. De därmed sammanhängande uppgifterna skulle sålunda enligt riksdagsbeslutet tills vidare ombesörjas av länsstyrelserna, länsarbetsnämnderna, lantbruksnämnderna och andra lokala organ med lokaliseringspolitiska uppgifter. Detta provisorium motiverades med att erfarenheterna av det centrala lokaliseringsorganets verksamhet borde avvaktas och att ett beslut i frågan jämväl var beroende av länsstyrelsens blivande organisation.

De rön som gjorts beträffande lokaliseringsverksamheten under den tid, som förflutit sedan 1952 års riksdagsbeslut, har, säger kommittén, klart visat nödvändigheten av vidgade möjligheter, klarare riktlinjer och en fastare organisation för lokaliseringsverksamheten på länsplanet. Kommittén finner det angeläget, att dessa behov snarast tillgodoses.

De av 1947 års lokaliseringsutredning framförda synpunkterna på behovet av en regional lokaliseringsplanering med länen som arbetsenheter har enligt vad kommittén understryker alltjämt aktualitet. Den samhälleliga lokaliseringsverksamheten får sålunda i hög grad anses vara beroende av en nära samverkan med de statliga myndigheter och kommunala organ, som har ansvaret för samhällsplaneringen i övrigt. Genom sin auktoritet och centrala ställning i länsförvaltningen måste enligt kommittén länsstyrelsen anses vara det organ, som har de bästa förutsättningarna att samordna planeringsuppgifterna på länsplanet. Under senare år har också denna samordnande funktion hos länsstyrelsen blivit alltmer framträdande. Detta gäller såväl planeringsåtgärder med direkt anknytning till lokalisering av

större företag som den utredningsverksamhet av översiktlig karaktär, som bedrivits i ett flertal län. Kommittén har därför i likhet med 1947 års lokaliseringsutredning funnit, att länen utgör de lämpligaste enheterna för den regionala lokaliseringsverksamheten samt att länsstyrelserna bör vara de regionala lokaliseringsorganen.

Arbetsuppgifter

Länsstyrelsens viktigaste uppgifter i egenskap av regionalt organ för den samhälleliga lokaliseringsverksamheten blir enligt kommittén *dels* utredningsverksamhet och lokaliseringsplanering, *dels* rådgivning till länsorgan och kommuner i lokaliserings- och planeringsfrågor, *dels* rådgivning och upplysning till företag i lokaliseringsfrågor, *dels ock* behandling av ärenden rörande stöd åt företag i samband med företagslokalisering.

Angående utredningsverksamheten och lokaliseringsplaneringen uttalar kommittén, att till länsstyrelsens viktigaste uppgifter hör att under iakttagande av den av statsmakterna fastställda lokaliseringspolitiska målsättningen och i samråd med det centrala lokaliseringsorganet uppdra riktlinjer för den samhälleliga lokaliseringsverksamheten i länet. Detta förutsätter tillgång till utförligt utredningsmaterial rörande befolkning och näringsliv inom länets regioner, kommuner och viktigare orter. Grundmaterialet bör kunna tillhandahållas av centrala myndigheter, främst det centrala lokaliseringsorganet. Komplettering, aktualisering och vidare bearbetning av detta material samt eventuella ytterligare utredningar bör däremot utföras av det regionala organet.

I fråga om rådgivning till länsorgan och kommuner i lokaliserings- och planeringsfrågor skall det enligt kommittén ankomma på länsstyrelsen i egenskap av regionalt organ för lokaliseringsplaneringen att med bistånd av det centrala lokaliseringsorganet sammanställa och bearbeta sådant statistiskt grundmaterial, som erfordras för kommunernas översiktliga planering. Därigenom, framhåller kommittén, möjliggörs en enhetlig tolkning av data rörande befolknings-, sysselsättnings- och näringsförhållandena. Landstingen behöver liknande uppgifter för planeringen av sjukvårdsanstalter och yrkesskolor m. m., och den statliga länsförvaltningen är beroende av sådana grundläggande fakta för bedömningen av frågor rörande bebyggelse och bostadsbehov, lokalisering av allmänna institutioner, administrativ områdesindelning, översiktlig vägplanering och — som i det följande kommer att närmare beröras — för rådgivning rörande företagslokalisering.

Kommittén betonar betydelsen av en nära samverkan mellan kommunerna, landstingen och länsstyrelserna i frågor, som rör samhällelig planläggning. En fastare organisatorisk samverkan i dessa frågor, exempelvis i form av ett planeringskontor, kan befinnas lämplig för att tillhandahålla landstinget material för dess planering i frågor rörande serviceorganens lokali-

sering och dimensionering samt primärkommunerna uppgifter i och för deras planläggning.

När det gäller rådgivning och upplysning till företag i lokaliseringsfrågor framhåller kommittén, att ansvaret härför bör åvila det centrala lokaliseringsorganet. Detta kommer emellertid att för sin verksamhet vara beroende av uppgifter om den kommunala servicen på tänkbara lokaliseringsorter och av kommunernas möjligheter att lösa de planeringsfrågor, som en industrilokalisering kan aktualisera. Uppgifter härutinnan bör tillhandahållas av de regionala lokaliseringsorganen, d. v. s. länsstyrelserna, som genom sin planerings- och utredningsverksamhet och sina kontakter med länsorgan och kommuner har de bästa förutsättningarna att belysa lokaliseringsbetingelserna och objektivt bedöma olika lokaliseringsalternativ inom länen.

Behandlingen av ärenden rörande stöd åt företag i samband med företagets lokalisering föreslås av kommittén ske enligt följande huvudregler.

Ansökan om lån eller lånegaranti till industriföretag i utvecklingsområden i samband med utbyggnad av befintlig verksamhet eller vid igångsättning av ny produktion liksom ansökan om statligt bidrag i samband med ny- eller tillbyggnad av industrianläggning i sådant område bör inges till vederbörande länsstyrelse. Efter beredning har länsstyrelsen att med eget yttrande vidarebefordra handlingarna till det centrala lokaliseringsorganet, som beslutar i ärendet. I dessa ärenden bör företagareföreningens direktör biträda länsstyrelsens utrednings- och planeringspersonal med erforderliga undersökningar. I län med stora utvecklingsområden bör dock den företagsekonomiska bedömningen åvila den expertis, som enligt kommitténs förslag bör finnas vid länsstyrelserna i samma län.

Ansökan om kreditstöd inom övriga områden bör ställas till det centrala lokaliseringsorganet, som efter utredning och remiss till länsstyrelsen i det län, där lokaliseringen anses kunna komma till stånd, fattar beslut i ärendet.

Ansökan om lån, lånegarantier och bidrag, som avser belopp sammanlagt överstigande 2 milj. kr., bör avgöras av Kungl. Maj:t. Ansökan bör dock insändas till det centrala organet, som efter hörande av vederbörande länsstyrelse med eget yttrande överlämnar ärendet till Kungl. Maj:t.

Stannar det regionala och det centrala organet i olika meningar skall ansökan alltid underställas Kungl. Maj:ts prövning.

I ärenden rörande rörlighetsstimulerande åtgärder för att främja lokalisering samt utbildningsbidrag förordar kommittén att arbetsmarknadsstyrelsen skall fatta beslut, enär åtgärder av denna art i första hand bör grundas på en bedömning av möjligheterna att rekrytera arbetskraft.

För att lokaliseringsverksamheten inom länen skall kunna bedrivas efter enhetliga riktlinjer föreslås företagareföreningarna vid handläggning av ärenden om statligt kreditstöd till hantverk och småindustri, som har betydelse för lokaliseringen, samråda med länsstyrelsen. För att underlätta föreningens ställningstagande bör länsstyrelsen i sådana ärenden bistå före-

tagareföreningen med utredningsmaterial. Under dylika förhållanden torde den nuvarande remitteringen av låne- och kreditgarantiärenden till länsarbetsnämnden bli obehövlig.

Organisation

Arbetet med lokaliseringsuppgifterna på länsplanet kommer enligt kommittén att bli av den art och beskaffenhet att de bör handläggas inom en särskild sektion i länsstyrelsen. Utredningen föreslår en viss personell förstärkning innebärande en kostnad om i runt tal 1,4 milj. kr. enligt 1963 års löner.

För överläggningar i lokaliseringsfrågor av större vikt eller av mera principiell betydelse bör enligt kommitténs mening i avvaktan på länsförvaltningsutredningens förslag inom varje länsstyrelse inrättas ett särskilt organ med rådgivande funktion, förslagsvis benämnt lokaliseringsråd. I lokaliseringsrådet bör, förutom cheferna för länsstyrelsens plan- och lokaliseringssektioner, ingå följande befattningshavare; nämligen lantbruksdirektören, länsarbetsdirektören, länsarkitekten, länsbostadsdirektören, länsingenjören, länsjägmästaren, länsläkaren, länsskolinspektören, vägdirektören och överlantmätaren ävensom direktörerna för företagareföreningen och hushållningssällskapet. Som tidigare framhållits anser kommittén det angeläget att också landstinget medverkar i lokaliseringsplaneringen samt att kontakt upprätthålls med kommuner samt närings- och arbetsliv. Landstinget bör därför utse två representanter i lokaliseringsrådet, varav den ene främst bör företräda primärkommunala intressen. Vidare bör en representant för vardera företagare och arbetstagare utses av länsstyrelsen och ingå i rådet.

I rådet föreslås landshövdingen vara ordförande med landssekreteraren som ersättare.

I lokaliseringsrådet bör bl. a. behandlas frågor rörande utformningen av riktlinjer för lokaliseringspolitiken i länet, samordningen av de olika länsorganens insatser inom samhällelig planering av betydelse för lokaliseringsverksamheten samt samhällelig planering i samband med större industrilokalisering.

Beredning av ärenden rörande rådgivning och företagsstöd bör enligt kommittén anförtros en arbetsgrupp bestående av chefen för lokaliseringssektionen samt länsarbetsdirektören och direktören för företagareföreningen. Härvid bör samråd ske med andra av föreliggande ärenden berörda länsexperter.

Remissyttrandena

Kommitténs uttalanden och förslag om att lokaliseringsfrågorna bör samordnas på departementsnivå möter i allmänhet ingen gensaga bland remissorganen. Flera av dessa utvecklar i stället med skärpa önske-

mål om att lokaliseringsfrågorna skall ledas i eller i direkt anslutning till Kungl. Maj:ts kansli.

Enligt *landsorganisationens* uppfattning gynnas den industriella utvecklingen bäst av en planmässig utbyggnad. Den planmässigt ledda utvecklingen av näringslivet kräver en ledning i Kungl. Maj:ts kansli för att få den nödvändiga samordningen. Arbetsmarknadspolitiken måste spela en central roll i en expansiv näringspolitik. Den är enligt LO inte endast kompletterande medel vid sidan av handels-, kredit- och skattepolitiska åtgärder för att öka produktionsfaktorernas rörlighet. Den har även till uppgift att göra den nödvändiga omställningen så smidig och smärtfri som möjligt. I själva verket anser LO arbetsmarknadspolitikens förmåga att finna ny och lönsam sysselsättning för den arbetskraft och det kapital, som frigörs genom strukturrationalisering, utgöra gränsen för hur hårt denna kan drivas. Om inte denna gräns skall dras alltför snävt, måste de sysselsättningsvårdande myndigheterna förses med anslag och resurser av tillräcklig omfattning. En anpassning av politikens praktiska innehåll till de aktuella behoven fordrar dessutom ständigt nya initiativ och självständiga beslut med räckvidd och betydelse långt utanför arbetsmarknadens område. Ansvaret härför kan emellertid inte rimligen överlåtas till ett ämbetsverk. LO anser det därför nödvändigt att ett särskilt departement inrättas för arbetsmarknadsfrågor. Ett sådant sysselsättningsdepartement skulle även kunna anförtros uppgiften att åstadkomma en samordning mellan kreditinstituten och samhället, vad det gäller näringslivets strukturrationalisering.

Ett antal länsstyrelser åberopar andra skäl för att lokaliseringspolitiken i större omfattning skall omhänderhas på departementsnivå. En förläggning av den centrala lokaliseringsverksamheten till arbetsmarknadsstyrelsen förutses nämligen kunna medföra att den arbetsmarknadsmässiga aspekten blir den dominerande vid styrelsens handläggning av lokaliseringsfrågorna. Det betonas att dessa hänger intimt samman med övrig samhällsplanering, med vilken de bör samordnas i inrikesdepartementet eller i fristående organ med direkt anknytning till regeringen. Denna uppfattning har *länsstyrelserna i Södermanlands, Kronobergs, Älvsborgs, Värmlands, Kopparbergs, Jämtlands* och *Västerbottens län.*

Enligt *länsstyrelsens i Södermanlands län* mening är lokaliseringspolitiken avskild från arbetsmarknadspolitiken. Huvuddelen av de sysselsättningsåtgärder, som vidtas av arbetsmarknadsverket måste av naturliga skäl bygga på de överväganden, som den aktuella arbetskraftssituationen — markerad av arbetslöshet i norr och behov av arbetskraft i söder — föranleder. En aktiv lokaliseringspolitik måste däremot nödvändigtvis arbeta mera långsiktigt och ta stor hänsyn till övrig samhällelig planeringsverksamhet. Samordningen av lokaliseringsplaneringen med övrig planering är sålunda högst angelägen. För de organ som skall leda detta arbete krävs enligt länsstyrelsen att de får en självständig och auktoritativ ställning. Att tilldela ett ämbetsverk av arbetsmarknadsstyrelsens typ en så central roll,

som kommittén föreslagit, kan medföra att sysselsättningsfrågorna dominerar lokaliseringsverksamheten till förfång för andra och därtill väsentliga synpunkter. Mot denna bakgrund ifrågasätter länsstyrelsen om inte den centrala ledningen av lokaliseringspolitiken helt bör förläggas till inrikesdepartementet.

Länsstyrelsen i Västerbottens län förordar ett arbets- och industridepartement i likhet med departementsorganisationen för exempelvis handel, jordbruk och kommunikationer.

Svenska kommunförbundet finner det i avvaktan på eventuella utredningar om ett särskilt riksplaneverk och då det endast är fråga om en femårig försöksverksamhet, mest lämpligt att den centrala handläggningen av lokaliseringsfrågorna hänförs till en arbetsenhet inom inrikesdepartementet. Förbundsstyrelsen avstyrker därför kommitténs förslag om arbetsmarknadsstyrelsen som centralt verk.

Sveriges lantbruksförbund, riksförbundet landsbygdens folk och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* ifrågasätter också lämpligheten av att knyta det centrala lokaliseringsorganet till arbetsmarknadsstyrelsen. Enligt förbundens uppfattning hade det varit önskvärt om också alternativet med anslutning till inrikesdepartementet blivit föremål för behandling. Förbunden förutsätter att den permanenta utformningen av lokaliseringsverksamhetens centrala organisation efter en försöksperiod görs till föremål för förnyade överväganden.

Kommerskollegium avstyrker, att ärenden av betydelse ur lokaliseringssynpunkt alltid skall handläggas i samråd med chefen för det departement under vilket det centrala lokaliseringsorganet hör. Avstyrkan sker av principiella och sakliga skäl. Regeringsformen förutsätter, påpekar kommerskollegium, att de statliga myndigheterna handlar självständigt inom ramen för det uppdrag de fått genom statsmakternas eller Kungl. Maj:ts beslut. Det förordade samrådet skulle i verkligheten leda till att besluten i de olika ärendena fattades av departementschefen. Dessutom befarar kollegium att systemet skulle bli tungrott och medföra krångel. En annan sak är att det kan vara lämpligt, att avgörandet i ärenden som avser stora belopp skall ligga hos Kungl. Maj:t och att beredningen av dessa ärenden anförtros en särskild arbetsgrupp inom vederbörande departement.

Svenska teknologföreningen önskar, att en lösning av en del av organisationsfrågan sökes i en av staten och näringslivet gemensamt organiserad enhet. Vissa utredningsuppgifter skulle därigenom kunna kontinuerligt tillföras högt kvalificerad arbetskraft. Motsvarande fördelar torde kunna vinnas om lokaliseringsorganet och näringslivets utredningsorgan samverkar i gemensamma arbetsgrupper.

Flertalet remissinstanser ansluter sig till förslaget om arbetsmarknadsstyrelsen som centralt lokaliseringsorgan. Samtidigt efterlyses dock klarare organisationslinjer såväl mellan arbetsmarknadsstyrel-

sen och länsorganen som mellan styrelsen och kommerskollegium beträffande handläggningen av kreditärendena. Med hänsyn till att kommitténs förslag syftar till en femårig försöksverksamhet ifrågasättes på skilda håll om det är nödvändigt att tillskapa en så stor personell organisation och administration som föreslagits.

Arbetsmarknadsstyrelsen, som i huvudsak tillstyrker kommitténs organisationsförslag, understryker för sin del, att de särskilda lokaliseringspolitiska åtgärderna bör ses som ett med andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder samordnat instrument. Detta måste gälla även i administrativt avseende. Lokaliseringsärendena bör därför inte erhålla någon särställning inom arbetsmarknadsstyrelsen. Ej heller bör en särskilt beslutande delegation inrättas inom styrelsen för ifrågavarande ärenden. Om så befinnes påkallat synes det lämpligare att en utökning sker av styrelsens ordinarie sammansättning.

Enligt *statskontorets* åsikt talar starka skäl för att det centrala organets byråer och sektionsindelning i arbetsmarknadsverket inte omedelbart slutgiltigt fastställts. Härvid erinras bl. a. om att verksamheten avses bli begränsad till en femårsperiod. Beträffande lokaliseringsdelegationen i verket framhålles, att kompetensfördelningen mellan denna och den ordinarie styrelsen är oklar. I övrigt har statskontoret inte någon erinran i organisationshänseende annat än att personalen i arbetsmarknadsverket uppförs på en stomplan.

Kooperativa förbundet vill på riksplanet ha ett rådgivande organ inneslutande även de folkrörelseorganisationer, vilkas verksamhet omfattar industriell och annan företagsamhet inom produktion och varuförmedling.

Samhällsplaneringens betydelse och centrala ledning hävdas i detta sammanhang av *byggnadsstyrelsen* som erinrar om att frågan om planväsendets centrala ledning alltjämt får betraktas som öppen. I avvaktan på en utredning härom synes det inte vara något att erinra mot att lokaliseringsorganet inordnas i arbetsmarknadsstyrelsen. Lokaliseringsplaneringen måste, framhåller byggnadsstyrelsen, inordnas som ett led i den allmänna samhällsplaneringen. Kommittén har enligt styrelsen underskattat behovet av samordning på det centrala planet. Byggnadsstyrelsens råd för samhällsplanering kan utan tvivel bidraga till en samordning på central nivå, men detta är uppenbarligen inte tillräckligt. Ett direkt samarbete mellan plan- och lokaliseringsorgan är enligt byggnadsstyrelsens mening ofrånkomligt. De former för samarbete som vuxit fram mellan byggnadsstyrelsen samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen då det gällt att samordna bebyggelse och trafikplaneringen torde därvidlag kunna tjäna som förebild.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anser, att utformningen av det centrala organet måste bli beroende av syftet med de föreslagna åtgärderna. Är det fråga om en allmän planeringspolitik, där en avvägning mellan kommunikationstekniska och bebyggelsegeografiska faktorer å ena sidan

samt naturskydds- och fritidsintressen å andra sidan blir tyngdpunkten, torde ett särskilt organ böra skapas härför, där olika intressen är företrädda. Är intresset begränsat till att gälla anskaffning av ett antal industrier till vissa glesbygder eller vissa områden med ensidigt näringsliv i Norrland och annorstädes bör arbetsmarknadsstyrelsen vara det lämpligaste centralorganet.

Men *skolöverstyrelsen* anser i likhet med kommittén att förutsättningar saknas för ett »planverk». Förslaget att i arbetsmarknadsstyrelsen inordna det centrala lokaliseringsorganet är dock diffust utformat. Bl. a. redovisas inte kompetensfördelningen mellan fackämbetsverken och arbetsmarknadsverket. Genomföres förslaget torde det komma att väsentligt försvåra för vederbörande fackämbetsverk att bedriva en konsekvent planering på längre sikt. Överstyrelsen, som inte delar utredningens negativa uppfattning om den hittillsvarande samverkan i lokaliseringsfrågor olika ämbetsverk emellan, anser att de lokaliseringspolitiska aspekter som samhället med rätta vill lägga på skolfrågorna har beaktats och framdeles kan beaktas inom ramen för det samarbete som äger rum. Under sådana omständigheter finner överstyrelsen, att utredningens förslag, vilket torde medföra en väsentligt mera tidsödande och för kommunerna svåröverblickbar handläggning, inte bör genomföras.

På grund av det nära sambandet mellan verksamheten vid statistiska centralbyrån och vid ett lokaliseringsorgan i utbyggt skick finner *statistiska centralbyrån* det angeläget att fasta samarbetsformer och en såvitt möjligt klar arbetsfördelning skapas mellan detta organ och centralbyrån. Utan att ta ställning till den på sikt lämpliga dimensioneringen av lokaliseringsorganet förordar centralbyrån, med hänvisning till förut redovisade principiella överväganden, att lokaliseringsorganet förstärkes successivt. Härvid bör utbyggnaden i en första etapp koncentreras till de delar av verksamheten, som hänför sig till kartläggningen av befolkningen, näringsliv och samhällsservice. Liknande uttalanden göres av *svenska kommunförbundet* samt *länsstyrelserna i Kristianstads* och *Västmanlands län*.

Länsstyrelsen i Västerbottens län menar, att frågan om en decentralisering av den statliga förvaltningen till regionala organ är en lokaliseringsfaktor, som inte bör förbises. En väsentlig förstärkning av de regionala organens myndighet genom decentralisering av beslutanderätt skulle enligt länsstyrelsens uppfattning säkerligen medverka till en jämnare fördelning av företagsamheten i landet. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* har uttryckt en liknande uppfattning.

Några remissorgan är inte tillfredsställda med kommitténs avvägningar i ansvaret för handläggandet av de ekonomiska ärendena. Sålunda uttalas tveksamhet inför tanken att två centrala organ skulle besluta i ärenden av samma karaktär.

Kommerskollegium har inte kunnat bilda sig en säker mening, huruvida

kommerskollegium enligt kommittén alltjämt skall vara centralt organ i en statlig kreditgarantiverksamhet av nuvarande art. Kollegium motsätter sig en ordning, som skulle innebära att två centrala organ var för sig skulle besluta i ärenden av samma karaktär. Därest kommitténs långtgående förslag skulle godtas bör arbetsmarknadsstyrelsen vara det direkta organet för lokaliseringsverksamheten. Skulle däremot kommerskollegiets förslag genomföras, innebärande att företagsstödet skulle bedrivas efter i stort sett samma grunder som nu, blir frågan tveksam. För den händelse tonvikten också i fortsättningen anses böra ligga på den företagsekonomiska sidan, talar övervägande skäl för att kollegium alltjämt bör administrera verksamheten. Är däremot avsikten att tyngdpunkten skall ligga på den sysselsättnings- och arbetsmarknadspolitiska sidan, finner kollegium att verksamheten skall överflyttas på arbetsmarknadsstyrelsen. I båda fallen förutsätter kollegium att samråd sker mellan de båda verken.

Det förefaller *1962 års företagareföreningsutredning* synnerligen tveksamt om det kan vara rationellt att låta två så närbesläktade stödformer som de nu befintliga respektive av kommittén föreslagna nya garantierna centralt handläggas av olika myndigheter. Vid ett genomförande av kommitténs förslag vore en tänkbar utväg att överflytta industrigarantilånen från kommerskollegium till arbetsmarknadsstyrelsen för att där ingå som ett komplement till dess strikt lokaliseringspolitiskt inriktade garantilåneverksamhet. Liksom hittills skulle enligt denna ordning de flesta framställningar om lånegarantier initieras genom företagareföreningarna. Dessa »allmänna» lånegarantier skulle alltjämt kunna betecknas som en del av företagareföreningarnas kreditstödjande funktioner.

Företagareföreningarnas förbund förutsätter, att frågan om sammanförande av den centrala handläggning, som kan bli erforderlig, av båda stödformerna, till ett och samma organ aktualiseras vid den föreslagna försöksperiodens slut. Först vid denna tidpunkt, då även pågående utredning rörande företagareföreningarnas organisation och verksamhet slutförts, bör ställning tas till frågan om det centrala lokaliseringsorganet. Åtskilliga skäl synes tala för att ett fristående organ bör väljas. Dels bör den beslutade översynen av arbetsmarknadsstyrelsen avvaktas, dels bör viss erfarenhet genom försöksverksamheten vinnas innan slutlig ställning tas till organisationsfrågan. En radikal decentralisering av beslutanderätten i hithörande ärenden bör dock enligt förbundet framför allt eftersträvas, varigenom de centrala organens handläggning kan reduceras till en inspekterande, vägledande och rådgivande verksamhet.

Remissopinionen ställer sig övervägande positiv till kommitténs förslag att länsstyrelsen skall vara regionalt lokaliseringsorgan i samverkan med länsarbetsnämnd, företagareförening och övriga berörda länsorgan. Några avvikande meningar finns dock; enligt dessa bör länsarbetsnämnden vara det regionala lokaliseringsorganet.

Åtskilliga länsstyrelser avvisar förslaget om en separat lokaliseringssektion och förordar, att lokaliseringsverksamheten ingår som en del av de uppgifter som åvilar planeringssektionen inom länsstyrelsen. Från några håll efterlyses alternativa lösningar till kommitténs förslag rörande handläggningen av lokaliseringsärendena.

Länsförvaltningsutredningen anser det vara av vikt att se och bedriva lokaliseringsverksamheten inte som en isolerad samhällelig verksamhet för sig utan som en del av samhällsplaneringen i stort. Vid behandling av frågan om den lämpliga formen för länsförvaltningens framtida organisation med avseende på samhällsplaneringen har utredningen funnit starka skäl för att tyngdpunkten i den översiktliga samhällsplaneringens utrednings- och samordningsfunktion skall ligga på regional nivå. Även beslutsfattandet synes böra förläggas dit så långt detta är förenligt med å ena sidan behovet av centralt givna allmänna riktlinjer och handlingsramar och av att åt central instans förbehålla avgörandet i särskilt betydelsefulla ärenden eller i ärenden, där riksenhetlig bedömning är av vikt, samt å andra sidan kravet på lokal, kommunal eller enskild beslutsrätt och ansvarighet. Länsförvaltningsutredningen, som ännu inte tagit ståndpunkt i frågan om länsförvaltningens organisation när det gäller till samhällsplaneringen hörande uppgifter, har i avvaktan härpå ingen erinran mot att länsstyrelsen blir regionalt lokaliseringsorgan. Utredningen förordar dock att organisationen inte betraktas som definitiv och sålunda bindande för länsförvaltningsutredningen i dess fortsatta arbete.

Kommerskollegium, landsorganisationen, svenska arbetsgivareföreningen och *Sveriges industriförbund* föredrar länsarbetsnämnden som regionalt lokaliseringsorgan. *Kommerskollegium* anser sålunda, att länsstyrelserna inte bör göras till lokalorgan och därmed underställas arbetsmarknadsstyrelsen. Det ligger närmare till hands att länsarbetsnämnderna får påta sig de uppgifter kommittén föreslagit och därvid svara för det samråd med lokala myndigheter samt enskilda som kan vara erforderligt. Skulle kommerskollegium bli det centrala verket, förordar kollegiet att företagareföreningarna väljs som lokala organ.

Svenska arbetsgivareföreningen och *Sveriges industriförbund* finner det inte motiverat, att länsstyrelsen utöver samordning av olika planeringsuppgifter som har samband med lokaliseringsverksamheten också skall ta befattning med konkreta lokaliseringsärenden, som angår enskilda företag. Den rådgivning och upplysning i lokaliseringsfrågor till företag, som kan bli aktuell på länsplanet, bör enligt arbetsgivareföreningen och industriförbundet ombesörjas av länsarbetsnämnden i nära samverkan med arbetsmarknadsstyrelsen. Härigenom kan företagens behov av allsidig information om lokaliseringsförutsättningarna i olika orter, såväl inom som utom länet, tillgodoses. Även den sakkunskap rörande näringslivet, som finns t. ex. inom handelskamrarna, bör kunna utnyttjas för ändamålet. Det ligger närmast till hands att länsarbetsnämnden får utföra de förberedande utred-

ningar som behövs för behandlingen av ärenden rörande statliga kreditgarantier. Skulle emellertid länsstyrelsen anses böra medverka vid behandlingen av kreditgarantiärenden, kan arbetsgivareföreningen och industriförbundet ej ansluta sig till förslaget att ansökan om statlig kreditgaranti automatiskt skall underställas Kungl. Maj:ts prövning, så snart länsstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen stannar i olika mening. Enligt organisationernas uppfattning bör det i stället ankomma på sökanden att hos Kungl. Maj:t besvära sig över arbetsmarknadsstyrelsens beslut. Därjämte bör styrelsen efter eget beprövande kunna hänskjuta ett kreditgarantiärende till avgörande hos Kungl. Maj:t.

Enligt *riksbanksfullmäktige* uppkommer problemet om länsstyrelserna, med den naturliga inriktning på respektive läns egna intressen de har, kan väntas ha förutsättningar att företa de grannlaga avvägningar som de lokaliseringspolitiska ställningstagandena ofrånkomligen kommer att visa sig innefatta, både med hänsyn till de lokala intressekollisioner som måste uppstå och de vidare ekonomiska perspektiv som nödvändigtvis måste anläggas. Fullmäktige ställer frågan, om inte länsstyrelsernas uppgifter borde begränsas till en ledning och samordning av det samhällsplaneringsarbete som bedrivs av olika länsorgan och av kommunerna, medan frågorna rörande näringslivets lokalisering i huvudsak borde handläggas av det centrala organet.

Företagareföreningarnas förbund förutsätter, att 1962 års företagareföreningsutredning närmare utreder formerna för handläggningen inom föreningarna av ärenden rörande stöd åt företag i samband med företagslokalisering. En decentralisering av beslutanderätten i dylika ärenden till företagareföreningarna och/eller länsstyrelserna bör enligt förbundets uppfattning ske.

1962 års företagareföreningsutredning tar för givet att den företagsekonomiska sakkunskap som finns företrädd inom företagareföreningarna så långt detta är praktiskt lämpligt nyttiggöres i samband med länsorganets behandling av de olika frågor som uppkommer. Utredningen anser det dock lika klart att företagareföreningarna ej ensamma kan representera den företagsekonomiska bedömningen av ärendena. Klarhet bör enligt utredningen skapas rörande kommitténs förslag att företagareföreningen skall samråda med länsstyrelsen vid handläggning av ärenden om statligt kreditstöd till hantverk och småindustri, som har betydelse i lokaliseringssammanhang. Företagareföreningarna bör vid utlämnandet av direktlån ha att inom ramen för fastställda lånebestämmelser självständigt fatta det slutliga avgörandet beträffande det enskilda låneärendet. Däremot är det naturligt att — för det fall frågan om beviljandet av lånegaranti aktualiseras — länsorganet skall inkopplas före det slutliga avgörandet i det centrala organet.

Länsstyrelsen i Östergötlands län markerar, att rådgivning och upplys-

ning till företag i lokaliseringsfrågor samt beslutanderätten angående stödåtgärder i största möjliga utsträckning bör anförtros företagareföreningarna, vilka på grund av sin verksamhet har den största erfarenheten av dylika ärenden. Om nämnda uppgifter anförtros företagareföreningarna i samråd med länsstyrelserna och andra länsorgan vinnes även samordning med det statliga stödet till småindustri och hantverk.

Länsstyrelserna i Kronobergs och *Kristianstads län* föreslår att de centrala besluten vad avser såväl föreslagna lån och garantier som sådana, vilka förmedlas av företagareföreningarna, skall fattas av samma myndighet. Vidare föreslår länsstyrelserna att den mera bankmässiga handläggningen av det föreslagna kreditstödet ombesörjes av företagareföreningarna, vilka förskaffat sig en aktningsvärd erfarenhet i hithörande frågor. Länsstyrelserna understryker vidare att det redan på utredningsstadiet bort redovisats en klarare fördelning av arbetsuppgifterna mellan de centrala och lokala organen.

I de organisatoriska frågorna intar *länsstyrelsen i Västerbottens län* den ståndpunkten att låne- och bidragsverksamheten bör samlas under ett centralt organ. Den genom företagareföreningarna förmedlade statsgarantilåneverksamheten bör överföras till arbetsmarknadsstyrelsen. Den av utredningen föreslagna gränsen 2 milj. kr. för att lån, lånegarantier och bidrag skall underställas Kungl. Maj:ts prövning, anser länsstyrelsen vara för låg. Det väsentliga är att ärenden där centrala och regionala myndigheter har olika mening underställs dylik prövning.

Kommitténs förslag om l o k a l i s e r i n g s r å d och deras sammansättning har föranlett skiftande kommentarer. Vissa remissorgan föreslår att rådet skall utökas med representanter från andra håll än kommittén förordat. Från näringslivets sida vill man ha en bättre anknytning till näringslivet genom företrädare därifrån. Även från kommunalt håll vill man ha större inflytande. Några länsstyrelser anser, att det inte finns skäl till särskilda lokaliseringsråd och hänvisar till befintliga s. k. länsråd.

Byggnadsstyrelsen hävdar att lokaliseringen i alltför hög grad behandlats som en gentemot samhällsplaneringen i övrigt fristående fråga. Enligt byggnadsstyrelsens bestämda mening bör lokaliseringsfrågorna behandlas på samma sätt som alla andra planfrågor inom länsstyrelsen. Det naturliga synes därför vara att de behandlas inom ramen för de nuvarande länsråden, vilka vid behov kunde förstärkas med företrädare för ytterligare intresseområden.

Bostadsstyrelsen har i princip samma uppfattning och anför att lokaliseringsrådet bör tjäna som ett organ för översiktlig, fortlöpande samhällsplanering.

Länsförvaltningsutredningen ifrågasätter om inte den grupp av personer, representerande landsting, kommuner och näringsliv, vilka enligt kommit-

téns förslag skall ingå i lokaliseringsrådet, måste utökas och ges en bredare förankring för att länsstyrelsen skall få de samråds- och kontaktmöjligheter utåt som otvivelaktigt är önskvärda och behövliga, om länsstyrelsen skall nå goda resultat i sin lokaliseringsplanering. Hur än det rådgivande organet konstrueras måste det emellertid vara ett provisorium intill dess frågan om lekmannamedverkan i länsstyrelsen behandlats av länsförvaltningsutredningen och blivit föremål för statsmakternas beslut.

Länsstyrelsen i Östergötlands län framhåller att med hänsyn till det samrådsförfarande som redan tillämpas i form av s. k. länsråd synes inte tillräckliga skäl föreligga att inrätta särskilda lokaliseringsråd.

Länsstyrelsen i Gotlands län anser, att endast primärkommunala företrädare bör ingå i lokaliseringsrådet. Länsstyrelsen skulle också kunna tänka sig den ordning, att ett statligt lokaliseringsråd ej inrättades men att efter överenskommelse med kommunförbunden dessa åtog sig att utse ett kommunalt lokaliseringsråd som organ för samråd med länsstyrelsen i lokaliseringsfrågorna.

Sveriges lantbruksförbund, riksförbundet landsbygdens folk och *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* är inne på delvis samma tankegång. Organisationerna anser det föreslagna lokaliseringsrådet ha fått en alltför expertbetonad sammansättning. Ett starkare lekmannainflytande synes vara befogat, och förbunden föreslår därför att i lokaliseringsråden skall ingå ytterligare två av landstinget valda representanter samt att länsstyrelsen utöver en representant för vardera företagare och arbetstagare skall utse en representant för de privata jord- och skogsbruksintressena.

Svenska landstingsförbundet, svenska stadsförbundet och *svenska kommunförbundet* hävdar, att den regionala planeringsverksamheten bör anförtros åt ett kommunalt organ, sammansatt med representanter för primärkommuner och landsting och nära samarbetande med de statliga planeringsmyndigheterna. Enligt *landstings-* och *kommunförbunden* torde ett på kommunal grund uppbyggt planeringsorgan inte lämpligen kunna utrustas med befogenheter i fråga om den rent företagsekonomiska prövningen av olika industriprojekt, och inte heller torde det böra svara för den ekonomiska förvaltningen av de statliga medel som skall disponeras för lokaliseringsstödjande åtgärder. Tänkbart är under sådana förhållanden att företagareföreningarna anförtros dessa uppgifter, vilket i så fall finge beaktas av företagareföreningsutredningen. Förbundsstyrelserna kan inte finna att två av landstinget utsedda representanter i lokaliseringsrådet med hänsyn till rådets sammansättning i övrigt kan ge det medinflytande i det regionala planeringsarbetet, som rätteligen motiveras av de stora insatser såväl primärkommuner som landsting måste göra. Ett utan djup förankring i den kommunala demokratin med dess folkvalda förtroendemän arbetande planeringsorgan på länsplanet medför, att länets befolkning kommer att helt sakna inflytande i för dem och det samhälle de lever i så avgörande

frågor som den långsiktiga samhällsplaneringen och olika samhällsfunktioners fördelning på olika orter och delar av länet. En planering så att säga ovanför huvudet på invånarna och praktiskt taget helt i händerna på tjänstemän låter sig enligt förbundens förmenande svårligen förenas med den kommunala självstyrelsen.

Svenska bankföreningen varnar för att överdriva utredningsverksamheten på länsplanet. Det viktigaste är att man snabbt tar till vara alla föreliggande möjligheter att nå konkreta resultat. Därvid är det enligt föreningens uppfattning av stor betydelse att en intim kontakt upprätthålls med näringslivet. Om det tilltänkta rådet kommer till stånd bör i detta ingå ett större antal företagarrepresentanter än kommittén förutsatt. Detta förefaller bankföreningen mera angeläget än att i rådet medta vissa av de befattningshavare på länsplanet, som kommittén ansett böra vara självskrivna ledamöter. *Sveriges hantverks- och industriorganisation* anser att lokaliseringsrådet bör få en större representation från näringslivet än den föreslagna, bl. a. genom representanter för näringsorganisationer och företag inom länet, medan tjänstemännen mera intar ställningen såsom rådgivande experter.

Som ytterligare exempel på förslag om representation i lokaliseringsrådet må nämnas, att *skogsstyrelsen* vill ha skogliga representanter i de skogsbetonade länens lokaliseringsråd. *Kooperativa förbundet* föreslår, att den konsumentkooperativa rörelsen blir representerad. *Överbefälhavaren* finner att det med hänsyn till försvarspolitiska målsättningar är av väsentlig betydelse att berörda militära myndigheter i god tid under överläggningsskedena bereds tillfälle att deltaga. I lokaliseringsrådet bör försvarsområdesbefälhavaren vara representerad. För Norrbottens och Gotlands del bör representanten dock vara militärbefälhavaren.

IV. LÄNSUTREDNINGEN FÖR JÄMTLANDS LÄN

Utredningen

A. Befolkning och näringsliv

Folkmängden i Jämtlands län som år 1963 uppgick till 134 200 har sedan 1953, då länet hade sin största folkmängd, minskat varje år och i en i stort sett alltmer ökad takt. Mellan åren 1953 och 1963 uppgick folkminskningen till ca 11 000 personer. Befolkningen är relativt koncentrerad till storsjöbygden. En tredjedel av länets befolkning bor inom en 2-milsradie från Östersund och ca 60 procent inom en 6-milsradie från staden. Östersunds stad samt Frösö och Svegs köpingar är i huvudsak de enda kommuner som

haft folkökning, medan folkmängden i Ströms och Bräcke kommuner i stort sett varit konstant. Övriga kommuner i länet har fått vidkännas folkminskning.

Länets flyttningsförluster har under senare år varit både procentuellt och absolut sett större än i något annat norrlandslän. Flyttningsförlusterna har nästan enbart berört de yngre åldrarna.

Av den förvärvsarbetande befolkningen i länet sysselsattes år 1960 nära en tredjedel i jord- och skogsbruk — en högre andel än i något annat län. Samtidigt uppgick andelen industrisysselsatta till endast knappt 15 procent mot 36 procent i riket som helhet. Det totala antalet förvärvsarbetande har sedan år 1950 minskat mycket kraftigt. Detta sammanhänger med en kraftig minskning av antalet förvärvsarbetande inom jord- och skogsbruk som inte kompenserats av en motsvarande sysselsättningsökning inom stadsnäringarna. Andelen förvärvsarbetande inom industrin når inte i någon kommun upp till riksmedeltalet. I jordbrukskommunerna är folkminskningen störst, befolkningsstrukturen mest snedvriden, medelinkomsten lägst och den ekonomiska utvecklingen sämst.

Enligt länsutredningens befolkningsprognos för länet, som bygger på antagandet att inga särskilda åtgärder vidtas, skulle folkmängden år 1975 uppgå till 118 900 invånare, en minskning med ca 17 000 från 1962. De tätorts- och industrifattiga kommunerna har antagits få fortsatt folkminskning och befolkningens åldersstruktur kommer att bli mycket ogynnsam i dessa kommuner.

En undersökning rörande lantbrukets struktur visar att mer än hälften av länets brukningsenheter över två ha finns i storleksgruppen 2—5 ha åker samt att två tredjedelar av de verksamma brukarna är 50 år och äldre. Länsutredningen karakteriserar den nuvarande ägoanordningen i såväl jordbruksjorden som skogsmarken som otillfredsställande.

Från skogen, jordbruket, de geologiska förhållandena och vattenkraften kan enligt länsutredningen en råvaruförsörjning erhållas för industriell förädling inom länet. Länsutredningen har också företagit en undersökning av fraktkostnaderna, av vilken framgår att industrier i länet har högre sammanlagda transportkostnader på grund av de långa avstånden till de inhemska avsättningsområdena och på grund av den obetydliga avsättningsmarknaden i Jämtlands län. Denna olägenhet förklaras dock kunna avhjälpas med ökad zontariffering på järnvägarna och en avpassning av produktionen. Produktionen bör inriktas på varor som vid avsättningen kräver litet befolkningsunderlag (den lokala marknaden) samt vidare på högvärdiga varor. Produktion av högvärdiga varor i Jämtlands län kan enligt utredningen ske utan att företagens konkurrensförmåga av fraktkostnadsskäl blir sämre än om produktionen varit förlagd till syd- eller mellansverige. Produktionen kan dessutom inriktas på varor som kan finna en proportionsvis större avsättning i Norrland, t. ex. maskiner och verktyg till

pappers-, massa- och sågverksindustrin, verktyg och redskap för skogsbruket samt varor som betingas av klimatet i Norrland.

Fraktkostnaderna beträffande transitotrafiken via hamnar vid Trondheimsfjorden har av länsutredningen gjorts till föremål för ingående studier. Denna trafikled utnyttjas ganska mycket av länets näringsliv men under normala år endast i obetydlig utsträckning av företag utanför länet. Ungefär hälften av länets järnvägstransporterade export går över Storlien. Transitotrafiken är utpräglat enkelriktad. Transitotrafiken år 1960 från Sverige omfattade 56 551 ton mot endast 722 ton till Sverige. Eftersom exportindustrin i Jämtlands län måste konkurrera på världsmarknaden med bl. a. norrländska kustindustrier, blir fraktkostnaderna vid export via Trondheim av stor betydelse.

Länsutredningen anmärker att fraktpriserna från Trondheimsfjorden förefaller ligga anmärkningsvärt högt. Samtliga fraktpriser från Trondheimsfjorden till västeuropeiska hamnar — med undantag av de till Englands västkust — ligger högre än de från Sundsvall.

Av en av länsutredningen verkställd inventering av produktionsfaktorerna i länet framgår att tillgången på industrimark synes vara förhållandevis god. Vattentäkts- och recipientförhållandena är jämfört med dem i mellersta och södra Sverige mycket goda. Elkraftspriset är lågt genomsnittligt sett. Arbetslönerna synes inte vara särskilt höga, trots att länet tillhör ortsgrupperna 4 och 5. Detta anses bero på mindre löneglidning än i andra delar av landet. Tillgången på arbetskraft i länet beräknas bli mycket god. Det lokala skattetrycket är högt; ingen kommun har en utdebitering som ligger under riksgenomsnittet. Tillgången på reparationsservice för industrin bedömes vara god och behöver således inte bli ett hinder för nylokaliseringar inom länet. Ifråga om allmän och kommersiell service är ett flertal orter i förhållande till sin folkmängd väl försedda med serviceanordningar.

Turistnäringen är enligt länsutredningen av mycket stor ekonomisk betydelse för länet. Skatteunderlaget från turistnäringen motsvarar 2,4—3,2 procent av länets totala skatteunderlag.

För taxeringsåret 1960 var den beskattningsbara inkomsten per invånare i länet endast 2 233 kr., medan den för hela riket var nära 60 procent högre. Av norrlandslänen hade Jämtlands län den lägsta medelinkomsten per invånare.

Enligt utredningens beräkningar skärps skillnaderna i skattekraft mellan länet och riket som helhet. Medelinkomsterna, medelförmögenheterna och antalet skattekronor per invånare ökar i betydligt långsammare takt än i hela landet.

Länets landskommuner har väsentligt högre utgifter för undervisning och socialvård per invånare än rikets landskommuner. I många kommuner beror de stora utgifterna för undervisning på att de långa avstånden medför höga kostnader för skolskjutsar och skolhem. Eftersom befolkningen blir

allt äldre i förhållande till riksgenomsnittet blir utgifterna för socialvården alltmer betungande.

Tillgången på riskvilligt kapital är begränsad i Jämtlands län, vilket utgör ett hinder vid företagsetablering. Ett lösande av kapitalfrågan är enligt länsutredningen av väsentlig betydelse för en utveckling av länets näringsliv.

Enligt länsutredningens befolkningsprognos skulle befolkningen i åldern 15—64 år mellan 1960 och 1975 minska med 19 396 personer eller med 21,6 procent. Under samma tidsperiod beräknas hela rikets befolkning i denna åldersgrupp öka med 5,4 procent. Folkminskningen i Jämtlands län får till följd att den i länet kvarblivande befolkningen får en allt tyngre försörjningsbörda om inga särskilda åtgärder vidtas. Som exempel på de negativa konsekvenserna nämner länsutredningen en försämrad tillgång till allmän och kommersiell service, ökande utgifter för t. ex. socialvård och skolväsen, ökande skatter, risk för värdeminskningar hos allmänna investeringar i länet, sjunkande medelinkomster och medelförmögenheter i relation till utvecklingen i hela riket m. m. Den — till följd av den stora folkminskningen — försämrade servicen för befolkningen kan i sin tur leda till ökad avflyttning.

B. Förslag till åtgärder

Utredningen framhåller inledningsvis att det såväl för att skapa bättre balans mellan samhällets utgifter och inkomster i Jämtlands län som för att skapa bättre levnadsförhållanden för den i länet kvarblivande befolkningen är angeläget att snara och förhållandevis radikala åtgärder vidtas för länet. De av utredningen föreslagna åtgärderna syftar dels till en förbättring av den kommunala ekonomin, dels till en utbyggnad av näringslivet.

1. Åtgärder för att förstärka kommunernas ekonomi

Utredningen framhåller att en omställning av länets näringsliv som ökar skattekraften i kommunerna endast kan ske på längre sikt. Under en övergångsperiod måste åtgärder vidtas från statens sida som direkt förbättrar den kommunala ekonomin i länet. Länsutredningen föreslår i avvaktan på resultatet av 1958 års skatteutjämningskommittés arbete endast en skatteutjämning på sådant sätt, att kommuner med skattekraft understigande medelskattekraften för riket erhåller statsbidrag i sådan omfattning, att medelskattekraften för riket uppnås. Dessa bidrag förutsättes utgå till såväl primärkommuner som landstingskommuner. Länsutredningen föreslår vidare att Jämtlands län beträffande skattelindringsbidrag sättes i samma bidragsgivningsklass som Norrbottens län och lappmarksdelen av Västerbottens län.

2. Åtgärder för näringslivets utbyggnad

Länsutredningen föreslår att snara och förhållandevis omfattande åtgärder vidtas av statsmakterna i syfte att bygga ut näringslivet i länet. De förslag som länsutredningen framlägger har delats upp i dels allmänna åtgärder för näringslivets utbyggnad, dels särskilda åtgärder för olika näringsgrenar.

De allmänna åtgärderna omfattar dels förslag i syfte att öka kapitaltillförseln till länets näringsliv, dels åtgärder för kommunikationsväsendet, dels ock övriga allmänna åtgärder för näringslivets utbyggnad.

Kapitaltillförseln

Enligt länsutredningen är det uppenbart att kapitaltillgångarna inom Jämtlands län är så ringa att de inte förslår till önskvärda investeringar och företagsetableringar. Visserligen kan riskvilligt kapital i och för sig tillföras länet från andra delar av landet, men det torde, anser utredningen, i första hand söka sig till regioner, där större kapitalägare finns och där möjligheterna till mera omfattande självfinansiering av investeringarna därför är gynnsammare än i Jämtlands län.

Liksom erfarenheterna visat från Nord-Norge är det enligt utredningen inte tillfyllest att på olika sätt uppmuntra småföretagsamheten i länet. Det torde därtill vara nödvändigt att få till stånd en eller flera storindustrier, vilka i sin tur kan ge upphov till ett välutvecklat underleverantörssystem och dessutom verksamt bidra till en bättre industriell miljö för nya företag.

Det förefaller länsutredningen ofrånkomligt, att statsmakterna bidrar till lösandet av kapitalfrågan för länets näringsliv. Utredningen föreslår därför en *särskild utbyggnadsfond* för näringslivet i Jämtlands län och därmed likställda områden, ett spörsmål som länsutredningen förutsätter att kommittén för näringslivets lokalisering kommer att behandla.

Länsutredningen föreslår dessutom att ytterligare *risktäckningsmedel* om 400 000 kr. tillföres länets företagareförening för att föreningen i önskad utsträckning skall kunna medverka vid finansieringen av ökad industriell sysselsättning.

Länsutredningen anlägger även synpunkter på lämpligheten att använda skattelagstiftningen som hjälpmedel för att underlätta privata investeringar i s. k. problemområden. Eventuellt negativa verkningar på konkurrenssituationen torde kunna elimineras om lagstiftningen utformas så, att tidigare etablerade företag erhåller ifrågavarande fördelar ur skattesynpunkt vid nyinvesteringar i problemområden. I första hand föreslår länsutredningen att avsättningar som görs till *investeringsfonder* bör få tagas i anspråk för investeringar i problemområden utan hänsynstagande till konjunkturläget. Länsutredningen betonar angelägenheten av att den nya lagstiftningen får

en sådan tillämpning att en utvidgad företagsamhet i s. k. problemområden verkligen kan komma till stånd.

För att skapa ännu starkare incitament för nyinvesteringar i kapitalfattiga områden föreslår länsutredningen vidare införande av en särlagstiftning, enligt vilken direkt avsättning till *kostnadsutjämningsreserv* (lokaliseringsfond) för senare investering i utflyttningsområden bör möjliggöras. Vid avsättning till kostnadsutjämningsreserv bör enligt utredningen inte krävas insättning av kontanta medel å räntelöst konto i riksbanken. Avsättning till kostnadsutjämningsreserv skulle således innebära vissa ränte- och likviditetsförmåner jämfört med avsättning till konjunkturutjämningsfond. Samma regler skulle gälla för avsättning till kostnadsutjämningsreserv som enligt 1955 års förordning om investeringsfonder för konjunkturutjämning. Avsatta medel bör endast få tagas i anspråk för avskrivning å nyinvesteringskostnader i byggnader, anläggningar och maskiner i utflyttningsområden. Av ianspråktagen fondavsättning bör 80 procent få användas för direkt avskrivning å nyinvesteringskostnaden, medan resterande del överföres till vinst- och förlustkontot som skattefri intäkt. Enligt utredningen bör avsättningar till kostnadsutjämningsreserv i första hand få tas i anspråk för investeringar i områden som uppvisar en relativt sett mycket låg inkomst- och förmögenhetsnivå, otillräcklig sysselsättning, ogynnsam åldersfördelning och hög utflyttningsintensitet.

Beträffande bidrag till byggande av industrilokaler tar länsutredningen bestämt avstånd från en kommunal subventionering till företagens tomtmark och lokaler. För att begränsa en kommunal lokaliseringspolitik som ur samhällsekonomisk synpunkt är felaktig anser länsutredningen att *statliga bidrag till byggande av industrilokaler* bör införas. Bidragen har av länsutredningen tänkts som ett komplement till eller som en väsentlig utbyggnad av arbetsmarknadsstyrelsens nuvarande bidrag till byggande av industrilokaler som beredskapsarbeten.

Åtgärder för kommunikationsväsendet

Det allmänna *vägnätet* i Jämtlands län är enligt utredningen av otillfredsställande beskaffenhet, särskilt med avseende på bärigheten. Förutom temporära trafikinskränkningar på grund av tjällossning förekommer permanenta belastningsinskränkningar för ett stort antal svaga broar.

Under lång tid framåt torde de mer radikala ombyggnaderna få begränsas till de större vägarna och provisoriska åtgärder tills vidare få sättas in på det sekundära vägnätet. Länsutredningen anser dock möjligheterna till sådana förbättringar ringa vid nuvarande anslagstilldelning. En ökning motsvarande ca 15 procent av det årliga vägunderhållsanslaget till länet framstår som synnerligen behövligt.

I fråga om *sjöfrakterna* konstaterar utredningen att en under hela året jämn och betydligt större svensk transitoexport via hamnar vid Trondheims-

fjorden skulle kunna möjliggöra en ökad konkurrens mellan rederierna. En sådan ökning av transitokvantiteterna är emellertid i första hand beroende av taxepolitiken hos de svenska och norska statsjärnvägarna (SJ och NSB).

Utredningen framlägger vissa förslag till ändringar beträffande *järnvägarnas taxepolitik* för transitotrafiken via hamnar vid Trondheimsfjorden, innebärande att SJ:s och NSB:s tariffer samordnas på så sätt att transportkonsumenterna ej debiteras en ny terminalkostnad vid gränsstationen Storlien, att NSB:s tariffer för transitotrafiken blir mera överensstämmande med SJ:s, att såväl SJ:s som NSB:s tariffer för transitotrafiken konstrueras efter laster av 20 ton per vagn, samt att de svenska tarifferna för transitotrafiken utsträcks att gälla på längre avstånd från Storliengränsen, så att flera transportkonsumenter får någon påtaglig nytta av rabatteringen.

I fråga om *järnvägstrafiken* inom Sverige erinrar länsutredningen om 1953 års trafikutrednings förslag, enligt vilket driftbidrag skall kunna ges åt samhällsnödvändig underskottstrafik, så att en tillfredsställande transportförsörjning ernås. Enligt utredningen synes emellertid sådana bidrag böra komma i fråga även för att åstadkomma en från lokaliseringspolitiska synpunkter önskvärd justering av fraktprisnivån.

Flygförbindelserna behandlas även av utredningen. Länets enda trafikflygplats finns på Frösön. Länsutredningen framhåller som angeläget att Östersund/Frösön under hela året har två dubbelturer per dag med Stockholm, vilka bör gå via Härnösand/Sundsvall. I fråga om behovet av nya trafikflygfält konstaterar utredningen att, ehuru Östersund/Frösön ligger centralt i Jämtlands län, det kan förmodas att det finns behov av ytterligare trafikflygfält i länet. Utredningen föreslår att en närmare undersökning företages härom.

Övriga allmänna åtgärder för näringslivets utbyggnad

Bristen på såväl en *ekonomisk* som en *topografisk karta* är enligt länsutredningen ett hinder för en översiktlig planläggning beträffande bebyggelse, industri, samfärdsel samt jord- och skogsbruk. Utredningen anser det därför högst angeläget att såväl den ekonomiska som den topografiska kartan färdigställes avsevärt tidigare och snabbare än som hittills planlagts.

Ett värdefullt hjälpmedel vid strukturrationalisering inom skogsbruket vore enligt länsutredningen ett *flygbildsarkiv* vid länets lantmäterikontor. Kartverkets kostnader för ett dylikt arkiv uppskattas till ca 40 000 kr.

Länsutredningen framhåller beträffande de *kommunala bostadsbyggnadsprogrammen* att det är angeläget att i de framåtgående tätorterna mark inköpes av kommunerna och att planeringen i god tid genomföres.

3. Särskilda åtgärder för olika näringsgrenar

Lantbruket

Länsutredningen anser det angeläget att de statliga organ som handhar strukturrationaliseringen inom jordbruket utrustas med erforderliga personella resurser och att ytterligare medel tillföres det ordinarie *rationaliseringsanslaget.*

Vidare anser utredningen det nödvändigt med utökad *forskning och rådgivning i byggnadsfrågor* inom lantbruket, utökade möjligheter för *ekonomisk planering* och för allmän *upplysningsverksamhet* bland lantbrukarna i företagsekonomiska frågor samt större resurser för *rådgivning* och *fortbildning* inom jordbruket.

Övriga åtgärder, som länsutredningen föreslår på lantbrukets område, avser att *amorteringstiderna för garantilån* utsträcks ytterligare samt att *speciella lånemedel* ställs till förfogande för anskaffning av vissa skogs- och jordbruksmaskiner. Länsutredningen framhåller vidare att den statliga *slaktdjursavgiften* bör slopas för den norrländska fläskproduktionen och att möjligheterna till rationell lagring av såväl växt- som djurprodukter bör utökas genom uppförande av ett *fryslagerhus.*

Skogsbruket

Beträffande åtgärder på skogsbrukets område hänvisar utredningen till utredningen Skogstillgångarna i Jämtlands län (SOU 1962: 1), som är att betrakta som en delutredning till länsutredningens betänkande. 1960 års skogskommitté fann att vissa förutsättningar förelåg för produktion av wallboard eller halvkemisk massa i länet. Länsutredningen uttalar för sin del att en *halvkemisk massafabrik* skulle få en synnerligen gynnsam effekt inom själva skogsbruket, eftersom den skulle möjliggöra mer lönsamma avverkningar av barrklenvirke och lövved.

Industri och hantverk

För att främja den industriella sysselsättningen inom länet föreslår länsutredningen en *utbyggnad av företagareföreningens verksamhet.* Det synes utredningen önskvärt att bygga ut föreningens tekniska verksamhet avseende såväl det trätekniska som övriga branschområden.

Länsutredningen skisserar ett organisationsförslag beträffande driftavdelningen för träindustrin och en teknisk avdelning för övrig verksamhet.

En maskinfond skulle enligt länsutredningen göra det möjligt för föreningen att införskaffa maskiner och hyra ut dessa till de mindre företagen.

Länsutredningen föreslår vidare att den redan befintliga ekonomiska konsultavdelningen inom företagareföreningen utbygges och att föreningens försäljningsrådgivning förstärkes.

Kostnaderna för utbyggnad av företagareföreningens verksamhet, som beräknas till 345 000 kr. i investeringskostnader och 230 000 kr. i årliga utgifter, synes länsutredningen helt böra bestridas med statsmedel.

Gruvdrift samt jord- och stenindustri

Länsutredningen finner att en väg från gruvfältet i Stekenjokk till Ankarvattnet i Frostvikens kommun skulle göra malmbrytningarna i fältet, särskilt av zinkmalm och svavelkis, mera lönsam. Utredningen föreslår därför att särskilda medel beviljas för byggande av *väg mellan Ankarvattnet och Stekenjokk*. Därest gruvdrift kommer att ske i området mellan Stekenjokk och Ankarvattnet, föreslår länsutredningen att utredning företas angående förutsättningarna för ett *anrikningsverk* i Frostvikens kommun.

Utredningen finner det vidare angeläget att ytterligare resurser ställes till förfogande för Sveriges geologiska undersökning för *berggrundskartering* i länet samt att ytterligare medel beviljas för en mera systematisk undersökning av eventuella uranförekomster i länet. Den egentliga berggrundskarteringen bör även kombineras med marknadsanalyser rörande avsättningsförhållandena för olika typer av stenprodukter. Dessa analyser skulle lämpligen kunna utföras av statens institut för byggnadsforskning.

Slutligen föreslår länsutredningen att en allmän inventering skall göras av grus-, sand- och lerförekomsterna i länet.

Turistnäringen

Länets turistnäring befinner sig i en kraftig expansion och behovet av planering blir alltmer överhängande. Utredningen föreslår att en länsomfattande översiktsplan utarbetas för länets turistnäring och naturvård, en planläggning som skulle syfta dels till en förbättring av turistnäringens ekonomiska villkor, dels till en långsiktig hushållning av länets särpräglade och värdefulla natur.

I avvaktan på denna plan föreslår länsutredningen vissa åtgärder som syftar till förbättringar av de ekonomiska villkoren för näringen. En av de viktigaste åtgärderna för turistnäringen synes vara att underlätta investeringarna. Utredningen föreslår därför bl. a. att *hotellgarantilån* skall kunna användas även för att täcka köpeskilling vid övertagande av redan befintligt turistföretag.

I fråga om *fisket* framlägger länsutredningen konkreta förslag till olika fiskevårdande åtgärder, som syftar till att tillgodose behovet av fritidsfiske i framtiden. Bl. a. föreslås beträffande vatten, som ställs till förfogande för allmänheten för fritidsfiske, att statsbidrag skall kunna utgå till kostnaderna för erforderliga grundläggande fiskevårdande åtgärder och för bildande av fiskevårdsområden.

Personalresurserna för fiskefrämjande verksamhet behöver enligt länsutredningen utökas. Medelsbehovet uppskattas till 40 000 kr. per år.

Rennäringen

De åtgärder som länsutredningen föreslår för rennäringen är en utvidgning av renbetesfjällens område, uppförande av ytterligare renstängsel längs riksgränsen mot Norge och gränsstängsel mellan lappbyar, fortsatt utbyggnad av vägar till lappbosättningar, upprustning av bostadsbeståndet för lappbefolkningen, bättre betingelser för renslakt och information om forskningsresultat samt rådgivning i organisatoriska och ekonomiska spörsmål. Enligt länsutredningen bör det ankomma på konsulenten vid lappväsendet att ta de initiativ som blir aktuella.

Remissyttrandena

Beträffande länsutredningens förslag till allmänna åtgärder för att förstärka näringslivet i Jämtlands län har ett stort antal remissinstanser hänvisat till sina yttranden över det av kommittén för näringslivets lokalisering avgivna betänkandet. Den övervägande delen av yttrandena har härigenom ägnats åt de av länsutredningens förslag som speciellt berör de olika näringarna inom Jämtlands län.

Endast ett fåtal remissinstanser uttalar sig över länsutredningens förslag till åtgärder för att stärka kommunernas ekonomi. *Kammarkollegiet* anser att om en stödåtgärd av denna konstruktion, som i och för sig synes diskutabel, skall vidtagas, tillämpningen inte torde kunna begränsas till Jämtlands län. *Svenska kommunförbundet* hänvisar till pågående utredning av 1958 års skatteutjämningskommitté. *1958 års skatteutjämningskommitté* uttalar att utformningen av kommitténs förslag till allmänt skatteutjämnande bidragssystem i hög grad utformats efter de linjer som länsutredningen ansett önskvärda.

Vad angår förslagen till åtgärder för näringslivets utbyggnad i länet avstyrker *statskontoret* förslaget om en särskild utbyggnadsfond för näringslivet och statliga bidrag till byggande av industrilokaler. Även *Sveriges industriförbund* avstyrker förslaget om inrättandet av en statlig lånefond. Förbundet motsätter sig vidare statliga bidrag för uppförande av industrilokaler liksom att investeringsfonderna skall användas som lokaliseringspolitiskt instrument. Enligt industriförbundets mening bör företagen i stället medges rätt till snabbare avskrivning å byggnader och dessutom ett extra avdrag utöver anskaffningskostnaderna.

Länsutredningens samtliga förslag för att öka kapitaltillförseln till länet tillstyrkes livligt av *Jämtlands läns landstings förvaltningsutskott. Jämtland-Härjedalens hantverksdistrikt* och *Jämtlands läns företagareförening* anser förslaget om en särskild utbyggnadsfond samt om ytterligare risktäckningsmedel till länets företagareförening vara av speciellt värde. Även länsutredningens förslag om särlagstiftning för avsättning till en kostnadsutjämningsreserv får stöd av länets hantverksdistrikt och företagareförening.

Beträffande åtgärder för kommunikationsväsendet tillstyrks länsutredningens förslag om ökning av det årliga vägunderhållsanslaget och dess rekommendationer till SJ och NSB för att nedbringa fraktkostnaderna vid transitotrafiken via Storlien till och från Trondheim av *statskontoret, landsorganisationen, Sveriges lantbruksförbund* och *riksförbundet landsbygdens folk.*

Västernorrlands och Jämtlands läns handelskammare, företagareföreningen i Jämtlands län, Jämtland-Härjedalens hantverksdistrikt samt *samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen* tillstyrker länsutredningens förslag på kommunikationsområdet.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen anser, att det ej föreligger särskilt stora möjligheter att tillgodose länsutredningens önskemål om en ökning av det årliga vägunderhållsanslaget med hänsyn till den nivå, på vilken det totala vägunderhållsanslaget f. n. befinner sig.

Järnvägsstyrelsen framhåller ifråga om transitotrafiken via Trondheimsfjordens hamnar att transittariffen innebär väsentliga reduktioner av frakterna på SJ och NSB. Ytterligare reduceringar har vidtagits i tariffen på svensk sida fr. o. m. den 1 januari 1964. SJ har vid förhandlingar med NSB hösten 1963 föreslagit att NSB i likhet med SJ skulle sänka frakterna för transitogods ytterligare. NBS har dock hävdat att frakterna på norsk sida kan sänkas endast om transitotrafiken ökar väsentligt.

Järnvägsstyrelsen upplyser att den allmänna frågan om järnvägarnas tariffer för godstrafik mellan de nordiska länderna utreds av den nordiska tariffkommittén. På kommitténs förslag och efter godkännande av bl. a. NSB och SJ har vissa praktiska försök med genomräknade tariffer satts i kraft fr. o. m. den 1 april 1964.

Länsutredningens förslag om en undersökning angående behovet av och lokaliseringen av nya trafikflygfält tillstyrks av *luftfartsstyrelsen.* Enligt styrelsen bör en utredning härom verkställas genom länsstyrelsens försorg och under medverkan av lokala intressenter.

Även *Linjeflyg AB* delar länsutredningens uppfattning att frågan om ytterligare trafikflygplatser i länet bör utredas. Ifråga om lokaliseringen av nya trafikflygplatser anser bolaget, att det nödvändiga trafikunderlaget i huvudsak torde få presteras av turistnäringen. För Funäsdalens del pågår, uppger Linjeflyg, en flygplatsutredning på uppdrag av lokala intressenter.

Bland övriga allmänna åtgärder för näringslivets utbyggnad har i huvudsak endast länsutredningens förslag om ett snabbare färdigställande av den ekonomiska resp. topografiska kartan berörts i remissyttrandena. Förlaget tillstyrkes av *byggnadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen, rikets allmänna kartverk, skogsstyrelsen* samt *svenska kommunförbundet.*

Rikets allmänna kartverk upplyser att kartverket genom medelsförstärk-

ningar vid 1961 och 1962 års riksdagar bedömt det möjligt att fältarbetet i Jämtlands län skall kunna påbörjas år 1965 eller två år tidigare än som tidigare planerats.

I fråga om anslag till anskaffande av ett flygbildsarkiv till länets lantmäterikontor erinrar *lantmäteristyrelsen*, att i årets statsverksproposition föreslagits att 100 000 kr. anvisas för att inrätta ytterligare flygbildsarkiv vid lantmäterikontor. Styrelsen avser att i första hand använda dessa medel till att inrätta ett flygbildsarkiv i Jämtlands län.

Länsutredningens förslag till särskilda åtgärder för olika näringsgrenar har naturligen i första hand närmare diskuterats av fackmyndigheter och fackorgan på respektive områden. Vad gäller lantbruket delar *lantbruksstyrelsen* utredningens uppfattning att betydande förbättringar i fråga om inkomst- och försörjningsmöjligheter inom jordbruket kan nås. I likhet med länsutredningen anser styrelsen att de organ som handhar jord- och skogsbrukets rationalisering måste få personalförstärkningar. Styrelsen betonar även behovet av en utökad allmän upplysnings- och rådgivningsverksamhet i företagsekonomiska frågor. Ifråga om vidareutbildningen av jordbrukare har lantbruksstyrelsen tidigare tagit upp frågan i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen. Lantbruksstyrelsen tillstyrker länsutredningens förslag om förstärkning av de personella resurserna vid länsorganen på lantbrukets område. Med anledning av förslaget om forskning rörande jordbruksbyggnader upplyser lantbruksstyrelsen att statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader bl. a. i samråd med styrelsen på grundval av en byggnadsinventering i Jämtlands län utarbetat ett forskningsprogram avseende norrländska förhållanden. Styrelsen finner det angeläget att forskningsprogrammet genomföres. — Verksamheten med koncentrerade rationaliseringsinsatser på jordbrukets område omfattar bl. a. Jämtlands län. I december 1963 erhöll lantbruksstyrelsen uppdrag att i samråd med lantmäteristyrelsen och skogsstyrelsen göra en översyn över den nuvarande verksamheten och undersöka behovet av och formerna för koncentrerade rationaliseringsinsatser inom jordbruket i Norrland samt framlägga de förslag som kan föranledas därav. Förslagen om utsträckning av amorteringstiden för garantilån, om speciella lånemedel för kombinerade skogs- och jordbruksmaskiner samt om slopandet av slaktdjursavgiften för den norrländska fläskproduktionen anser lantbruksstyrelsen böra bedömas i anslutning till 1960 års jordbruksutredning.

Svenska kommunförbundet framhåller att det är av stor vikt att den rådgivnings- och stödverksamhet, som bedrives genom hushållningssällskap, skogsvårdsstyrelse och lantbruksnämnd m. fl. länsorgan erhåller tillräckliga resurser. *1960 års jordbruksutredning* uttalar att önskemålen om förstärkning av resurserna för rationalisering av jordbruket i Jämtland måste bedömas i samband med utredningens allmänna bedömning av de statliga insatserna för lantbrukets framtida effektivisering. Förslaget om

slopande av slaktdjursavgiften avstyrks av jordbruksutredningen. *Statens jordbruksnämnd, Sveriges lantbruksförbund* och *riksförbundet landsbygdens folk* anser att frågan bör prövas i annat sammanhang.

Ifråga om byggnadsforskning för lantbruket i Norrland framhåller *lantbrukshögskolan,* att denna fråga bör lösas i anslutning till omorganisationen av statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader.

Statens institut för byggnadsforskning anför att institutet har ett lokalt kontor i Umeå, där en ingenjör är anställd och till vilket även är knuten en vattenrättsingenjör som expert. Institutet anser att en utvidgning av forskningen avseende norrlandsproblem är angelägen.

Vad länsutredningen anfört om behovet av ett fryslagerhus för lagring av växt- och djurprodukter tillstyrks av *statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader* och *samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen.*

I fråga om åtgärder på skogsbrukets område understryker *kammarkollegiet, lantbruksstyrelsen* samt *skogsstyrelsen* behovet av en ytterligare utbyggnad av skogsbilvägnätet. Länsutredningens uttalande, att anläggningen av en halvkemisk massafabrik skulle ha en gynnsam effekt på skogsbruket, vinner stöd hos *skogsstyrelsen* samt hos *Sveriges lantbruksförbund* och *riksförbundet landsbygdens folk.*

Vidkommande industri och hantverk har förslaget om en utbyggnad av företagareföreningens verksamhet i Jämtlands län, bekostad av statsmedel, tillstyrkts av de remissinstanser som har anknytning till länet. Förslaget tillstyrks sålunda av *Jämtlands läns landsting, Jämtland-Härjedalens hantverksdistrikt, Jämtlands läns företagareförening* samt *samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen. Sveriges industriförbund* däremot anser att utbyggnaden bör bli av väsentligt mindre omfattning än länsutredningen föreslagit med hänsyn till det begränsade antalet småföretag i länet. *Landsorganisationen* säger sig dela de i betänkandet framförda åsikterna om betydelsen av förbättrade serviceförhållanden för småindustrin men hänvisar till sitt remissyttrande över kommitténs för näringslivets lokalisering betänkande. *Kommerskollegium* erinrar om att frågan om företagareföreningarnas organisation utreds av en statlig kommitté och att det kan förväntas att länsutredningens förslag prövas i detta sammanhang.

I fråga om gruvdrift samt jord- och stenindustri har några remissinstanser tillstyrkt förslaget om ytterligare medel för berggrundskartering och malmletning i Frostviken och övriga delar av länet, t. ex. *statskontoret, Sveriges industriförbund, Sveriges geologiska undersökning* (SGU), *Västernorrlands och Jämtlands läns handelskammare, Jämtlands läns landsting* och *företagareförening* samt *samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen. Sveriges geologiska undersökning* anför att enligt dess bedömande kan önskvärda specialundersökningar förverkligas inom ett femårigt aktionsprogram till en årskostnad av 250 000 kr. Beträffande länsutredningens förslag om utredning angående ett anriknings-

verk i Frostvikens kommun uppger SGU att planeringen av anrikningsverk m. m. är långt framskriden.

AB Atomenergi avstyrker förslaget om uranskifferundersökningar i länet, enär det under rådande förhållanden beträffande uranförsörjningen i världen saknas anledning att bedriva en systematisk uranprospektering i Jämtlands län.

Beträffande berggrundskartering för en framtida brytning av kalksten och skiffer anser *Sveriges industriförbund* att redan nu kända tillgångar av kalksten synes vara tillräckliga för en produktion, som kan vinna avsättning under relativt lång tid framåt. *Statens institut för byggnadsforskning* säger sig sakna förutsättningar för att utföra den marknadsanalys för avsättning av skiffer och kalkstensprodukter som föreslagits av länsutredningen.

Förslagen beträffande undersökningar av grus- och sandförekomster samt för tegelproduktion lämpliga lerförekomster tillstyrks av *Sveriges geologiska undersökning*. Vad gäller forskningen rörande tegelprodukters användning inom storindustriellt driven byggnadsindustri anser såväl *Sveriges industriförbund* som *statens institut för byggnadsforskning* att sådan forskning såsom hittills bör ske inom tegelindustriernas branschorganisation.

Länsutredningens förslag till en översiktsplan för länets turistnäring och naturvård diskuteras i några remissyttranden, varvid man i allmänhet ansluter sig till förslaget. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* har i särskild skrivelse meddelat att länsstyrelsen den 1 februari 1964 beslutat låta verkställa denna översiktsplan.

Byggnadsstyrelsen uttalar bl. a. att, med tanke på att fritidsbebyggelsen som regel har ett nära samband med interkommunala och regionala förhållanden, den översiktliga planläggningen på kommunal nivå bör omfatta kommunblocken och inte begränsas till de enskilda kommunerna. *Svenska kommunförbundet* anser att en länsomfattande översiktsplan knappast är någon garanti för att intentionerna i planen skall bli uppföljda. Kommunerna måste kopplas in redan vid översiktsplanens upprättande. Förbundet ifrågasätter om inte översiktsplaner bör upprättas för varje kommunblock, varvid kommunblockets samarbetsnämnd lämpligen står som huvudman för planeringen. *Landsorganisationen* anser att utvecklingsmöjligheterna inom turismen synes gynnsamma och framhåller betydelsen av bl. a. en väl genomförd bostads- och fritidsbebyggelseplanering. Även andra betingelser för turistnäringen bör förbättras. Dock bör turistnäringen i likhet med andra näringar fritt få konkurrera på lånemarknaden. *Samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen* framhåller att villkoren för erhållande av hotellgarantilån är i behov av översyn.

De av länsutredningen föreslagna åtgärderna på fiskets område understryks bl. a. av *statens naturvårdsnämnd* som anser dessa ha hög angelägenhetsgrad. *Fiskeristyrelsen* erinrar om att framställningar gjorts om sådan

ändring av vattenlagen, att vid en avlysning av flottleder de flottande skall ha skyldighet bekosta erforderliga återställningsåtgärder. *Kammarkollegiet* anser det inte uteslutet att i enlighet med länsutredningens förslag genom statsbidrag stimulera till fiskerivårdande åtgärder i vatten, som ställes till förfogande för fritidsfiske. Kollegiet anför emellertid, i likhet med *1962 års fritidsutredning,* att förslagen om förbättrade betingelser för fritidsfisket kommer att närmare övervägas av den utredning som tillsatts för översyn av de statliga insatserna i fråga om fritidsfisket. *Fiskeristyrelsen* avstyrker förslaget om statsbidrag till fiskerivårdande åtgärder m. m. för fritidsfisket. Innehav av fiskevatten bör, anför styrelsen, inte göras lönsamt genom statsbidrag utan genom att skäligt hög avgift uttas för upplåtelse av fiskerätt i iståndsatta vatten.

Förslagen beträffande rennäringen kommenteras bl. a. av *kammarkollegiet* som anser att det torde finnas möjligheter att avsevärt höja näringens lönsamhet genom förbättrad produktivitet. Ifråga om utvidgning av renbetesfjällens områden förutsätter kollegiet att renbetesmarknadsutredningens inventering avvaktas innan åtgärder vidtas. Kollegiet vitsordar behovet av ytterligare renstängsel längs riksgränsen och anser det även önskvärt att gränsstängsel uppförs mellan lappbyar och i viss utsträckning även mot jordbruksområden. *Lantbruksstyrelsen* ifrågasätter om inte undersökningar bör göras angående ekonomiska och andra förutsättningar för att helt inhägna ifrågavarande lappbyar för förhindrande av renstörningarna. Styrelsen anser vidare en upprustning av renskötselutövarnas bostadsbestånd vara av väsentlig betydelse.

Bostadsstyrelsen upplyser att bestämmelserna för det statliga stödet för upprustning av bostadsbeståndet hos renskötarna prövas av bostadsförbättringsutredningen. *Svenska samernas riksförbund* upplyser, att förbundet tillsammans med Sveriges slakteriförbund driver en aktion i landets 45 samebyar i syfte att informera om den nödvändiga strukturrationaliseringen, produktutvecklingen och en riktig marknadsföring. Aktionen har mött starkt gensvar bland samerna. Ifråga om åtgärder för renskötselns främjande anser förbundet, att det allmänna bör satsa mer på samernas egen verksamhet än på det redan alltför stora statliga rendriftsväsendet.

DEPARTEMENTSCHEFEN

Allmän bakgrund

Behovet av åtgärder från samhällets sida för att påverka näringslivets lokalisering måste självfallet bedömas mot bakgrund av den hittillsvarande utvecklingen såväl inom näringslivet som i fråga om befolkningens regionala fördelning. Så långt det är möjligt är det givetvis också angeläget att söka klarlägga de framtida förändringar, som kan förutses i dessa avseenden. Som bakgrund till sitt förslag om en lokaliseringspolitisk målsättning har kommittén för näringslivets lokalisering redovisat ett omfattande och värdefullt utredningsmaterial beträffande befolkningsutveckling, orsaker till befolkningens regionala omfördelning samt följder för arbetsmarknaden och samhällsmiljön av näringslivets nuvarande lokaliseringstendenser. Kommittén har även belyst industrins produktionskostnader och dessas regionala variationer.

Under de senaste årtiondena har en markant förskjutning av produktion och sysselsättning mellan olika näringsgrenar ägt rum i vårt land. Som en konsekvens härav har en betydande *befolkningsförskjutning* skett från områden, inom vilka jord- och skogsbruk utgör eller utgjort de dominerande näringarna, till tätorter i olika delar av landet. Utflyttningen förklaras bl. a. av att rationaliseringen inom jord- och skogsbruket kraftigt minskat behovet av arbetskraft inom de traditionella glesbygdsnäringarna. Samtidigt har antalet sysselsatta inom stadsnäringarna ökat. På två årtionden, mellan 1940 och 1960, har glesbygdsbefolkningen minskat med 750 000 personer och tätortsbefolkningen ökat med 1,9 milj. som följd av befolkningsomflyttning och befolkningstillväxt. Dessa befolkningsförskjutningar har medfört stora regionala förändringar.

Befolkningens och näringslivets geografiska utveckling i landet under de senaste årtiondena har främst kännetecknats av den kraftiga expansionen i mälarlänen. En likartad utveckling har Göteborgs- och Malmöregionerna haft. Förskjutningen av befolkning och näringsliv till dessa områden har medfört flyttningsförluster framförallt i Norrland och de sydöstra delarna av landet. Till följd av glesbygdsnäringarnas tillbakagång har sålunda regioner med relativt stor glesbygdsbefolkning fått sin andel av rikets totala folkmängd minskad. Däremot förklaras omflyttningen av befolkningen mellan skilda regioner endast i ringa utsträckning av olikheter i befolkningsutvecklingen i tätorter i olika delar av landet. Regioner med stark och svag ökning av tätortsfolkmängden är nämligen relativt jämnt fördelade över hela landet. Vissa delar av Norrland, främst övre Norrland, har under 1950-talet haft en procentuellt relativt kraftig ökning av den förvärvsarbetande befolkningen inom stadsnäringarna. Trots detta har tätortsnäringarna i vissa regioner

inte kunnat suga till sig all den arbetskraft som friställts i glesbygdsnäringarna inom ifrågavarande regioner, utan en flyttningsström till andra delar av landet har uppkommit.

Under perioden 1950—1960 har tätortsbefolkningen i storstadsregionerna inte växt snabbare än tätortsbefolkningen i landet som helhet. Den snabbaste befolkningstillväxten har i stället skett i tätorter med 2 000—20 000 invånare. De tätorter, som har ett starkt inslag av industri, har haft den snabbaste folkökningen under 1950-talet. Små industriorter har dock i regel haft en svag utveckling.

Den *industriella utvecklingen* i storstadsregionerna visar en svagare ökning av antalet industrianställda än riket som helhet. Sålunda fick storstadsregionerna samt sådana industribetonade områden som Uppsala-, Eskilstuna-, Norrköping-, Borås-, Örebro- och Gävleregionerna sina andelar av rikets industrianställda minskade. Storstadsområdenas tillväxt sammanhänger av allt att döma framför allt med tillväxten av servicenäringarna.

Ett annat karakteristiskt drag i den industriella utvecklingen i storstadsregionerna är att under åren 1946—1961 ägde rum en utflyttning och filialutläggning av företag, som år 1961 sysselsatte över 17 000 anställda, från storstadsområdena i produktionsenheter med minst 25 anställda. Samtidigt etablerades företag med drygt 9 000 anställda i dessa områden. Omlokaliseringen skedde i huvudsak till regioner i Svealand och Götaland, medan påfallande få lokaliseringar skett till Norrland med undantag för Gävle- och Sundsvallsregionerna. Under efterkrigstiden har mer än hälften av antalet lokaliserade företag med ca 60 procent av antalet sysselsatta förlagts till s. k. A-centra men åtskilliga även till små orter. Drygt 40 procent av antalet anläggningar, med en tredjedel av antalet anställda, har sålunda etablerats i orter med mindre än 5 000 invånare. Lokaliseringar utanför tätorter synes ha förekommit endast i undantagsfall.

Kommittén har även undersökt *näringsstrukturen* och den kvinnliga yrkesverksamheten i landets tätorter och därvid bl. a. funnit, att i en tredjedel av landets ca 1 800 tätorter mer än 60 procent av de förvärvsarbetande är sysselsatta inom industri, hantverk och byggnadsverksamhet. Flertalet av dessa industriorter domineras av en enda industribransch. Näringsstrukturens ensidighet i en del av dessa orter förstärks av att ett enda industriföretag ensamt sysselsätter omkring hälften eller mera av samtliga förvärvsarbetande på orten.

Den kvinnliga yrkesverksamheten i rikets tätorter visar stora regionala variationer, och av intresse är att konstatera den genomsnittligt låga yrkesintensiteten hos de icke gifta kvinnorna i tätorterna i de norra länen. Med undantag för Kalmar, Gotlands och Blekinge län, där yrkesintensiteten var relativt låg, avvek i länen i syd- och mellansverige yrkesverksamhetsgraden inom den icke gifta kvinnliga tätortsbefolkningen inte i någon högre grad från riksgenomsnittet. Yrkesintensiteten hos den kvinnliga gifta befolk-

ningen visar däremot i dessa delar av landet större regionala variationer. De gifta kvinnornas yrkesverksamhetsgrad var i tätorterna i Stockholms stad och län, Gotlands, Malmöhus och Älvsborgs län betydligt högre än riksgenomsnittet, medan den var avsevärt lägre än genomsnittet i bl. a. Kalmar och Kopparbergs län samt norrlandslänen med undantag av Jämtlands län.

Följderna av de regionala förändringarna inom näringslivet framträder på arbetsmarknaden. Även om arbetslösheten under efterkrigstiden varit låg i landet som helhet föreligger stora regionala skillnader. Arbetslösheten har under de senaste åren varit mest markerad i Norrland. De fem norrlandslänen, med endast ca 15 procent av landets befolkning, hade sålunda år 1963 en tredjedel av hela antalet arbetslösa. Näringslivets regionalt varierande utveckling och den i olika delar av landet starkt varierande naturliga befolkningstillväxten har medfört att, jämsides med att överskott på arbetskraft förekommit inom vissa områden, brist på arbetskraft förelegat inom andra. Arbetskraftsbristen har gjort sig kännbar framförallt i storstadsområdena, där de egna arbetskraftstillgångarna inte räckt till och inflyttningen begränsats av olika faktorer, framförallt bostadsbristen.

Vid en bedömning av den *framtida arbetskraftsbalansen* kan noteras att befolknings- och sysselsättningsutvecklingen under 1960- och 1970-talen kommer att präglas av en begränsad tillväxt i de arbetsföra åldrarna vilket bidrar till en mycket svag ökning av arbetskraftstillgångarna. Arbetskraftsbehovet inom jord- och skogsbruket väntas minska kraftigt. Nedgången beräknas bli minst markant i slättbygdsområdena och kraftigast i Norrland. För industrins del förutses en procentuellt sett ganska ringa sysselsättningsökning, medan inom byggnads- och anläggningsverksamhet samt servicenäringar en relativt kraftigt ökad sysselsättning emotses.

De manliga arbetskraftstillgångarna beräknas bli i stort sett oförändrade i riket som helhet fram till 1975. En ökning av dessa tillgångar kan förväntas endast i Norrland samt i mindre grad i delar av mälardalen. Den kvinnliga arbetskraften beräknas däremot i stort sett öka i hela landet. Enligt de prognoser som framlagts av kommittén och som avser att illustrera nuvarande utvecklingstendenser inom näringslivet skulle under femtonårsperioden 1960—1975 för landet som helhet uppstå ett underskott på manlig arbetskraft av något mer än 60 000 personer, medan med den använda räknemetoden ett motsvarande kvinnligt arbetskraftsöverskott skulle uppkomma. Utifrån gjorda antaganden skulle stora regionala skillnader uppkomma. Sålunda har »underskottet» på män och kvinnor beräknats till omkring 78 000 respektive 35 000 i Stockholmsregionen, Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län, medan ett »överskott» på omkring 28 000 män och 44 000 kvinnor skulle uppstå i de fyra nordligaste länen fram till år 1975.

Tillgängliga befolkningsprognoser tyder på en fortsatt befolkningsförskjutning från glesbygd till tätorter enligt i stort sett samma mönster som under de senaste decennierna. En accelererad takt i omflyttningen kan en-

ligt kommittén inte heller uteslutas. Folkminskningen kan väntas fortgå i vissa delar av sydöstra Sverige men framförallt i Norrland, medan folkmängden även i fortsättningen väntas öka i östra delen av mellansverige, Göteborgsområdet och sydvästra Sverige.

Konsekvenserna av den strukturomvandling inom näringslivet och därmed sammanhängande befolkningsomflyttningar som här i korthet redovisats har intagit en framskjuten plats i samhällsdebatten under de senaste decennierna. Från statsmakternas sida har dessa frågor vid upprepade tillfällen gjorts till föremål för utredningar ur skilda aspekter. Särskilt under de senaste åren har *samhälleliga åtgärder* av varierande karaktär vidtagits i syfte att bemästra de arbetsmarknadsmässiga verkningarna av den fortgående omstruktureringen och påverka näringslivets lokalisering i gynnsam riktning. En försöksverksamhet i syfte att ge råd och upplysningar i lokaliseringsfrågor till näringsliv och kommuner inleddes redan vid mitten av 1940-talet av dåvarande statens arbetsmarknadskommission i samarbete med Industrins produktionsråd. I proposition till 1952 års riksdag (nr 127) fastslogs behovet av en aktiv samhällelig lokaliseringspolitik och vissa riktlinjer härför fastlades. Lokaliseringspolitiken förutsattes skola samordnas med strävanden att maximalt utnyttja tillgängliga arbetskraftsresurser och stödja utbyggnaden av näringslivet på de platser, där de totala kostnaderna för produktionen var lägst. Särskild uppmärksamhet borde ägnas folkminskningen på landsbygden och utflyttningen från de landsdelar, som hade en relativt stor andel av befolkningen sysselsatt i jord- och skogsbruk. I propositionen erinrades också om det allvarliga problem, som Storstockholms tillväxt innebar. De lokaliseringspolitiska medlen föreslogs främst få formen av upplysning och rådgivning. Individuella bidrag av staten liksom kommunala subventioner som medel för lokaliseringspåverkan borde inte förekomma. Lokaliseringsverksamheten föreslogs tills vidare få karaktär av försöksverksamhet. Ledningen för verksamheten förlades tills vidare till arbetsmarknadsstyrelsen. De i propositionen framlagda förslagen biträddes av riksdagen.

De riktlinjer som sålunda fastställdes har intill de senaste åren i huvudsak legat till grund för den hittills bedrivna direkta samhälleliga lokaliseringsverksamheten. Emellertid må i detta sammanhang uppmärksammas, att samhället vid sidan av den av arbetsmarknadsstyrelsen bedrivna verksamheten i sin aktivitet inom skilda offentliga sektorer i hög grad påverkat näringslivets lokalisering och befolkningens bosättning. Detta gäller bl. a. bebyggelseplaneringen, planeringen av kommunikations- och skolväsendet samt utbyggnaden av sjukhus och andra samhälleliga institutioner på skilda områden.

Frågan om samhällets åtgärder på lokaliseringspolitikens område har som förut antytts även efter år 1952 varit föremål för diskussion och överväganden i ett flertal sammanhang. Den viktigaste anledningen härtill är befolk-

ningens alltjämt fortgående regionala omfördelning till följd av strukturförändringarna i näringslivet. Trycket av denna utveckling — karakteriserad av brist på arbetstillfällen i och stor utflyttning från vissa områden och av brist på arbetskraft och eftersläpning i utbyggnaden av samhällsservice i andra områden — har medfört att de lokaliseringspolitiska insatserna försöksvis och i viss mån provisoriskt förstärkts under de senaste åren. Därvid har jämväl direkta ekonomiska bidrag från staten använts.

Sålunda har genom beslut vid 1963 års riksdag möjligheterna att i lokaliseringsfrämjande syfte ta i anspråk avsättningar till investeringsfonder preciserats och vidgats. Medgivande att ta avsättningar i anspråk kan sedan den 1 juli 1963 lämnas företag, som genomför investeringar i de fyra nordligaste länen samt Hälsingland, norra delen av Kopparbergs län, nordvästra Värmland och Dalsland. Genom Kungl. Maj:ts beslut tidigare denna dag har området utsträckts att även omfatta delar av norra Bohuslän. Hittills har medgivanden lämnats att ta i anspråk över 300 milj. kr. av medel avsatta till investeringsfonder. Genom Kungl. Maj:ts beslut den 26 augusti innevarande år har tiden för medgivanden att ta fondavsättningar i anspråk förlängts till den 30 juni 1965.

Sedan våren 1963 har försöksvis medgivits att industribyggnader i lokaliseringsfrämjande syfte må uppföras som statskommunala beredskapsarbeten. För budgetåren 1963/64 och 1964/65 har riksdagen för detta ändamål anvisat anslag om 40 resp. 50 milj. kr. att utgå i form av statsbidrag till dylika arbeten. Bidragen kan utgå till uppförande eller ombyggnad av industrilokaler på orter med goda förutsättningar för industriell verksamhet inom de delar av landet där investeringsfondsmedel får tas i anspråk i lokaliseringssyfte. Som villkor för att beredskapsarbeten av detta slag skall komma i fråga gäller i övrigt bl. a. att kommun är huvudman och att byggnaderna uthyres eller överlåtes till vederbörande företag mot vederlag som motsvarar kommunens kostnader, att kommunala subventioner vid sidan av det statliga stödet inte lämnas, att tillräckliga företagsekonomiska förutsättningar bedöms föreligga för fortsatt drift utan offentligt stöd samt att sådan arbetskraft finns tillgänglig som inte lämpligen kan omplaceras till andra orter.

Intill utgången av september 1964 har bidrag beviljats i 170 fall. De totala byggnadskostnaderna för ifrågavarande industrilokaler har beräknats till omkring 210 milj. kr. och de beviljade statsbidragen har uppgått till cirka 82 milj. kr. Genom de i de nytillkomna lokalerna verksamma företagen beräknas sysselsättning komma att erhållas för ca 7 200 personer.

Även andra former av beredskapsarbeten har en given lokaliseringspolitisk betydelse. Jag tänker här på vägbyggen, iordningställande av industriområden m. m., vilka åtgärder bidrar till att förbättra lokaliseringsförutsättningarna i de mest arbetslöshetstyngda områdena, där huvudparten av dessa arbeten bedrivs.

Utbildningsverksamhet har i vissa fall använts i lokaliseringssammanhang. Det har då gällt utbildning vid företag som etablerat sig på orter där en förbättring av sysselsättningsmöjligheterna varit önskvärd. Stöd har därvid utgått antingen som utbildningsbidrag till dem som deltagit i utbildningen eller till företaget i form av kursavgift.

Företagareföreningarnas låneverksamhet och kommerskollegiets kreditgarantigivning till hantverk och småindustri innefattar bl. a. en stimulans till företagsbildning i områden, där detta från sysselsättnings- och lokaliseringssynpunkter är angeläget. Till statens hantverks- och industrilånefond — från vilken lånemedel utlämnas till företagareföreningarna — har under budgetåret 1964/65 anslagits 18 milj. kr. Företagareföreningarna får bevilja en och samma lånesökande lån på högst 50 000 kr. eller vid anskaffning av maskiner högst 75 000 kr. Garantiramen för de av kommerskollegium beviljade lånegarantierna uppgår för budgetåret 1964/65 till 55 milj. kr.

Norrlandsfonden som inrättades år 1961 skall enligt riksdagens beslut främja näringslivets utveckling i Norrland och därvid främst Norrbottens län. Fonden disponeras i första hand för forsknings- och utvecklingsarbete men även för bidrag, lån eller förlustgarantier till nybildad eller expanderande företagsamhet. Ur norrlandsfonden har under tiden den 1 januari 1962—30 juni 1964 beviljats lån till enskilda företag på 18,4 milj. kr., bidrag med villkorlig återbetalningsskyldighet på 11,7 milj. kr. samt bidrag till forskning på 21,8 milj. kr.

Såsom framgår av det anförda har en successiv utbyggnad av de lokaliseringspolitiska insatserna skett under senare år. Emellertid har de åtgärder som hittills vidtagits från statens sida i lokaliseringsstödjande syfte delvis haft provisorisk karaktär i avvaktan på ställningstagandet till de överväganden och förslag som kommittén för näringslivets lokalisering haft att framlägga. Det omfattande utredningsmaterial som kommittén redovisat och den mångsidiga belysning de aktuella frågeställningarna fått vid remissbehandlingen av kommitténs betänkande utgör enligt min mening ett lämpligt underlag för att utforma fastare riktlinjer för samhällets fortsatta aktivitet på detta område.

Såsom motiv för att samhället mot bakgrunden av befolkningsutvecklingen och förändringarna inom näringslivet m. m. genom aktiva åtgärder bör söka påverka lokaliseringen av industrier och andra företag har *kommittén*, liksom tidigare utredningar på området, anfört olika samhällsekonomiska, sociala och försvarspolitiska skäl. Kommittén har framhållit att, även om det är ett samhällsintresse att företagen lokaliseras på sådant sätt att de blir effektiva och lönsamma, den privatekonomiska och den samhällsekonomiska bedömningen i vissa fall kan skilja sig mer eller mindre avsevärt från varandra. Vidare pekar kommittén på att befolkningsutvecklingen ofta skapar ett starkt behov av nya arbetstillfällen i de delar av landet, där arbets-

kraftsefterfrågan kan förutses öka relativt svagt eller till och med minska under den närmaste framtiden. Bortsett från sociala synpunkter blir det enligt kommittén samhällsekonomiskt lönande att sätta in ekonomiska stödåtgärder för att stimulera sysselsättningen i sådana områden, eftersom arbetslöshet eljest blir svår att undvika. Både samhällsekonomiska och rent sociala skäl talar dessutom enligt kommittén för lokaliseringsfrämjande åtgärder på sådana orter, där näringslivets ensidighet medför särskilt stor konjunkturkänslighet eller svårigheter att bereda viss arbetskraft, i synnerhet de gifta kvinnorna, sysselsättning.

Kommittén har vidare understrukit, att de samhälleliga investeringarna i anslutning till en industriell expansion i regel är så omfattande, att de måste beaktas vid kalkyler över olika lokaliseringsalternativ. Samhällsekonomiska fördelar kan enligt vad kommittén anfört vinnas om en lokalisering sker till orter eller områden med överskott på arbetskraft, som av olika skäl är trögrörlig, och med outnyttjad samhällelig kapitalutrustning. Vidare framhålles att en lokalisering till orter med arbetskraftsbrist kan leda till sänkt produktivitet och höjd kostnadsnivå inom näringslivet samt svårigheter att lösa väsentliga samhällsplaneringsfrågor.

I detta sammanhang har kommittén starkt betonat vikten av att lokaliseringen av kommunikationer, bostadsbebyggelse och andra samhällsinvesteringar blir föremål för en långsiktig planering, som kan skapa så gynnsamma villkor som möjligt för näringslivet. Härvid bör enligt kommitténs mening eftersträvas att undvika såväl en stark koncentration av befolkningen till storstäderna som en splittring av näringslivet på alltför många och små orter, där varken företagen eller konsumenterna kan erhålla den mångsidiga service som numera efterfrågas. Särskilt har kommittén funnit angeläget att de problem av ekonomisk, social och försvarspolitisk natur, som sammanhänger med den fortsatta tätortsutvecklingen, blir föremål för grundliga undersökningar. De försvarspolitiska nackdelarna av en utveckling mot ökade befolkningskoncentrationer i storstadsområden och andra större städer har i anslutning härtill påvisats av kommittén.

Med de sålunda angivna utgångspunkterna har kommittén sammanfattningsvis angivit följande tre syften för en av samhället bedriven lokaliseringspolitik, nämligen *dels* att främja en sådan lokalisering av näringslivet, att landets tillgångar av produktionsfaktorer blir utnyttjade och fördelade på olika områden på ett sådant sätt att nationalinkomsten blir så stor som möjligt och att arbetskraften bereds full sysselsättning, *dels* att skapa en harmonisk samhällsmiljö, som så långt det är möjligt ger människorna — oberoende av var de måste bo för att fullgöra sin uppgift — en likvärdig standard i fråga om social och kulturell service, *dels och* att lokalisera näringslivet så att rikets försvar underlättas.

Vid övervägandet av riktlinjerna för lokaliseringspolitiken har kommittén betonat att de framtida lokaliseringsorterna måste utgöras av välutrusta-

de tätorter av ganska betydande storlek, som kan fungera som servicecentra även för befolkningen i angränsande glesbygd. Mot denna bakgrund förordar kommittén en indelning i regioner, sammansatta av glesbygd och tätort.

Enligt kommittén är det vidare väsentligt, att lokaliseringspolitiken i sysselsättningssvaga områden inriktas på industrier med stor spridningseffekt, såsom företag som baserar sina tillverkningsprogram på underleverantörer. För att främja utvecklingen i sysselsättningssvaga områden krävs det kraftfulla åtgärder för att stimulera näringslivet som helhet på de orter det här gäller.

Kommittén påpekar samtidigt att endast ett begränsat antal orter kan tillföras önskad industriell verksamhet genom samhällets medverkan. Enligt vad kommittén framhållit torde det vara ofrånkomligt att en betydande del av glesbygden och även en del av de mindre tätorterna successivt kommer att avfolkas. För att den befolkning, som under en övergångstid stannar kvar där, skall tillförsäkras en rimlig standard förutsätts andra medel än lokaliseringspolitiska få tillgripas.

Kommittén har starkt understrukit att ett statligt stöd till enskilda företag skall ha karaktären av hjälp till självhjälp och att fortlöpande subventioner måste anses uteslutna. Däremot anser kommittén motiv finnas för en samhällelig medverkan för att minska företagens initialsvårigheter vid etablering eller utbyggnad.

En väsentlig del av den aktiva lokaliseringspolitiken utgöres enligt kommittén av lokaliseringsplanering. Samhället har möjligheter att påverka lokaliseringen genom att i orter, där näringslivet bör förstärkas, underlätta bostadsförsörjningen och förbättra den samhälleliga serviceutrustningen i form av kommunikationsleder, skolor, sjukvårdsinrättningar etc.

För att de statliga stödåtgärderna i högre grad än vad som hittills skett skall avsätta resultat i områden, där en utbyggnad av näringslivet är särskilt angelägen, måste, enligt kommittén, stödåtgärderna differentieras med hänsyn till näringslivets nuvarande sammansättning samt sysselsättnings- och inkomstförhållandena i olika regioner. Till grund för en sådan differentiering har kommittén uppställt vissa kriterier dels för områden där långtgående stödåtgärder anses påkallade, s. k. utvecklingsområden, dels för områden där stödåtgärder av mera begränsad natur befinns tillfyllest, s. k. allmänna stödområden. Ifrågavarande kriterier har kommittén därefter applicerat på den indelning av riket i B-regioner som i annat sammanhang företagits av arbetsmarknadsstyrelsen. Utvecklingsområden bör enligt förslaget utgöras av B-regioner, där utpräglade sysselsättningssvårigheter av närmare angiven omfattning föreligger och kan väntas bestå, där tillverkningsindustrin är svagt utvecklad och inkomstnivån låg eller där strukturella förändringar inom en dominerande näring kan väntas leda till exceptionellt stora sysselsättningssvårigheter. Som allmänna stödområden betecknas av kommittén centralorter i B-regioner med stor andel

sysselsatta inom jord- och skogsbruk, vissa orter som domineras av en enda industribransch eller av ett enda industriföretag eller med ringa sysselsättningsmöjligheter för kvinnor samt orter där en beslutad nedläggelse av industriell verksamhet kan väntas medföra betydande arbetslöshet och svåra ekonomiska följder för den berörda bygden.

De mer långtgående stödåtgärderna skulle med de av kommittén valda kriterierna komma att beröra Norrland, bortsett från stora delar av kustområdet, och smärre områden i södra och mellersta Sverige. Med hänsyn till de betydande arbetskraftsresurserna och den låga industrialiseringsgraden i de fyra nordligaste länen har kommittén funnit det angeläget att näringslivet i denna del av landet över huvud taget förstärkes.

Vid *remissbehandlingen* har behovet av en ökad lokaliseringspolitisk aktivitet från samhällets sida överlag vitsordats. Likaså har den av kommittén allmänt angivna målsättningen för verksamheten i stort sett godtagits. Den inbördes avvägningen mellan samhällsekonomiska, företagsekonomiska och sociala synpunkter har däremot varit föremål för delade meningar bland remissorganen. Allmänt sett torde kunna sägas att från näringslivets och arbetsmarknadsorganisationernas sida de samhälls- och företagsekonomiska aspekterna skjutits i förgrunden samtidigt som lokaliseringspolitikens nära samband med sysselsättningspolitiken betonats. Från andra håll hävdas starkare att lokaliseringspolitiken bör samordnas med samhällsplaneringen i vid bemärkelse.

De sociala motiven för lokaliseringspolitiska åtgärder synes i och för sig inte ha mött erinran från remissinstanserna. Olika meningar råder dock om den tyngd sådana synpunkter bör tillmätas. Företrädare för glesbygdsnäringarna och avfolkningslänen har främst lagt vikt vid att lokaliseringspolitiken av sociala skäl inriktas på att stödja näringslivet i bygder med ökande sysselsättningssvårigheter och ensidigt utvecklat näringsliv.

Som en allmän invändning mot kommitténs behandling av de lokaliseringspolitiska frågeställningarna har från vissa håll anmärkts att kommittén inte verkställt en närmare analys av tätortsutvecklingen, särskilt utvecklingen i storstadsområdena, i förhållande till strukturomvandlingen i samhället i övrigt. Kommittén har, framhåller sålunda statistiska centralbyrån, koncentrerat sin uppmärksamhet på orter och områden från vilka flyttningsströmmarna går och på åtgärder för att motverka ogynnsamma effekter för dessa områden men i mindre utsträckning ägnat sig åt att analysera de problem, som uppkommer i områden med kraftig befolkningsökning. Likaså framhåller landsorganisationen att kommittén över huvud taget inte gått in på den viktiga frågan om storstadsregionernas för- och nackdelar.

De av kommittén uppställda kriterierna på s. k. utvecklings- och stödområden har blivit föremål för stark kritik. Flera remissinstanser har anfört att en inriktning av det statliga stödet efter de av kommittén förordade riktlinjerna i många fall skulle kunna leda till att stödet gavs till områden

med relativt ogynnsamma förutsättningar för industriell verksamhet. Däremot skulle vissa områden i de norra delarna av landet med goda utvecklingsmöjligheter, såsom stora delar av de norrländska kustområdena, vid tillämpning av utredningens förslag till kriterier bli utan ekonomiskt stöd. Flera remissinstanser anser förslagen i denna del innebära en splittring av landets knappa kapital- och arbetskraftsresurser.

De speciella norrlandsproblemen, som bl. a. följer av den pågående minskningen av sysselsättningsmöjligheterna i jord- och skogsbruk, har vunnit allmän förståelse vid remissbehandlingen. Särskilt har de omställningsproblem som sammanhänger med rationaliseringen inom skogsbruket uppmärksammats.

Lokaliseringspolitisk målsättning

Vid ställningstagandet till vilken inriktning samhällets insatser i framtiden bör ges för att åstadkomma en ändamålsenlig lokalisering av näringslivet i vårt land vill jag till en början för egen del erinra om att den snabba befolkningsomflyttningen under de senaste årtiondena är en följd av den genomgripande *strukturomvandling* som vårt samhälle genomgår. Omflyttningen av arbetskraft från de tillbakagående till de expansiva näringsgrenarna har varit en viktig förutsättning för det snabba ekonomiska framåtskridandet. Den har sålunda starkt bidragit till välståndsökningen. Samtidigt har dock strukturomvandlingen för många enskilda medfört påtagliga omställningssvårigheter.

Mekaniseringen av jord- och skogsbruket har minskat behovet av arbetskraft inom landsbygdsnäringarna samtidigt som antalet sysselsatta inom stadsnäringarna fortgående ökat. För avfolkningsbygderna har detta medfört stora problem. Utflyttningen har huvudsakligen skett bland de yngre åldersgrupperna. Åldersfördelningen hos de kvarvarande har därigenom blivit ogynnsam. Det finns redan nu kommuner där åldringarna utgör en betydande del av befolkningen. Samtidigt utgör de yngre åldersgrupperna på vissa håll i Norrland trots utflyttningen en stor andel av den totala befolkningen. Detta betyder att befolkningen i arbetsför ålder utgör en allt mindre del av totalbefolkningen, vilket i sin tur leder till att skatteunderlaget stagnerar och underlaget för en allsidig service sviktar. Skolor, butiker och andra serviceinrättningar läggs ned och kommunikationer dras in. Därmed försämras också sysselsättningsmöjligheterna för de människor som stannat kvar.

Trots utflyttningen visar regionerna i stora delar av Norrland och nordvästra Svealand större arbetslöshet än landet i övrigt. Många personer har på grund av lokal bundenhet inte kunnat eller velat flytta, fastän de inte haft full sysselsättning i hemorten. Jämsides med att det i vissa regioner råder arbetslöshet och undersysselsättning föreligger framför allt i storstadsområdena men även i andra expanderande regioner brist på arbetskraft och

uppenbara risker för en eftersläpning i utbyggnaden av bostäder, kommunikationer och andra serviceanordningar. Genom en aktiv arbetsmarknadspolitik, innefattande främst rörlighetsstimulerande åtgärder, omskolning och annan utbildning samt sysselsättningsskapande åtgärder i form av främst beredskapsarbeten, har samhället sökt lösa sysselsättningsproblemen. I stort sett har strävandena att upprätthålla en full sysselsättning i landet som helhet varit framgångsrika. Som tidigare nämnts har under senare år även lokaliseringspolitiska åtgärder vidtagits för att bekämpa arbetslösheten.

Såväl redovisade befolkningsprognoser som övrigt tillgängligt material tyder på att befolkningsförskjutningarna från glesbygd till tätorter och mellan olika regioner kan väntas fortsätta efter i stort sett samma mönster som under de senaste årtiondena, om inte åtgärder vidtas för att påverka utvecklingen. I vissa avseenden synes till och med en ökning av omflyttningstakten sannolik. Speciellt kan en fortsatt utflyttning förutses komma att ske från stora delar av Norrland och de nordvästra delarna av Svealand, där mekaniseringen och strukturförändringarna inom skogsnäringen i förening med rationaliseringen inom jordbruket kan leda till kraftigt minskat behov av arbetskraft och därmed också till en tendens till ökad omflyttningstakt, om ej nya sysselsättningsmöjligheter skapas.

Ingen räknar realistiskt med att omflyttningen mellan glesbygd och tätort samt mellan regioner skall kunna stoppas. Som kommittén anfört torde det vara ofrånkomligt, vilka åtgärder som än vidtas för att stimulera näringslivets utveckling, att en betydande del av glesbygden och även en del av de mindre tätorterna kommer att få vidkännas en successiv folkminskning. Den allmänna inställningen i vårt land till strukturomvandlingen inom näringslivet under efterkrigsåren har varit klart positiv. Till grund för denna inställning, inte minst från fackföreningsrörelsens sida, ligger givetvis insikten om att en effektiv näringsstruktur är en grundförutsättning för fortsatt snabb realinkomstökning. Men den positiva inställningen grundas också på vissheten om att statsmakterna är beredda att överbrygga omställningssvårigheterna och mildra de påfrestningar för människorna som kan följa av en snabb ekonomisk omställning. En omvandling av detta slag kräver därför också att samhället tar aktiv del i skeendet.

Vid fastläggandet av riktlinjerna för den samhälleliga lokaliseringspolitiken är det enligt min mening viktigt att som en utgångspunkt hålla i minnet, att *det långsiktiga målet* för samhällets ekonomiska politik är att främja ett snabbt ekonomiskt framåtskridande. En avgörande förutsättning för en fortsatt snabb standardstegring är att vårt näringsliv anpassas och utvecklas efter det moderna samhällets krav. Ny teknik, nya produktionsprocesser och nya varor kommer att skapa nya företag och marknader. Vissa näringsgrenar måste emellertid anpassa sig till krympande marknader. Företag kommer därför liksom hittills att läggas ned, andra kommer i deras ställe och utvecklingen mot större enheter kommer sannolikt inom

vissa branscher att bli minst lika framträdande som hittills. Samtidigt sker en ständigt fortgående specialisering som säkerligen kommer att ge utrymme för en fortsatt småindustriell utveckling.

Den internationella konkurrensen ökar kraven på att vårt samhälle och därmed också näringslivet och arbetsmarknaden successivt anpassas till ändrade förhållanden. Förändringar i produktivitet, efterfrågan, teknik m. m. medför förskjutningar i relativa priser, löner och vinster, och dessa förändringar medför i sin tur en omfördelning av resurserna mellan branscher och regioner. En aktiv näringspolitik bör på olika sätt underlätta och stimulera den ständigt fortgående omvandling som är ett väsentligt inslag i den ekonomiska tillväxtprocessen. Den måste emellertid därvid utformas med utgångspunkt i vidare samhällsekonomiska perspektiv och stor vikt måste fästas vid omvandlingens sociala konsekvenser.

Om lokaliseringspolitiken skall leda till på längre sikt bestående gynnsamma resultat måste insatserna inriktas på områden med goda utvecklingsmöjligheter och med förutsättningar för industriell verksamhet. De samhälleliga insatserna bör härvid främst koncentreras till en aktiv samhälls- och bebyggelseplanering samt till åtgärder i syfte att skapa en effektiv samhällelig servicestruktur i form av skolor, sjukhus, vägar och övriga kommunikationer samt annan offentlig service. För att få önskad effekt måste en sådan politik utformas i nära samverkan mellan stat, kommun och näringsliv, så att dessa gemensamt åstadkommer samlade och samordnade insatser på lämpliga orter. De statliga och kommunala investeringar som syftar till att förbättra de industriella förutsättningarna måste givetvis baseras på ett realistiskt lönsamhetstänkande med målsättningen att få till stånd eller vidmakthålla tätorter med sådan serviceutrustning att de på lång sikt blir livsdugliga. Betraktar man lokaliseringspolitiken på detta sätt, torde klart framgå dess funktion som ett led i en aktiv näringspolitik, som innebär att samhällets krafter inriktas på att i samverkan med företrädare för vårt näringsliv påverka produktionens art och omfattning i en för samhällsekonomin gynnsam riktning.

Lokaliseringspolitiska åtgärder är också ett led i samhällets strävanden att upprätthålla full och produktiv sysselsättning. Det är därför naturligt att även betrakta lokaliseringspolitiken som motiverad av arbetsmarknadsskäl och att alltså se den som integrerad med arbetsmarknadspolitiken. För denna syn på lokaliseringspolitiken talar även det förhållandet, att tillgången på arbetskraft är en av de väsentligaste lokaliseringsfaktorerna. Det finns därför skäl att, som särskilt landsorganisationen gjort i sitt remissyttrande, understryka det intima, sakliga samband som råder mellan rörelsestimulerande medel inom arbetsmarknadspolitiken och åtgärder i lokaliseringshänseende. De kan både användas alternativt och komplettera varandra.

Samhällets åtgärder för att bygga ut en god samhällsservice bidrar sam-

tidigt till lösningen av de *akuta omställningsproblemen* som f. n. yttrar sig i arbetslöshet och accelererad utflyttning från stora delar av glesbygdslänen. De härför erforderliga basinvesteringarna, som i princip har en långsiktig syftning, får nämligen också en mera omedelbar effekt genom att skapa sysselsättningstillfällen. För att på ett tillfredsställande sätt lösa berörda omställningsproblem är det emellertid enligt min mening nödvändigt att, jämsides med en aktiv arbetsmarknadspolitik, även ge ett mera direkt ekonomiskt stöd för att stimulera till nyetablering och utbyggnad av företag i dessa områden. Jag anser sålunda, att samhället bör främja utbyggnaden av näringslivet i sådana orter i avfolknings- och glesbygdslänen som kan fungera som kommersiella och kulturella centra för befolkningen såväl i tätorter som på den kringliggande egentliga landsbygden. Förutom att sådana åtgärder minskar de enskilda människornas anpassningssvårigheter blir de av betydelse för näringslivets utveckling även på sikt i berörda områden genom att verka som en impuls till ytterligare företagsbildning och utbyggnad av näringslivet. Särskilt näringslivets snabba strukturomvandling i landets norra delar utgör härvidlag ett trängande problem som påkallar samhälleliga insatser på samma sätt som omfattande företagsnedläggelser i Valdemarsvik, Oskarshamn och andra orter tidigare ställt samhället inför likartade uppgifter. I den mån de produktiva arbetstillfällena ökas i utflyttningsregionerna tillgodoses också det samhälleliga intresset att modifiera takten i de regionala befolkningsförskjutningarna. I de orter, där en rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitik av olika skäl inte kan lösa sysselsättningsfrågorna, kan aktiva lokaliseringsåtgärder från statens sida också vara samhällsekonomiskt motiverade, eftersom arbetskraften endast härigenom kan utnyttjas på ett produktivt sätt.

Det är uppenbart att de ekonomiska och sociala synpunkterna i de praktiska ställningstagandena inte alltid sammanfaller. En avvägning mellan olika motiv för lokaliseringspolitiska åtgärder måste därför enligt min mening ske från fall till fall.

Det är ofrånkomligt att en *lokaliseringspolitisk målsättning* måste ges en allmän och vid formulering. Enligt min mening bör lokaliseringspolitiken syfta till att främja en sådan lokalisering av näringslivet, att landets tillgångar av kapital och arbetskraft blir fullt utnyttjade och fördelade på sådant sätt att ett snabbt ekonomiskt framåtskridande främjas. Samhället bör emellertid också söka styra utvecklingen i sådana banor att det stigande välståndet fördelas på ett rättvist sätt och att människorna i olika delar av landet erbjuds en tillfredsställande social och kulturell service. De försvarspolitiska synpunkterna får heller inte förbises vid lokaliseringspolitiska avgöranden. Slutligen bör betonas att samhället har ett ansvar för att strukturomvandlingen och den ekonomiska expansionen sker i sådana former och i sådan takt att de enskilda individernas trygghet värnas. Det finns därför starka sociala och mänskliga skäl för samhället att vidtaga åt-

gärder som modifierar verkningarna av omvandlingsprocessen. Lokaliseringspolitiken bör följaktligen även inriktas på att minska de anpassningssvårigheter som den enskilde ställs inför i ett utvecklingsskede kännetecknat av omfattande strukturrationalisering inom näringslivet med åtföljande befolkningsomflyttning. Det är bland annat mot denna bakgrund som förslagen om direkt ekonomiskt stöd till företag får ses.

Lokaliseringspolitikens utformning

För att möta de ekonomiska och sociala problem som den pågående strukturomvandlingen skapar kommer, såsom jag tidigare utvecklat, såväl samhällsplanerande som arbetsmarknadspolitiska och lokaliseringspolitiska insatser att bli erforderliga.

Under återstoden av detta årtionde kommer de arbetsföra åldrarna vid nettoimmigration i oförändrad omfattning att öka med endast omkring 70 000 personer, vilket är betydligt mindre än tillskottet tidigare under efterkrigsåren. En växande del av befolkningen i arbetsför ålder genomgår samtidigt utbildning och deltar inte direkt i produktionen. Vi måste därför räkna med att det efterfrågetryck, som redan nu karakteriserar arbetsmarknaden i stora delar av landet, kommer att öka ytterligare om inte en fortsatt utjämning av arbetskraftstillgångarna åstadkommes, särskilt som tillskottet av arbetskraft kommer att bli mycket ojämnt fördelat mellan olika delar av landet.

Skall den ekonomiska tillväxttakten kunna vidmakthållas och om möjligt ökas, måste *arbetsmarknadspolitiken* tilldelas en central roll. Liksom hittills måste ansträngningarna inriktas på att använda våra begränsade resurser av arbetskraft så rationellt som möjligt. För att realisera detta mål får den rörlighetsfrämjande arbetsmarknadspolitiken stor betydelse även i fortsättningen. Den måste byggas ut till ett allt smidigare instrument, som kan underlätta den enskildes anpassning till den snabba strukturomvandlingen. Betydelsefullt i detta sammanhang är att den yrkesmässiga rörligheten underlättas genom en selektiv, till utvecklingen ständigt anpassad omskolnings- och utbildningsverksamhet. Då den framtida arbetsmarknadspolitiken f. n. överväges av arbetsmarknadsutredningen, finner jag inte nu anledning att ingå på frågan om användningsområdet för de rörlighetsstimulerande medlen.

En allsidig näringspolitik måste också innefatta rörlighet hos kapitalet. Av vad jag förut anfört i samband med behandlingen av den lokaliseringspolitiska målsättningen framgår att enligt min uppfattning någon motsättning inte behöver föreligga mellan en politik som syftar till att underlätta arbetskraftens rörlighet och en aktiv lokaliseringspolitik, vars syfte är att påverka kapitalets rörlighet.

Samhällsplaneringens betydelse i lokaliseringshänseende har kraftigt understrukits såväl av kommittén för näringslivets lokalisering som i remissvaren över dess betänkande. I likhet med vad som därvid anförts har jag den uppfattningen att en aktiv och förutseende samhällsplanering är en av grundförutsättningarna för en lokalisering som på bästa sätt skall främja det ekonomiska framåtskridandet. Samhällsplaneringen måste både anpassas till strukturomvandlingen i samhället och stödja en lokalisering till områden eller orter med goda allmänna förutsättningar för en företagslokalisering, inbegripet god tillgång på arbetskraft.

Kraven på samhällsplanering hänger alltså intimt samman med samhällets omvandling och utveckling. Hela vårt samhällsbyggande har till mål att ge bebyggelsen sådana former som leder till hög funktionsduglighet och god miljö. Standardhöjning, ändrade distributionsformer, bilismens expansion och snabb urbanisering har under de senaste årtiondena varit särskilt utmärkande för samhällsomvandlingen.

Självfallet är det svårt att förutskicka hur framtidens samhällsstruktur kommer att se ut. Men den utveckling vi upplever och de tendenser som föreligger ger en anvisning om vilka behov som måste tillgodoses. Det gäller att skapa fler och bättre bostäder, gemensamhetsanordningar, kommunikationsleder och annan service. Det är ej endast fråga om att åstadkomma nya samhällsbildningar och nya anläggningar utan det gäller även att modernisera och förnya hittillsvarande miljö. Givetvis begränsas möjligheterna att förverkliga våra önskemål och krav av de tillgängliga resurserna, vilka därför måste fördelas så ekonomiskt som möjligt.

Den kommunindelningsreform som påbörjats genom primärkommunernas sammanförande i block kommer enligt min uppfattning att utgöra ett värdefullt underlag för den fortsatta samhällsplaneringen i skilda hänseenden. Då denna rymmer en lång rad skilda planeringsformer — inte minst är kommunernas bebyggelseplanering av vital betydelse — anser jag det synnerligen angeläget, att en ytterligare samordning av samhällsplaneringen åstadkommes.

Jag vill i detta sammanhang understryka betydelsen av att samhällsbyggandet nära samordnas i tid och rum med förändringar inom näringslivet. Samhällets planeringsorgan i kommunerna, i länen och i den centrala förvaltningen för utbyggnad av bl. a. kommunikationer, utbildningsväsende, sjukvård och andra samhälleliga servicefunktioner måste därför ej endast samordna sitt arbete inbördes och med den allmänna bebyggelseplaneringen utan även uppmärksamt följa näringslivets utvecklingstendenser. Eftersom den samhälleliga basorganisationen utgör en viktig förutsättning för övrig ekonomisk aktivitet, måste planeringen inom de offentliga sektorerna ske i god tid samt ofta ligga före i tiden och vara mer långsiktig än planeringen inom näringslivet. Samhällsplaneringen som ett sammanfattan-

de begrepp för olika åtgärder för samhällets utformning är därför av central betydelse för lokaliseringsverksamheten.

Vid utformningen av en samhällelig lokaliseringspolitik måste hänsyn också tas till föreliggande tendenser till koncentration av befolkningen i storstadsområdena och landets övriga expansiva områden. Om expansionen går alltför snabbt föreligger uppenbara risker för en eftersläpning i utbyggnaden av bostäder, kommunikationer och andra serviceanordningar. Såsom kommittén uttalat och i enlighet med vad flera remissinstanser understrukit bör de problem som är förknippade med storstadsområdenas tillväxt ingående undersökas till ledning för lokaliseringspolitikens fortsatta utformning.

För att möta de växande anspråken på en väl planerad utbyggnad av den samhälleliga basorganisationen måste, såsom också framhållits av såväl kommittén som remissorganen, kunskaperna om de lokaliseringspolitiska förutsättningarna ökas genom forskning och intensifierad utredningsverksamhet på detta område.

Då lokaliseringspolitiken spänner över ett utomordentligt vitt fält av ekonomiska, tekniska, sociala och andra områden är det uppenbart att forskningen och utredningsverksamheten i lokaliseringsfrågorna faller under en rad olika organs naturliga verksamhetsområden. Det ligger i sakens natur att en koncentration av forsknings- och utredningsverksamheten på dessa områden till ett enda organ varken kan eller bör komma i fråga. Vad som bör eftersträvas är i första hand en intensifiering av verksamheten. Detta spörsmål torde det ankomma på bl. a. forskningsberedningen att överväga som ett led i den vidare bedömningen av hur våra forskningsresurser skall användas. Vidare är det angeläget att vunna forskningsresultat systematiseras och sprids för att ge de olika statliga, kommunala och enskilda organ som sysslar med lokaliseringsfrågor ett så rikhaltigt material som möjligt att grunda sina överväganden på. Det blir en viktig uppgift för de statliga organ som centralt skall handha lokaliseringsfrågorna att medverka till samordningen härvidlag.

Av vad jag anfört i det föregående framgår att jag anser samhällsplanering och rörlig arbetsmarknad utgöra fundamentala faktorer för en ändamålsenlig ekonomisk utveckling av vårt samhälle och näringsliv. Som jag tidigare framhållit bör emellertid de lokaliseringspolitiska strävandena härjämte gå ut på att i särskilda fall *påverka den näringsgeografiska utvecklingen* i syfte att underlätta de enskilda människornas anpassning till strukturomvandlingen. För en verksamhet med sådan syftning kan självfallet olika typer av åtgärder övervägas. Vill man inte tillgripa lösningen att genom lagstiftning ge samhällets organ möjligheter att styra utvecklingen — något som enligt min uppfattning icke f. n. bör komma i fråga — torde åtgärderna för att få tillräcklig verkningskraft böra ges formen av direkt eller

indirekt ekonomiskt stöd till företagsamhet i de orter eller områden där man önskar påverka strukturomvandlingen.

Denna metod har också kommittén valt i sin uppläggning av lokaliseringspolitiken. Genom att ställa upp en rad kriterier för orter eller regioner, där direkt ekonomiskt stöd skall lämnas, har kommittén därjämte geografiskt avgränsat de områden där ekonomiska stödåtgärder skall komma i fråga.

De av kommittén uppställda kriterierna har blivit föremål för stark kritik vid remissbehandlingen. Även jag anser att kriterier utformade efter kommitténs linjer väcker betänkligheter. I praktiken skulle förslaget innebära att en stor del av de norrländska kustområdena samt vissa andra områden i Norrland och angränsande delar av landet, som också på ett kännbart sätt beröres av strukturförändringarna, inte skulle kunna komma i fråga för stödåtgärderna. Mot kriterier av den typ kommittén förordat kan enligt min mening också invändas att de kan framkalla uppfattningen att företag som etableras i orter eller områden, som formellt fyller de uppställda villkoren för ekonomiskt stöd, automatiskt skall vara berättigade till sådant stöd. Kommittén har visserligen understrukit att endast ett begränsat antal orter i utvecklingsområdena kan tillföras ökad industriell verksamhet genom samhällets medverkan. Det torde emellertid bli svårt att skapa förståelse för det urval, som sålunda måste ske, i orter eller områden som i och för sig fyller uppställda kriterier för stöd men som likväl ej kan komma i fråga på grund av bristande industriella förutsättningar eller därför att en alltför stor splittring av stödåtgärderna måste undvikas.

Av nu anförda skäl har jag funnit mig inte kunna som villkor för statligt lokaliseringsstöd förorda uppställandet av kriterier av den typ kommittén föreslagit. Frågan uppkommer då om stödåtgärderna på annat sätt bör begränsas regionalt och lokalt. Det synes mig härvid uppenbart, att de motiv jag i det föregående åberopat för ekonomiskt stöd för att mildra omställningsproblemen gör sig gällande med särskild styrka i Norrland och vissa angränsande områden. På grund av att denna del av landet samtidigt ställts inför den genomgripande rationaliseringen inom skogsbruket och den omfattande rationaliseringen inom jordbruket är det enligt min mening ställt utom tvivel att strukturomvandlingen här kommer att ta sig starkare uttryck än i landet i övrigt. En smidig omställning försvåras här också av de stora glesbygdsområdena med vanligen långa avstånd mellan tätorterna. Svårigheterna ökas ytterligare av att sysselsättningsproblemen redan i dagens läge är avsevärda i berörda landsdelar och kan väntas komma att skärpas ytterligare till följd av den förhållandevis starka befolkningstillväxten i vissa av dessa områden. Härtill kommer att industrisektorn relativt sett är mindre här än i landet i övrigt. Detta medför att industrin i de nordliga länen, trots en ansenlig expansionstakt på många håll, har svårt att absorbera den arbetskraft som friställs i jord- och skogsbruket. Å andra sidan är det viktigt att observera att den industriella utvecklingen varierar

starkt i de berörda delarna av landet och att det här finns områden med en dokumenterad expansionskraft.

Av anförda skäl anser jag det angeläget att ge impulser till industriell utveckling i de ifrågavarande områdena för att motverka en alltför långtgående befolkningsuttunning och vidmakthålla en samhällelig service för den kvarboende befolkningen.

Som jag förut erinrat om är medgivandet att temporärt använda investeringsfonder i lokaliseringspolitiskt syfte begränsat till de fyra nordligaste länen samt Hälsingland, norra delen av Kopparbergs län, nordvästra Värmland, Dalsland och norra Bohuslän. Till huvudsakligen samma område är det statsbidrag begränsat som f. n. lämnas vid uppförande av industrilokaler som statskommunala beredskapsarbeten. Sådant stöd kan i särskilda fall också ges i andra delar av landet.

Arbetsmarknadsstyrelsen har i sitt remissutlåtande anfört att erfarenheterna av det hittills lämnade lokaliseringsstödet inte synes motivera vare sig någon utvidgning eller begränsning av berörda område. De omställnings- och sysselsättningsproblem som jag nyss berört torde med fog kunna sägas vara koncentrerade till de nyss angivna länen och länsdelarna. På grund härav föreslår jag att det statliga ekonomiska stödet i lokaliseringssyfte i första hand inriktas på samma område som det, där investeringsfonderna f. n. kan tas i anspråk i lokaliseringspolitiskt syfte. Jag benämner i det följande detta område det norra stödområdet.

Den ändring av stödområdets omfattning som mitt förslag innebär i förhållande till vad kommittén förordat kommer enligt min uppfattning att avsevärt förbättra möjligheterna att genom en vidare utbyggnad av industrin i kustorter och inlandscentra gynnsamt påverka utvecklingen i områden med mindre centralorter i inlandet. Man får vidare bättre möjligheter att överblicka var lämpliga insatser bör göras, när ett mer sammanhängande område föreligger.

På samma sätt som gäller för de nuvarande stödåtgärderna är det enligt min mening ofrånkomligt att lokaliseringspolitiskt stöd i särskilda fall också framdeles kan lämnas i övriga delar av landet. Härvid bör emellertid åtgärderna mera direkt inriktas på att komma tillrätta med förhållandena i vissa speciella situationer. Främst bör ekonomiskt stöd kunna utgå för att stimulera till etablering av ny företagsamhet i orter, där goda industriella förutsättningar föreligger och där omställningsproblem aktualiseras på grund av industrinedläggelse i samband med omfattande branschrationalisering eller av liknande mera krisartade orsaker. Både sociala och samhällsekonomiska skäl talar för att staten genom stödåtgärder i dylika fall bidrar till att orter med redan utbyggd samhällsservice m. m. kan fortbestå. En kombination av lokaliseringspolitiska och arbetsmarknadspolitiska stödåtgärder, bl. a. omskolning av friställd arbetskraft, torde i här avsedda orter skapa de gynnsammaste förutsättningarna för snabb återhämtning.

I orter som starkt domineras av en enda industri eller industribransch

kan, som kommittén påpekat, konjunkturväxlingar och strukturförändringar få svåra återverkningar. Ehuru de konjunkturpolitiska medel vi numera förfogar över skapar bättre möjligheter än tidigare att mildra verkningarna av konjunktursvängningarna för enskilda branscher, kan det enligt min uppfattning vara befogat att i särskilda fall även utanför det norra stödområdet genom lokaliseringspolitiska stödåtgärder medverka till att komplettera sådana ensidiga industriorter med annan industri för att minska deras konjunkturkänslighet och för att skapa en mera differentierad arbetsmarknad. Jag vill emellertid understryka att frågan om stödåtgärder i dessa fall bör bedömas med största försiktighet. Begreppet ensidig industriort är vittomfattande och låter sig inte entydigt definieras. Det bör också anmärkas att det här mindre gäller att lösa akuta krissituationer än att förebygga uppkomsten av sådana. Det torde bli en viktig uppgift i den fortsatta planeringsverksamheten på länsplanet att analysera berörda problem i de enskilda fallen och efter utredningar framlägga förslag till lösningar.

Allmänt och med en viss generalisering torde kunna sägas att i de delar av landet som faller utanför det norra stödområdet avståndsfaktorn inte har utslagsgivande betydelse i lokaliseringssammanhang. Med de kommunikationsmedel som bjuds har de flesta människor i dessa delar av landet numera tillgång på tillfredsställande samhällelig service. Lokaliseringspolitiskt är det således i dessa delar av landet mindre glesbygdsproblemen än de expansiva tätorternas problem som kräver uppmärksamhet. Med särskild styrka träder här storstadsområdenas speciella svårigheter i förgrunden. Som jag tidigare berört är riskerna för eftersläpning i utbyggnaden av bostäder och andra basinvesteringar påtagliga i samband med den starka befolkningsexpansionen i dessa områden, varför storstadsproblemen måste ägnas stor uppmärksamhet i det fortsatta planeringsarbetet. Storstadsproblemen berörs även av de förslag som avgivits av lokaliseringsutredningen rörande statlig verksamhet (SOU 1963: 69). Dessa förslag kommer efter avslutad remissbehandling att upptagas av chefen för finansdepartementet.

Vad härefter gäller frågan om vilka orter eller områden som skall komma i fråga för direkt ekonomiskt stöd inom det norra stödområdet, dit alltså lokaliseringsstödet i första hand föreslås skola koncentreras, må till en början påpekas att, såsom också kommittén framhållit, något material för en mera konkret bedömning härav inte föreligger.

Utifrån den allmänna lokaliseringspolitiska målsättning jag uppställt bör strävan från samhällets sida här vara att söka länka näringslivets lokalisering i banor som är både samhällsekonomiskt och företagsekonomiskt fördelaktiga samt skapa en gynnsam industriell miljö i fler orter och regioner än dem som redan nu är välförsörjda i detta avseende. Detta innebär att man satsar både på sådana orter och regioner, som redan har en god industriell utveckling, och på sådana som har utvecklingsmöjligheter

men där de faktorer, som har betydelse för en god industriell miljö, av historiska eller andra skäl blivit svagt utvecklade. Som kommittén starkt framhållit är det emellertid endast ett begränsat antal orter som kan tillföras ökad industriell verksamhet genom samhällets medverkan, och en industriell expansion är inte tänkbar överallt enbart därför att överskott på arbetskraft föreligger.

Kommittén har inte närmare angivit på vilka orter i utvecklingsområdena lokaliseringspolitiska insatser skall göras i vidare mån än som följer av vissa allmänna riktlinjer. En längre gående precisering finner inte heller jag ändamålsenlig. De naturliga förutsättningarna för industriell verksamhet är mycket heterogena och varierar bl. a. mellan olika branscher. De lokala förhållandena är vidare så olika att strikta regler skulle medföra en bundenhet som kunde verka direkt hämmande på en rationell och framsynt fördelning av lokaliseringsstödet. När det gäller områden med dominerande jord- och skogsbruk kan väl utvecklingstendenserna för ett antal år framöver ge en vägledning var insatserna skall göras med tanke på dessa näringars utveckling. Betydligt svårare ställer sig däremot en motsvarande bedömning beträffande flertalet andra näringsgrenar. Att förutse vilka branscher och industrier som kan komma att beröras av mera omfattande strukturomvandling är i och för sig en vansklig uppgift. Än svårare är givetvis att förutse på vilka orter eller inom vilka områden sådana problem kommer att göra sig gällande.

Av vad jag sålunda anfört följer att några bestämda krav på storlek eller karaktär hos de orter eller regioner, där stödåtgärder skall vidtas, enligt min uppfattning inte lämpligen bör uppställas. Å andra sidan torde man i det praktiska arbetet vid prövningen av frågan om stödinsatser i de enskilda fallen ha behov av vissa riktlinjer för urvalet av orter och områden. Såsom jag redan tidigare framhållit och som med skärpa betonats av både kommittén och remissinstanserna måste stödåtgärderna inriktas på orter där det från samhällelig synpunkt är mest angeläget att utvecklingen främjas och som har goda förutsättningar att bära upp en industriell verksamhet och fungera som centra för samhällelig service. Härför krävs i första hand ett visst befolkningsunderlag. Detta betyder dock inte att endast sådana företagslokaliseringar som sker till större tätorter skall kunna bli föremål för stöd. Med nutida kommunikationsmöjligheter kan en spridning av arbetsplatser och bosättning ofta vara både möjlig och lämplig inom regionerna. Vad som bör krävas är att själva tätorten jämte kringliggande bygd utgör ett näringsgeografiskt område, som har tillräckligt befolkningsunderlag för att en rimlig servicestandard skall kunna upprätthållas.

Storleken av detta befolkningsunderlag kan enligt min uppfattning inte preciseras i bestämda tal utan torde variera efter lokala förhållanden. Jag vill emellertid erinra om att vid fastställandet av planerna för den nya

kommunindelningen ett befolkningsunderlag av minst 8 000 invånare bedömts erforderligt för att en tillfredsställande kommersiell och administrativ service skall kunna erbjudas inom kommunblocken. Samtidigt bör uppmärksammas att det erforderliga befolkningsunderlaget för den högre servicenivå som representeras av exempelvis varuhus, lasarett och gymnasium ligger avsevärt högre. Blockbildningarna har i huvudsak grundats på näringsgeografiska överväganden liknande dem som kommer att prägla den lokaliseringspolitiska bedömningen när det gäller företagsstöd. Kommunblocken består sålunda i princip av centralorter som kan fungera som servicecentra samt dessa orters naturliga omland. Inom blocken förutsätts en organiserad samverkan komma att ske i olika gemensamma angelägenheter. Samhällsplanering, innefattande viktiga lokaliseringsfrämjande åtgärder, får därvid antagas bli en av de främsta samarbetsuppgifterna. Kommunblocken synes mig lämpligen bli de minsta regionala enheter som lokaliseringsorganen bör arbeta med vid utredningar och bedömningar rörande behov av stödåtgärder.

Med angivna utgångspunkter har jag funnit en lämplig framgångslinje vid den fortsatta lokaliseringsplaneringen vara att välja orter för stödet bland kommunblockscentra. Jag vill emellertid understryka att detta inte får uppfattas så att för varje centralort automatiskt kan påräknas stödåtgärder. Särskilt i de fall man av avståndsskäl e. d. nödgats göra avsteg från de riktlinjer som i allmänhet gällt vid planeringen av nya kommuner kan förutsättningarna för industriell verksamhet vara begränsade. Stor försiktighet bör därför iakttas med att genom lokaliseringsstöd stimulera företag att etablera sig på små centralorter i svaga kommunblock, där de allmänna förutsättningarna för en industriell utveckling bedömes som mindre goda. Å andra sidan finns vid sidan av de nya blockcentra tätorter som kan bedömas ha lika goda utvecklingsmöjligheter och fylla en lika viktig servicefunktion som centralorten. Det bör enligt min mening inte vara uteslutet att lämna stöd till företagslokalisering även i sådana orter, om detta rimmar med lokaliseringspolitikens allmänna syften.

Viktigt är emellertid att hålla i minnet att en splittring på ett stort antal orter kan resultera i att stödåtgärderna får sämre total effekt än om de koncentreras till färre orter, där härigenom ett mera differentierat näringsliv kan utvecklas. En förläggning av ett någorlunda stort enstaka företag till en ort som tidigare saknar annan industri kan medföra att orten blir så ensidigt utvecklad och därmed från arbetsmarknads- och konjunktursynpunkt så sårbar, att ytterligare lokaliseringsåtgärder framtvingas. Det blir en utomordentligt viktig och samtidigt grannlaga uppgift i den fortsatta regionala och centrala planeringen att under beaktande av de skilda faktorer jag nyss berört ta ställning till på vilka platser åtgärder bör ifrågakomma för att stimulera till ny eller utvidgad företagsamhet inom det vidsträckta norra stödområdet.

Det förtjänar i sammanhanget att uppmärksammas att initiativet till

nyetablering liksom hittills i regel torde komma att tas av företagen själva, som därvid också väljer orten härför. Liksom hittills skall det givetvis stå företagen fritt att utan statligt stöd etablera sig på de platser de själva finner lämpligt. Jag vill i detta sammanhang också betona att myndigheternas rådgivning och upplysningsverksamhet i första hand bör syfta till att ge företagen vägledning och en så fast grund som möjligt att bygga sina egna överväganden på när det gäller valet av lokaliseringsort. Överhuvudtaget kommer lokaliseringspolitikens resultat i hög grad att bli beroende av ett förtroendefullt samarbete med näringslivets företrädare.

På sikt får enligt min uppfattning det ekonomiska stödet till företagslokalisering inte ha till syfte att subventionera bort lokala eller regionala olikheter i den allmänna kostnadsnivån mellan orter i skilda delar av landet. Stödet skall i stället användas för att initiera företagsamhet vilken i sin tur kan ge upphov till en fortsatt industriell utveckling, som sedan verkar vidare av egen kraft. Av detta skäl är det önskvärt att medverka till att få till stånd industrier med vad kommittén kallat stor spridningseffekt, t. ex. företag som genom sitt behov av underleverantörer kan bidra till att supplementär industri startas i regionen. Detta bör beaktas vid prövningen av ansökningar om lokaliseringsstöd.

Såsom starkt framhållits både av kommittén och av remissinstanserna bör den första och viktigaste förutsättningen för ekonomiskt stöd vara att företaget från företagsekonomisk synpunkt bedömes bärkraftigt, så att verksamheten, efter ett inledande stöd av engångskaraktär, kan drivas på företagsmässiga villkor utan behov av driftsubventioner. Stödåtgärderna skall sålunda ha karaktären av hjälp till självhjälp. Från denna synpunkt är det angeläget att det ekonomiska stödet utformas som ett initialstöd, d. v. s. med sikte på att underlätta de investeringar som är förenade med nyetableringen, men att företaget därefter och i övrigt får konkurrera med annan företagsamhet på lika villkor.

Givetvis är det av stort intresse från lokaliseringssynpunkt om företaget kommer att bereda anställning åt ett större eller mindre antal arbetstagare. Denna omständighet kan därför påverka bedömningen vid lokalisering till orter med sysselsättningssvårigheter. Jag vill också betona, att ett stort aktiekapital eller ett stort kapital nedlagt i fasta investeringar hos företaget visserligen kan påverka bedömningen av dess soliditet men i och för sig knappast utgör motiv för att företaget betraktas som ett eftersträvansvärt lokaliseringsobjekt. Det är i detta sammanhang av intresse att konstatera, att en klar tendens vid de omlokaliseringar av företag som ägt rum under efterkrigstiden varit att de större företagen sökt sig till relativt stora tätorter, som regel A-centra, under det att mindre företag vanligen förlagts i små och medelstora tätorter. Denna spontana strävan från företagens egen sida att vid valet av förläggningsort sätta det egna arbetskraftsbehovet i relation till rekryteringsunderlaget och arbetskraftstillgångarna

på orten samt till ortens servicemöjligheter förtjänar enligt min mening stort beaktande vid myndigheternas prövning av ärenden om lokaliseringsstöd. Viktigt är också att hänsyn tas till företagets möjligheter att rekrytera arbetskraft med sådan utbildning som erfordras för verksamheten.

Av vad jag anfört i olika sammanhang i det föregående framgår, att jag delar kommitténs uppfattning att samhälleliga stödåtgärder för att få till stånd ny eller ökad industriell verksamhet kan komma i fråga endast på ett begränsat antal orter. För stora delar av glesbygderna och åtskilliga små tätorter inom det norra stödområdet måste man realistiskt räkna med en fortsatt successiv utflyttning och därmed ytterligare försämrade förutsättningar att tillhandahålla den kvarvarande befolkningen en samhällelig service som motsvarar tidens krav. Även i de områden, där lokaliseringspolitiska insatser inte blir möjliga, måste enligt min mening samhället bära ansvaret för att befolkningen tillförsäkras en rimlig servicestandard, varvid åtgärder av annan art får övervägas.

Som jag förut betonat är det uppenbart att lokaliseringsorganen kommer att ställas inför ytterst grannlaga avvägningsproblem när det gäller att avgöra vilka företag som skall erhålla ekonomiskt stöd och på vilka orter detta skall ske. Man kan inte bortse från att de samhällsekonomiska och företagsekonomiska förutsättningarna i de enskilda fallen ofta kommer att vara synnerligen svårbedömbara och att verksamheten innefattar ett stort mått av risktagande. Jag vill därför starkt stryka under nödvändigheten av att stödåtgärderna får karaktären av försöksverksamhet. Det är av största vikt att resultaten av vidtagna lokaliseringsåtgärder noggrant studeras och att de erfarenheter som sålunda efter hand vinns snabbt tillvaratas i den fortsatta utformningen av stödverksamheten.

Stödåtgärderna bör enligt min mening komma i fråga endast under en begränsad tid för att lösa omställningsproblemen framför allt i det norra stödområdet. I enlighet med kommitténs förslag förordar jag att denna period bestäms till fem år. Härunder bör statsmakterna överväga huruvida stödåtgärderna varit ägnade att förverkliga den lokaliseringspolitiska målsättning som uppställts och utifrån föreliggande erfarenheter och utvecklingstendenser ta ställning till om målet och medlen för den samhälleliga aktiviteten på området bör kvarstå oförändrade eller ändras.

Lokaliseringspolitikens medel

Bland de positiva åtgärder, genom vilka samhället kan påverka företagens lokalisering, har jag i det föregående särskilt framhållit samhällsplaneringen.

Kommitténs förslag om lokaliseringspolitiska medel omfattar, utöver lokaliseringsplanering, dels upplysning och rådgivning till näringslivet, dels olika former av statligt ekonomiskt stöd till företag, dels särskilda åtgärder för att förbättra de allmänna betingelserna för näringslivet i Norrland, varjämte kommittén berör frågan om kommunal skatteutjämning.

Beträffande *upplysnings- och rådgivningsverksamheten* betonar kommittén angelägenheten av att den centralt bedrivna verksamhet på detta område som utövas av arbetsmarknadsstyrelsen utvidgas och effektiviseras. Samtidigt understryks vikten av att de regionala lokaliseringsorganen och kommunerna medverkar med utredningar om lokaliseringsbetingelserna i olika delar av landet och i olika orter för att ge underlag för rådgivningsverksamheten. Vad kommittén sålunda anfört har allmänt godtagits av remissorganen.

För egen del vill jag understryka att en viktig förutsättning för att ett företag skall förläggas till en ort, där verksamheten kan väntas ge bästa möjliga resultat, är att företaget kan grunda sina överväganden på en allsidig och tillförlitlig information om de förhållanden som har betydelse för ortsvalet, såsom tillgången på arbetskraft, tomtmark, bostäder samt på kommunikationer och andra serviceanordningar. Enligt vad som allmänt vitsordats, bl. a. från företagarhåll, har den rådgivning och upplysningsverksamhet i sådana frågor som hittills bedrivits av arbetsmarknadsmyndigheterna i samverkan med Sveriges industriförbund varit värdefull. I likhet med kommittén anser jag det angeläget att denna verksamhet förstärks, så att en så uttömmande information som möjligt kan lämnas företagen beträffande lokaliseringsförutsättningarna i olika delar av landet. Lokaliseringsorganen bör sålunda i samråd med kommunerna fortlöpande tillhandahålla aktuellt material rörande lokala förhållanden, som belyser dessa förutsättningar. Informationen till företagen bör givetvis också omfatta upplysning om betingelserna för ekonomiskt stöd vid olika lokaliseringsalternativ.

Önskvärt är att man också från näringslivets sida ger lokaliseringsorganen så fullständiga informationer som möjligt om förhållanden som kan ha betydelse för värderingen av olika lokaliseringsfaktorer. I detta sammanhang har kommittén förordat att möjligheterna till överenskommelse med näringslivets organisationer om förhandsinformationer beträffande planerade utbyggnader och omlokaliseringar närmare undersöks. Enligt vad jag inhämtat har arbetsmarknadsstyrelsen upptagit överläggningar med svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund i syfte att få till stånd en sådan överenskommelse. För egen del anser jag att ett varselsystem av detta slag skulle avsevärt förbättra lokaliseringsorganens möjligheter att i ett tidigt skede bedöma konsekvenserna av föreliggande planer.

För att rådgivnings- och upplysningsverksamheten till företagen i lokaliseringsfrågor skall kunna ges riksomfattande karaktär bör den bedrivas centralt för hela landet. Detta utesluter självfallet inte att även de regionala organen och kommunerna bör kunna tillhandagå företag med upplysningar om lokala förhållanden. Kommunernas informationsverksamhet bör dock givetvis inte bedrivas på sådant sätt att den kommer i strid med de vidare intressen de centrala och regionala lokaliseringsorganen har att bevaka. Genom ökad rådgivning till kommunerna från lokaliseringsorganens sida bör

enligt min mening kommunernas möjligheter att deltaga i en sakligt tillfredsställande upplysningsverksamhet förbättras.

Liksom hittills bör rådgivnings- och upplysningsverksamheten främst bedrivas i den formen att företagen själva vänder sig till lokaliseringsorganen och företagareföreningarna. Såsom ett led i en mera aktiv verksamhet från myndigheternas sida i lokaliseringsfrågor är det emellertid som kommittén framhållit också önskvärt att det centrala organet självt tar initiativ genom att söka kontakt med företag som kan tänkas vara intresserade av att etablera sig på orter, där ökad industriell verksamhet bedöms önskvärd.

Enligt kommitténs förslag skall statligt ekonomiskt stöd i både utvecklings- och stödområdena lämnas i form av *kreditgaranti* samt i utvecklingsområdena därjämte såsom *investeringsbidrag* och *lån*. Beträffande bidrag och lån är meningarna delade hos remissorganen. Många har avvisat dessa stödformer under motivering att de har ren subventionskaraktär och därför snedvrider konkurrensen, medan kreditgaranti har godtagits mera allmänt.

Som jag förut nämnt anser jag att ekonomiskt stöd även i fortsättningen måste kunna lämnas som stimulans till företagslokalisering framför allt inom det norra stödområdet men i särskilda fall även i övriga delar av landet. De ekonomiska stödåtgärderna bör självfallet utformas så att de kan väntas få största möjliga stimulerande effekt på den företagslokalisering som från samhällets synpunkt betraktas som angelägen. För att skapa en så enkel administration av verksamheten som möjligt bör man vidare undvika att splittra stödet på alltför många likartade stödformer. Stödsystemet bör i möjligaste mån kunna fungera oberoende av allmänna konjunkturer och förhållandena på kapitalmarknaden. Nu anförda skäl talar enligt min mening för direkta statliga bidrag och lån som lokaliseringspolitiska medel. Liksom kommittén anser jag att sådana bidrag och lån bör utformas så att de inte får karaktären av löpande direkta driftsubventioner.

Mot ett system med statlig kreditgaranti kan, som riksbanksfullmäktige framhållit, invändas att möjligheterna att utnyttja garantin blir beroende av läget på kreditmarknaden. Vid högkonjunkturer kan, som fullmäktige vidare anfört, ofta en stark kreditåtstramning framtvingas, medan de lokaliseringsmotiverade stödåtgärderna tar sikte på områden i vilka sysselsättningssituationen även då är otillfredsställande. Direkta statliga lån som stödform ger lokaliseringsorganen större möjligheter att sätta in stödet när det behövs bäst. Statliga lån utgör alltså ett mera verksamt lokaliseringspolitiskt medel än kreditgarantier. På grund härav bör enligt min mening det statliga lånestödet i lokaliseringssyfte ges endast i form av direkta lån.

Av min föregående framställning följer att jag anser att lokaliseringsstödet bör syfta till att underlätta de investeringar, som företagarna —

både fysiska och juridiska personer — behöver göra för att kunna påbörja och bygga ut industriell verksamhet. Statliga bidrag och lån bör i enlighet härmed lämnas vid ny-, om- och tillbyggnad av industrianläggning. Kommittén har föreslagit att även industrier, där kapitalinvesteringen per sysselsatt är av betydande omfattning, skall få förmånen av lokaliseringspolitiskt stöd. Som skäl härför har kommittén angivit det allmänna intresset av att arbetskraften används så effektivt som möjligt samt angelägenheten av att råvarutillgångarna i utvecklingsområdena utnyttjas bättre. Enligt min mening bör det för statligt stöd fordras att investeringen får en påtaglig sysselsättningseffekt, antingen i det företag som önskar stöd eller, genom dettas tillkomst, i andra företag och serviceinrättningar. Det statliga stödet får vidare inte leda till att annan produktionsteknik väljes än den som eljest skulle varit mest ekonomisk.

En förutsättning för statligt stöd måste vara att den önskade lokaliseringspolitiska effekten bedöms bli bestående under en överskådlig framtid. Det bör därför vara fråga om permanenta industrianläggningar. Den sysselsättning, som själva byggandet av anläggningen skapar, är således inte tillräckligt motiv för lokaliseringsstöd. Av bl. a. detta skäl bör kraftverksanläggningar, vilka är förenade med avsevärda kapitalinvesteringar men i utbyggt skick ger ringa sysselsättningseffekt, inte komma i fråga för statligt lokaliseringsstöd. Mot nyssnämnda bakgrund bör också frågan om stöd åt exempelvis sådana industrier inom byggnadsbranschen, vilka uppförs och drivs i anslutning till omfattande bebyggelse av ett visst område, bedömas.

Till investeringskostnad för industrianläggning bör räknas även kostnader för andra byggnader och anordningar än själva fabrikslokalen under förutsättning att de är nödvändiga för driften. Exempel på sådana byggnader är kontorslokaler, garage och lagerbyggnader. Däremot bör inte utgå bidrag eller lån vid investeringar som inte är direkt erforderliga för verksamheten, såsom bostäder i anslutning till industriella anläggningar.

I likhet med kommittén förordar jag att lån men inte bidrag får lämnas vid anskaffning av maskiner, arbetsredskap och verktyg. Vid avgörande av frågan om en viss anordning är att betrakta som byggnad eller maskin bör skattelagstiftningens avskrivningsregler tillämpas.

Kommittén har föreslagit att statliga lån och lånegarantier skall lämnas för ny-, om- och tillbyggnad av turistanläggningar. Förslaget har mottagits välvilligt vid remissbehandlingen. För egen del anser jag att goda skäl anförts för ökat statligt stöd på detta område. Jag har därvid fäst avseende både vid turismens betydelse och de möjligheter turistanläggningarna och turistnäringen erbjuder att upprätthålla enskild och samhällelig service åt glesbygdsbefolkningen. Jag vill därför förorda att förutom lån även bidrag i undantagsfall får lämnas för turistanläggningar. Den lokaliseringspolitiska bedömningen av vilka orter som bör komma i fråga för detta särskilda stöd blir givetvis en annan än den som bör läggas till grund vid

industrilokalisering. Till turistanläggning bör räknas hotellbyggnad med personalutrymmen och andra anordningar som är nödvändiga för att anläggningen skall kunna tjäna sitt syfte.

Bidrag eller lån skall, enligt kommitténs förslag, efter särskild prövning kunna lämnas till företag i samband med förvärv och iordningställande av ledig fabrikslokal, som är avsedd att användas för industriell produktion. Vid bedömningen av detta förslag måste beaktas att bidragsgivning i dessa fall kan leda till en kapitalöverföring till den tidigare ägaren, ett förhållande som inte ligger i linje med syftemålet med stödåtgärderna. Av detta skäl anser jag att frågan om bidrag vid förvärv, vilken har nära samband med frågan om åtgärder vid driftnedläggelse och avveckling av företag, inte bör upptas i samband med de nu aktuella åtgärderna. Däremot bör det inte vara uteslutet att ge statliga lån för förvärv av ledigbliven industrilokal. Vidare vill jag erinra om att förvärvaren enligt det förut anförda kan få både lån och bidrag för om- och tillbyggnad av anläggningen.

Frågan hur nyetablering och utbyggnad av företag skall finansieras måste bedömas i ett sammanhang. De kapitalkällor, som står till förfogande, är i princip den allmänna kreditmarknaden, företagets egna resurser jämte den här föreslagna statliga kapitalinsatsen. Om en bedömning ger vid handen att företagsekonomiska förutsättningar för en etablering eller utbyggnad finns, torde det vara realistiskt att räkna med att företagaren, med de säkerheter som företagets fasta egendom, maskiner och omsättningstillgångar representerar, i allmänhet kan låna en betydande del av det erforderliga kapitalet på den öppna marknaden. Härtill kommer företagarens egen kapitalinsats, vilken torde vara en förutsättning för att en etablering skall kunna komma till stånd.

Det kapitalbehov, som därefter återstår, skulle således behöva täckas genom statlig finansiering. Väsentligt är därvid, att det statliga stödet inte får en sådan form och omfattning, att risktagandet uteslutande begränsas till staten utan att det fördelas på skilda intressenter, däribland företagaren själv. Detta syfte bör tillgodoses dels genom att en viss gräns sättes för det statliga engagemanget i form av bidrag och lån till visst företag, dels genom att såsom säkerhet för det statliga lånet regelmässigt skall ställas pant i fast egendom eller annan godtagbar säkerhet.

Såsom underlag för beräkning av den statliga insatsens storlek bör läggas kostnaden för företagets investeringar i sådana byggnader och maskiner som jag förut angivit.

Jag vill som riktpunkt förorda, att det sammanlagda statliga lokaliseringsstödet i form av investeringsbidrag och lån begränsas till ett belopp som motsvarar högst två tredjedelar av den totala kostnaden för nämnda investeringar.

Kommitténs förslag att bidrag normalt skall utgå med högst en tredjedel av investeringskostnaden i byggnader har vid remissbehandlingen av vissa

organ ansetts medföra för hög bidragsprocent och av andra för låg. Jag anser för min del att mer än 35 procent av nämnda kostnad i princip inte bör utgå i form av direkt bidrag. I särskilda undantagsfall bör bidrag dock kunna lämnas med upp till 50 procent.

Det bör understrykas att de angivna procenttalen representerar vad som högst skall kunna utgå i form av bidrag. Återstoden av det erforderliga statliga stödet får sålunda täckas i form av statliga lån. Gränsen för det statliga engagemanget skall som jag förut nämnt utgöra två tredjedelar av de totala investeringskostnaderna i byggnader och maskiner. I undantagsfall bör denna gräns kunna överskridas efter särskild prövning av Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts medgivande, av det centrala lokaliseringsorganet. Jag vill framhålla, att det sammanlagda statliga stödet i form av bidrag och lån inte bör vara större än som erfordras med hänsyn till övriga finansieringsmöjligheter och för att den åsyftade lokaliseringen skall kunna komma till stånd.

Finansieringsfrågorna måste således bedömas från fall till fall med beaktande av de skilda omständigheter som har betydelse för statens insatser, såsom investeringarnas omfattning och inriktning, företagets egna resurser och finansieringsmöjligheter i övrigt samt inte minst angelägenheten från samhällssynpunkt av att företaget kommer till stånd på viss plats. Mot bakgrunden av sådana överväganden får storlek och kombination av statliga lån och bidrag bedömas.

Några remissorgan föreslår, till skillnad från kommittén, att statlig garanti skall ges för rörelsekrediter. Av vad jag i det föregående anfört framgår, att jag anser att kapitalbehovet vid nyetablering och utbyggnad av företag bör bedömas som en helhet. Det innebär att både anläggnings- och rörelsekrediter kommer att ingå i bedömningen av det föreliggande finansieringsbehovet. Genom det statliga stödet bör i regel förutsättningar skapas för en finansiering även av rörelsekrediter. Någon anledning att särskilja rörelsekrediterna vid utformningen av stödåtgärderna föreligger därför enligt min mening ej. Jag vill också erinra om att hela finansieringsprövningen måste ske i ett sammanhang och i samråd mellan företagaren, dennes bankförbindelse och lokaliseringsorganen. Den omständigheten att bankens engagemang kommer att omfatta såväl anläggnings- som rörelsekredit innebär en garanti för att projektet i sin helhet underkastas en bankmässig prövning. Denna prövning får i sin tur betydelse för frågan, om statligt lokaliseringsstöd skall ges.

Vad gäller lånevillkoren i övrigt förordar jag i likhet med kommittén, att den ränta som tillämpas för lokaliseringslån skall vara den vid varje tillfälle för industrigarantilån gällande räntan. Jag biträder också kommitténs förslag att möjlighet öppnas att i särskilda fall ge räntefrihet under högst tre år.

I fråga om amorteringstiderna biträder jag kommitténs förslag med den

avvikelsen att längsta amorteringstid bör vara tjugo år. Mitt förslag innebär i detta hänseende samma regler som för det statliga kreditstödet till hantverk och småindustri. I enlighet med vad som gäller för sistnämnda stöd föreslår jag vidare, att anstånd med amortering får medges under högst tre år.

Om statliga bidrag inte används för avsedda ändamål bör på sätt kommittén föreslagit återbetalningsskyldighet föreligga. I motsvarande situation bör lån vara förfallet till omedelbar återbetalning. För att en sådan ordning skall kunna genomföras förutsätts en viss tillsyn från det allmännas sida. Tillsynen bör ha till syfte att kontrollera att den anläggning, för vilken statligt stöd beviljats, verkligen uppförs. Därefter bör tillses att anläggningen används för det avsedda ändamålet eller för annat av lokaliseringsmyndigheten godkänt ändamål.

I några yttranden har föreslagits att staten skulle uppföra industrilokaler samt hyra ut dem och maskiner till enskilda företag. Ett sådant förfarande förekommer i vissa andra länder. Erfarenheterna i Sverige begränsas närmast till vissa företagareföreningars försäljning av maskiner mot avbetalningskontrakt. En väsentlig utbyggnad av systemet torde ställa krav på en särskild organisation. Innan hithörande frågor blivit närmare belysta torde ställning inte böra tas till detta spörsmål.

I vissa remissyttranden har förordats att statlig företagsamhet skall ingå bland de lokaliseringspolitiska instrumenten. Kommittén har inte berört denna fråga. Jag vill erinra om att statliga insatser haft avgörande betydelse för den industrialisering som skett i bl. a. Norrbotten. Även i fortsättningen torde statliga insatser bli aktuella. Frågan härom kommer att bli föremål för fortsatta överväganden.

Jag övergår härefter till att behandla förhållandet mellan vissa av de hittillsvarande lokaliseringspolitiska medlen och de föreslagna statliga investeringsbidragen och lokaliseringslånen.

Några remissinstanser har förordat bibehållande av det system med investeringsbidrag för uppförande av industribyggnader, som arbetsmarknadsstyrelsen sedan 1963 försöksvis tillämpat inom ramen för statskommunala beredskapsarbeten. Enligt min uppfattning bör beredskapsarbetena främst användas vid arbetslöshet av konjunktur- och säsongmässig natur och inte som ett lokaliseringspolitiskt medel. Systemet med investeringsbidrag till industrilokaler i form av statskommunala beredskapsarbeten bör därför inte vidare användas.

Såsom angivits i det föregående har avsättningar till konjunkturinvesteringsfond sedan den 1 juli 1963 temporärt i avvaktan på kommitténs förslag kunnat tas i anspråk i lokaliseringsfrämjande syfte inom större delen av Norrland och de nordvästra delarna av Svealand. Kommittén har övervägt om det ej vore lämpligast att i längden förbehålla investeringsfonderna för den rent konjunkturutjämnande uppgiften och att införa en särskild

skattestimulans som lokaliseringspolitiskt medel. Kommittén fann dock att erfarenheterna av den då nyligen beslutade användningen av fonderna i lokaliseringsfrämjande syfte först borde avvaktas.

Jag vill för egen del erinra om att investeringsfondernas primära uppgift varit och även i fortsättningen måste vara att utgöra ett verksamt medel i den konjunkturutjämnande politiken. Under konjunkturavmattningarna 1958 och 1962 togs av fonderna i anspråk vid vartdera tillfället en miljard kronor. Härigenom uppnåddes en betydande sysselsättningseffekt. Frågan om investeringsfondernas användning måste bedömas mot bakgrunden av att en långvarig lågkonjunktur kan ställa betydande anspråk på fonderna, vilket inte minst gäller norrlandslänen, där en konjunkturavmattning inte sällan visat sig särskilt kännbar. Sedan 1963, då fonderna började tas i anspråk för lokaliseringsändamål, har de minskat i de sju skogslänen och flera företag där har helt förbrukat sina investeringsfonder. Skulle fonderna mera varaktigt utnyttjas i lokaliseringssyfte finns det risk för att de inte längre kan användas för sitt egentliga syfte att i lågkonjunkturer stimulera till investeringar i detta område.

Om i enlighet med mina förslag särskilda former skapas för statligt ekonomiskt stöd för lokalisering anser jag att det nämnda provisoriet med investeringsfondernas användning i samma syfte bör upphöra. Genom att använda särskilda stödåtgärder i lokaliseringssyfte och reservera investeringsfonderna för deras ursprungliga ändamål får man aktivare medel att hålla den ekonomiska verksamheten uppe i de norra delarna av landet, både på längre sikt och vid konjunkturavmattningar.

I detta sammanhang vill jag erinra om att investeringsfondslagstiftningen även efter en återgång till vad som gällde före 1963 medger att fonderna tas i anspråk om det med hänsyn till läget på arbetsmarknaden och övriga förekommande omständigheter befinns vara av synnerlig vikt för det allmänna att viss investering görs. Härmed avses främst investeringar i våra på export inriktade basindustrier och andra långsiktiga investeringar av betydelse för samhällsekonomin.

Det statliga kreditstöd, som genom kommerskollegium och företagareföreningarna lämnas till hantverk och småindustri, skall i första hand grundas på en företagsekonomisk bedömning, men särskild hänsyn skall tas till sysselsättnings- och lokaliseringssynpunkter. Kommittén har förutsatt, att denna stödverksamhet skall bedrivas parallellt med det föreslagna lokaliseringspolitiskt inriktade stödet åt industrin.

Det lokaliseringspolitiskt inriktade stödet bör i fortsättningen koncentreras till de tidigare redovisade stödformerna, nämligen statliga bidrag och lån. Vid sidan av det statliga lokaliseringsstödet finns emellertid behov av ett kreditstöd till hantverk och småindustri som kompletterar de vanliga kreditinstitutens verksamhet. Det kreditstöd som hittills förekommit i form av lån från företagareföreningarna och statliga kreditgarantier bör därför

bibehållas. Stödet bör utgå efter samma grunder som hittills utom i det avseendet att stödet inte längre skall primärt tjäna något lokaliseringssyfte utan mera renodlat blir att anse såsom en företagsekonomiskt betingad hjälp åt sådana framför allt mindre företag, som saknar tillräckliga förutsättningar för att i erforderlig utsträckning kunna anlita den allmänna kreditmarknaden. I likhet med företagareföreningsutredningen anser jag, att detta stöd även med en sådan begränsning har en viktig uppgift att fylla.

Gränsdragningen mellan det statliga lokaliseringsstödet och det nyssnämnda statliga kreditstödet är onekligen vansklig. Någon skarp skiljelinje går inte att dra. Lokaliseringsstödet torde dock endast undantagsvis komma i fråga för att tillgodose sådana lånebehov, som hantverks- och småindustrilånen från företagareföreningarna i första hand är avsedda att täcka. Olika samverkansfrågor får lösas i nära kontakt mellan lokaliseringsmyndigheterna, kommerskollegium och företagareföreningarna. Jag förutsätter också att företagareföreningsutredningen beaktar dessa samordningsfrågor.

Kommittén har grundat sin bedömning av *medelsbehovet* för den statliga stödverksamheten på en uppskattning av hur många nya sysselsättningstillfällen som under den femåriga försöksperioden kan behöva skapas inom de områden, där statligt stöd skall komma i fråga. Därvid har kommittén bedömt att de lokaliseringspolitiska insatserna fram till år 1970 bör inriktas på att stimulera till industriell sysselsättning för 16 000 personer i utvecklingsområdena. Med denna utgångspunkt och på grundval av vissa genomsnittliga beräkningar av investeringskostnader och andelen statligt bidrag till dessa uppskattar kommittén medelsbehovet till bidrag för uppförande av industribyggnader i utvecklingsområdena till 150 milj. kr. Efter liknande bedömningar uppskattar kommittén behovet av statligt kreditstöd i utvecklingsområdena under perioden till 365 milj. kr., varav hälften i form av direkta lån och hälften som kreditgarantier. I de allmänna stödområdena, där enligt förslaget enbart kreditgarantier skulle komma i fråga, föreslår kommittén, utan att mera exakt kunna beräkna storleken av det stöd som erfordras för att åtgärderna skall få önskvärd effekt, en kreditgarantiram om 300 milj. kr. Härigenom skulle utrymme ges för en industriell sysselsättning av ca 15 000 personer. Totalt omfattar således kommitténs förslag en ram för det statliga ekonomiska stödet under en femårsperiod om avrundat 800 milj. kr.

Vid remissbehandlingen har det av kommittén beräknade medelsbehovet och fördelningen av medlen på olika stödformer blivit föremål för starkt skiftande uttalanden alltefter remissorganens principiella inställning till den av kommittén förordade utformningen av lokaliseringspolitiken. De organ som stött kommitténs linje härvidlag har allmänt godtagit den föreslagna ramen, medan framför allt från näringslivets sida förslaget kritiserats i vad avser främst statlig långivning.

För egen del vill jag till en början betona svårigheten att med någon

grad av säkerhet bedöma vilken sysselsättningseffekt som kan uppnås eller bör eftersträvas med hjälp av det statliga lokaliseringsstödet. Någon gräns mellan de fall där arbetsmarknadspolitiska åtgärder bör vidtagas och de fall där stöd bör lämnas till företagslokalisering kan således inte på förhand läggas fast. Den utformning som verksamheten enligt mitt förslag får innebär vidare att stöd kommer att kunna lämnas inom ett större område än kommittén förordat. Inom detta område måste etablering eller utvidgning av företag även utan statligt stöd förutsättas komma till stånd. Företagens investeringskostnader står inte heller i någon på förhand given relation till antalet personer som kommer att beredas sysselsättning. Det statliga stödets andel av investeringskostnaden förutsättes vidare komma att variera efter omständigheterna i varje särskilt fall.

Ehuru de hittills lämnade bidragen till uppförande av industribyggnader som statskommunala beredskapsarbeten utgått efter delvis andra grunder än som föreslagits gälla för de framtida stödåtgärderna kan det för bestämmande av medelsramen för dessa likväl vara av visst intresse att beakta den sysselsättningsökning som de hittillsvarande bidragen beräknas medföra. Bidrag hade till utgången av september 1964 utgått till 170 projekt, för vilka den sammanlagda byggnadskostnaden beräknats till ca 210 milj. kr. Dessa projekt har uppgivits medföra sysselsättning för ca 7 200 personer. I bidrag till dessa anläggningar har beviljats omkring 82 milj. kr. Det genomsnittliga statsbidraget per sysselsatt utgjorde således omkring 11 400 kr. Även om de sist angivna siffrorna måste tolkas med stor försiktighet tyder de likväl på att en tillfredsställande lokaliseringspolitisk effekt kan nås till en relativt måttlig statsbidragskostnad per nytt sysselsättningstillfälle.

En ram för det statliga stödet av samma storleksordning som den kommittén förordat synes mig öppna möjligheter till insatser av betydande omfattning och med vittgående verkningar för att stimulera den industriella utvecklingen i det norra stödområdet och på orter i andra delar av landet där särskilda stödåtgärder aktualiseras. Det förtjänar också uppmärksammas att den sysselsättning, som skapas direkt genom tillkomsten av nya företag eller utvidgning av redan befintliga, i sin tur ger upphov till ökad sysselsättning i servicenäringar m. m.

Mot den här skisserade bakgrunden anser jag mig böra förorda att medelsramen för det statliga lokaliseringspolitiska stödet för den närmaste femårsperioden bestämmes till det av kommittén föreslagna beloppet, 800 milj. kr. Jag föreslår att härav 300 milj. kr. anvisas för investeringsbidrag under ett särskilt reservationsanslag på driftbudgeten och att 500 milj. kr. upptages för direkt långivning från en för ändamålet inrättad utlåningsfond på kapitalbudgeten. En sådan fördelning av stödet får en avsevärt större lokaliseringsfrämjande effekt än den som uppnås med kommitténs förslag, vars tyngdpunkt ligger på kreditgarantier.

Medel för ändamålet torde böra ställas till förfogande fr. o. m. budgetåret

1965/66 varvid för vart och ett av de fem närmaste budgetåren bör anvisas i genomsnitt 60 milj. kr. till investeringsbidrag och 100 milj. kr. till lån.

Framställning till riksdagen om anvisande av ifrågavarande medel för budgetåret 1965/66 torde få göras i 1965 års statsverksproposition.

Vid sidan av det ekonomiska företagsstödet i form av bidrag, lån och kreditgarantier vid lokaliseringar inom utvecklings- och stödområdena har kommittén förordat, att företag inom dessa områden för utbildning av ovan arbetskraft i särskilda fall skall kunna erhålla *utbildningsbidrag* med väsentligt högre belopp än som kan utgå i samband med omskolning och utbildning av vuxna i andra delar av landet. Vidare har kommittén i syfte att underlätta rekryteringen av kvalificerad arbetskraft i utvecklingsområdena föreslagit, att *rörlighetsfrämjande bidrag* i form av respenning, starthjälp, familjebidrag och utrustningsbidrag under vissa villkor utan behovsprövning skall utgå till yrkesskicklig arbetskraft samt arbetsledare och personal med merkantil eller teknisk utbildning av mera kvalificerat slag, vilken anställes hos industriföretag, som etablerar sig eller utvidgar sin verksamhet i utvecklingsområde. Bidrag förutsättes kunna lämnas även till arbetstagare som redan innehar annan anställning.

Kommitténs förslag beträffande utbildningsbidrag har bemötts övervägande positivt vid remissbehandlingen. Däremot har meningarna gått isär när det gäller förslaget om flyttningsbidrag till yrkesskicklig arbetskraft som redan har arbete.

Vad angår utbildningsbidragen vill jag erinra om att under senare år utgått bidrag, förutom vid omskolning och utbildning av arbetslösa, också för att underlätta för företag, t. ex. i samband med utvidgning av driften eller flyttning till annan ort, att inom företaget utbilda arbetskraft för dess fortsatta verksamhet. Jag anser för min del att bidrag av denna karaktär kan ha en klart lokaliseringsfrämjande effekt och att det därför kan finnas särskild anledning att göra utbildningsbidragen till företag attraktiva i de områden, där ekonomiskt stöd i lokaliseringssyfte i övrigt skall kunna lämnas. Eftersom emellertid frågan om utbildningsbidragens utformning ur vidare aspekter f. n. övervägs av arbetsmarknadsutredningen, vars förslag kan väntas inom den närmaste tiden, torde med ställningstagandet till det nu föreliggande förslaget böra anstå till dess arbetsmarknadsutredningens förslag i ämnet framlagts. Jag är således inte beredd att f. n. pröva förslaget om förhöjda utbildningsbidrag i vissa delar av landet.

Ett par remissinstanser har efterlyst möjligheten att ge utbildningsbidrag även till kurser för företagare eller personer som avser att etablera sig som företagare. För egen del finner jag detta uppslag värt att pröva. Några kurser av detta slag har under innevarande år anordnats i samarbete mellan arbetsmarknadsstyrelsen, företagareföreningar, statens institut för hantverk och industri samt svenska arbetsgivareföreningen. Det är emellertid nödvändigt att gränsdragningen gentemot annan utbildning på området — dels vid

fackhögskolorna, dels genom företagareföreningarnas och branschorganisationernas försorg — närmare klarläggs innan ställning tas till frågan om formen för dylikt stöd. Spörsmålet torde lämpligen få behandlas i samband med prövningen av arbetsmarknadsutredningens förslag.

Det av kommittén föreslagna flyttningsbidraget till yrkesskicklig arbetskraft sammanfaller till innehållet med det bidrag som arbetsmarknadsstyrelsen utger för att underlätta flyttning till annan ort för den som är eller inom nära framtid väntas bli arbetslös och ej kan erhålla arbete på hemorten. Bidrag kan utgå i form av respenning, familjebidrag, starthjälp och utrustningsbidrag.

Viss betänksamhet har kommit till uttryck inför det av kommittén framförda förslaget, eftersom det skulle medföra att samhället skulle bidra till att flytta yrkesskicklig arbetskraft från andra företag. Jag delar uppfattningen att det kan vara olämpligt att med hjälp av statliga bidrag locka arbetskraft från företag, som fått bestå utbildningskostnaderna själva. Detta skulle nämligen kunna leda till att bristen på kvalificerad arbetskraft i vissa delar av landet skulle öka ytterligare. Statliga insatser bör därför komma i fråga endast i sådana fall där initiativet till förflyttningen tas av den enskilde arbetstagaren.

Uppenbart är å andra sidan att, om ett företag som nyetablerats eller utvidgats med hjälp av statligt lokaliseringsstöd möter svårigheter att rekrytera kvalificerad personal till nyckelbefattningar, detta kan äventyra företagets möjligheter att komma igång med eller fortsätta driften, varigenom syftet med stödåtgärderna förfelas. På grund härav och då avsikten med flyttningsbidragen till yrkesskicklig arbetskraft är att täcka merkostnader för den enskilde i samband med flyttning anser jag mig böra tillstyrka att sådana bidrag får utgå i särskilda fall i syfte att underlätta rekrytering av kvalificerad arbetskraft i samband med nyetablering eller utvidgning av befintligt företag i det norra stödområdet. Med hänsyn till den uppenbara skillnaden i den enskildes ekonomiska förutsättningar i de fall då han är arbetslös och då han innehar arbetsanställning före flyttningen bör bidrag enligt min mening i det senare fallet begränsas till att avse respenning och familjebidrag. Bidragsprövningen bör ske restriktivt och bör såsom arbetsmarknadsstyrelsen förordat förläggas centralt hos styrelsen.

Under åberopande av den låga industrialiseringsgraden i de nordligaste länen och angelägenheten av att över huvud taget förstärka näringslivet i Norrland och nordvästra Svealand har kommittén föreslagit en rad *särskilda åtgärder* i syfte att förbättra produktionsbetingelserna i dessa delar av landet. Förslagen rör vissa kommunikationsfrågor, prissättningen på bensin och olja, eltaxorna samt stöd till samhällelig service i vissa tätorter.

De remissinstanser som har anknytning till Norrland har i allmänhet tillstyrkt de föreslagna åtgärderna, och även från andra håll framhålles behovet av särskilda åtgärder för att lösa norrlandsproblemen. Dock reses allvarliga

invändningar mot bidragsformer som skulle innebära kontinuerlig driftsubvention.

Liksom kommittén anser jag det i hög grad angeläget att sådana ytterligare åtgärder som kan vara ägnade att främja en gynnsam produktionsutveckling i de nordliga länen stödjes av statsmakterna. Principiellt måste emellertid enligt min uppfattning det kravet upprätthållas att statligt stöd inte lämnas i sådana former, som innebär fortlöpande direkta driftsubventioner till företagen och som kan resultera i att icke bärkraftig industri hålles igång med konstlade medel eller att konkurrensförhållandena snedvrids. Min inställning till de av kommittén föreslagna särskilda åtgärderna för att förstärka näringslivet i Norrland och nordvästra Svealand bör ses mot bakgrunden av denna principiella uppfattning.

Som en viktig förutsättning för ett konkurrenskraftigt näringsliv i Norrland vill jag i likhet med kommittén peka på ett väl utbyggt *kommunikationsnät* och goda transportförhållanden. Vägnätet i Norrland har, främst till följd av de omfattande beredskapsarbeten som utförts under senare år, förbättrats avsevärt och utbyggnaden ligger tidsmässigt i norrlandslänen betydligt före de för berörda län gällande flerårsplanerna för väginvesteringarna. En ytterligare förbättring av de norrländska vägförbindelserna erfordras emellertid på många håll. Även i fortsättningen torde sådana arbeten till stor del komma att utföras i form av beredskapsarbeten. Det är härvid angeläget att vägplaneringen intimt samordnas med lokaliseringsplaneringen i övrigt.

Som ett medel att förbättra produktionsbetingelserna för den norrländska industrin har kommittén förordat förhandlingar om regionala *fraktavtal* eller individuella fraktnedsättningar mellan trafikintressenterna och statens järnvägar. Såsom järnvägsstyrelsen framhållit i sitt remissyttrande ligger individuella fraktavtal, vilka möjliggör en anpassning av taxesättningen efter förhållandena i varje särskilt fall och som för SJ:s del kan medföra ett optimalt utnyttjande av dess kapacitet, helt i linje med den prispolitik som företaget sedan många år bedriver. En fortsatt utveckling av detta system bör därför vara möjlig. Däremot vill jag i likhet med järnvägsstyrelsen understryka att en sänkning av biljettpriser och taxor utöver vad som betingas av företagsekonomiska överväganden skulle strida mot de principer för SJ:s prispolitik, som fastlagts av Kungl. Maj:t och riksdagen.

En utredning om *reservhamnar* för vintertransporter i samt till och från Norrland pågår inom sjöfartsstyrelsen i samarbete med ingenjörsvetenskapsakademins transportforskningskommission samt andra intressenter. Jag anser därför något ställningstagande i denna fråga inte vara aktuellt f. n.

För att skapa gynnsammare förutsättningar för industrin i Norrland har kommittén föreslagit en sänkning av kostnaderna för *elkraft* med 10 procent inom vattenfallsstyrelsens norrländska område och att det häremot svarande inkomstbortfallet för styrelsen kompenseras över budgeten. Till den del

förslaget avser tillskapande av löpande driftsubventioner kan jag av tidigare anförda principiella skäl inte godta detsamma. Såsom vattenfallsstyrelsen påpekat innebär de nuvarande eltaxorna avsevärt lägre elkraftskostnader i Norrland än i övriga delar av landet. Dessutom skulle en prissänkning på enbart vattenfallsstyrelsens norrländska kraftleveranser innebära diskriminering av de kommunala och enskilda kraftföretagen i Norrland och deras abonnenter. I sammanhanget bör anmärkas att frågan om affärsverkens taxesättning, inklusive vattenfallsstyrelsens, f. n. utreds av affärsverksutredningen.

Frågan om utjämning av kostnaderna för flytande *drivmedel* inom olika delar av landet har flera gånger under senare år behandlats i riksdagen. Därvid har förslag om utjämning av bensinpriset genom skattedifferentiering tillbakavisats med motivering att en sådan differentiering strider mot den inom beskattningsrätten tillämpade principen, att statlig skatt skall uttas efter en för hela riket enhetlig skattesats. Kommittén, som funnit att en prisutjämning inte bör åstadkommas genom skattedifferentiering, föreslår att Kungl. Maj:t och det centrala lokaliseringsorganet tar upp förhandlingar med oljebranschen för att få till stånd en utjämning av fraktkostnaderna på drivmedel. Skulle denna väg inte vara framkomlig bör, enligt kommittén, möjligheten att införa en clearing i statlig regi övervägas.

Jag finner att en allmän prisutjämning skulle komma att innehålla inslag av permanent driftsubvention som enligt vad jag förut anfört icke bör ifrågakomma. Kan däremot i särskilda fall påvisas företagsekonomiska skäl för en utjämning av drivmedelspriserna torde initiativ härtill komma att tagas av berörda intressenter. Några statliga initiativ på området torde tills vidare inte böra övervägas.

Flera remissinstanser har i anslutning till de sist berörda frågorna förordat att *energiskatten* skall slopas. Till detta vill jag endast anföra att frågan om beskattning av energi får prövas i annat sammanhang.

I glesbygderna i Norrlands inland och nordvästra Svealand uppstår på grund av de stora avstånden till större centralorter särskilda problem när det gäller att tillgodose kraven på samhällsservice. Svårigheterna ökas av att de arbetsföra åldrarna utgör en relativt liten andel av befolkningen. Detta leder till att skatteunderlaget stagnerar, samtidigt som utgifterna för vissa kommunala ändamål, bl. a. åldringsvård, kan bli exceptionellt höga. För att motverka alltför stora olikheter i den *kommunala utdebiteringen* utgår genom statens försorg skattelindringsbidrag. Den framtida utformningen härav prövas nu inom finansdepartementet.

I den särskilda utredning rörande *befolkningsutveckling och näringsliv i Jämtlands län* som framlagts av länsutredningen för nämnda län har på ett enligt min mening klargörande sätt belysts de förhållanden, som försvårar en tillfredsställande utveckling av länets näringsliv. I vissa hänseenden har strukturomvandlingen haft kännbara verkningar på närings-

livet och sysselsättningsförhållandena i länet. Befolkningsutvecklingen är också ogynnsam för länets del.

För att förstärka näringslivet och förbättra den kommunala ekonomin i länet har länsutredningen föreslagit en rad skiftande åtgärder, dels av allmän karaktär, dels med mera direkt sikte på speciella näringsgrenar i länet. De allmänna förslagen kan sägas i huvudsak ha samma innebörd som de förslag kommittén för näringslivets lokalisering framfört och som jag redovisat i det föregående. Länsutredningen har dock i vissa hänseenden givit åtgärderna en något annan utformning än kommittén och på några punkter föreslagit ytterligare stödformer. I likhet med kommittén behandlar utredningen frågor rörande skatteutjämning, inrättande av en utbyggnadsfond för kapitaltillförseln till näringslivet i länet, användande av skattelagstiftningen som medel för att underlätta privata investeringar, ianspråktagandet av investeringsfonder i lokaliseringssyfte samt statliga bidrag till byggande av industrilokaler. Vidare förordas åtgärder för att förbättra kommunikationsförhållandena i Jämtlands län genom utbyggnad av vägnätet, **ändring av järnvägstaxorna m. m.**

Mina ställningstaganden i det föregående till vad kommittén för näringslivets lokalisering föreslagit i nyss berörda hänseenden har givetvis samma giltighet för Jämtlands län som för övriga delar av det norra stödområdet. Allmänt sett synes strukturproblemen och befolkningsutvecklingen i Jämtlands län vara av samma karaktär som i stora delar av övriga norrlandslän, varför principiellt andra eller längre gående lokaliseringspolitiska insatser inte bör övervägas än för det norra stödområdet i övrigt. Jag är således inte beredd att tillstyrka att statligt ekonomiskt stöd utgår i andra former eller i vidare mån än som följer av vad jag förut föreslagit för det norra stödområdet.

Vissa ytterligare åtgärder av allmän räckvidd som föreslagits av länsutredningen med avseende på bl. a. samordningen av de svenska och norska järnvägarnas tariffer för transitotrafiken samt flygförbindelserna till och från Jämtlands län har i vissa hänseenden redan vidtagits och är i andra delar f. n. föremål för utredningar. Även i övrigt torde dessa förslag få närmare övervägas i särskild ordning.

Utöver de nu behandlade åtgärderna har länsutredningen diskuterat ett stort antal speciella insatser i syfte att främja näringslivet i allmänhet eller särskilda näringsgrenar. Hit hör sådana åtgärder som en utbyggnad av företagareföreningens i länet verksamhet, färdigställande av ekonomisk och topografisk karta över länet, anordnande av ett flygbildsarkiv, slopande av den statliga slaktdjursavgiften i vissa avseenden, anläggande av en halvkemisk massafabrik och ett anrikningsverk, ökade medel för berggrundskartering och inventering av olika naturtillgångar i länet samt en rad ytterligare åtgärder för att förstärka lantbruk, skogsbruk, industri och hantverk, gruvdrift, rennäring och andra näringsgrenar.

De här åsyftade förslagen spänner över ett stort antal myndigheters och flera olika statsdepartements verksamhetsområden. Det är inte möjligt att i förevarande sammanhang ta ställning till dessa förslag. Vissa av dem är enligt vad jag inhämtat redan genomförda eller kommer att realiseras inom en nära framtid. I andra fall kräver de fortsatt utredning eller ytterligare överväganden från vederbörande fackorgans sida. Överhuvudtaget är det angeläget att åtgärder av förevarande art inventeras och insättes i sitt sammanhang i samband med den regionala planering som måste ligga till grund för de lokaliseringspolitiska ställningstagandena.

Av vad jag anfört i det föregående framgår att kommunernas roll i en aktiv lokaliseringspolitik främst skall vara att sörja för en förutseende planering och för att de samhälleliga investeringar som faller inom ramen för den kommunala kompetensen utbyggs och dimensioneras på ett sätt som svarar mot servicebehoven.

Däremot anser jag i likhet med kommittén och en så gott som enhällig remissopinion, att *kommunala subventioner* som syftar till att påverka enskilda företags lokalisering och utveckling bör bestämt avvisas. De omfattande kommunala initiativen under senare år i form av erbjudanden av varjehanda förmåner i syfte att förmå företag att etablera sig på orter, som utifrån lokala eller kommunalpolitiska bedömningar ansetts behöva industriell förstärkning, har i många fall lett till direkta felinvesteringar. Dylika icke samordnade aktioner låter sig långtifrån alltid förena med en efter vidare samhällsekonomiska bedömningar förd lokaliseringspolitik och kan leda till att kommunernas ekonomiska möjligheter och villighet att erbjuda stöd blir avgörande för företagens lokalisering. Som en konsekvens av den statliga aktivitet som enligt mitt förslag skall bedrivas i lokaliseringsfrågor, varvid olika kommunala intressen i möjligaste mån skall beaktas, utgår jag från att något utrymme för kommunalt ekonomiskt engagemang på detta område icke längre skall föreligga. Jag anser mig således ha anledning räkna med att kommunalt ekonomiskt stöd i syfte att påverka enskilda företags lokalisering och utvidgning inte skall förekomma i fortsättningen. Beträffande gränserna för kommunernas kompetens härvidlag ämnar jag föreslå Kungl. Maj:t att föranstalta om särskild utredning.

Kommittén har för sin del avvisat tanken på särskilt *tillståndstvång* i syfte att hindra en från samhällssynpunkt olämplig lokalisering av vårt näringsliv. Då jag delar kommitténs uppfattning att man i första hand bör söka påverka näringslivets lokalisering genom stimulerande åtgärder, anser inte heller jag en lagstiftning om tillståndstvång f. n. påkallad. En förstärkning av de organisatoriska resurserna för en aktiv samhällelig lokaliseringspolitik i förening med den av mig förordade utvidgningen av de lokaliseringspolitiska medlen bör enligt min uppfattning skapa förutsättningar att påverka lokaliseringen i en från samhällets synpunkt önskvärd riktning.

Den samhälleliga lokaliseringsverksamhetens organisation

En lokaliseringspolitik med det syfte och den utformning, som jag i det föregående förordat, spänner över ett vidsträckt fält av samhällelig och enskild verksamhet. Ett ofrånkomligt samband råder således mellan å ena sidan ställningstaganden rörande näringslivets lokalisering och å andra sidan åtgärder med lokaliserande effekt i fråga om t. ex. bebyggelse, kommunikationer, utbildning, sjukvård och annan serviceverksamhet. En samordning i tid och rum av lokaliseringsverksamheten med arbetet inom övriga grenar av samhällsplaneringen är därför utomordentligt betydelsefull. Därigenom kan insatserna på olika områden ge en samlad effekt för en orts eller bygds utveckling. Det samband som sålunda föreligger mellan lokaliseringsplaneringen och annan samhällsplanering, sådan den utformas i kommunerna, i länen och hos olika centrala organ, måste enligt min bestämda uppfattning komma till uttryck även i lokaliseringsverksamhetens organisation.

Inom samhällsplaneringen och samhällsbyggandet intar *kommunerna* i många avseenden en nyckelställning. Ett uttryck härför är bl. a. kommunernas inflytande på bebyggelseplaneringen. Den offentliga serviceverksamhet som har avgörande betydelse för en god industriell miljö är i stor utsträckning en rent kommunal angelägenhet eller utformas i nära samråd med kommunerna. En investering inom näringslivet föranleder ofta kommunala följdinvesteringar av olika slag. Den översiktliga planeringen i en kommun ger ett första urval av de orter, som kan vara lämpade för lokaliseringspolitiska insatser. Den kommunala planeringens värde ur lokaliseringspolitisk synvinkel bör öka i den mån den nu pågående kommunindelningsreformen leder till bildandet av kommuner, som utgör större och för planeringen lämpligare områden, eller om i vart fall verksamheten inom kommunblocken ger upphov till en samlad bedömning av regionens utvecklingsmöjligheter och en samordning av resurserna kring de härför lämpade orterna. En verksamhet med denna inriktning kan ge även kommunerna en framträdande roll inom den organisation som skall söka förverkliga de lokaliseringspolitiska målen. Jag vill dock än en gång framhålla att kommunernas uppgifter i detta sammanhang måste begränsas till vad som ligger inom ramen för den allmänna planerings- och serviceverksamheten och inte innefatta subventioner i syfte att påverka enskilda företags lokalisering.

För flertalet lokaliseringspolitiska åtgärder fordras en vidare överblick och ett bredare underlag för bedömningen än vad som kan erhållas inom kommuner och kommunblock. Dessa avvägningar måste göras regionalt och i åtskilliga fall även centralt för hela landet. Därför fordras såsom utredningen angivit såväl en regional som en central organisation. Denna

organisation får utformas med hänsyn till var tyngdpunkten i verksamheten anses böra ligga för att största möjliga effektivitet skall nås. Som jag ser det kommer då vissa huvuduppgifter att dominera i den regionala verksamheten medan andra måste få sin tyngdpunkt centralt.

Enligt kommitténs uppfattning är länen de lämpligaste enheterna för den *regionala* lokaliseringsverksamheten. De rön som gjorts beträffande lokaliseringsverksamheten under den tid som förflutit sedan 1952 års riksdagsbeslut har enligt kommittén klart visat nödvändigheten av vidgade möjligheter, klarare riktlinjer och en fastare organisation för lokaliseringsverksamheten på länsplanet. Denna uppfattning kan jag biträda. I det sammanhanget vill jag erinra om att just behovet av samordning av planeringsverksamheten i länen var ett av de främsta skälen för tillkallandet av den sedan några år pågående utredningen rörande den statliga länsförvaltningens organisation, den s. k. länsförvaltningsutredningen.

Kommittén uttalar att länsstyrelsen med sin auktoritet och centrala ställning måste anses utgöra det organ, som har de bästa förutsättningarna att samordna planeringsuppgifterna på länsplanet, och föreslår därför länsstyrelserna som regionala lokaliseringsorgan. Som länsstyrelsens viktigaste uppgifter i egenskap av regionalt organ anger kommittén *dels* utredningsverksamhet och lokaliseringsplanering, *dels* rådgivning till länsorgan och kommuner i lokaliserings- och planeringsfrågor, *dels* rådgivning och upplysning till företag i lokaliseringsfrågor, *dels ock* behandling av ärenden rörande stöd åt företag i samband med företagslokalisering. För lokaliseringsverksamheten på länsplanet föreslås att en särskild lokaliseringssektion inrättas vid länsstyrelserna. Vidare förordas att i avvaktan på länsförvaltningsutredningens förslag inom varje länsstyrelse inrättas ett särskilt organ med rådgivande funktion, benämnt lokaliseringsråd. I lokaliseringsrådet föreslås ingå chefstjänstemän i olika länsorgan, två av landstinget utsedda representanter, av vilka den ene främst bör företräda primärkommunala intressen, samt en representant för företagare och en för arbetstagare, båda utsedda av länsstyrelsen. Rådets ordförande bör vara landshövdingen med landssekreteraren som ersättare.

Remissopinionen är övervägande positivt inställd till kommitténs förslag att länsstyrelsen skall vara regionalt lokaliseringsorgan. Några avvikande meningar finns dock, enligt vilka länsarbetsnämnden bör ges denna ställning. Åtskilliga länsstyrelser avvisar förslaget om en särskild lokaliseringssektion under motivering att lokaliseringsverksamheten bör ingå som en del av länsstyrelsens övriga planeringsuppgifter. I avvaktan på resultatet av länsförvaltningsutredningens arbete anses någon definitiv ställning inte böra tas till organisationen. Kommitténs förslag om lokaliseringsråd i länen har ävenledes mött kritik från skilda håll. Rådets sammansättning och storlek har speciellt mött invändningar.

Det hade givetvis varit önskvärt att frågan om den för lokaliserings-

verksamheten erforderliga organisationen på länsplanet nu kunnat bedömas i det vidare sammanhang, som det ingår i länsförvaltningsutredningens uppdrag att utreda. Resultatet av denna utredning torde emellertid icke vara att vänta förrän tidigast nästa år. I avvaktan härpå är det enligt min mening nödvändigt med vissa ställningstaganden, vilka dock bör kunna omprövas när nämnda utredning framlagt sina förslag.

Flera skäl talar såvitt jag kan se för att utrednings- och planeringsfunktionerna inom lokaliseringsverksamheten får sin tyngdpunkt i länen. Inom dessa har flera statliga myndigheter, landstingen och andra organ uppgifter av samhällsplanerande natur. Som kommittén erinrar om har inom den statliga förvaltningen under senare år skett flera organisatoriska förändringar, som inneburit delegation av uppgifter från centrala organ till länsorgan. Kommittén åberopar detta som stöd för uppfattningen att behovet av samverkan mellan lokaliseringsorganen och planmyndigheterna i första hand gör sig gällande i länen. Önskvärdheten av medborgerligt engagemang i verksamheten, av nära kontakt med kommunerna och av omedelbar lokalkännedom som grund för ställningstaganden är också förhållanden som bättre kan beaktas inom länsorganisationen än i de centrala organen.

En utvidgad utrednings- och planeringsverksamhet bör därför enligt min uppfattning komma till stånd i länen. Denna bör för det första omfatta sammanställning och analys av olika data rörande befolknings- och näringslivsförhållanden m. m. samt uppgörande av prognoser och annan bedömning av utvecklingstendenser till ledning för handlandet. Sådana data behövs för planeringen i kommuner och landsting likaväl som inom olika statliga organ. Redan den omständigheten att man för de olika planeringsgrenarna utnyttjar ett gemensamt utredningsmaterial torde ha en icke oväsentlig samordningseffekt. På grundval av sådant utredningsmaterial bör vidare i länen utarbetas planer rörande olika åtgärder, som kan påverka lokaliseringsbetingelserna i enlighet med lokaliseringspolitikens mål. Särskilt bör därvid beaktas den kommunala planeringen och kommunala åtgärder i övrigt för näringslivets främjande. En avvägning bör eftersträvas av olika regionala intressen i frågor om samhälleliga serviceanordningar och andra offentliga verksamheter. Planeringen, som givetvis ständigt måste hållas aktuell, bör utmynna i konkreta förslag och handlingsprogram.

Dylik utrednings- och planeringsverksamhet är enligt min uppfattning nödvändig om man i en tid av snabba strukturella förändringar skall kunna utnyttja samhällets resurser på effektivaste sätt. Denna verksamhet har sitt värde oavsett de lokaliseringspolitiska målen och medlen. Av det skälet är behovet av verksamhet i denna form ej heller tidsbegränsat eller inskränkt till vissa landsdelar eller län.

I likhet med kommittén finner jag att länsstyrelsen genom sin centrala ställning i länsförvaltningen är det organ, som har de bästa förutsättningar-

na att leda och samordna planeringsuppgifterna på länsplanet. Jag biträder därför kommitténs förslag att länsstyrelserna skall vara regionala lokaliseringsorgan.

De uppgifter som länsstyrelsen i nämnda egenskap får att ombesörja måste självfallet fullgöras i nära samverkan med övriga länsorgan som har uppgifter inom hithörande områden. Ett ömsesidigt utbyte av upplysningar och synpunkter samt fördelning av utredningsuppgifter o. dyl. mellan länsorganen blir nödvändigt. De formella förutsättningarna för ett sådant samarbete torde föreligga redan enligt nu gällande bestämmelser. De olika länsorganens chefstjänstemän kan också i regel förordnas som föredragande eller kallas att deltaga i ett ärendes handläggning i länsstyrelsen med skyldighet att i förekommande fall låta anteckna avvikande mening. En sådan ordning kan vara ett smidigt sätt att ge samarbetet ytterligare stadga. Som kommittén anfört torde det vara lämpligt att bilda arbetsgrupper för beredning av vissa ärenden. Därvid bör länsarbetsdirektören och företagareföreningens direktör ingå i en arbetsgrupp för beredning av ärenden rörande rådgivning och företagsstöd samt den personal som lyder under dessa tjänstemän kunna anlitas i förekommande utredningsarbete.

Med de möjligheter som sålunda finns att engagera de olika länsorganens tjänstemän i dessa arbetsuppgifter synes något behov inte föreligga att sammanföra dem i ett särskilt lokaliseringsråd på sätt kommittén föreslagit. Då emellertid det regionala planeringsarbetet och de lokaliseringspolitiska ställningstaganden som i övrigt erfordras inom länet kommer att innefatta för länet och dess befolkning vitala frågor, anser jag lämpligt att för handläggningen av hithörande ärenden till länsstyrelsen knytes ett rådgivande organ med annan sammansättning, vilket bör benämnas *planeringsråd.*

Planeringsrådet bör främst delta i handläggningen av frågor om samordning av kommunernas, landstingets och de olika länsorganens insatser inom samhällelig planering, riktlinjer för lokaliseringspolitiken i länet samt viktigare ärenden rörande ekonomiskt stöd åt företag i samband med företagslokalisering. Det torde kunna förutsättas att rådets uppfattning kommer att tillmätas särskild tyngd vid de olika frågornas fortsatta handläggning i kommuner, landsting och andra länsorgan.

Planeringsrådet bör inte göras alltför stort och jag föreslår därför att det får bestå av sju ledamöter och lika många suppleanter. Kungl. Maj:t bör utse tre ledamöter och lika många suppleanter. Dessa bör vara med länets näringsliv och övriga förhållanden väl förtrogna personer och representera bl. a. arbetsmarknadsorganisationerna. Fyra ledamöter och lika många suppleanter bör vara kommunala förtroendemän och i möjligaste mån representera olika delar av länet. Dessa bör utses av landstinget och i förekommande fall av stad utanför landstinget. Mandatperioden i planerings-

rådet bör vara fyra år och sammanfalla med de för kommunala styrelser gällande mandatperioderna.

Av vad förut sagts om anknytningen till länsstyrelsen följer att planeringsrådets överläggningar ledes av landshövdingen med landssekreteraren som ersättare. Rådets medlemmar bör tillerkännas rätt att få avvikande mening antecknad till länsstyrelsens beslut.

I övrigt torde länsstyrelsens organisation inte böra ändras innan resultatet av länsförvaltningsutredningens arbete föreligger. Jag är därför inte beredd att förorda att en särskild lokaliseringssektion inrättas. Förslag om den personalförstärkning som erfordras för den regionala verksamheten torde få upptagas i statsverkspropositionen.

Den utformning den regionala organisationen enligt min uppfattning sålunda bör få med en brett upplagd utrednings- och planeringsverksamhet som dominerande uppgift måste i sin tur påverka bedömningen av den *centrala* organisationen. Denna uppläggning innebär nämligen som jag ser det inte endast en avvägning av arbetsfördelningen mellan regionala och centrala organ utan den torde också få viss betydelse för frågan om ansvarsfördelningen på det centrala planet.

Kommittén har efter bedömning av olika alternativ föreslagit att arbetsmarknadsstyrelsen skall vara det centrala lokaliseringsorganet. Därmed avvisar kommittén tanken på att inrätta ett särskilt planverk eller inordna lokaliseringsfrågorna i annan central myndighet. Flertalet remissinstanser har tillstyrkt kommitténs förslag. Samtidigt efterlyses dock klarare organisationslinjer mellan arbetsmarknadsstyrelsen och länsorganen. Åtskilliga remissinstanser uttalar också farhågor för att en förläggning av den centrala lokaliseringsverksamheten till arbetsmarknadsstyrelsen kan medföra att den arbetsmarknadsmässiga aspekten blir alltför dominerande på bekostnad av allmänna samhällsplaneringssynpunkter. Lokaliseringspolitiken föreslås därför skola i större omfattning än kommittén tänkt sig omhänderhas på departementsnivå, antingen i inrikesdepartementet eller i fristående organ med direkt anknytning till Kungl. Maj:ts kansli. Den meningen har också förespråkare, att den centrala handläggningen helt skall förläggas till inrikesdepartementet.

Jag anser att arbetsmarknadsstyrelsen bör vara den instans som närmast under Kungl. Maj:t svarar för den lokaliseringspolitiska verksamheten. Som centralt lokaliseringsorgan bör styrelsen tilläggas betydande uppgifter främst i fråga om utrednings-, rådgivnings- och upplysningsverksamhet samt handläggning av ärenden rörande stödåtgärder i lokaliseringspolitiskt syfte. Något annorlunda bedömer jag styrelsens förutsättningar att inom planeringsverksamheten åstadkomma samordning av den offentliga serviceverksamhet av lokaliseringspolitisk betydelse, som flera andra organ står som huvudmän för. Den sistnämnda frågan ämnar jag strax återkomma till.

Som skäl för att arbetsmarknadsstyrelsen bör erhålla denna ställning — vilken den haft också enligt 1952 års riksdagsbeslut — kan åberopas, förutom sambandet mellan lokaliseringspolitiken och sysselsättningspolitiken, att styrelsen genom hela sin övriga verksamhet har intim kontakt med företag och arbetsmarknadsorganisationer. En förutsättning för effektivitet i den nu föreslagna verksamheten torde också vara att man till fullo utnyttjar den erfarenhet styrelsen redan hunnit förvärva under många års arbete som lokaliseringsorgan.

Beträffande de uppgifter som arbetsmarknadsstyrelsen bör ha i egenskap av centralt lokaliseringsorgan vill jag i anledning av uttalanden om behovet av klara organisationslinjer ange följande.

En förstärkning av de regionala lokaliseringsorganens resurser i enlighet med vad jag i det föregående räknat med torde komma att minska behovet av att arbetsmarknadsstyrelsen direkt utför utrednings- och planeringsarbete på länsplanet. Styrelsen bör dock medverka i detta arbete genom att tillhandahålla sådant grundmaterial, som finns tillgängligt hos styrelsen, samt att ge allmänna råd om verksamhetens uppläggning ur lokaliseringspolitisk synvinkel. Självfallet bör styrelsen också kunna erhålla biträde från länsstyrelsen och andra länsorgan med sådana utredningar, som fordras för handläggningen av visst i styrelsen anhängigt ärende. Det synes också naturligt att länsorganen fortlöpande tillställer arbetsmarknadsstyrelsen resultaten av sin utrednings- och planeringsverksamhet i den mån den är av lokaliseringspolitiskt intresse och att styrelsen på grundval härav gör vissa sammanställningar samt bedömningar av lokaliseringsbehovet från rikssynpunkt. På andra områden synes däremot den av styrelsen nu bedrivna utredningsverksamheten böra utvecklas ytterligare med hänsyn till den intensifierade lokaliseringsverksamheten. Vad kommittén anfört torde därvid kunna tjäna till viss ledning.

Den rådgivnings- och upplysningsverksamhet som bör ankomma på arbetsmarknadsstyrelsen har jag behandlat i annat sammanhang. Det är enligt min uppfattning av stor betydelse att den av styrelsen hittills bedrivna verksamheten i detta avseende också utvidgas och intensifieras.

Arbetsmarknadsstyrelsen bör vidare handlägga ärenden angående de ekonomiska stödåtgärder av olika slag som jag tidigare föreslagit. I fråga om sådant projekt inom det norra stödområdet, där de investeringar som kan bli föremål för lokaliseringsstöd understiger sammanlagt 2 milj. kr., bör styrelsen äga avgöra ansökan om bidrags- och lånestöd. Kommittén har föreslagit att ett ärende alltid skall hänskjutas till Kungl. Maj:ts prövning därest länsstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen stannat vid olika meningar. Jag föreslår för min del att detta skall ske endast i det fall att arbetsmarknadsstyrelsen vill bifalla en av länsstyrelsen avstyrkt ansökan. Om arbetsmarknadsstyrelsen avslår en ansökning har ju sökanden alltid möjligheten att besvärsvägen underställa ärendet Kungl. Maj:ts prövning.

Frågor om utbildningsbidrag och rörlighetsfrämjande bidrag bör också som tidigare angivits avgöras av styrelsen. I övriga fall bör beslutanderätten rörande stödåtgärder tillkomma Kungl. Maj:t.

Kommitténs förslag om inrättande av en särskild lokaliseringsdelegation i arbetsmarknadsstyrelsen för handläggning av bidrags- och låneärenden anser jag mig inte kunna biträda. I likhet med vad styrelsen anfört i sitt yttrande finner jag det lämpligare att om så befinnes påkallat öka antalet ordinarie ledamöter i styrelsen. Frågor om framställning till Kungl. Maj:t om anslag, lagstiftningsfrågor av större vikt samt andra frågor av större betydelse för lokaliseringspolitiken bör som kommittén framhållit under alla förhållanden handläggas av styrelsen i dess ordinarie sammansättning. Det ankommer på Kungl. Maj:t att närmare reglera arbetsmarknadsstyrelsens uppgifter i hithörande avseenden.

En förstärkning av det centrala och de regionala lokaliseringsorganen kan som kommittén framhåller väntas medföra att de lokaliseringspolitiska synpunkterna i ökad omfattning kommer att beaktas i samhällsplaneringen. Detta är dock enligt kommitténs uppfattning ej tillräckligt för att ernå den nödvändiga samordningen, särskilt när det gäller investeringar i samhälleliga serviceanläggningar. Kommittén drar därför den slutsatsen att en samordning bör åvägabringas även på *departementsnivå,* där den bästa överblicken bör finnas beträffande behovet av investeringar för samhällelig service samt även i fråga om de olika departementens och verkens förutsättningar att tillgodose dessa behov. En samordning av planeringsfrågorna i Kungl. Maj:ts kansli skulle också, fortsätter kommittén, göra det lättare att vidtaga sådana åtgärder i ämbetsverkens planering, som kan påkallas av lokaliseringspolitiska skäl. Vidare skulle en verksamhet av detta slag på departementsnivå vara av stor betydelse vid behandlingen av lokaliseringsorganens förslag till åtgärder i syfte att förbättra de allmänna förutsättningarna för näringslivet inom områden, där en förstärkning bedöms erforderlig. Av nämnda skäl anser kommittén organisatoriska åtgärder ofrånkomliga och förutsätter för lokaliseringsfrågornas handläggning en departemental arbetsenhet med auktoritativ ställning.

Jag har tidigare framhållit behovet av att på länsnivå kunna göra lokaliseringspolitiska bedömningar inom ramen för en allmän samhällsplanering. Givetvis finns behov av att på riksplanet fullfölja och ytterligare utveckla dessa samordningsåtgärder. Lokaliseringspolitiken måste där anpassas till övriga aktiviteter i en näringspolitik för fortsatt ekonomisk utveckling under social trygghet. Ett ämbetsverk kan inte rimligen åläggas ansvaret för detta. Dessa frågor har sådan omfattning och betydelse att ansvaret härför direkt måste åvila Kungl. Maj:t.

Med denna utgångspunkt gäller frågan i detta sammanhang närmast, hur arbetet på departementsnivå bör organiseras för att överblick och samordning skall erhållas i lokaliseringspolitiska frågor som berör flera departe-

ments och verks ansvarsområden. I detta syfte bör i likhet med vad som skett inom andra områden tillskapas ett särskilt organ, som jag vill benämna *lokaliseringsberedningen.*

Inom beredningen bör upptas frågor om olika åtgärder för att samordna den lokaliseringsverksamhet som skall utövas från samhällets sida. Beredningen bör vidare behandla de närmare riktlinjerna för verksamheten inom ramen för riksdagens beslut. Beredningen bör också kunna aktualisera utredningsarbete för att bl. a. få underlag för bedömning av olika områdens och orters behov av lokaliseringspolitiska insatser.

I beredningen bör ingå företrädare för berörda departement och myndigheter samt näringslivets organisationer. Det är angeläget att beredningen får en så allsidig sammansättning som möjligt.

För handläggningen av ärenden rörande särskilda lokaliseringsåtgärder samt för den planeringsverksamhet som blir erforderlig bör inrikesdepartementets organisation förstärkas.

Frågan om anslag och personalorganisation för lokaliseringsverksamheten torde få upptagas till behandling i 1965 års statsverksproposition.

Hemställan

Under åberopande av vad jag anfört får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att godkänna de riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik m. m. som jag förordat i det föregående.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Kungl. Höghet Regenten att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Lars Almer

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sid.

I. Inledning 4

II. Lokaliseringsfrågans hittillsvarande behandling 7

III. Riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik 15

A. Lokaliseringspolitisk målsättning m.m. 15

Kommittén 15
1. Motiv för en aktiv lokaliseringspolitik 15
2. Lokaliseringspolitisk målsättning 32

Remissyttrandena 34

B. Lokaliseringspolitikens utformning 44

Kommittén 44
1. Allmänna riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik m. m. 44
2. Samhälls- och lokaliseringsplanering 47
3. Motiv för ökat statligt stöd till företagslokalisering samt kriterier på områden och orter för sådant stöd 50

Remissyttrandena 59

C. Lokaliseringspolitikens medel 83

Kommittén 83
1. Upplysning och rådgivning till näringslivet 83
2. Statligt stöd till företag i utvecklingsområdena 85
3. Statligt stöd till industriföretag i de allmänna stödområdena 93
4. Särskilda åtgärder för förstärkning av näringslivet i Norrland och vissa andra områden 94
5. Behovet av kommunal skatteutjämning 96
6. Det kommunala stödet till företagen 97
7. Frågan om tillståndstvång 98
8. Det statliga stödets finansiering 99

Särskilt yttrande 103

Remissyttrandena 104
1. Upplysning och rådgivning till näringslivet 104
2. Statligt stöd till företag i utvecklingsområdena 105
3. Statligt stöd till industriföretag i de allmänna stödområdena 122
4. Särskilda statliga åtgärder för förstärkning av näringslivet i Norrland och vissa andra områden 122
5. Behovet av kommunal skatteutjämning 129
6. Det kommunala stödet till företagen 130
7. Frågan om tillståndstvång 131
8. Det statliga stödets finansiering 131

Sid.

D. Den samhälleliga lokaliseringsverksamhetens organisation 135
Kommittén 135
1. Samordning av lokaliseringsärendena inom Kungl. Maj:ts kansli 135
2. Det centrala organet 136
3. Det regionala organet 142
Remissyttrandena 145

IV. Länsutredningen för Jämtlands län 155

Utredningen 155
A. Befolkning och näringsliv 155
B. Förslag till åtgärder 158
1. Åtgärder för att förstärka kommunernas ekonomi 158
2. Åtgärder för näringslivets utbyggnad 159
3. Särskilda åtgärder för olika näringsgrenar 162
Remissyttrandena 164
Departementschefen 170
Allmän bakgrund 170
Lokaliseringspolitisk målsättning 179
Lokaliseringspolitikens utformning 183
Lokaliseringspolitikens medel 192
Den samhälleliga lokaliseringsverksamhetens organisation 208
Hemställan 215